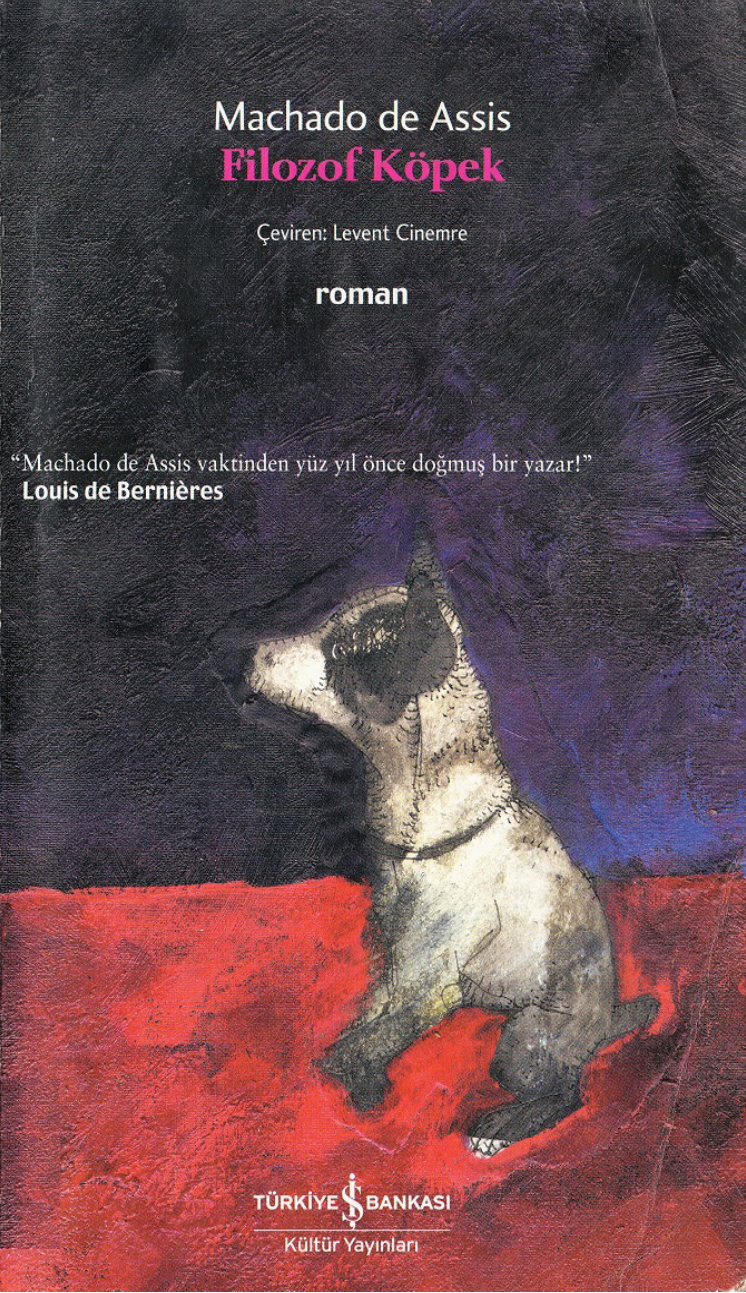
Machado de Assis

Filozof Köpek

Çeviren: Levent Cinemre

roman

"Machado de Assis vaktinden yüz yıl önce doğmuş bir yazar!"
Louis de Bernières

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

Genel Yayın: 836
Edebiyat Dizisi: 393

© Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
Meşelik Sokağı 2/3 Beyoğlu 34433 İstanbul

Yayın Yönetmeni Defne Asal Er
Editör Handan Akdemir

Kapak Tasarımı Mehmet Ulusel
Düzelti Alev Özgüner
Tasarım ve Uygulama Tipograf (0212) 249 01 01
Birinci Basım Mart 2005, İstanbul
ISBN 975-458-597-0
OTM 11039301
Basımevi Avhan Matbaası (0212) 629 01 65
Yüzyıl Mahallesi MASSİT 5. Cadde 47 Bağcılar 34204 İstanbul

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

filozof köpek

Machado de Assis

Çeviren Levent Cinemre

I

Rubião denizi seyrediyordu. Saat sabahın sekiziydi. Onu Botafogo'daki büyük evinin penceresinde, sabahlığının kuşağını parmaklarına dolamış halde bir gören olsaydı, hayran hayran önünde çarşaf gibi uzanan denize bakıyor sanırdı. Ama size bir sır vereyim, aslında tamamen farklı bir şey düşünüyordu. Geçmişiyle bugününü karşılaştırıyordu. Bir yıl önce neydi? Basit bir öğretmen. Oysa şimdi? Bir kapitalist. Kendine, terliklerine (Tunus işi bu terlikleri ona yenilerde edindiği arkadaşı, Christiano Palha vermişti), evine, bahçeye, denize, dağlara, gökyüzüne bakıyor ve terlikten gökyüzüne kadar bütün bunların tamamen kendisine ait olduğunu hissediyordu.

Düşünüyordu: Şu Allahın işine bak. Eğer kız kardeşim Piedade, Quincas Borba ile evlenseydi tek umudum, ancak azıcık bir mirasa konmak olabilirdi. Evlenmedi. İkisi de öldüler. Ve şimdi her şey benim. Demek ki "kör talih" dediğin şey aslında...

II

İnsanın kalbiyle beyni arasında ne kadar derin bir uçurum oluyor! Bu eski öğretmenin de beyni düşündüğü şeyden rahatsızlık duyup irkilirken, evin önünden geçip giden şu küçük kayık gibi düşünecek başka bir şeyler ararken, kalbi neşeyle atı-

yor, ne Rubião'nun gözleriyle takip ettiği kayıkla ne de kayıkçıyla ilgileniyordu. Kalbinin söylediği şuydu: Eğer Piedade'nin ölmesi gerekiyorsa evlenmeden ölmesi çok iyi olmuştu. Yoksa arkasında bir çocuk bırakabilirdi. –Ne güzel bir kayık!– Böylesi daha iyi oldu! –Adam küreklere ne biçim asılıyor!– Şu anda ikisi de kesin cennettedirler!

III

Bir uşak kahvesini getirdi. Rubião fincanı aldı. İçine şeker koyarken gümüş tepsiye kaçamak bir bakış attı. Gümüşü ve altını seviyordu. Bronzu sevmiyordu ama arkadaşı Palha bronzun da çok değerli bir madde olduğunu söylemişti. Misafir odasındaki iki büstün, Mefistofeles ile Faust'un orada olmalarının nedeni de buydu. Ona kalsaydı, ince gümüş işçiliğinin harika bir ürünü olan gümüş tepsiyi seçerdi. Uşak hiç kıpırdamadan ve hiç gülümsemeden öylece bekliyordu. İspanyoldu. Rubião, Christiano tarafından kendisine gönderilen uşağı öyle hemen kabul edip eve almamıştı. Minas'lı zenci uşaklarından memnun olduğunu ve evde yabancı bir dil duymak istemediğini kaç kere söylerse söylesin, arkadaşı beyaz uşaklara ihtiyacı olduğunu söyleyerek ısrar etmişti. Sonunda Rubião istemeden de olsa arkadaşına boyun eğdi. Orijinal bir antika parça gibi misafir odasında bulundurmak istediği o iyi uşağı, mutfakta bile kendine yer bulamadı. Mutfağı Jean adlı bir Fransız kapınca zenci uşağın rütbesi daha da aşağı indi.

"Quincas Borba çok mu huzursuzlandı?" diye sordu Rubião, kahvesinden son bir yudum alıp, tepsiye son bir bakış fırlatırken.

"*Me parece que si**."

"Gidip onu serbest bırakayım."

Ama gitmedi. Mobilyalara bakarak oyalandı. Duvarda iki

* "Öyle görünüyor." – ç.n.

bronz büstün üzerinde asılmış olan İngiliz taşbaskısı resimleri görünce Palha'nın karısı güzel Sophia'yı düşündü; gözlerinde derin bir bakış, birkaç adım atarak odanın ortasındaki divana oturdu.

Üçümüz bir şeyler almak için çarşıda etrafa bakınırken bu iki küçük resmi almamı isteyen oydu. Ne kadar da güzeldi o gün. En beğendiğim yeri, omuzları. Albay'ın balosunda görmüştüm; ne omuzlar! Mum gibiler. Öylesine pürüzsüz, öylesine beyaz! Kolları da öyle. Ah o biçimli kollar!

Rubião iç çekerek bacak bacak üstüne attı ve sabahlığının püskülüyle dizine vurmaya başladı. Bir taraftan tam anlamıyla mutlu olmadığını hissediyor, bir taraftan da mutlak mutluluğa çok uzak olmadığını düşünüyordu. Sophia'nın ona karşı tavırlarını, nasıl baktığını aklına getiriyordu. Sevgi dolu o hareketlerin tek bir anlamı olabilirdi: Kendisinden hoşlanıyordu. Çok hoşlanıyordu. Rubião yaşlı bir adam değildi. 41 yaşındaydı. Üstelik daha genç gösteriyordu. Bu gözlemin peşinden bir hareket geldi. Eliyle, artık her gün tıraş edilen çenesini okşadı. Eskiden her gün tıraş olmazdı. Hem böylesi daha ekonomik olduğu için hem de gerekmediği için. Ne de olsa o zamanlar basit bir öğretmendi! İki yandan favori bırakırdı (gerçi sonradan sakal bıraktı). Favorileri yumuşacık olurdu. Aralarından parmaklarını geçirmekten büyük zevk alırdı. İlk karşılaşmalarını hatırladı. Vassouras tren istasyonunda karşılaşmışlardı. Kendisi Minas'tan geliyordu. Sophia, kocasıyla birlikte onun bulunduğu kompartımana bindiği anda o sevecen gözleriyle karşı karşıya gelmişti. Sanki peygamberin, "Ey susayanlar; gelin suyumdan için" demesi gibi davet eden, teşvik eden gözler. Aslında o zaman zihninde bu davetkâr gözlere uygun olmayan düşünceler dolanıp duruyor, kendisine kalan miras, vasiyet, malların neler olduğu gibi düşüncelerle dolup taşıyordu kafası. Zaten bunları sırasıyla anlatmadan onun ne bugünkü ne de gelecekteki halini siz de anlayamazsınız. O zaman Rubião'yu orada, Botafogo'daki evinin misafir odasında, sabahlığının püskülüyle dizleri üzerinde tempo tutup güzel Sophia'yı düşünür halde bırakalım. Gelin benimle sev-

gili okurlarım, birkaç ay öncesine dönüp, Quincas Borba'nın yatağının kenarında oturan Rubião'ya bir bakalım.

IV

Eğer lütfedip de *Mezarımdan Yazıyorum* adlı kitabımı okuyan varsa, işte bu Quincas Borba, oradaki umulmadık mirasa konan dilenci ve yeni bir felsefenin yaratıcısı olan o Quincas Borba'dır. Şu anda Barbacena'da oturmaktadır.

Buraya gelişinden itibaren, mütevazı tavırları ve alçakgönüllülüğüyle dikkat çeken dul bir kadına âşık olmuştur. Maria da Piedade adlı kadın o kadar çekingen, o kadar sıkılgandır ki âşığının bütün iç çekişleri karşılıksız kalmıştır. Kardeşi Rubião, bizim Rubião, ikisini bir araya getirip evlendirmek için elinden ne geliyorsa yapmıştır. Ancak Piedade tüm bu çabalara direnmiş ve sonra da zatülcenbe yakalanarak bu dünyadan göçmüştür.

İşte iki adamı bir araya getiren şey, bu kısa aşk hikâyesidir. Rubião, bir keresinde doktorun söylediği gibi, Quincas Borba'nın içinde deliliğin tohumlarını barındırdığını o zamandan bilebilir miydi? Tabii ki bilemezdi. Bildiği tek şey, Borba'nın gayet ilginç ve sıra dışı biri, hatta bir eksantrik olduğuydu. Üstelik kendisini yavaş yavaş yiyip bitiren hastalığı sırasında veya öncesinde o delilik tohumu Quincas Borba'nın beyninden dışarı taşmamıştı. Quincas Borba'nın birkaç akrabası kalmıştı. Onlar da 1867 yılında ölmüşlerdi. Son kalan akrabası ise, mirasını ona bırakan amcasıydı. Onun ölümünden sonra Rubião, filozofun tek arkadaşı olarak kaldı. Rubião o sıralar bir erkekler okulunun müdürüydü. Ama hasta arkadaşına bakabilmek için okulu kapattı. Öğretmen olmadan önce birkaç işe el atmış ama hiçbirinde dikiş tutturamamıştı.

Rubião'nun bu hemşirelik görevi beş aydan fazla, yaklaşık altı ay kadar sürdü. Sabırlı ve her zaman gülümseyen Ru-

bião, kendini hasta arkadaşına adadı. Onun her şeyiyle ilgileniyor, doktorun talimatlarını dinleyerek ilaçlarını alınması gereken zamanda almasını sağlıyor, onunla beraber yürüyüşlere çıkıyordu. Hiçbir şeyi unutmuyordu. Ne evdeki işlerini, ne de başkentten ya da Ouro-Preto'dan posta gelir gelmez gazeteyi okuma görevini ihmal ediyordu.

Quincas Borba, "Çok iyisiniz, Rubião" diyordu.

"Ne büyük laf! Sanki siz kötüsünüz!"

Doktor, Quincas Borba'nın hastalığının onu yavaş yavaş ölüme götürdüğü görüşündeydi. Bir gün bizim Rubião doktoru dış kapıya kadar geçirip arkadaşının durumunu sordu ve kaçınılmaz sona mahkûm olduğunu öğrendi. Ayrıca doktora göre arkadaşının bu durumu kabul etmesini sağlamalıydı. Öyle ya, ecel kaçınılmazsa ölümü zorlaştırmanın bir âlemi...

"Hayır" diye hemen sözünü kesti Rubião, "o mesele, yani ölüm, onun için kolay bir meseledir. Yıllar önce yazdığı bir kitap var, bir felsefe kitabı, o kitabı, tabii, okumadınız."

"Okumadım ama felsefe başka şeydir, gerçekten ölmek başka şey. İyi günler."

V

Rubião'ya göre, Quincas Borba'nın gönlünde kendi yerine rakip olabilecek tek kişi vardı: Bir köpek. Orta boylu, kurşuni renkli, siyah benekli, güzel bir köpek. Quincas Borba gittiği her yere köpeğini de götürür, onu kendi odasında yatırırdı. Sabahları sahibini ilk uyandıran ve yatağına atlayarak günün ilk selamını veren, oydu. Sahibinin sıra dışı hareketlerinden birisi, köpeğe kendi ismini vermesiydi. Bunun, biri felsefi, biri özel iki nedeni vardı.

"Benim felsefemde İnsanlık hayatın özü olduğuna ve her yerde bulunabildiğine göre, köpekte de bulunuyor demektir. İşte bu yüzden bir köpeğe, ister Hıristiyan olsun ister Müslüman, insan ismi verilebilir."

"Peki ama neden ona Bernardo ismini vermediniz?" Bernardo, yerel rakiplerden birinin ismiydi.

"Bu da özel nedene giriyor. Eğer sevgili köpeğimden önce ölürsem, ki öyle olacağını sanıyorum, adım onda yaşayacak. Bakıyorum gülüyorsunuz." Rubião, hayır işareti yaptı.

"Gülmeyin sevgili dostum, gülmeyin. Çünkü benim kaderim ölümsüzlük. Büyük kitabımla sonsuza kadar yaşayacağım. O kitabımı okuyamayanlarsa köpeği Quincas Borba diye çağırdıkları zaman ben –"

İsminin söylendiğini duyan köpek, heyecanla Quincas Borba'nın yatağına atlayıp Quincas Borba'ya baktı.

"Zavallı dostum. İyi dostum. Hayattaki tek dostum."

"Tek dostum mu?"

"Kusura bakmayın, siz de benim dostumsunuz. Bunun gayet iyi farkındayım ve bunun için size müteşekkirim. Canım, hasta bir adamın kusuruna bakmayın artık. Sakın sayıklamaya başlamış olmayayım? Şu aynayı uzatır mısınız."

Rubião aynayı verdi. Hasta adam birkaç saniye boyunca bir deri bir kemik kalmış yüzüne, yavaş fakat emin adımlarla yaklaşan ölümünü görebildiği yüksek ateşin etkisi altındaki gözlerine baktı. Sonra solgun ve alaycı bir gülümsemeyle şöyle dedi:

"Burada, dışarıda gördüklerim, benim içimde hissettiklerime uyuyor. Ölüyorum sevgili Rubião, bırakın şimdi öyle işaretler yapmayı, ölüyorum. İnsan ölümden neden bu kadar korkar?"

"Sizin bu konuda belli bir felsefeniz olduğunu biliyorum. Ama şimdi bunları bırakalım da yemeği konuşalım. Ne yemek istersiniz?"

Quincas Borba kalkarak yatağın kenarına oturdu ve ayaklarını aşağı uzattı. Üzerinde pantolon veya pijama yokken bacaklarının ne kadar ince görüneceği tahmin edilebilirdi.

"Ne pişirelim? Ne istersiniz?" diye aceleyle sorusunu tekrarladı Rubião.

Ama hasta gülümseyerek, "Hiçbir şey" diye cevap verdi. "Belli bir felsefe. Ne kadar da aşağılayarak söylediniz bunu.

Hadi bakalım tekrar söyleyin. Tekrar duymak istiyorum. Belli bir felsefe!"

"Aşağılamadım. Ben kimim ki felsefeyi aşağılayayım? Ben demek istiyorum ki ölümün belli bir sonucu olmadığına inanıyor olabilirsiniz çünkü muhtemelen bunun için belli nedenleriniz, belli ilkeleriniz vardır –"

Quincas Borba ayaklarıyla terliklerini aramaya başladı. Rubião terlikleri ona yaklaştırdı. Terliklerini giydi, ayağa kalktı, köpeği okşadı, bir sigara yaktı, bacaklarını açmak için yürümeye başladı. Rubião hemen giyinmesini istiyordu. Aralarından bir seçim yapması için ceketini, yeleğini, sabahlığını ve paltosunu getirdi. Quincas Borba bir el işaretiyle hepsini reddetti. Bugün çok farklı görünüyordu. Daha içedönük görünen gözleri beyninin çalışmasını izliyor gibiydi. Uzunca bir süre odada dolaştıktan sonra Rubião'nun tam önünde durdu.

VI

"Gerçekten hayatı ve ölümü bilmek istiyorsanız size anneannemin nasıl öldüğünü anlatmam yeter."

"Nasıl öldü?"

"Oturun."

Rubião, takınabildiği en ilgili yüz ifadesini takınarak bu emre uydu. Quincas Borba yürümeye devam ediyordu.

"Rio de Janeiro'daydım. Önemli bir yortunun olduğu bir gün, o zamanlar kraliyet şapeli olan imparatorluk şapelinin önündeydim. Anneannem şapelden çıktı, yolda kendisini bekleyen arabasına binmek için şapelin avlusunu geçti. İnsanlar karıncalar gibi yığılmıştı oraya, hanımefendileri görmek istiyorlardı. Anneannem tam avludan geçip yakındaki arabasına gidiyordu ki bir yük arabasının atlarından biri, bir şeyden korkmuş olacak ki hızla koşmaya başladı. Diğer atlar da onu takip ettiler. Büyük bir kargaşa ve bağırış çağırış oldu. Anneannem yere düştü. Atlar ve araba üzerinden geçti. Onu

hemen Direita Sokağı'ndaki eczaneye götürdüler ama artık çok geçti. Kafasında derin bir yara vardı. Bir bacağı ve bir omzu kırılmıştı. Her yanı kan içindeydi. Birkaç dakika sonra öldü."

"Trajik bir ölümmüş."

"Değildi."

"Değil miydi?"

"Sonrasını da dinleyin. Kaza şöyle olmuş. Yük arabasının sahibi de şapelin avlusundaymış ve çok açmış çünkü sabah çok erken ve hafif bir kahvaltı yapmış. Bulunduğu yerden arabanın sürücüsüne bir işaret verince o da patronunun emrini yerine getirmek için atları kırbaçlamış. Araba, yolun ortasında bir engele rastlamış ve o engeli yıkıp geçmiş. İşte o engel, anneannemdi. O eylemler silsilesinin ilk eylemi, bir korunma içgüdüsü; İnsanlık acıkmış. Eğer orada anneannemin yerine bir köpek ya da bir sıçan olsaydı anneannem ölmeyecekti ama İnsanlık hâlâ bir şeyler yeme ihtiyacı hissedecekti. Orada köpek ya da sıçan yerine Byron ya da Gonçalves Dias gibi bir şair olsaydı durum biraz farklı olacaktı çünkü ölen şairler hakkında anma yazısı yazmak için güzel malzeme çıkmış olacaktı. Ama bu durumda bile temel gerçek değişmeyecekti. Şairleri ister ünlü, ister adı bile duyulmamış olsun, insanın ezberinden birkaç şiir eksik olacak diye dünyanın sonu gelmez. Oysa İnsanlık (en önemli şey budur), İnsanlık mutlaka yemek yemelidir."

Rubião bütün dikkatini vererek dinlediği ve gerçekten anlamak istediği halde arkadaşının neden anneannesinin ölümünü bir zorunluluk olarak tanımladığını anlayamamıştı. Arabanın sahibi, ne kadar geç kalsa da herhalde açlıktan ölmeden önce evine varacaktı ama o iyi kadın artık yoktu. Hem de sonsuza kadar yoktu. Arkadaşına bu düşüncelerini onu kırmayacak şekilde anlattıktan sonra sordu:

"Peki bu bahsettiğiniz İnsanlık nedir?"

"İnsanlık ilkedir. Ama durun bir dakika. Bir şey söylemeyeceğim. Siz bunları anlayamazsınız sevgili Rubião. Konuyu değiştirelim."

"Devam edin."

Yürüyüşüne o ana dek devam eden Quincas Borba, bir an durdu.

"Yoksa benim öğrencim mi olmak istiyorsunuz?"

"Evet."

"Peki. Felsefemi aşama aşama anlayacaksınız. Felsefemi tamamen öğrendiğiniz gün, ah işte o gün, en büyük mutluluklar sizin olacak. Çünkü gerçek kadar insanı mest eden, zevkten delirten bir şey yoktur. İnanın bana, İnsanlık her şeyin en üst noktasıdır. İnsanlığı formüle eden ben de dünyadaki en mükemmel insanım. Bakın! Görüyor musun güzel Quincas Borba'm bana nasıl bakıyor? İşte İnsanlık."

"Bu İnsanlık nasıl bir şey?"

"İnsanlık ilkedir. Her şeyde evrensel, biricik, ölümsüz, herkese ait, bölünemez ve yok edilemez bir öz, bir ilke vardır. Bu öz aynı özdür ve gizlidir. Büyük Camões'in sözleriyle dile getirirsek bu ilke şudur:

'Her şeyde vardır bir hakikat
Hem görünende hem de görünmeyende'

"İşte İnsanlık, o özdür, o hakikattır. Ben buna İnsanlık diyorum çünkü İnsanlık evrendir ve evren insandır. Anlamaya başladınız mı?"

"Biraz anladım ama bu anlattıklarınız doğru olsa da anneannenizin ölümü nasıl oluyor da –?"

"Ölüm diye bir şey yoktur. Genişleyen iki biçimin karşılaşması ya da iki biçimin genişlemesi, o biçimlerden birinin ötekini bastırmasına neden olabilir ama gerçekte ölüm yoktur. Tersine hayat vardır çünkü biçimlerden birinin bastırılması, diğerinin hayatının devamı için şarttır. Yok etme, evrensel ve genel ilke olmaz. Savaşın koruyucu ve hayırlı bir şey olması da böyledir. Varsayalım ki bir patates tarlası ve iki köy var. Tarladaki patatesler iki köyü beslemeye yetmiyor. Köylerden biri, askerlerini toplayıp dağın öte yamacına, patatesin daha bol olduğu patates tarlasına gidiyor. Eğer köyler pa-

tates tarlasını barışçı biçimde paylaşsalar kimse yeterli gıda alamayacak ve açlıktan ölecekler. Demek ki barış, burada yok edici bir şey. Savaş ise insanları koruyor.

"Köylerden biri diğer köylüleri öldürüyor ve ganimeti ele geçiriyor. Sonra da gelsin sevinç gösterileri, marşlar, tezahüratlar, ödüller ve savaşçılığın diğer tüm sonuçları. Savaş olmasaydı, böylesi gösteriler de olmayacaktı. Bunun da gerçekçi bir nedeni vardır. İnsan sadece kendisinin hoşuna giden veya ona belli bir avantaj sağlayan şeyleri sever ve böyle şeyleri anar. Doğal olarak kimse kendisine karşı olan, kendisini ele veren eylemleri yüceltmez. Galip patatesleri alır; mağluba da nefret ya da merhamet duygusu kalır."

"Peki yok edilenlerin düşünceleri ne olacak?"

"Kimse yok edilmez. Biçim yok olur ama öz aynen kalır. Suyun kaynamasını görmediniz mi? Sürekli olarak su kabarcıkları oluşur ve yok olur ama su aynı su olarak kalır. İşte bireyler o su kabarcıkları gibi geçicidir."

"İyi de o zaman su kabarcıklarının düşünceleri ne olacak?"

"Su kabarcığının düşüncesi olmaz. Dünyanın belli parçalarındaki insanları silip süpüren korkunç veba salgınlarından daha üzücü bir şey yok gibi gelir insana, değil mi? Ama yine de şeytani hastalık, kötülük denen o hastalık aslında insanoğluna lütfedilmiş bir nimetten başka bir şey değildir. Çünkü varoluşunu sürdürme gücünden yoksun, zayıf organizmaları yok ettiği gibi bilimsel gözlemlere ve tedavi edici ilaçların icat edilmesine yol açar. Hijyen denilen şey, asırlardır süren pisliğin ürünüdür. Hijyeni hastalıklar ve enfeksiyonlar nedeniyle ölüp giden milyonlarca bireye borçluyuz. Hiçbir şey kaybolmaz. Her şey kazanılır. Oraya dönersek, suda hâlâ su kabarcıkları vardır. Şu kitabı görüyor musunuz? *Don Quijote*. Elimdeki nüshayı yok ettiğim takdirde kitabın kendisini yok etmiş olmam. Kitap benim yok etmediğim nüshalarda ve bundan sonra yapılacak basımlarda sonsuza kadar varlığını sürdürecektir. Ebedi ve güzeldir, ebediliği güzeldir. Aynı bizim ilahi, ilahiden de öte dünyamızın kendisi gibidir."

VII

Quincas Borba yatağa çöktü. Yorulmuştu. Rubião hemen bir bardak su getirdi ve yatıp biraz dinlenmesi için ona yalvardı. Ama hasta adam birkaç dakika sonra iyi olduğunu söyledi. Sadece uzun konuşmalar yapma alışkanlığını kaybetmişti. Rubião'ya, kendisi dünyayı ve dünyanın harikalarını parlak cümlelerle anlatırken hiç güç harcamadan yüzünü görecek kadar geri gitmesini eliyle işaret etti. Kendi düşünceleriyle başkalarının görüşlerini birbirine öyle kattı, dünyaya dair savaşçı ve barışçı imgelerle öylesine karıştırdı ki Rubião ölümün bu kadar yakınındaki bir adamın bu konuları böylesine şövalyece ele alabildiğine şaşırdı.

"Hadi biraz yatıp dinlenin."

"Ben iyiyim. Şimdi yürüyüşe çıkacağım."

"Şimdi olmaz. Yoruldunuz."

Ayağa kalktı. Ellerini babacan bir tavırla Rubião'nun omzuna koydu.

"Benim dostum musunuz?"

"Ne soru ama!"

"Söyleyin bana, dostum musunuz?"

Rubião bu soruya, "En az şu hayvan kadar. Ondan bile fazla" diye cevap verirken şefkat ve merhamet duygusuyla kendinden geçmişti.

VIII

Quincas Borba ertesi gün, yakınlarda Rio de Janeiro'ya gitme kararıyla uyandı. Orada bir ay kadar kalacaktı. Halletmesi gereken bazı işleri vardı. Rubião hayretler içinde kaldı. Hastalığı ve doktoru ne olacaktı? Doktorun bir şarlatan olduğu, insanın hastalığını yenebilmesi için de arada sırada zihnini başka şeylerle meşgul etmesi gerektiği cevabı geldi. Sağlık ile hastalık, aynı meyvenin tohumları, İnsanlığın iki haliydiler.

"Bazı özel meselelerimle ilgileneceğim. Bir planım var ve o kadar mükemmel, yüce bir plan ki siz bile anlayamazsınız. Bu kadar dobra konuşmamı hoş görün Rubião ama bu içtenliği başkasına göstermek yerine size göstermeyi tercih ederim."

Rubião, zamanla bu projenin de diğerleri gibi unutulacağını sanıyordu ama yanılmıştı. Üstelik hasta, giderek iyileşiyordu sanki. Yatmıyor, sokağa çıkıyordu. Hatta arada bir şeyler de yazıyordu. Bir hafta sonra, noter çağırmak istedi.

"Noter mi?"

"Evet. Vasiyetimi yazdırmak istiyorum. Ya da notere biz gidelim. İkimiz."

Üçü birlikte gittiler. Çünkü köpek, sahibi ve efendisinin kendisi olmadan evden çıkmasına izin vermedi. Quincas Borba bütün formaliteleri yerine getirerek vasiyetini yazdırdı ve huzur içinde evine döndü. Rubião, kalbinin çılgınca çarptığını duyuyordu.

"Rio de Janeiro'ya yalnız gitmenize izin veremem" dedi arkadaşına.

"Benimle gelmek zorunda değilsiniz. Üstelik Quincas Borba gelmiyor ve onu sizden başka kimseye emanet edemem. Evi olduğu gibi bırakıyorum. Bir ay sonra dönerim. Yarın yola çıkıyorum. Köpeğin beni evden ayrılırken görmesini istemiyorum. Ona iyi bakın Rubião."

"Elbette ona iyi bakarım."

"Yemin eder misiniz?"

"Günümüzü aydınlatan güneş üzerine yemin ederim. Hem ben çocuk muyum ki bana güvenmiyorsunuz?"

"Sütünü, yemeğini zamanında verin, banyosunu her zamanki gibi zamanında yaptırın. Onu dolaştırmaya çıkardığınızda kaçmamasına dikkat edin. Hatta, hayır hayır, dışarı çıkarmayın. Sakın dışarı çıkarmayın."

"Merak etmeyin."

Quincas Borba, öteki Quincas Borba'ya ağlıyordu. Evden ayrılırken köpeği görmek istemedi. Gerçekten de ağlıyor; cehennemin dipsiz uçurumuna düşmek üzere olan ka-

ranlık bir ruhun damla damla çözülüşü gibi deliliğinin gözyaşlarını ya da sevgisinin gözyaşlarını, hangisi olursa olsun gerçek gözyaşlarını Minas Gerais'in verimli toprağına saçıyordu.

IX

Saatler sonra Rubião'nun aklına korkunç bir şey geldi. Eğer vasiyette gerçekten kendisine de yer verilmişse, insanlar, ölümünü hızlandırmak ve mirasını bir an önce almak için arkadaşını bu seyahate zorla gönderdiğini söyleyebilirlerdi. Vicdan azabı duyuyordu şimdi. Neden onu gitmekten alıkoymak için yeterince ısrar etmemişti sanki? Rüyasında Quincas Borba'nın cesedini görüyordu. Pislik içindeydi. Kin dolu gözlerini kendisine dikmiş bakıyordu. Bunun üzerine, olur da arkadaşı seyahat sırasında ölürse kendisine bırakılacak mirası reddedecekti.

Köpek ise her yeri kokluyor, sürekli inliyor ve hep kaçmaya çalışıyordu. Uykusu da bozulmuştu. Geceleri sürekli uyanıp evi dolaşıyor ve tekrar köşesine gelip yatıyordu. Sabahları Rubião onu yatağına çağırıyor, o da Rubião'yu sahibi zannederek neşeyle yatağına koşuyordu. Sahibi olmadığını görüyor ama ne yapsın, Rubião'nun okşamalarını reddetmiyor, hatta onun sahibine gitmesini umuyormuş ya da kendisini sahibine götürebilirmiş gibi bu okşamalara karşılık veriyordu. İlk günler hiç yemek yemedi. Susuzluğa daha az dayanabildiği için Rubião ona ancak biraz süt içirebildi. Saatlerce sessiz ve üzgün bir halde kıvrılmış yatıyor ya da kafasını patilerinin arasına alıp uzanıyordu.

Doktor geldiğinde, hastasının aceleciliğine çok şaşırdı. Gitmesine izin verilmemeliydi. Bu durumda ölüm kesindi.

"Kesin mi?"

"Er ya da geç. Köpeği de götürdü mü?"

"Hayır o burada. Köpeğe benim bakmamı istedi. Bunu ko-

nuşurken ağlıyordu. Gerçekten ağlıyordu, hiç durmamacasına." Hemen dostunu savunmaya geçti: "Bu köpek sahibinin saygısını tamamen hak ediyor. O da ayrı bir kişi."

Doktor kurdelesini düzeltmek için hasır şapkasını başından çıkardı. Gülümsedi. "Nasıl yani? İnsan gibi mi?"

Rubião ısrarcıydı. Köpeğin normal bir insan olmadığını ama duygularının olduğunu, hatta hüküm verme yetisine sahip bulunduğunu söyledi. "Bakın bir keresinde ne oldu –"

"Hayır, hayır, teşekkür ederim, şimdi değil, sonra anlatırsınız. Şimdi hemen yılancık çıkaran bir hastama gitmem lazım. Ama Quincas Borba'dan mektup gelirse ve mektup özel mektup değilse, bir görmek isterim. Köpeğe saygılarımı iletin" dedi ve çıktı.

Bazı insanlar Rubião'yla ve köpeğin onu koruması yerine onun köpeği koruması sorumluluğuyla dalga geçmeye başladılar. Bir de lakaplar takmaya başlamışlardı. Şimdi öğretmen beyin yeni mesleği ne olmuş oluyordu? Köpek muhafızı mı? Rubião, insanlardan çekinirdi. Aslında tüm bu yaşadıkları ona saçma geliyordu; yabancılardan kaçıyor, köpekten iğreniyor, kendine ve doğduğu güne lanetler yağdırıyordu. Keşke mirastan pay almak gibi bir umuda kapılmasaydı. Zaten miras da azıcık bir şeydi.

X

Yedi hafta sonra, Quincas Borba'nın yazdığı, Rio de Janeiro'dan gönderilmiş şu mektup Barbacena'ya geldi.

Sevgili dostum,

Eminim benden ses çıkmaması sizi meraklandırmıştır. Size yazmamamın nedenleri var. Kısa süre sonra eve döneceğim ama şimdilik size gizli, ama çok gizli bir meseleyi duyurmak istiyorum.

Rubião, ben kimim? Ben, Aziz Augustinus'um. Bu-

na güleceğinizi biliyorum çünkü siz bir cahilsiniz, Rubião. Aramızdaki dostluk ve samimiyet, bana bu kelimeyi kullanma hakkı veriyor. Ben de bu hakkımdan taviz vermiyor ve son kez kullanıyorum. Siz bir cahilsiniz!

Dinleyin cahil adam. Ben Aziz Augustinus'um. Bunu da geçen gün keşfettim. Hemen itiraz etmeden önce bir dinleyin bakalım.

Aziz Augustinus'la hayatımızdaki her şey tam olarak uyuyor. O da ben de hayatımızın bir kısmını zevku sefaya ve sapkın inançlara ayırmışız. Bu arada, İnsanlık felsefemle uyuşmayan her şeyi sapkın inanç sınıfına soktuğumu söyleyeyim. Sonra, ikimiz de hırsızlık yapmışız. O, küçükken Kartaca'da armut çalmış, ben de gençken arkadaşım Braz Cubas'ın saatini çalmıştım. İkimizin anneleri de iffetli ve dindar kimselerdi. Ve son olarak o da benim gibi var olan her şeyin iyi olduğuna inanmış ve bu inancını *İtiraflar*'ının VII. kitabının XVI. bölümünde belirtmiş. Tek bir farkla ki ona göre kötülük, yolundan sapmış iradedir. Geçmişe, daha kötülüğün olmadığı ve her şeyin iyi olduğu zamanlara özgü bir hayaldir, hataya, yanlışlığa verilen bir tavizdir.

Elveda cahil adam. Eğer kulaklarınızı kaybetmek istemiyorsanız, sakın size yukarıda emanet ettiğim sırrı kimseye açmayın. O sırrı koruyun ve asla anlamasanız da benim gibi büyük bir adamın arkadaşı olmak gibi bir şansa sahip olduğunuz için şükredin. Beni zamanla anlayacaksınız. Barbacena'ya döner dönmez büyük bir adamın nasıl olduğunu size anlatacağım. Hem de bir eşeğin bile anlayabileceği basit ve açık cümlelerle anlatacağım. Elveda. Zavallı Quincas Borba'ma selamlar. Sakın sütünü vermeyi unutmayın. Sütünü verin ve banyosunu yaptırın. Elveda, elveda.

Sadık dostunuz
Quincas Borba

Rubião mektubu neredeyse elinden düşürüyordu. Aklına dostunun şaka yapabileceği geldi ve mektubu yeniden okudu. Ama yine aynı izlenimi aldı. Şüphe kalmamıştı artık, dostu delirmişti. Zavallı Quincas Borba! Meğerse onun o ilginçlikleri, sıra dışılıkları, eksantriklikleri, sık sık değişen ruh halleri, mantıksız dürtüleri, orantısız merhamet gösterileri, sadece ve sadece beyninin tamamen çökmesinden önce gelen belirtilermiş. Ölmeden mezara girmek gibi bir şeymiş. Ne kadar iyi, ne kadar mutlu bir adamdı oysa. Biraz küstahtı ama bunun nedeni hastalığıydı, belli ki. Rubião, gözlerinin yaşını sildi. Sonra da mirası hatırladı. Aklına bir kere daha ne kadar iyi bir arkadaşını kaybedeceği geldi ve daha da büyük bir üzüntüye kapıldı.

Mektubu bir kere daha okudu. Ama bu sefer sindire sindire, kelimeleri analiz ederek, anlamlarını çözmek için tek tek ele alarak ve filozofun kendisine nasıl bir eşek şakası yaptığını bulmak için uğraşarak okudu. O da elbet bu tür şakalar yapmasını bilirdi. Ama mektubu okudukça felaket kuşkularını doğrulamıyordu. Mektubun sonuna geldiğinde artık yüzü sapsarı olmuştu. Acaba vasiyette bulunan bir kişinin zihni melekelerinin yetersiz olduğu kanıtlanırsa vasiyet geçersiz mi sayılırdı? Yoksa mirası alamayacak mıydı? Gözleri kararadı. Kapıdan doktorun girdiğini gördüğünde mektup hâlâ açık olarak elinde duruyordu. Doktor, hastasından ne haber var diye sormaya gelmişti. Postacı ona hastasından bir mektup geldiğini söylemiş. Acaba o mektup, elindeki mektup muydu?

"Evet o mektup bu ama..."

"Özel şeyler var."

"Evet. Tamamen ikimiz arasında kalması gereken bazı şeyler var. Müsaade ederseniz..."

Rubião, bunu söylerken mektubu cebine koydu. Doktor evden çıktığı anda bir oh çekti. Az daha Quincas Borba'nın zihni melekelerinin yetersiz olduğunu kanıtlayabilecek çok önemli bir şeyi ifşa edecekti. Ama hemen ardından da bu hareketinden ötürü kendinden utandı. Mektubu göstermeliydi. O kadar büyük vicdan azabı duydu ki mektubu doğrudan doktorun evine yollamayı bile düşündü. Kölelerden birine seslen-

di. Ama köle yanına geldiğinde fikrini tekrar değiştirmişti. Hiç de akıllıca bir hareket olmaz bu, diye düşündü. Öyle ya, hasta adam kısa zaman sonra, birkaç gün içinde çıkıp gelebilir, mektubunu isteyebilir, bulamazsa da kendisini düşüncesizce davranmakla, hatta ihanetle bile suçlayabilirdi. Hemencecik kapılıverdiği vicdan azabı, bir dakikadan uzun sürmedi.

Köleye, "Bir şey istemiyorum" dedi ve tekrar miras konusundaki düşüncelerine döndü. Miktarını hesapladı. Herhalde 10 *conto*'dan az olmazdı. O parayla da bir arazi ve bir altın madeni alıp işletebilirdi. Hatta, daha az bir paraya, mesela 5 *conto*'ya bile razıydı. 5 *conto* mu? Fazla bir para sayılmazdı. Zaten her halükârda bundan fazla bir para alırdı. Ama bu kadar olsa bile en azından bir şey almış demekti ve hiç yoktan iyiydi. 5 *conto*. Ya vasiyet geçersiz sayılırsa, daha da kötü olacaktı. Demek ki 5 *conto*, iyiydi.

XI

Ertesi haftanın ilk günü başkentten gazeteler geldiğinde (Quincas Borba'nın aboneliği devam ediyordu) Rubião, bir gazetede şöyle bir haber okudu:

Filozofça bir yalnızlıkla hastalığına tahammül eden Joaquim Borba dos Santos dün öldü. Bilge bir adamdı. Çağımızın hastalığı olan marazi bir kötümserlikle mücadele ede ede yorulmuştu. Son sözleri, acının hayal ürünü olduğu ve Pangloss'un, Voltaire'in söylediği kadar aptal olmadığıydı. Hezeyanlar içinde öldü. Geriye hatırı sayılır bir servet bıraktı. Vasiyeti Barbacena'dadır.

XII

Rubião, "Neyse, acısı sona erdi" diye iç geçirdi.

Sonra da haberi bir kez daha okudu. Haberde saygın bir adamdan bahsediliyor, adamın felsefi bir mücadele verdiği söyleniyordu. Delirdiği anlatılmıyordu. Tersine, hastalığına bağlı olarak son anlarında sayrılandığından bahsedilmişti. Güzel! Rubião mektubu tekrar okudu. Şaka tezi şimdi daha kuvvetlenmişti. Elbette Rubião'ya her türlü şakayı yapabileceğini iyi biliyordu ve biraz eğlenmek istemişti. Kendini Aziz Augustinus yerine Aziz Hilarius'a ya da Aziz Ambrosius'a da benzetebilirdi. Muammalı bir mektup yazıp arkadaşının kafasını iyice karıştırmak istemişti ki kendisi, yani Quincas Borba dönüp de arkadaşının haline gülene kadar hep öyle kalsın. Zavallı arkadaşı. Aslında aklı tamamen başındaydı. Aklı başındaydı ve ölüydü. En azından artık acı çekmiyordu. Köpeği gördü ve iç geçirdi:

"Zavallı Quincas Borba! Sahibinin öldüğünü bilseydi..."

Sonra da kendi kendine:

"Eee, artık sorumluluklarımı yerine getirdiğime göre köpeği sevgili dostum Angelica'ya verebilirim."

XIII

Haber şehirde duyulmuştu. Papaz, eczacı, doktor, hepsi haberin doğru olup olmadığını sormak için adamlarını gönderdiler. Haberi gazetede gören postacı, Rubião'ya gelen bir mektubu kendisi alıp getirdi. Zarfın üzerindeki yazı onun değildi ama mektup yine de öbür dünyaya göçen Borba'dan geliyor olabilirdi.

Rubião zarfı açıp önce mektubun altındaki imzaya bakarken, o da, "Demek sonunda nalları dikti" dedi. Mektup, Braz Cubas'tandı. Kısa bir notta:

> Bir süre önce hastalığı sonucunda üstü paşı paramparça, ıslanmış ve kirlenmiş bir halde evime gelen sevgili dostum Quincas Borba, dün öldü. Ölmeden önce si-

ze bu notu özel olarak göndermemi ve derin şükranlarını sunmamı istedi. Kalan işlerin mahkemeler tarafından halledileceğini de ekledi.

Şükranla ilgili sözler sevgili öğretmenimizin benzinin atmasına neden oldu ama hemen altındaki mahkemeyle ilgili sözler de bir anda kanın tekrar damarlarına hücum etmesini sağladı. Rubião hiç ses çıkarmadan mektubu katladı. Postacı hâlâ şundan bundan konuşup duruyordu; sonunda çıkıp gitti. Rubião bir köleye, köpeği sevgili dostu Angelica'ya götürmesi ve hediye olarak ona vermesi, Angelica hayvanları sevdiği için bir de bunu alsa bir şey kaybetmeyeceğini söylemesi talimatını verdi. Ayrıca köpek iyi muameleye alıştığı için Angelica'nın ona iyi bakmasını ve son olarak da köpeğin, ölmüş sahibi Quincas Borba ile aynı ismi taşıdığını söylemesini istedi.

XIV

Vasiyetname açılınca Rubião neredeyse yere kapaklanıyordu. Bilin bakalım ne oldu? Quincas Borba'nın tek mirasçısı olarak geçiyordu. Ne beşi, ne onu, ne yirmisi, her şey, bütün araziler, başkentte ve Barbacena'da evler, köleler, Bank of Brazil'in ve diğer kuruluşların hisse senetleri, mücevherler, nakit para, kitaplar, kısacası her şey Rubião'nun olacaktı. Üstelik mirastan bir yerlere pay ayrılması, hayır kurumlarına bağışta bulunulması gibi şartlar yoktu, ödenmesi gereken borçlar yoktu. Vasiyetnamede bir tek şart vardı; o da mirasçı köpeğe, zavallı Quincas Borba'ya, duyduğu büyük sevgiden ötürü müteveffa sahibinin kendi adını verdiği köpeğe iyi bakılmasıydı. Rubião, köpeğe sanki hâlâ vasiyet edenin köpeğiymiş gibi bakacaktı. Köpeğin iyiliğine olan hiçbir şeyi reddetmeyecek, kaçmaması için sürekli gözünün önünde bulunduracak, köpeğin çalınmasına, hastalanmasına ve öldürülmesi-

ne izin vermeyecekti. Kötü insanlar mutlaka ona bir şey yapmak isteyeceklerdi. Kısacası Rubião köpeğe köpek gibi değil, insan gibi davranacaktı. Ölünce de kendi arazisi üzerinde onu güzel bir yere uygun biçimde törenle gömecek, mezarını çiçeklerle ve kokulu bitkilerle süsleyecekti. Zamanı geldiğinde de köpeğin kemiklerini mezardan çıkararak ahşaptan yapılmış değerli bir kemik kutusuna yerleştirecek ve evin başköşesine koyacaktı.

XV

Şart, bu kadardı. Rubião bu şarta hiç de şaşırmadı çünkü mirastan başka bir şey düşünemiyordu. Azıcık bir şeye razıyken şimdi koca bir miras geliyordu. Buna bir türlü inanamıyordu. Gerçekten doğru olduğuna kendini inandırmak için, sanki birini tebrik etmek için elini sıkıyormuşçasına kendi ellerini sıktı.

Quincas Borba'nın ilaçlarını getiren eczacı, "Ne kadarlık bir miras acaba, hesabını yaptınız mı efendim?" dedi.

Mirasçılardan biri olmak bile başlı başına güzel bir şeydi. Hele tek mirasçı olmak. O kelime, o "tek" kelimesi", kalan mirası acayip büyütüyordu. Her şeyin mirasçısı. Tek bir kaşık bile başkasına gitmeyecekti. Peki bu "her şey" neydi acaba, bu sefer onu merak etti. Evler, hisse senetleri, köleler, elbiseler, porselenler, resimler (kesin başkentteki evinde bir sürü resim vardı çünkü Borba hayattan zevk almasını bilen, sanat düşkünü bir adamdı). Ya kitaplar? Mutlaka bir sürü kitabı olmalıydı çünkü ha bire birilerinden aforizmalar söylerdi. Peki tüm bunların toplam tutarı ne kadardı acaba? 100 *conto* mu? 200 mü? Bu daha gerçekçi bir tahmindi, belli ki. Hatta 300 *conto* çıksa şaşırtıcı olmayacaktı. 300 *conto*. 300! Neredeyse sokağın ortasında dans edecekti. Sonra sakinleşti. Ya 200 *conto* ise? Tutar ne olursa olsun belli ki Tanrı ona bitmeyecek bir rüya yaşatacaktı.

Rubião kafasında dönüp duran bu düşüncelerin arasında

bir süre sonra köpeği hatırladı. Vasiyette köpeğe ilişkin bir şart olması onu şaşırtmamıştı ama zaten onunla arkadaş oldukları için böyle bir şarta gerek olmadığını düşünmüştü. Rahmetlinin, hayatlarının mutlu sayfalarının yazarı olan ortak dostlarının anısına, elbette birlikte yaşayacaklardı. Bu şartı yerine getirmek için özel olarak bazı şeyler yapmak gerekecekti, mesela şu kemik kutusu. Kim bilir nereden çıkmıştı bu. Öyle bir şart ki yerine getirsen günaha girersin diyordu ki tam, son anda fikrini değiştirdi: Tanrı öyle istiyorsa öyle olur. İyi köpek. Güzel köpek.

Rubião, para kazanmak için çeşitli işler yaptığını ama bunların hiçbirinde başarılı olamadığını asla unutmuyordu. O zamanlar, "erken kalkıp iş işleyenin değil, Tanrının elini uzattığı kişinin" şanslı olduğunu anlamış ve kendisini şanssız bir adam olarak görmeye başlamıştı. İşte zengin olmak o kadar da imkânsız değilmiş. Baksanıza o da zengin oldu.

"Ne imkânsızı" diye bağırdı, "bir şeye imkânsız demek, Tanrıyı inkâr etmektir. Tanrı, sevdiği kullarını kollar."

Kafasında böylesi düşünceler, damarlarında hızla akan kanıyla Rubião, nereye gittiğine bakmaksızın şehrin sokaklarında amaçsızca bir o yana bir bu yana yürüyüp duruyordu. Birden kafasına şu önemli mesele takıldı: Acaba burada yaşamaya devam mı etmeli, yoksa başkente, Rio de Janeiro'ya mı taşınmalıydı? Önceleri kalma düşüncesi ağır basıyordu; hem böylece şimdiye kadar pek tanınmadığı, karanlıklarında kaldığı bu şehri ışıltısıyla parlatmış, o ana kadar kendisine önem vermeyenlerin, esas olarak da Quincas Borba ile dostluğuna tepeden bakanların gözlerini kamaştırmış olurdu. Ama sonra Rio de Janerio'yu düşününce, bütün cazibesiyle, debdebesiyle, tiyatrolarıyla, Fransız modasını takip eden genç ve güzel kızlarıyla her şeyini iyi bildiği o şehri aklına getirince, oraya taşınmanın daha iyi olacağına kanaat getirdi. Tabii ki memleketini sık sık ziyarete gelip burada da kalırdı.

XVI

Eve girdiği anda, "Quincas Borba! Quincas Borba! Quincas Borba" diye bağırdı.

Köpek yoktu. Ancak o zaman onu arkadaşı Angelica'ya gönderdiğini hatırladı. Aceleyle Angelica'nın evine doğru giderken bir yandan da aklına kötü şeyler geliyordu. Mesela köpek kaçmış olabilirdi. Ya da vasiyetteki şartı ve mirası bilen bir düşmanı, köpeği kaçırmış ve bir yere saklamış ya da öldürmüş olabilirdi. İşte o zaman mirası biraz zor... Gözlerinin önünden bir bulut geçti. Durumu daha net görmeye başladı.

"Hukuktan anlamam" diye düşündü, "ama bana öyle geliyor ki böyle bir şey olursa ben sorumlu tutulamam. Vasiyetteki şart, köpeğin sağ olmasını veya evde olmasını varsayıyor. Eğer köpek kaçmışsa ya da ölmüşse, yeni bir köpek yaratacak halimiz yok, demek ki burada bir kasıt yok... Ama bende de öyle düşmanlar var ki hile ve şike işlerine akılları iyi işler. Eğer o şartı yerine getirmezsem kesin ne yapıp edip..."

İşte bu noktada dostumuzun alnı ve elleri terden sırılsıklam olmuştu. Gözlerinin önünden yine bir bulut geçti. Kalbi hızlı, ama çok çok hızlı atıyordu. Giderek vasiyetnamenin şartını aşırı bir şart olarak görmeye başlıyordu. Azizlere yalvardı, eğer köpek oradaysa tam on dua okumaya yemin etti. Angelica'nın evine yaklaşmıştı. Hızını artırdı. Evin önünde birisi vardı. Angelica mıydı acaba? Oydu. Kapıya yaslanmış kahkahalarla gülüyordu.

"Ne yapıyorsun Rubião? Deli gibi görünüyorsun. Ne o öyle, ellerini kollarını sallayıp duruyorsun?"

XVII

Rubião, benzi sararmış olmasına karşın sanki önemsiz bir şey soruyormuş havası takınarak, "Angelica, köpek nerede?" diye sordu.

"Gel, otur bir dakika. Ne köpeği?"

"Ne köpeğiymiş" dedi Rubião. Giderek benzi daha da sararıyordu. "Sana gönderdiğim köpek. Hatırlamıyor musun, burada birkaç gün kalsın diye sana bir köpek gönderdim. Bakacaktım ki hani eğer olursa... Neyse, kısacası çok değerli bir köpek. Benim de değil. İşte onu almaya... Hatırlamıyor musun?"

"Haa şu köpek. Sakın bana o yaratıktan bahsetme!" diye hızla cevap verdi.

Ufak tefek bir kadındı. Sinirden bütün vücudu titriyordu. Sinirlendiği zaman boynundaki damarlar şişiyordu. "Yaratık" diye adlandırdığı köpeğin adını bile anmak istemediğini tekrarladı.

"Sana bir şey mi yaptı Angelica?"

"Bana bir şey mi yaptı? O zavallı hayvancık bana bir şey mi yaptı? Hiçbir şey yemedi, hiçbir şey içmedi, bebekler gibi ha bire ağladı ve sürekli kaçmaya çalıştı."

Angelica köpeğin rahatsız edici huylarını sayıp dökerken Rubião derin bir nefes aldı. Sonra da bir an önce köpeği görmek istediğini söyledi.

"Arka bahçede. En büyük kafese onu koyduk. Yalnız koyduk ki diğer köpekler ona saldırmasın. Sen şimdi onu alacak mısın? Bana böyle söylememişlerdi. Onu bana hediye ettiğini sanıyordum."

"Elimden gelseydi tabii ki verirdim. Ama veremem çünkü onu bana emanet ettiler. Üzülme, sana da onun yavrularından birini veririm. Herhalde bu sözlerim sana başka biri aracılığıyla geldiği için yanlış anlaşıldı."

Arkadaşı, Rubião'ya yolu göstermek için önünde değil yanında yürüyordu. İşte köpek oradaydı; büyük kafesin içinde, yemek kabından biraz uzakta yatıyordu. Kafesin dışında diğer köpekler ve kuşlar zıplayıp oynuyorlardı. Yol üzerinde bir kümes, kümesin biraz ilerisinde, tembel tembel yatan bir inekle onun üzerindeki parazitleri gagalarıyla alıp yiyen iki tavuk vardı.

Angelica, "Horozuma baksana" dedi.

Ama Rubião, sabırsız sabırsız etrafı koklayan ve zenci uşak kafesin kapısını açar açmaz fırlayıp kendisine doğru koşmaya başlayan Quincas Borba'dan başka bir şeyi görmüyordu. Müthiş bir sevinç sahnesi yaşandı. Rubião köpeği okşuyor, o da havlayarak, zıplayarak, Rubião'nun ellerini öpüp yalayarak bu okşamalara karşılık veriyordu.

"Aman Tanrım, ne sevgi!"

"Birbirimizi ne kadar sevdiğimizi bilemezsin, Angelica. Hoşça kal. Söz, yavrulardan birini sana vereceğim."

XVIII

Rubião ile köpek evlerine geldiklerinde sanki bu dünyadan göçmüş dostlarının varlığını hissetmiş, sesini duymuş gibi oldular. Köpek koklayarak evi dolaşırken Rubião da anneannesinin ölümünü bilimsel açıdan anlatan Quincas Borba'yı dinlerken oturduğu koltuğa oturdu. Tam olarak anlamamış ve kendine göre bazı sonuçlar çıkarmış olsa da filozofun bazı söylediklerini zihninde bir araya getirdi ve açlık çeken kabileler benzetmesini ilk kez dikkatle düşünerek benzetmenin sonuçlarını anladı. "Patatesler galiplere!" Ölmüş arkadaşının genizden gelen sesi kulaklarında yankılandı. Savaşın nedenini, savaşan kabilelerin pozisyonlarını ve savaşın sonunda kabilelerin biri yok olurken diğerinin galip gelişini anlatıyordu. Sonunda Rubião da mırıldandı: "Patatesler galiplere!"

Aslında her şey çok açık, çok netti. Yamalı ceketine ve badi badi pantolonuna bakınca daha düne kadar kendisi de mağlup kabilelerden biriydi, bir hava kabarcığıydı. Oysa şimdi galipler arasına girmişti. Elbette öyle olmalıydı; patatesler, diğer kabileleri yenerek dağları aşıp öte yakadaki patateslere gidebilen kabilelerin hakkıydı. Kendisi de işte tam bu kabilelere benziyordu. Şimdi de Barbacena'dan çıkıp giderek başkentte yetişmiş patatesleri yiyecekti. Sert ve amansız davranmaktı ona yakışan. Güçlü ve etkili olacaktı. Bir anda kendini se-

vince kaptırdı, kolları havada ayağa fırladı ve bağırdı: "Patatesler galiplere!"

Kendini bu cümlenin cazibesine kaptırdı. Son derece zekice dile getirilmiş, özlü bir söz olmakla kalmıyordu; hem doğruydu hem de derinlikli bir sözdü. Değişik şekillerde patatesler gözlerinin önüne geliyor, o patatesleri tatlarına, şekillerine ve besin değerlerine göre sınıflandırıyordu. Hayat denen ziyafet sofrasındaki yerini alacağını hissediyordu. Artık mideyi bozan kuru kökleri yiyerek idare edilecek zaman geçmişti; yıllardır tabağındaki azıcık yemekle yaşadığı günler geride kalmıştı. Bundan sonra ölene kadar önünde çeşit çeşit yemek olacak ve ölüm geldiğinde de onu yırtık pırtık paçavralar içinde değil, ipek yorganlar altında karşılayacaktı. Bir kez daha o sözü düşündü ve güçlü ve amansız olma kararını teyit etti. Hatta hayalinde kendine bir mühür yaptırdı ve üzerine, "Patatesler galiplere!" yazdırdı.

Gerçi biraz sonra mührü falan unuttu ama o söz birkaç gün daha kafasında dolanıp durdu. "Patatesler galiplere!" Vasiyetname açılana kadar bu sözün anlamını çözememişti. Hatta Rubião'nun bu sözü saçma ve anlamsız bulduğunu da hatırlarsınız. Siz de bilirsiniz ki insanın gördüğü şey, baktığı yere göre değişir. Kamçı, ancak sapı senin elinde olduğu zaman iyidir.

XIX

Şunu da belirtmeden geçmemek lazım: Rubião, rahmetli dostunun sadık bir Katolik olmadığını bilmesine, en azından bu konuda şüphe duymasına karşın, onun için düzenlenen ayine katılarak bu görevini de yerine getirdi. Quincas Borba, rahiplerle ilgili kötü şakalar yapmaz, Katolik inancıyla dalga geçmezdi. Ama Kilise'den ve Kilise'nin sadık hizmetkârlarından da hiç bahsetmezdi. Bu özellikleri, kendisinin İnsanlık doktrini denilen düşünceye bağlılığıyla bir arada düşünülünce, Ru-

bião dostunun Katolik olup olmadığından kuşku duyuyordu. Ama yine de kilisede ayin yaptırdı çünkü ayinin, ölülerin isteklerine göre yapılan bir şeyden ziyade yaşayanlara yönelik bir sorumluluk olduğunu düşündü. Üstelik, yine Rubião'ya göre, kendini tek mirasçısı olarak atayan dostunun memleketinde, en mütevazı, en sefil insanlara bile yapılan bir ayini dostu için yaptırmamak, büyük bir skandal olurdu.

Rubião'nun zaferini görmeye dayanamayan bazıları ayine katılmak için kiliseye gelmeseler de gelen birçok kişi vardı ve bunlar hiç de öyle ayaktakımından insanlar değillerdi. O gün kiliseye gelenlerin hepsi, eski okul müdürünün ve öğretmenin ne kadar samimi duygular taşıdığına tanık oldular.

XX

Mirasla ilgili on çalışmalara ve hesaplamalara katılan Rubião, işlemler bittiğinde gidip yerleşeceği Rio de Janeiro'ya kaçmak istiyordu. Hem Barbacena'da hem de başkentte yapılacak işlemler vardı ve göründüğü kadarıyla bütün işlemler kısa sürede bitecek gibiydi.

XXI

Sophia ve kocası Christiano de Almeida e Palha, Vassouras istasyonunda trene bindiler. Palha, 32 yaşında genç bir adamdı. Karısı Sophia ise 27-28 yaşlarındaydı. Rubião'nun karşısındaki iki koltuğa oturdular, küçük sepetlerini, bir hafta tatil yaptıkları Vassouras'tan getirdikleri hediyelik eşyalarını yerleştirdiler, üstlerini başlarını düzelttiler, fısıltıyla bir şeyler konuştular.

Tren hareket ettikten sonra Rubião, Palha'nın dikkatini çekti. Asık suratlı, sıkıntılı insanlar arasında huzurlu ve kendin-

den memnun görünen tek kişi oydu. Tren yolculuğunun çok yorucu olduğunu söyleyerek aralarındaki konuşmayı başlatan Palha oldu. Rubião, gerçekten de yorucu bir yolculuk olduğunu söyleyip, ancak eşek sırtında yolculuk etmeye alışmış biri için trenin özellikle çok yorucu olduğunu, üstelik de hiçbir çekici tarafı bulunmadığını, ama elbette eşekle yapılan yolculuğa göre büyük bir ilerleme anlamına geldiğini ekledi.

"Elbette. Büyük bir ilerleme."

"Çiftçi misiniz?"

"Hayır efendim."

"Şehirde mi yaşıyorsunuz?"

"Vassouras'ta mı? Hayır, burada bir hafta kaldık. Başkentte oturuyorum. Bana göre çiftçilik son derece onurlu ve hoş bir iş ama çiftçi olmak gibi en ufak bir fikrim yok."

Çiftçilikten başlayıp sürülere, köleliğe ve siyasete atladılar. Christiano Palha, kölelerle ilgili olarak yeni bir yasa getirmeyi düşündüğünü açıklayan hükümete veryansın etti ama Rubião, onun bu infialine hiç de katılmadı. Çünkü Rubião'nun köleler konusundaki düşüncesi, evde bulunduracağı bir uşak dışında dostunun kendine miras bıraktığı tüm köleleri satmaktı. Eğer köleleri satarak zarara uğrayacaksa bile, bu zararını, aldığı mirasla telafi edebilirdi. Ayrıca açıklamayı o da okumuştu ve açıklamada var olan kölelere dokunulmayacağı söyleniyordu. Eh, zaten yeni köle almayı düşünmezken, neden gelecekte sahip olabileceği köleler konusunu kafasına taksındı ki? Hele o uşak bir kendi mülkü olsun, onu da azat edebilirdi. Palha, konuyu değiştirerek siyasete geçti. Meclisten, Paraguay'la süren savaştan, genel siyasi konulardan bahsederken, Rubião bütün dikkatini vermiyor, ancak tek kulağıyla dinliyordu. Sophia'nın da onu dinlediği yoktu. Yaptığı şey, güzel olduğunu bildiği gözlerini bir kocasının, bir de konuştuğu adamın üzerine dikmekti.

Palha, yaklaşık yirmi dakika süren sohbetten sonra, "Başkentte mi kalacaksınız, yoksa Barbacena'ya mı döneceksiniz?" diye sordu.

"Kalmak istiyorum. Kalacağım. Taşradan sıkıldım. Artık

hayatın tadını çıkarmak istiyorum. Hatta Avrupa'ya bile gidebilirim ama daha karar vermedim."

Palha'nın gözleri parladı.

"Harika. Becerebilsem ben de Avrupa'ya giderdim. Ama şu anda gidemem. Avrupa'ya gitmişliğiniz var mı?"

"Hiç gitmedim. Zaten Barbacena'dan da bu niyetle ayrılıyorum. Bakalım ne olacak... İnsanın bir rahatsızlığı varsa bunu kafasından atabilmeli. Ne zaman giderim bilmiyorum ama gitmek..."

"Çok doğru söylüyorsunuz. Avrupa'da çok hoş şeyler olduğu söylenir. Gerçi kesin çok eski şeylerdir bunlar. Hatta bizde bunların çok daha iyileri vardır. Tabii başkentimizin Londra veya Paris'le boy ölçüşebileceğini iddia etmiyorum ama göreceksiniz bizim başkentimiz de gayet güzel bir yerdir."

"Ben zaten başkenti görmüştüm."

"Öyle mi?"

"Yıllar önce."

"Geliştiğini göreceksiniz. Kısa süre içinde büyük gelişmeler oldu. Avrupa'ya gittiğinizde de..."

Rubião onun sözünü keserek Sophia'ya döndü: "Siz Avrupa'ya gittiniz mi?"

"Hayır."

"Eşimi size tanıştırmayı unuttum." Rubião eğilerek selam verdi ve kadının kocasına dönerek gülümsedi:

"Peki, kendinizi tanıtmayacak mısınız?"

"Christiano de Almeida e Palha."

"Pedro Rubião de Alvarenga. Herkes bana Rubião der."

İsmen tanışınca biraz daha samimileştiler. Sophia konuşmaya dahil olmuyordu. Gözlerine özgürlük vermişti; onlar da istedikleri gibi bir ona, bir buna bakıp duruyorlardı. Hiç tanımadığı bir genç adamın kendisine gösterdiği arkadaşlık için müteşekkir olan Rubião, Palha'yı dikkatle dinliyor ve olumlu cevaplar veriyordu. Hatta bir gün Avrupa'ya beraber gitmeyi önerecek kadar ileri gitti.

"Teşekkürler ama önümüzdeki birkaç yıl boyunca gidemem."

"Ben de öyle demek istemedim. Şahsen ben de o kadar kısa süre içinde gidemem. Barbacena'dan ayrılırken sadece öyle bir arzu duydum ama belli bir zaman koymamıştım. Kuşkusuz bir gün gideceğim ama gelecekte bir gün gideceğim. Tanrının izniyle."

"Ben de, gitmem yıllar alır derken, Tanrı isterse erkenden de gidebileceğimi eklemek isterim" dedi Palha, aceleyle. "İki dakika sonra ne olacağını kim bilebilir ki? Alnımıza ne yazılıysa o olur."

Bu son cümleye eşlik eden hareketler, itikat ehli, dindar birinin hareketleriydi ama Sophia onları görmedi (tam o sırada ayaklarını inceliyordu); Rubião bile son kelimeleri duymadı. Çünkü sevgili dostumuz o sırada başkente gelmesinin nedenini arkadaşlarına anlatmak için yanıp tutuşuyordu. Kendinden emin bir şekilde yol arkadaşının kulağına tam dökülecekti ki, içinde artık son parçaları kalmış kuruntular, oldukça zayıflamış olsalar da konuşmasını önlediler. Aman, canım suç muydu ki bu? Hem nasılsa yakında herkes öğrenmeyecek miydi? Niye kendini geri çekiyordu ki?

Sonunda, "Miras kaldı da. Ne kaldığını görmek için geldim" diye mırıldandı.

"Babanız mı?"

"Hayır, bir arkadaşım. Beni tek mirasçısı ilan etti."

"Öyle mi?"

"Tek mirasçısı. İnanın bana, dünyada mükemmel arkadaşlar var ama onları çok az insan sever. Arkadaşım çok kıymetli, paha biçilmez biriydi. Müthiş bir beyni vardı. Ne zekâ! Ne bilgi! Son günlerinde hastalanınca biraz arsız ve kaprisli biri olmuştu. Bilirsiniz. Zengin ve hasta olunca, ailesi de olmayınca, tabii doğal olarak biraz küstahlaşmıştı. Ama aslında pırlanta gibiydi. Birine bir kez saygı duydu mu, sonuna kadar saymaya devam ederdi. İyi arkadaştık ama bana hiçbir şey söylememişti. Sonra öldü, vasiyetnamesi açıldı ve gördüm ki her şeyini bana bırakmış. Gerçekten. Tek mirasçı. Vasiyetnamede benden başka birine bırakılmış tek bir şey yok. Akrabası yoktu. Zaten olacak olsaydı da yine sadece ben olacaktım çün-

kü benim kız kardeşimle evlenecekti ama o da öldü, zavallıcık. Ben sadece onun arkadaşıydım. Ama belli ki o, arkadaşlığın ne demek olduğunu biliyordu. Ne dersiniz?"

"Kesinlikle öyle" diye onayladı, Palha.

Bizimkininse gözleri artık parlamıyordu; uzaklara dalmıştı.

Rubião, öyle bir ormana girmişti ki bütün o küçük talih kuşları ona gelip şarkılar söylüyordu. Mirastan bahsetmek onu eğlendiriyordu. Kendine kalan kesin miktarı bilmediğini, ancak kabaca bir rakam –

"Hesaplamamak daha iyi" diye sözünü kesti, Palha. "Herhalde 100 *conto*'dan az değildir."

"Çıkın, çıkın."

"Eğer daha fazlaysa kimseye bir şey söylemeseniz iyi olur. Üstelik bir şey daha –"

"Bana öyle geliyor ki en az 300 *conto*."

"Bir şey daha söyleyeceğim. İşlerinizi yabancılara anlatmayın. Bana gösterdiğiniz güven için teşekkür ederim fakat yeni tanıştığınız insanlarla işlerinizi konuşmayın. Temiz yüzlü insanlar, gerçekten temiz olmayabilir."

XXII

Başkente vardıkları zaman, sanki eski arkadaşlarmış gibi vedalaştılar. Palha, Rubião'yu Santa Theresa'daki evinde ağırlamak istedi ama eski öğretmen Union Hostelry Oteli'nde kalacaktı. Tekrar görüşmek üzere ayrıldılar.

XXIII

Ertesi gün Rubião trende tanıştığı arkadaşını görmek istedi ve öğleden sonra Santa Theresa'ya gitmeye karar verdi. Ama da-

ha sabah saatlerinde kendisine iyi sabahlar dilemek isteyen Palha çıkageldi. Kaldığı yerde rahat olup olmadığını soruyor, arzu ederse bir tepenin üzerinde olan evine gelebileceğini belirtiyordu. Rubião bu nazik daveti geri çevirdi ama Palha'nın, genç yaşına rağmen en iyilerden biri diye önerdiği avukatı (uzaktan da akrabası oluyormuş) geri çevirmedi.

"Ünlü olup müvekkillerinden sadece adı için para almaya başlamadan önce ondan yararlanabilirsiniz" diyordu.

Rubião, Palha'yı yemeğe davet etti ve dolaşmak isteyen köpeğin tüm protestolarına rağmen onunla beraber avukatın bürosuna gitti. Gereken tüm işlemler orada yapıldı.

Palha, "Arayı uzatmayın, Santa Theresa'ya akşam yemeğine gelin. Sakın çekinmeyin; sizi bekliyorum" dedi ve gitti.

XXIV

Kadınların yanında nasıl davranılacağını pek bilmediğinden, Sophia'nın varlığı, Rubião'yu biraz geriyordu. Ama Allah'tan kendine verdiği güçlü ve amansız olma sözünü hatırladı da onlara yemeğe gitti. Tanrının sevgili kulu seni! Yoksa öylesine mutlu saatleri başka nerede geçirebilirdi? Görünüşe göre Sophia, kendi evinde trendekine göre çok daha büyük avantajlara sahipti. Trende gözleri açıktaydı ama üzerinde bir pelerin vardı. Ama evde, hem gözleri hem de vücudu ortadaydı. Üzerinde o güzel ellerini ve kollarını açıkta bırakan balıksırtı bir elbise vardı. Üstelik burada ev sahibesiydi. Daha konuşkan, nazik ve şirindi. Tepeden aşağıya inerek oteline dönen Rubião'nun kafasının içinde bir şeyler dönüp duruyordu.

XXV

O evde sık sık akşam yemeği yedi. Utangaç ve ürkekti. Sık sık gittiği için ilk günlerin etkisi biraz hafiflemişti ama bir türlü söndüremediği garip bir yangın içinde yanıp duruyordu. Miras işlemleri sırasında, özellikle de Quincas Borba'nın akıl sağlığının yerinde olmadığı belli olduğundan vasiyet de bırakamayacağı iddia edildikten sonra Rubião çok meşguldu. Ama bu iddia yersiz görüldü ve miras işlemleri hızla gerçekleştirildi. Palha bir yemek vererek bunu kutladı. Yemekte üçünün dışında avukat, mahkeme kâtibi ve maliye yetkilisi de vardı. O gün Sophia'nın gözleri, dünyanın en güzel gözleriydi.

XXVI

Kesin onları gizemli bir yerden almış diye düşünüyordu, Rubião, tepeden aşağı inerken. O gözleri hiç bugünkü kadar güzel görmemiştim.

Rubião'nun bundan sonra yaptığı şey, kendine miras kalan evlerden biri olan Botafogo'daki eve yerleşmek oldu. Tabii evin döşenmesi gerekiyordu ve burada sevgili arkadaşı Palha hiçbir hizmetten kaçınmadı. Rubião'yu yönlendiriyor, onunla mağazalara ve açık artırmalara gidiyordu. Bazen de eşya seçmek için, sonradan öğrendiğimiz kadarıyla, üçü beraber gidiyordu çünkü Sophia'nın tüm sevimliliğiyle söylediği gibi, "sadece kadınların seçebileceği bazı şeyler" vardı. Rubião, müteşekkirdi. Genç kadının, yanında biraz daha kalmasını sağlayabilmek için ihtiyacı olmasa da varmış gibi davranarak eşya seçme ve alma işini uzatabildiği kadar uzatıyordu. Kadın da onun yanından ayrılmak için özel bir çaba sarf etmiyor, Rubião'nun sırf öylesine kendisine sorduğu şeyler konusunda konuşuyor, açıklamalarda bulunuyor ve gösteriyordu.

XXVII

İşte sabah kahvesini içtikten sonra onu bıraktığımız yerde oturup, uzaklara dalan Rubião'nun aklından geçenler bunlardı. Hâlâ sabahlığının kuşağının ucuyla dizinde tempo tutuyordu. Sonra Quincas Borba'nın yanına gidip onu serbest bırakması gerektiğini hatırladı. Bu onun günlük göreviydi. Ayağa kalkıp arka bahçeye çıktı.

XXVIII

Evden çıkarken bir yandan da, kafamı kemirip duran bu günahkâr düşünce de neyin nesi, diye düşünüyordu. Kadın evli, kocasıyla gayet iyi anlaşıyor, adam arkadaşım, bana herkesten çok güveniyor. Ne biçim bir günahtır bu?

Bir an durdu. Kafasındaki günahkâr düşünce de durdu. Ruhban olmayan bir Aziz Antonius'tu, o. Gerçek keşiş Aziz Antonius'tan kendisini ayıran şey, eğer şeytan gerçekten ısrarcıysa, onun laflarından hoşlanmasıydı. Kendisiyle şöyle konuşuyordu mesela:

Kadın çok güzel! Görünüşe göre benden de çok hoşlanıyor. Eğer o hareketleri, bana bayıldığı anlamına gelmiyorsa, o zaman ben de "bayılmak" ne demek bilmiyorum demektir. El sıkışırken elimi o kadar büyük bir zevkle ve sıcaklıkla sıkıyor ki! Zaten tokalaştıktan sonra ayrılsak bile zihnimi bu tür insanlardan kolay kolay koparamam. Onlara direnemem.

Rubião'nun ayak seslerini duyan Quincas Borba, havlamaya başladı. Rubião onu hemen serbest bırakmak için biraz daha hızlandı çünkü köpeği serbest bıraktıktan sonra olacak şeylerden de kendini hemen kurtarmak istiyordu.

Kapıyı açarken, "Quincas Borba" diye bağırdı.

Köpek yerinden fırladı. Ne büyük mutluluk o öyle! Ne büyük heyecan o öyle! Sahibinin üzerine nasıl atılmak o öyle! O

kadar mutluydu ki sahibinin elini bile yaladı ama Rubião bunun üzerine ona hafifçe vurdu. Üzüntüye boğulan köpek, kuyruğu bacaklarının arasında, biraz geri çekildi. Ama hemen sonra, sahibinin bir parmak şıklatmasıyla, yine her zamanki gibi neşesi yerine geldi.

"Sakin ol, sakin ol."

Quincas Borba, bahçeden çıkıp evin etrafında yürüyen sahibini takip ediyordu. Bir an ciddi ve ağırbaşlı biçimde onun peşinden yürüyor, hemen ardından da zıp zıp zıplıyordu. Özgür anlarının tadını çıkarıyordu ama sahibini de gözden kaybetmiyordu. Şurayı kokluyor, burada durup kulağını kaşıyor, karnındaki bir pireyi yakalamak için orada bekliyor, sonra da bir sıçrayışta sahibinin topuklarıyla arasındaki mesafeyi kapatıyordu. Ona göre Rubião, onun iyiliği için dolaşıyordu; o da bir yürüyüş yapsın, biraz hava alsın, kapalı geçen zamanı telafi etsin diye bu şekilde yürüyordu. Rubião durduğu zaman, dönüp ne yapacak diye ona bakıyordu. Sahibi, mutlaka onu düşünüp bir program yapıyordu. Ya beraber yürüyüşe çıkacaklar ya da en az bunun kadar hoş bir program olacaktı bu, kuşkusuz. Sahibinin kendine tekme atması ya da şöyle hafiften bir fiske atması, aklına gelmezdi bile. Karşısındakine güvenirdi. Eğer sahibi ona vurursa da hemen unuturdu. Oysa okşamaları, okşarken sahibi ne kadar dalgın olursa olsun, sonsuza kadar hatırlardı. Sevilmekten hoşlanırdı ve sevildiğine inanıyor, böylece de mutlu oluyordu.

Onun yaşadığı yerlerde hayat ne tamamen iyi, ne de tamamen kötüdür. Mesela zenci bir çocuk her gün ona soğuk suyla banyo yaptırıyordu. Bir türlü alışamadığı bu banyo onun kafasını karıştırıyordu. Sonra onu seven aşçı Jean ile sevmeyen İspanyol uşak vardı. Rubião zamanını ev dışında geçiriyordu ve kendisine kötü davranmıyordu. Eve girmesine izin veriyor, öğle ve akşam yemeklerinde hazır bulunuyor, kendisiyle beraber oturma ya da çalışma odasına geliyordu. Bazen kendisiyle oynuyor, hatta kendisini zıplatıyordu. Ama resmi misafirleri gelince, onu dışarı çıkarttırıyordu. O zaman İspanyol uşak önce nazik davranıyor ama kendisi direndikçe hırs-

lanıp kulağından ya da bacağından çekerek evden çıkarıyor ve içeri girmesini önlemek için bütün yolları tıkıyordu.

"Perro del inferno!"

Sahibinden ayrılan ve canı yanan Quincas Borba, gidip bir köşeye yattı. Uzunca bir süre orada öylece duracaktı. En rahat pozisyonu bulana kadar bir o yana bir bu yana döndü sonra da gözlerini kapadı. Ama uyuduğunu sanmayın; düşüncelerini topluyordu. Aklına bazı görüntüler geliyor, bu görüntüleri birbiriyle birleştiriyordu. Belki de hayalinde çok uzaklarda kalmış bazı görüntüler canlanıyor, yarım yamalak ve çok belirsiz de olsa ölmüş arkadaşının yüzünü görüyor, sonra bu görüntü şu andaki arkadaşının yüzüyle birleşerek tek bir yüze dönüşüyordu. Tabii başka düşünceler de vardı.

O ana kadar bir sürü şey düşünmüştü; çok fazla şey. Elbette bunlar bir köpeğin düşünceleriydi, yani düşünce zerreleriydi. Okur diyebilir ki, hatta zerreden de küçük olmalı. Gerçek şu ki, kısacık sürelerle açılarak anlamlı anlamlı boşluğa bakan o gözler, içinde çok derinlerde parlayan bir şeyleri, (bir köpeğin vücudundan bahsederken tam olarak nasıl denir, bilemiyorum) ama herhalde bir kuyruğun veya bir kulağın anlatamayacağı bazı şeyleri anlatmak istiyordu. Ah insanoğlunun zavallı, yetersiz dili!

Sonunda uykuya daldı. Bazıları bulanık, bazılarıysa daha yeni olduğu için daha belirgin görüntüler, bu kez de rüya kılığına bürünerek, biraz oradan biraz buradan, Quincas Borba'nın içinde oynaşmaya başladılar. Uyandığında, onu rahatsız eden ne varsa unutmuştu. Gerçi biraz şey görünüyordu (okuru rahatsız etmemek için melankolik demeyelim). Melankoli tabiri ülkeye atfen kullanılır, bir köpeğin melankolisinden bahsedilmez çünkü ülkemizin melankolisi bizim içimizdedir. Eğer bunu bir köpeğe mal edersek, içimizdeki melankoliyi harici bir şey haline getirmiş oluruz. Ama böyle de olsa, Quincas Borba'nın ifadesi, kısa bir süre önceki neşeli ifadesine hiç benzemiyordu. Gerçi aşçıdan bir ıslık ya da sahibinden bir hareket görmesin, anında bu neşesiz ifade kaybolur, gözleri parlar, burnunu mutlu mutlu buruşturur, ayaklarına kanat takmış gibi uçardı.

XXIX

Rubião, sabahın geri kalan kısmını zevk içinde geçirdi. Günlerden pazardı. İki arkadaşı gelip onunla yemek yemişti. Biri, annesinin servetinin ilk kırıntılarını çöplenmekte olan 24 yaşındaki genç bir adam, ötekiyse artık çöplenecek bir şeyi kalmamış 44-46 yaşlarındaki bir adam.

İlkinin adı Carlos Maria, ikincisinin adıysa Freitas idi. Rubião ikisini de farklı biçimlerde severdi. Freitas'ı kendisine yaklaştıran şey sadece yaşı değil, yaradılışıydı da. Freitas, her şeyi öven güzel bir laf bulur, önüne gelen her tabağı, her kadeh şarabı ayrı ayrı selamlar, evden ayrılırken de cepleri hep puroyla dolu olurdu. Buradan, onun başka şeyler yerine bu puroları alıp götürmeyi tercih ettiğini anlayabilirdiniz. Rubião onunla, Municipal Sokağı'ndaki bir lokantada tanışmış ve orada onunla beraber bir kere akşam yemeği yemişti. Freitas'ı önceden duymuştu. Detaylı olmasa da onun iyi ve kötü zamanlarından bahsedilmiş, Rubião da bunun üzerine, onunla arkadaşlığın kendisine ne bir kişisel zevk ne de toplum içinde bir saygı getirmeyeceğini görerek, bir tür kazazede olan bu adamdan uzak durmak istemişti. Ancak Freitas, kısa bir süre içinde onun bu ilk izlenimlerini değiştirmeyi başarmıştı. Her zaman canlı ve hareketliydi, ilginçti, bir sürü anekdot anlatıyordu ve 50 *conto* geliri olan bir adam kadar neşeliydi. Rubião yetiştirdiği güllerden bahsedince onları görmek için izin istemişti çünkü çiçeklere deli oluyordu. Hemen birkaç gün içinde evde boy gösterdi ve sadece gülleri görmek için birkaç dakikalığına uğradığını, eğer işi varsa Rubião'yu asla rahatsız etmeyeceğini kendisine iletti. Onun daha önce aralarında geçen konuşmaları unuttuğunu gören Rubião da mutlu oldu, misafirinin kendisini beklediği bahçeye gidip gülleri ona gösterdi.

Freitas, güllere hayran kaldı. Onları öyle dikkatle inceliyordu ki başka bir gülü göstermek için onu baktığı gülden çekerek ayırmak gerekiyordu. Bütün güllerin isimlerini biliyor, Rubião'ya bile pek tanıdık gelmeyen gül çeşitlerinden

bahsediyordu. Farklı gül çeşitlerini anlatıyor, güller hakkında çeşitli şeylerden bahsediyor (mesela bir gül ağacının kalınlığını göstermek için başparmağı ve işaretparmağıyla yuvarlak yapmıştı) ve en iyi güllere sahip olan kişileri sayıyordu. Ama tabii ki en güzel güller Rubião'nun gülleriydi. Şu gül çok ender bulunan bir cinsti. Bu da öyle. Bahçıvansa hayretler içinde kalmıştı. Bütün gülleri inceledikten sonra Rubião şöyle dedi:

"Haydi içeri gelin de size bir şeyler ikram edeyim. Ne arzu edersiniz?"

Freitas, fark etmeyeceğini söyledi. Eve gelince, evin eşyaları konusunda hayranlığını belirtti. Bronzları, resimleri, eşyaları dikkatle inceleyip pencereden denize baktı.

"Gerçekten de" dedi, "bir soylu gibi yaşıyorsunuz."

Gülümsedi Rubião. "Soylu." Bir benzetme olsa bile böyle bir kelimeyi duymak pek güzel olur. O sırada İspanyol uşak elinde gümüş tepsi üzerindeki bardaklar ve likörlerle içeri girdi. Rubião için pek hoş bir andı. Likörleri misafirine bizzat göstererek tanıttı ve sonunda piyasada bulunabilecek en üstün likör olarak kabul edilen bir likör tavsiye etti. Freitas ise kuşkulu gözlerle bakıyordu.

"Abartmışlardır" dedi.

İlk yudumu alıp yuttu. Sonra ikinci yudumunu, sonra üçüncüsünü. Sonunda hayret ve şaşkınlık içinde mükemmel bir likör olduğunu itiraf ederek, nereden aldığını sordu. Rubião da büyük bir şaraphanesi olan bir arkadaşının kendisine bir şişe hediye ettiğini ama likörü çok sevince üç düzine ısmarladığını söyledi.

Böylece arkadaşlıkları kısa sürede ilerledi. Artık Freitas sık sık (aslında olması gerekenden daha sık) Rubião'ya öğle ve akşam yemeklerine geliyor. Rubião da buna karşı çıkamıyor. Çünkü bu kadar çok şükran duyan ve dost yüzler görmekten bu kadar hoşlanan birini geri çevirmek çok zordur.

XXX

Bir keresinde Rubião, Freitas'a sordu:

"Söyleyin bana Bay Freitas, eğer başımı alıp Avrupa'ya gitseydim siz de gelir miydiniz?"

"Hayır."

"Neden?"

"Çünkü şimdi istediğim gibi gelip gitmekte özgürüm. Ama beraber seyahate çıksaydık, aramızda anlaşmazlıklar olabilirdi."

"Çünkü siz çok neşeli bir insansınız, değil mi?"

"Maalesef yanılıyorsunuz. Ben bu neşeli insan maskesiyle dolaşırım ama aslında kederli biriyimdir. Ben bir harabeler mimarıyım. Öncelikle Atina harabelerine gider, sonra *O Pobre das Ruinas* adlı kederli oyunu izler, ondan sonra da iflas masalarını gezip iflas etmiş ve harabeye dönmüş adamları görürdüm."

Güldü Rubião. Samimiyetten ve insanların içinden geçeni olduğu gibi söylemesinden hoşlanırdı.

XXXI

Bunun tam tersini mi istersiniz meraklı okurlar? O halde diğer misafire, Carlos Maria'ya bakalım. Freitas, "samimi ve içinden geçeni olduğu gibi söyleyen" biriyse, Maria onun tam zıttıydı. Bu durumda onun odaya ağır adımlarla girdiğini, Freitas'la tanıştırılırken mesafeli ve ondan üstünmüş gibi durduğunu kafanızda canlandırmak sizin için hiç de zor olmayacaktır. Bu arada geç kaldığı için (vakit öğle olmuştu bile) biraz önce içtenlikle ona sövüp sayan Freitas, şimdi de taşkın bir incelikle ve içten bir sevinçle aynı adamı selamlıyor.

Aynı şekilde kendi kendinize de anlayabilirsiniz ki Rubião, Freitas'ı daha çok sevmesine karşın Carlos Maria'ya daha çok itibar gösteriyor. O ana kadar sabırla onu bekledi; eğer gel-

meseydi yarına kadar da beklerdi. Carlos Maria ise ikisine de itibar etmiyor. Ona şöyle iyi bir bakın. Kocaman, yumuşak gözleri olan zarif bir genç. Başkalarından çok kendisiyle ilgileniyor. Sizi yukarıdan aşağıya doğru süzüyor. Gülmesi neşeli olmaktan çok alaycı. Masaya oturuşu, gümüşleri eline alışı, peçeteyi açışıyla, aslında sadece bunlarla değil yaptığı her şeyle burada bulunmakla ev sahibine büyük bir lütufta bulunduğu ne kadar da aşikâr. Hatta tek bir lütuf bile değil, iki lütuf: Hem onun yemeğini yiyor hem da ona embesil demiyor.

Masadakilerin mizaçlarının bu kadar farklı olmalarına karşın gayet hoş bir yemek oldu. Freitas aç kurtlar gibi yedi. İkide bir duruyor ve eğer yemeği zamanında (saat on birde) yeselerdi bu kadar lezzetli olmayacağını kendi kendine itiraf ediyordu. Bu fikre, uzun süre açlık çeken bir kazazedenin ilk kez yemek yemesine benzeyen ilk lokmasında varmıştı ama konuşma yetisinin geri dönmesi için on dakika kadar beklemek gerekecekti. Sonra da çeşitli özlü sözleri ve renkli anekdotları gülücüklerle, hareketlerle, anlamlı bakışlarla peş peşe dizmeye başladı. Carlos Maria onu aşağılamak için yüzünde en ufak bir gülme belirtisi olmadan dinliyordu. Aslında Freitas'ı eğlenceli bulan Rubião da gülmeye cesaret edemiyordu. Yemeğin sonlarına doğru biraz gevşeyen Carlos Maria, başkalarının başından geçmiş birkaç aşk macerası anlattı. Onu pohpohlamak isteyen Freitas, kendi başından geçmiş maceraları anlatmasını istedi. Carlos Maria birden patladı.

"Siz beni ne sanıyorsunuz?"

Freitas sadece gerçek maceraları dinlemek istediğini, bunun kötü bir şey olmadığını ve kimsenin de kötü bir anlam çıkarmayacağını söyledi.

"Burada, Botafogo'da yaşamaktan memnun musunuz?" diye ev sahibine sordu Carlos Maria, araya girerek.

Lafı kesilen Freitas bir yandan dudaklarını ısırıyor, bir yandan da ikinci kez arkadaşına sövüp sayıyordu. Sandalyesinde geriye kaykıldı, asık bir suratla duvardaki resme bakmaya başladı. Rubião, Botafogo'da yaşamaktan memnun olduğunu, sahilin çok güzel olduğunu söyleyerek soruyu cevapladı.

"Manzara güzel ama bazen öyle bir kötü koku oluyor ki dayanamıyorum" dedi Carlos Maria. Sonra da Freitas'a dönerek devam etti: "Bu konuda siz ne düşünüyorsunuz?"

Freitas öne eğildi ve konuyu düşündü. İkisi de haklı olabilirdi ama her şeye rağmen sahilin çok güzel olduğu konusunda ısrarlıydı. Konuşmasında herhangi bir kızgınlık ya da güceniklik belirtisi yoktu. Hatta Carlos Maria'nın bıyığına yapışmış bir meyve parçasını ona göstererek bir incelik bile yaptı.

Yemeğin sonuna gelmişlerdi. Saat biri biraz geçiyordu. Rubião, kendinden memnun bir halde baştan itibaren yedikleri yemeği düşündü. Bir yandan da içinde şarap tortusu kalmış kadehlere ve masanın üzerindeki ekmek kırıntılarına bakıyordu. Artık sıra kahveye gelmişti. Fark ettirmeden uşağa baktı. Masadakilere ikram edilen purodan ilk nefeslerini çeken Carlos Maria'nın yüzünde göze batacak ölçüde bir memnuniyet ifadesi yakalamayı başardı. Tam o anda, elinde eve biraz önce ulaşmış patiska mendile sarılı küçük bir sepet ve bir mektupla, uşak içeri girdi.

XXXII

Rubião, "Kimden geliyor?" diye sordu.

"Dona Sophia'dan."

Rubião, yazıyı tanımıyordu çünkü Dona Sophia ona ilk kez yazıyordu. Ne olabilirdi ki? Heyecanı yüzünden ve parmaklarından belliydi. Freitas hemen sepeti açtı. İçinde çilek vardı. Rubião, çekine çekine mektubu okudu:

> Bu meyveleri öğle yemeği için yolluyorum. Umarım zamanında elinize geçer. Ayrıca Christiano'nun emriyle akşam yemeğine bize davetlisiniz. Bu davete uymak mecburidir.
>
> Gerçek dostunuz
> Sophia

Rubião mektubu katlarken, "Hangi meyveyi göndermiş" diye sordu.

"Çilek göndermiş"

"Elime çok geç ulaştı. Çilek mi?" diye tekrarladı Rubião; ne dediğini bilmiyordu.

Uşak dışarı çıkar çıkmaz Freitas gülerek, "Kızarmanıza gerek yok sevgili dostum. İnsan ancak âşık olduğu zaman böyle olur" dedi.

"Âşık olmak mı?" diye tekrarladı Rubião. Bu arada gerçekten yüzü kızarmıştı. "Mektup burada işte, açın okuyun."

Tam mektubu gösterecekti ki elini geri çekti ve cebine koydu. Kendinden geçmiş gibiydi, hem kafası karışmıştı hem de çok mutluydu. Carlos Maria keyif içinde, hediyenin sevilen birinden geldiğini gizleyemediğini söyledi. Ama hemen ardından bunda utanılacak bir şey olmadığını çünkü aşkın evrensel bir yasa olduğunu da ekledi. Eğer kadın evliyse, dostunun ağzı sıkılığı takdir edilecek bir şeydi.

Rubião, "Allah aşkına, lütfen" diye sözünü kesti.

"Yoksa kadın dul mu? O halde siz de benim gibisiniz" diye devam etti Carlos Maria, "ve bu durumda ağzı sıkılık gerçekten önemlidir. İlk günahtan sonraki en büyük günah, o günahın duyurulmasıdır. Milletvekili olsaydım, böyle durumlarda sırrını saklamayı bilmeyen bütün erkeklerin, aynı Engizisyon'un mahkûm ettiği insanlar gibi yakılmasını sağlayan bir yasa önerirdim. Üstelik hepsini kazığa bağlatırdım. Ama Engizisyon mahkûmlarına giydirilen yeşil-sarı kukuletaların yerine onlara papağan tüylerinden birer başlık giydirirdim."

Freitas kahkahaya boğuldu. Bir yandan da alkışlamak yerine masayı yumrukluyordu. Rengi solan Rubião ise aceleyle kadının ne evli ne de dul olduğunu söyledi.

"Demek bir kız kurusu... Düğün çanları ne zaman çalacak? Zamanınız geldi de geçiyor bile. İşte elimizdekiler de düğün çilekleri." Eline birkaç çilek aldı. "Gelinin yatak odasının kokusu var bu çileklerde. Bir de rahibin dualarının."

Rubião artık ne söyleyeceğini bilemiyordu. Sonunda her şeyi baştan alarak anlattı ve kadının çok özel bir dostunun ka-

rısı olduğunu söyledi. Carlos Maria göz kırptı. Freitas da her şeyin açıklığa kavuştuğunu söyledi. Başta olayın gizemi, küçük sepetin gönderilişi ve çileklerin görünüşü (aşkı çağrıştıran çilekler) dedi gülerek, olaya ahlaksız bir şey süsü veriyordu ama artık durum anlaşıldı.

Kahvelerini sessizlik içinde içerek oturma odasına geçtiler. Rubião arkadaşlarına misafirperverlik göstermekten geri kalmıyordu ama zihni tamamen az önceki olayla meşguldü. Birkaç dakika düşündükten sonra misafirlerinin ilk fikri, yani olayın gizli bir aşk ilişkisi olduğu yorumu ona da cazip geldi. Hatta kendini gereğinden fazla savunduğunu düşündü. Kimsenin ismini ağzına almamak şartıyla mahrem bir ilişkisi olduğunu itiraf edebilirdi. Ayrıca her şeyi ısrarla inkâr etmesi, arkadaşlarının aklında bazı şüpheler doğurabilirdi. Bu düşünceyle teselli bulup gülümsedi.

Carlos Maria saatine baktı. Saat ikiydi ve artık gidebilirdi. Rubião geldiği için ona sonsuz teşekkürler ederek yine gelmesini istedi. Her pazar öğleden sonra bugünkü gibi oturup sohbet edebilirlerdi.

"Bak ne diyor!" diye bağırdı Freitas, onların yanına gelerek.

Cebine yarım düzine puro koymuştu. Evden çıkarken Rubião'nun kulağına eğilerek şöyle dedi:

"İşte benim her zamanki hediyelerim. Altı günlük keyif. Her gün için bir tane."

"Biraz daha alın."

"Teşekkür ederim. Daha sonra alırım."

Rubião misafirlerini demir kapıya kadar geçirdi. Quincas Borba onların seslerini duyar duymaz arka bahçeden koşup onları selamlamak için yanlarına geldi. Tabii ki en özel selamlarını sahibi için ayırmıştı. Carlos Maria'ya bir gösteri yaparak elini yalamak istedi ama genç adam tiksinerek ondan uzaklaştı. Rubião'nun tekmesiyle havlayarak kaçtı. Nihayet üç arkadaş vedalaştılar.

Carlos Maria, Freitas'a, "Nereye gidiyorsunuz?" diye sordu.

Freitas, arkadaşının kendisini São Clemente tarafına doğru götürmeyi teklif edeceğini sandı ve ona eşlik etmek istediği için, "Sahilin sonuna kadar gideceğim" dedi.

Diğeri, "İyi, ben dönüyorum" diye cevapladı.

XXXIII

Rubião onları yolcu ettikten sonra oturma odasına geçti ve Sophia'nın notunu bir kez daha okudu. O beklenmedik nottaki her sözcük, kendi başına bir gizemdi sanki. İmza ise bir teslimiyet belgesiydi. Sadece Sophia diye imzalamıştı. Kendisinin ya da kocasının ailesinin ismi yoktu. "Gerçek dostunuz", belli ki bir benzetmeydi. "Bu meyveleri öğle yemeği için yolluyorum" şeklindeki ilk cümle, iyi ve cömert bir ruhun açık yürekliliğini taşıyordu. Rubião sadece içgüdülerinin etkisiyle her şeyi açıkça görmüş, anlamını hissetmiş ve önemini kavramıştı. Kendini mektubu öperken buldu. Aslında öptüğü şey mektup değil, o isimdi: Vaftiz kurnasının önünde verilen, annesi tarafından tekrarlanan, evlilik belgesiyle kocasına emanet edilen ama şimdi bütün bu kaynaklarından ve mülkiyet biçimlerinden sıyrılarak, bir kâğıt parçasının dibinde kendisine gönderilen o isim. Sophia! Sophia! Sophia!

XXXIV

"Neden bu kadar geciktiniz?" diye sordu Sophia, Santa Theresa'nın kapısına vardığında.

"Yemek ikide bitti. Sonra da bazı işlerim vardı. Ama o kadar geç değil ki" dedi Rubião, saatine bakarak. "Daha saat dört buçuk."

Sophia, "Arkadaşlar söz konusuysa her zaman geçtir" diye sitem etti.

Rubião hatasını anlamıştı ama düzeltecek zaman bulamadı. Hemen önünde, demir çitlere sessizce oturmuş, merakla kendisine bakan dört kadın vardı. Zengin bir adamın, Rubião'nun gelmesini bekleyen davetlilerdi onlar da... Üçü evliydi. Biri ise geçkince bir bakireydi. Belki kız kurusu lafı daha uygun kaçardı. 39 yaşındaydı ve beklemekten yorulmuş siyah gözleri vardı. Birkaç dakika sonra gelen Binbaşı Siqueira'nın kızıydı.

Rubião ile tanıştırıldıktan sonra Binbaşı, "Palha sizden bana bahsetti" dedi. "Sizi temin ederim Palha sizin gerçek dostunuz. Nasıl da şans eseri tanıştığınızı anlattı bana. Genellikle en iyi arkadaşlıklar böyle kurulur zaten. Otuzlu yaşlarımda, binbaşı olmadan önce bir arkadaşım vardı, o zamanlar en iyi arkadaşımdı, ben de onunla Bernardes Eczanesi'nde şans eseri tanışmıştım. Adı Şişkin Bacak João idi. Sanırım 1801-1812 yılları arasında geçen çocukluğu sırasında pantolonunun içine bez parçaları koyup baldırlarını şişkin gösterdiği için ona bu lakabı takmışlar. Sonra da hep böyle çağırmışlar. Eczane, São José ile Misericordia sokaklarının köşesindeydi. Şişkin Bacak João. Görüyorsunuz adam pantolonunun içine dolgu malzemesi koyarmış. Gerçek ismi Berdardes. João Alves Berdardes. São José Sokağı'ndaki eczanenin sahibiydi. Öğleden sonraları ve akşamları genellikle dükkânında toplanılır, sohbet edilirdi. Oraya gelenler birer pelerin giyer, ellerine baston alır, kimi bir de fener getirirdi. Ben sadece pelerin giyer giderdim. Oranın modası da pelerin giymekti. Bernardes, gerçek ismi João Alves Bernardes'ti, Marica yerlisiydi ama Rio de Janiero'da büyümüştü. Lakabı da Şişkin Bacak'tı. İlkgençliğinde bacaklarını şişkin göstermek için pantolonunun içine dolgu malzemesi koyduğu ve şehrin en züppe adamlarından biri olduğu söylenirdi. Şişkin Bacak João'yu hiç unutmadım. O zamanlar pelerin giymek modaydı –"

Rubião'nun ruhu bu sözcükler sağanağından kaçacak yol bulmak için elleriyle, kollarıyla bir çıkış arıyordu ama burası bir çıkmaz sokaktı. Her tarafta duvarlar vardı. Tek bir açık

pencere, tek bir koridor yoktu ve sağanak devam ediyordu. Eğer kadınlara doğru bakabilseydi, merakla kendisine bakan kadınları görecekti. En çok merak eden de Binbaşı'nın kızı Dona Tonica idi. Ama o tarafa bakamadı. Dinlemeye devam etti. Binbaşı ise sağanağı sürdürüyordu. Onu sağanaktan koruyacak şemsiyeyi getiren, Palha oldu. Sophia gidip kocasına Rubião'nun geldiğini söyler söylemez, Palha hemen bahçeye çıkarak arkadaşını karşıladı ve geç kaldığı için sitem etti. Eczacının lakabını tekrar açıklamaya girişen Binbaşı ise avını bırakıp kadınların yanına gitti. Sonra da oradan ayrıldı.

XXXV

Evli kadınlar güzeldi. Geçkin bakire bile 25 yaşındayken çekici bir kadın olabilirdi. Ama Sophia'nın güzelliği, hepsinin üzerindeydi.

Bunun anlamı şuydu: Dostumuz, Sophia'nin güzelliğinden şimdi daha çok etkilenmişti. Sophia, bir kerede bitirip elden çıkartmak yerine, zamanın titiz bir heykeltıraş gibi uzun bir süre içinde yavaş yavaş tamamladığı ve sürekli daha da güzelleştirdiği kadınlardandı. 28 yaşına giren Sophia bu yaşta, 27 yaşında olduğundan daha güzeldi ve belli ki titiz heykeltıraş, eğer birkaç yıl daha uzatıp heykeli üzerinde çalışmak istemezse, otuzuna varana kadar işini bitirmeyecekti.

Mesela gözleri. O gözler, Rubião'nun Palha'yla tanıştığı trendeki gözler değildi. O zaman sohbetin altını çiziyorlardı. Şimdiyse daha bir siyahlaşmışlardı ve artık sohbetin altını çizmiyorlardı. O gözler kendi başlarına ağır ve gölgeli bir el yazısıyla sadece birkaç satır değil, kocaman bir kitap yazıyorlardı. Ağzı daha tazeydi. Omuzları, kolları, elleri daha da güzelleşmişti. Sophia da iyi seçilmiş duruş ve hareketlerle onları sergiliyordu. Eskiden sahibelerinin asla müsamaha göstermediği, önceleri Rubião'nun da yüzün geri kalanıyla uyumsuz olarak nitelediği kalın kaşları, yine eskisi gibi kalındılar

ama şimdi Rubião onların Sophia'ya farklı bir görünüm kazandırdıklarını düşünüyordu.

Güzel giyinmişti. Belini sıkıp göğüslerine şekil veren kestane rengi, kaliteli kumaştan dikilmiş bir giysi vardı üzerinde. Kulaklarında ise iki hakiki inci: Rubião'dan Paskalya hediyesi.

Bu hoş kadın, bir memurun kızıydı. 20 yaşındayken, 25 yaşındaki komisyoncu Christiano de Almeida e Palha ile evlenmişti. Kocası zeki, başarılı, girişimci ve kârlı işleri koklama yeteneği gelişmiş bir adamdı. 1864'te, daha iş hayatına atılalı çok olmamışken, bir şey hissetti. Buna ancak önsezi denilebilir; bankaların iflasa sürükleneceklerini sezdi.

"Bugünlerde bir şeyler olacak. Durum çok nazik. En küçük bir işarette patlak verecek."

İşin en kötü tarafı, Palha her şeyini harcamıştı. Hatta daha da fazlasını. Hızlı yaşamayı seviyordu. Partilere, davetlere katılmak, karısına pahalı giysi ve mücevherler; evine, yeni çıkmış, orijinal, süslü püslü eşyalar almak hoşuna gidiyordu. Tabii tüm bu zevkler, onun geçmişte elde ettiği ve gelecekte elde edeceği bütün gelirleri götürmüştü. Kendisine karşı ise, yiyecek konusu dışında pek eli sıkı davranırdı. Tiyatroya gittiğinde giyimine kuşamına önem vermezdi. Danslı davetlerde ise fazla eğlenmemeyi tercih ederdi. Bu tür ortamlara kendisi için değil, karısının gözlerine ve bedenine eşlik etmek amacıyla katılıyordu daha çok. Talihinin ne kadar yaver gittiğini başkalarına göstermek için karısına açık giysiler giydirmek gibi tuhaf bir gösteriş biçimi vardı. Mümkün olan her yerde karısını böyle giydiriyordu. Hatta mümkün olmayan yerlerde bile. Yani bir tür Kral Kandaules* gibiydi; tek farkla ki, Pal-

* Sardes Kralı Kandaules, karısına âşıktı ve dünyadaki en güzel varlık olduğunu düşünüyordu. En sadık askeri Gyges'in karısını çıplak görmesini istedi. Gyges istemese de efendisinin ısrarı sonucunda, bir gece kral ile kraliçenin yatak odasına gizlenmeyi kabul etti. Kraliçeyi çıplak gördü. Kraliçe de onu gördü ve durumu hemen anladı ama belli etmedi. Ertesi sabah Gyges'i çağırarak Gyges'e iki seçenek sundu: Ya geceki olayın intikamını almak için Gyges'i öldürtecek ya da Gyges kocasını öldürecek ve hem kendisine hem de krallığa sahip olacaktı. Gyges, haliyle, ikinci seçeneği seçti. (*Herodot Tarihi*) – ç.n.

ha daha az sergiliyordu şüphesiz, ama çok daha fazla kişiye sergiliyordu sahip olduğu güzellikleri.

Bu noktada hanımefendiye de adaletli davranmak lazım. Önceleri sadece kocasının isteklerini yerine getiriyordu. Ancak o kadar beğeni kazandı ki bu onda bir alışkanlık haline geldi. Sonunda başka insanların zevk alması ve tahrik olması amacıyla sergilenmek, sürekli sergilenmek, onun da hoşuna gitti. Hanımefendiyi ne azize ilan edeceğiz ne de olduğundan daha kötü göstereceğiz. Gözleri bu gösteriş için yeterliydi sadece; gülen, yerinde durmayan ve davetkâr gözleri. Ama sadece davetkâr; o kadar. O gözleri, gecelemek isteyen konuklar için boş odası olmayan bir hanın önündeki ışıltılı fenerlere benzetebiliriz. O kadar parlaktır, renkleri o kadar güzeldir, üzerindeki amblemler o kadar orijinaldir ki her geçen o fenere bakmak için durur. Herkes bir durup bakar ve yoluna devam eder. Neden pencereler açılsın ki? Gerçi sonunda hanımefendi pencereleri açtı ama kapısı, yani kalbi, her zaman üst üste iki kilit vurulmuş halde kapalıydı.

XXXVI

Yüce Tanrım, ne kadar da güzel! Skandal çıkartabilirim. Rubião o akşam böyle düşünüyor ve oturduğu pencerenin pervazından Sophia'ya bakıyordu.

Kadınlardan biri şarkı söylüyordu. Üç kadının kocaları diğer odadaki kâğıt oyunlarını bırakıp, içlerinden birinin karısı olan kadını dinlemek için birkaç dakikalığına bu odaya gelmişlerdi. Kadına piyanoda eşlik eden Palha, karısıyla kapitalistin bakıştıklarını görmüyordu. Bilmiyorum, onları bakışırken gören oldu mu... Bir dakika, tabii ki biliyorum, Binbaşı'nın kızı Dona Tonica gördü.

Yüce Tanrım, ne kadar da güzel! Skandal çıkartabilirim. Rubião hâlâ kendisini düşünüyordu. Bir yandan da oturdu-

ğu yerden uzun uzun güzel kadını seyrediyordu. O da ona bakıyordu.

XXXVII

Dona Tonica'nın bu bakışmayı gözlemlemek zorunda olması, gayet anlaşılabilir bir şey. Rubião'nun eve vardığı andan itibaren düşündüğü tek şey, onu cezbetmekti. 39 yaşındaki, birbiriyle aynı büyüklükte olmayan ve artık umutsuzluğa kaymakta olan gözlerinde hâlâ birkaç kıvılcım kalmıştı. Dona Tonica gözlerini eski usulde ağır ağır hareket ettirip şu ya da bu yöne bakabiliyordu. Rubião'ya karşı silah olarak da gözlerini kullanması zor olmayacaktı. İçinden bir şeyler Dona Tonica'ya, Minas Gerais'li bu zengin adamın, onun evlilik sorununu halletmekle yazgılı olduğunu söylüyordu. Hatta adam, servet değil, koca isteyen bu kadının isteyebileceğinden bile zengindi. Gerçi başlattığı hiçbir seferberlikte parasal konuları aklına getirmezdi ama son zamanlarda çıtayı giderek düşürmüş, düşürmüş, düşürmüş ve son seferini genç ve fakir bir öğrenciye karşı yapmıştı. Ancak kısmetin ona zengin bir adam getirip getirmeyeceğini kim bilebilir? Dona Tonica, Bakire Meryem'e inanırdı. Bu inançla ve büyük bir cesaret ve ustalıkla kaleye saldırmaya başladı.

Bütün diğer kadınlar evli diye düşündü.

Kısa sürede Rubião ile Sophia'nın bakışlarının birbirlerine gidip geldiğini fark etti. Ancak Sophia'nın bakışları daha seyrek ve daha az baştan çıkarıcıydı ki bu da, Dona Tonica'ya göre, içinde bulunulan koşulların gerektirdiği bir tedbir olarak gayet anlaşılabilir bir şeydi. Acaba bu ikisinin bir ilişkisi mi vardı? Bu kuşku onu biraz huzursuz etti ama umut ve arzunun da etkisiyle, birkaç kaçamaktan sonra bütün erkekler evlenir diye düşündü. Bütün mesele, adamı elde etmekti. Adamda başka hevesler varsa bile, evlenmek ve bir aile sahibi olmak beklentisi, o hevesleri sona erdirirdi.

Güçlerini teyakkuza geçirdi. Sahip olduğu bütün baştan çıkarıcı özelliklerin görev yerlerine geçmesi emrini verdi. Onlar da biraz solmuş olmakla beraber bu emre uydular. Yelpazeyle yapılan hareketler, dudaklarını göstere göstere konuşmalar, yandan bakışlar, endamının zarafetini ve belinin inceliğini göstermek için aşağı yukarı dolaşmalar; hepsi kullanıldı. Bütün bunlar eskiden beri kullanılagelen formüllerdi. Gerçi şimdiye kadar herhangi bir getirileri olmamıştı ama piyango da böyle değil miydi; bir bilet alırdınız ve daha önceki bütün kayıplarınız bir anda karşılanırdı.

Ancak bu akşam Dona Tonica, herkes piyano başındayken, ikisinin karşılıklı hayranlıklarını gördü. Artık hiç şüphesi kalmamıştı. Bunlar ilk başlardaki gibi kısa, öylesine bakışlar değil, odadaki diğer her şeyi gerilerde bırakarak karşısındakini emen bakışlardı. Kulaklarında o yaşlı umutsuzluk kargasının çığlıklarını duydu. Karga dedi ki: Bu iş olmaz.

Bu haldeyken bile mücadeleye devam etti. Hatta Rubião'nun birkaç dakikalığına da olsa yanına oturmasını sağlamayı başardı. Ona, içinde bulunduğu durumun esin verebileceği melankoliden çok farklı şeyler, romanlardan hatırladığı güzel şeyler söylemeye çalıştı. Rubião da onu dinledi ve cevap verdi ama Sophia odadan çıktığı anda altüst oluyor, döndüğünde dengesi bir kez daha bozuluyordu. Bir an kendini iyice kaybetti. Tam o anda Dona Tonica, Minas'ı, özellikle de Barbacena'yı görmeyi ne kadar çok istediğini itiraf etmiş ve sormuştu: "İklim nasıldır oralarda?"

Rubião mekanik bir biçimde, "İklim" diye tekrarladı.

Arkası kendisine dönük, biri oturmuş durumdaki iki adamla sohbet eden Sophia'ya bakıyordu. Kalçalarına kadar incelerek giden ve bir vazodan çıkan kucak dolusu yaprak gibi o geniş kalçalarda tekrar kendini belli eden endamına bir kez daha hayran kaldı. Bu benzetmeyi tamamına erdirmek için, hanımefendinin başının da bir manolya çiçeği gibi o yaprak kümesinin üzerine, merkeze yerleştirilmiş olduğunu söylemek gerekir. İşte Dona Tonica'nın Barbacena'nın iklimini sorduğu, kendisinin de kelimeyi iniş çıkışlarını bile yapamadan, düm-

düz ve mekanik bir şekilde söylediği anda Rubião'nun baktığı şey, buydu.

XXXVIII

Rubião, kararlıydı. Sophia'nın ruhu şimdiye dek bilinmeyen ülkeye, ruhların genellikle yaşlanmış, yorgun ve usanmış döndüğü o yere doğru onu hiç bu kadar ısrarla birlikte uçmaya çağırmamıştı. Ruhların bir kısmı, o ülkeden dönmüyor, bir kısmı orta yolda kalıyordu. Esas büyük kısmı ise zaten hiçbir zaman evlerin saçaklarının altından çıkıp gidemiyordu.

XXXIX

Harika bir mehtap vardı. Orada, o tepenin üzerinde, gök ile yer arasında en cesaretsiz ruh bile koca düşman ordularının karşısına çıkıp tek başına hepsini yerle bir edebilirdi. Oysa şimdi bu en ürkek ruhun dost bir orduyla ne yapamadığına tanık olacağız. Sophia, Rubião'nun koluna girerek onu mehtabı izlemeye götürdü. Dona Tonica'nın da gelmesini istedi ama zavallı kadın ayağının ağrıdığını söyleyerek gitmedi.

İkisi bir süre sessiz kaldılar. Açık pencerelerden içeride sohbet edenler, hatta kâğıt oynamayı bırakmış erkekler görülüyordu. Bahçe küçük, insan sesi ise yeterince uzun erimliydi. İkili, başka kimse duymadan birbirlerine şiirler okuyabilirdi.

Rubião, Tanrı bilir nereden, belki 1850'lerin şiirlerinden ya da o dönemlerin nesirlerinden, artık çağdışı kalmış eski bir benzetme hatırladı. Sophia'nın gözlerini yerdeki yıldızlara, yıldızları da gökteki gözlere benzetti. Bütün bunları çok hafif ve titrek bir sesle söylüyordu.

Sophia şaşırmış, hayretler içinde kalmıştı. O ana kadar Rubião'ya yaslanan vücudunu düzeltti. Onun ürekliğine alış-

mıştı. Yıldızlar... Gözler... Ona böyle konuşmamasını söylemek istiyordu ama hem ikisinin birden aklındaki düşünceleri tamamen reddetmeden, hem de daha ileri gitmemesi için Rubião'yu cesaretlendirmeden bunu nasıl yapacağını bilemiyordu. Bu yüzden uzunca bir sessizlik oldu.

"Tek farkla" diye devam etti Rubião, "gözleriniz yıldızlardan daha güzel. Üstelik yıldızların neye benzediğini bilmiyorum. Tanrı onları o kadar uzağa koymuş ki güzelliklerinden çok şey kaybetmeden yakından görülemezler. Oysa sizin gözleriniz hemen yanı başımda, gökyüzünden daha parlak, çok daha parlak..."

Rubião burada da durmadı. Ürkekliğini atmış, dili çözülmüştü. Her zamanki Rubião'dan tamamen farklı görünüyordu. Konuşmaya devam etti. Ama dile getirdiği şeyler, benzer laflardı. Zaten fazla bir lafı da yoktu. Ayrıca ondaki bu ani değişime rağmen içinde bulundukları durum, ona yeni laflar esinlemekten ziyade konuşmasını birkaç fikrin dile getirilmesiyle sınırlamaya uygun bir durumdu. Sophia ne yapacağını bilemiyordu. Kolları arasında küçük, yumuşak bir güvercin tuttuğunu sanıyordu ama o güvercin, kanca gagalı, yırtıcı bakışlı bir şahine dönüşmüştü.

Rubião'ya mutlaka cevap vermeli, onu susturmalı, konuşmanın istemediği bir yönde gittiğini ona söylemeliydi. Üstelik bunu, Rubião'yu kızdırmadan veya kendinden uzaklaştırmadan yapmalıydı. Bunun yolunu aradı ama bulamadı. Çünkü her şeyi anladığını Rubião'nun görmesini mi yoksa görmemesini mi sağlaması gerektiği sorusuna bir cevap bulamamıştı. Sonra kendi tarzının yumuşak küçük sözcükler etmek, özel dikkat çekici tavırlarda bulunmak olduğunu hatırladı ve bu koşullar altında karşısındaki adamın iltifatlarının ne anlama geldiğini anlamamış gibi davranmayacağına karar verdi. Hassas nokta, anladığını itiraf etmek ve onu evden uzaklaştırmamaktı.

XL

Yukarıda yıldızlar, içinden çıkılmaz bu duruma gülüyordu.

Ay, onları görmekten dolayı bir rahatsızlık hissetmiyordu. Ay, küçümseme nedir bilmez. Ayın, arzuları ve nostalji duygularını harekete geçirdiğini düşünen şairler, kuşkusuz çok uzun zaman önce onun başıboş dolaşan bir yıldıza âşık olduğunu, yıldızın da yüzyıllarca süren beraberlikten sonra onu terk edip gittiğini bilir. Belki de ay tutulmaları, âşık kaprisinden başka bir şey değildir (astronomiden özür dileriz). Diana'nın Endymion'la* buluşmak üzere aşağı inmesi efsanesi, belki de doğruydu. Gerçi aşağı inmek biraz fazla kaçıyordu ama... Cırcırböceklerinin burada, yaprakların üzerinde birbirine kavuştuğu gibi, yukarıda da ikisinin birbirine kavuşmasının kime ne zararı vardı? Gecelerin Anası bütün yaratıkları gözetme işini üzerine almamış mıydı?

Ay, yalnızdır. Yalnızlık, insanı ciddileştirir. Yıldızlar ise sayılarının çokluğu yüzünden 15-20 yaşlarındaki kızlara benzerler. Hep beraberce her şeyden ve herkesten bahsederek güler, konuşurlar; şen şakraktırlar.

Yıldızların iffetli olduklarını reddetmiyorum. Ama bu daha kötü. Çünkü bu sefer belki de anlamadıkları şeylere gülüyorlardır. İffetli yıldızlar! Othello'nun ve neşeli Tristram Shandy'nin** yıldızlara verdiği isim budur. Kalbin ve zihnin uçları, bir noktada bunu kabul eder: Yıldızlar iffetlidir. Ve bu iffetli yıldızlar, Rubião'nun pervasız ağzından Sophia'nın şaşırmış kulaklarına dökülen her bir sözcüğü duydular. Aylardır gösterişsiz, ılımlı ve tedbirli biri olan Rubião, şimdi bir sefihten başka bir şey değildi (iffetli yıldızlar!). Neredeyse Şeytanın

* Ay tanrıçası Diana, sürülerine taze ot bulmak için onları dağın tepesine kadar çıkaran güzel çoban Endymion'a tutulur. Ona ay ışığı kadar beyaz, yumuşak ve ölümsüz bir uyku verir. Güzel çoban uyurken onun sürülerine de onun adına göz kulak olur. – ç.n.

** Yazar Laurence Stern tarafından 18. yüzyılda yaratılan karakter. Hem gün görmüş, akıllı, zeki, hem de bir çocuk kadar neşeli, oyunbaz, konuşkan bir karakter. – ç.n.

ortaya çıkıp (Şeytan Rubião) Tanrının kendine taktığı iki büyük melek kanadıyla zavallı kızı kandırmaya çalıştığını düşünecektiniz. Ama son anda kanatlarını cebine koyup şapkasını başından çıkardı ve kötülüğünün nişanesi, alnına çakılmış iki boynuzu gözler önüne serdi. Sonra da şeytani yaratıkların o hilekâr kahkahasıyla gülerek, sadece ruhunu değil, hem ruhunu hem de bedenini satın alma teklifinde bulundu. İffetli yıldızlar!

XLI

Sophia, "Hadi içeri girelim" diye mırıldandı.

Kolunu çekmeye çalışıyordu ama Rubião bırakmadı. Neden içeri girsinlerdi ki? Burası çok güzeldi. Bundan daha iyi ne olabilirdi? Yoksa onu sıkıyor muydu? Aceleyle sıkılmadığını ama misafirleriyle ilgilenmesi gerektiğini söyledi. Uzun süredir oradaydılar.

"Sadece on dakika geçti" dedi Rubião, "on dakika nedir ki?"

"Ama yokluğumuzu fark edebilirler..."

Rubião'nun içi titredi; *bizim* yokluğumuz demişti. Yani bir suç ortaklığı başlıyordu ona göre. Bizim yokluğumuzu fark edebildiklerini kabul etti. Sophia haklıydı; ayrılmaları gerekiyordu. Ama bir şey için kendisine söz vermesini istiyordu. Hayır, hayır; iki şey için. İlki, bu muhteşem on dakikayı asla unutmayacaktı; ikincisi, her gece gökteki Güneyhaçı'na bakacaktı. O da her gece Güneyhaçı'na bakacak, böylece ikisinin de düşünceleri, Tanrı ile insan arasındaki mahremiyet içinde birleşecekti.

Bu, şairane bir istekti ama bir istekten öte bir şey değildi. Rubião ateşli gözleriyle genç kadını yiyip bitiriyor, uzaklaşmaması için de elini sıkıca tutuyordu. Gözleri ve onun elini tutması hiç de şairane değildi. Sophia sert bir laf edecek oldu ama Rubião'nun iyi bir aile dostu olduğunu hatırlayınca bu

sözünü yuttu. Gülmeye çalıştı; gülemedi. Bunun üzerine önce sıkıntı duydu, sonra duruma katlanmaya karar verdi ve sonunda, mekânı cennet olan annesine yakarmaya başladı. Rubião ise onun ağzından çıkan cennet ve anne sözlerinin ne anlama geldiğini bilmiyordu. Yüzünde, ne diyor acaba diyen bir ifade vardı. Ne annesi? Ne cenneti?

"Ah!" diye fısıltıyla inledi genç kadın, "Parmaklarımı kıracaksınız!"

Rubião, bunun üzerine kendine geldi, elini biraz gevşetti. Ama kadının parmaklarını bırakmamıştı.

"Hadi gidin" dedi. "Ama önce..."

Kadının elini öpmek üzere eğiliyordu ki, çok da uzakta olmayan bir ses onu tamamen kendine getirdi.

XLII

"Merhaba. Mehtabın keyfini mi çıkarıyorsunuz? Gerçekten de muhteşem bir hava var. Tam âşıklara göre bir gece. Muhteşem. Uzun süredir bu kadar güzel bir gece görmedim. Şu aşağıdaki gaz lambalarına bakın. Tam âşıklara göre! Âşıklar mehtabı çok sever. Benim zamanımda, Icarahy'de..."

Siqueira idi bu, o korkunç Binbaşı. Rubião, ne diyeceğini bilemedi. Sophia ise hemen kendini toparlayarak Rubião'nun, Rio gecelerinin Barbacena geceleriyle kıyaslanamayacağını söylediğini anlattı. Hatta buna dair Peder Mendes adında bir rahiple ilgili bir anekdot anlatmıştı.

"Mendes'ti, değil mi?"

"Evet, Mendes" diye homurdandı Rubião.

Binbaşı, gördüklerinden şüpheye düştü. Birbirine kenetlenmiş elleri, Rubião'nun eğildiğini ve kendisi bahçeye girince ikilinin hemen duruşlarını değiştirip lafı Peder Mendes'e getirdiklerini görmüştü. Sophia'ya baktı. Sakindi, aklından ne geçtiği belli değildi. Hiçbir korku, hiçbir rahatsızlık emaresi yoktu. O kadar rahat konuşuyordu ki Binbaşı yanlış görmüş ola-

bileceğini düşündü. Ama Rubião'nun yüzünden her şey anlaşıyordu. Suratını asmış, öylece duruyordu. Yaptığı tek şey, elini cebine sokup saatini çıkarmak oldu. Çalışıp çalışmadığını kontrol etmek istermiş gibi saati kulağına götürüp dinledi, sonra da ikisine de bakmadan mendiliyle yavaş yavaş sildi.

Sophia, "Peki o halde, siz ikiniz biraz burada sohbet edin, ben de kadınların yanına gideyim. Kadınları yalnız bırakmamak gerekir. Erkekler o batasıca kâğıt oyununu bitirdiler mi?"

Binbaşı, Sophia'ya acayip bir bakış fırlatarak, "Bitirdiler" dedi. "Şimdi de bu beyefendiyi çağırıyorlar. Zaten ben de onu çağırmak için bahçeye çıktım. Siz bahçeye çıkalı çok oldu mu?"

Sophia, "Biz de şimdi çıkmıştık" diye cevapladı.

Sonra da Binbaşı'nın omzuna dostça bir şaplak atarak eve girdi. Ancak salondan değil, yemek odasından eve girdi. Böylece salona geçtiğinde, çay hazırlanması için yemek odasında emirlerini verip de gelmiş gibi görünecekti.

Rubião, hâlâ söyleyecek bir şey bulamamıştı ve acilen bir şeyler bulup söylemesi gerekiyordu. Peder Mendes'in anekdotu gayet iyi bir fikirdi ama işin kötü tarafı, Rubião, kendi kendine bir şeyler yaratıp ortaya atabilen biri değildi.

"Peder Mendes! Çok komikti. Rahip Mendes."

"Onu ben de tanımıştım" dedi Binbaşı, gülerek. Peder Mendes? Onu tanırım. Kurallara pek bağlı sayılmazdı. Minas'ta da bulundu mu?"

"Sanırım bulundu" diye mırıldandı Rubião, şaşkınlıkla.

Binbaşı, "Peder, Saquarema yerlisidir. Bu gözü yoktu" diye eliyle sol gözünü işaret etti. "Aynı kişiden bahsediyorsak onu çok iyi tanırdım. Ama belki de başka birisidir."

"Belki de."

"Kuralları pek umursamazdı. Çok iyi huyları da vardı ama genç ve güzel kadınlara bakmaktan büyük zevk alırdı. Bunu usta bir ressamın yaptığı resme hayran olmaya benzetirdi. Hangi usta ressam Tanrıdan daha ustadır? Örneğin bizim Dona Sophia'yı hiç görmemişti ama bilin bakalım bana ne dedi: 'Bu-

gün Palha'nın güzel karısını gördüm' dedi. Kuralları pek takmazdı. Saquarema yerlisiydi. Ama hakikaten iyi bir zevki vardı. Bizim Palha'nın karısı da gerçekten mükemmel bir kadın. Hem yüzü güzel, hem endamı. Aslında bana göre güzel olmaktan öte hoş ve cömert bir kadın. Siz ne diyorsunuz?"

"Bence de öyle."

Binbaşı bir puro yakarak, "İyi bir kadın ve mükemmel bir ev sahibesi" diye devam etti.

Kibritin alevinin ışığında Binbaşı'nın yüzü, alay ediyormuş gibi görünüyordu. Tam olarak alay eder gibi değilse de, en az onun kadar düşmanca bir ifadeye sahipti. Rubião, omurgasında baştan sona bir ürperme hissetti. Acaba bir şey görmüş, duymuş veya ne olup bittiğini tahmin etmiş olabilir miydi? Acaba Binbaşı herkesin işine burnunu sokan bir gammaz olabilir miydi? Yüzünden bir şey anlaşılmıyordu; en kötüsüne hazırlıklı olmak gerekirdi. Görüyorsunuz, kahramanımız, yıllarca kıyılarda yelken açtıktan sonra günün birinde kendini açık denizlerde bulmuş birine benziyor. Allahtan korku insanın aklına bir sürü fikir getiren bir duygudur. Nitekim kahramanımızın aklına da karşısındakini pohpohlamak geldi. Hemen ona kendisini ne kadar ilginç bulduğunu, Botafogo'da sahilde bir evi olduğunu, evin numarasını falan söyleyiverdi. Binbaşı'nın arkadaşı olmak, kendisi için bir şerefti. Burada pek arkadaşı yoktu: Kendisine büyük incelik göstermiş olan Palha, çok ciddi ve ağırbaşlı bir kadın olan Dona Sophia ve üç dört kişi daha. Yalnız yaşayan biriydi. Minas'a bile yerleşebilirdi.

"Hemen mi?"

"Hayır, hemen değil. Ama fazla da sürmez. Bilirsiniz, insan bütün hayatını bir yerde geçirince başka bir yere alışmak kolay olmaz."

"Duruma göre değişir."

"Elbette duruma göre. Ama genellikle böyledir."

"Kural böyle olabilir ama siz bu kuralın istisnası olacaksınız. Başkentimizde şeytan tüyü vardır. Buranın hayranlığı, soğuk algınlığı gibi yakalar insanı. Küçücük bir yarıktan azı-

cık bir hava geçer ve işiniz bitti demektir. Bakın, bahse girerim en geç altı ay içinde evlenirsiniz."

"Bir şey görmemiş" diye düşündü Rubião.

Sonra da neşe içinde, "Öyle olsun ama insan Minas'ta da evlenebilir. Orada da pederler var" dedi.

"Peder Mendes gibi" diye kahkahayı patlattı Binbaşı.

Rubião, sıkıntılı sıkıntılı gülümsedi. Bu lafın masum bir söz mü, yoksa kötü niyetli bir laf sokuşturma mı olduğunu anlayamamıştı. Binbaşı bundan sonra lafı alıp bir sürü şeyden bahsetti. Başkentin havasından, suyundan, savaştan, Mareşal Lopez'den... O ilk sağanakla ne kadar zıt bir durum değil mi? Bu sağanak ötekinden çok daha şiddetli olmasına karşın Rubião'muza gün ışığı gibi geldi. Bitmek tükenmek bilmez söylevin ışığıyla güneşlenerek içindeki tüm tozları süpürüp atıverdi. Fırsat bulduğunda araya küçük bir kelimecik sokabilmek dışında yaptığı tek şey, karşısındakini onaylayarak başını sallamaktı. Tekrar Binbaşı'nın hiçbir şey görmediğini düşündü.

Bahçeye açılan kapının oradan, "Baba! Baba! Orada mısın?" diye bir ses geldi.

Babasının kendisini eve bırakmasını isteyen Dona Tonica'nın sesiydi. Babasına fısıldayarak söylediğine göre, evet, biliyordu, çay servisi yeni yapılmıştı ama baş ağrısından duramıyordu. Sonra da elini Rubião'ya uzattı. Rubião, biraz daha kalmasını söylemesi için Binbaşı'ya yalvardı. "Saygıdeğer Binbaşı..."

"Zamanınızı boşa harcıyorsunuz" diye lafını kesti Binbaşı, "emirleri veren odur, ben değil."

Rubião Binbaşı'yı ısrarla evine davet ederek kendisini ağırlama şansı vermesini, hatta hemen o hafta içinde bir gün belirlemesini istedi. Ancak Binbaşı, hangi gün geleceğini bilemediğini ama mümkün olduğunca kısa süre içinde geleceğini söyledi. Çok meşguldü. Cephanelikle ilgili bir sürü işi vardı. Ayrıca başka işleri de vardı.

"Hadi baba, gidelim!"

"Tamam, tamam! Görüyor musunuz? Bir dakika konuşmaya bile izin yok. Herkese veda ettin mi? Şapkam nerede?"

XLIII

Tepeden aşağı doğru yürürlerken Dona Tonica babasının nutuğunun kalan kısmını dinledi. Şimdi konu farklıydı ama gelişigüzel, konudan konuya atlayan, uzun ve dolambaçlı konuşma biçimi aynen devam ediyordu. Duyuyordu ama dinlemiyordu çünkü o sırada tamamen kendi içine dönmüş, akşamın olaylarını aklından geçiriyor, Rubião ile Sophia'nın bakışmalarını düşünüyordu.

Senado Sokağı'ndaki evlerine geldiklerinde babası gidip yattı. Dona Tonica ise üzerinde Bakire Meryem resminin olduğunu komodininin yanındaki küçük sandalyede bir süre oturup düşündü. Aklından geçenler hiç de saf ve temiz düşünceler değildi. Aşk konusunda hiçbir şey bilmese de zina denilen şeyi biliyordu ve Sophia'nın ahlaksız, baştan çıkarılmış bir kadın olduğuna inanıyordu. Kafasında onu bir canavar gibi, yarı insan yarı yılan bir yaratık gibi canlandırıyor, ondan iğreniyordu. Gidip her şeyi kocasına anlatarak ondan örnek bir intikam alabilirdi.

"Her şeyi kocasına anlatacağım" diye düşündü, "ya gidip yüz yüze konuşurum ya da bir mektup yazarım. Hayır, mektupla olmaz. Gidip kendisine anlatırım."

Bu konuşmayı zihninde canlandırınca önce adamcağızın çok şaşırdığını, sonra büyük bir öfkeye kapıldığını ve sonunda karısına alçak, aşağılık, rezil diye bağırıp çağırdığını düşündü. Bu hakaretler, Dona Tonica'ya çok hoş geliyordu. Kendi öfkesinin bu hakaretler aracılığıyla bir sel gibi akması ve tatmin olana kadar kadının aşağılanması, kendisini ezip geçemeyecek düzeye gelinceye kadar kocasının ayaklarının altındaki tozdan bile aşağı bir seviyeye inmesi isteğine karşı koyamıyordu. Alçak, aşağılık, rezil!

İçindeki bu öfke patlaması, uzunca bir süre, yaklaşık yirmi dakika devam etti. Sonunda ruhu yoruldu, kafasında canlandırdığı hayaller soldu. Kendi gerçekliğine döndü. Ruhu şöyle bir etrafına baktı, evde kalmış kız kurusunun odasına göz gezdirdi. Basmayı ipeğe, eski kumaş parçalarını kurdelelere dö-

nüştüren, eşyaların çıplaklığını mümkün olan en hoş ve canlı şekilde örten, yalnız ve ümitsiz duvarları donatan, mütevazı şeyleri süsleyen maharet ve becerinin ürünü bir tertip ve düzen vardı. Odadaki her şey, bağrına basılacak bir sevgili bekliyordu.

Nerede okuduysam, eski bir geleneğe göre yılın belli bir gecesinde İsrailli bakireler Tanrının onları tohumlamasını beklerlermiş. Nerede okumuşsam okuyayım, bu bakireleri bizim bakireyle karşılaştırırsak, arada tek bir fark buluruz: Bizim bakirenin beklediği belli bir gece yoktur. Her gece, her gece bekler. Ne dışarıda esen yelin sesi beklediği adamı getirir ne de şafak denilen o beyaz bakire, adamın dünyanın neresinde oturduğunu söyler. Yapabileceği tek şey, beklemek, beklemek ve beklemektir.

Şimdi kızgınlığı yatışmış halde bomboş odasına tekrar tekrar bakarak en yakın kız arkadaşlarını, aileden ve okuldan kızları hatırlıyor. Hepsi de evli barklı. En son evlenen arkadaşı, otuz yaşındayken bir deniz subayıyla evlenmişti. Bu evlilik, geçkin bakirenin umutlarını tazelemişti. Arkadaşının talibinin beyaz üniforması, henüz 15 yaşındayken onun da aklını ilk çelen şey olmasına karşın Dona Tonica, fazla bir şey ummamıştı. O umutlar nereye gitti? Şimdi aradan beş yıl geçti, Tonica 39. yaşgününü kutladı, 40. da fazla uzak değil. Kırklı yaşlarında bir kadın, bir kız kurusu! Tüyleri diken diken oldu Dona Tonica'nın. Bir kez daha etrafına baktı, kısa süre önce düşündüğü şeyler tekrar aklına doluştu ve gözyaşları içinde kendini yatağa attı.

XLIV

Bakmayın, hanımefendinin kederi de ancak öfkesi kadar gerçekti. Bu iki duygu eşit ağırlıktaydı ama etkileri farklıydı. Öfkesi kendini gösteremezken utancı gözyaşlarında ifade buluyordu. Sophia'yı parçalara ayırmak, ayaklarının altında ezmek, kalbini paramparça etmek ve tüm bunları yaparken de

kocasının ona söyleyeceğini hayal ettiği hakaretleri yüzüne karşı bağırmak isterdi. Ama bunları sadece hayal ediyordu, elbette. İnanın bana, hayalinde herkes bir diktatör olabilir. Kim bilir, belki de o anda hanımefendinin ruhu, Caligula'nın* bir parçasını barındırıyordu içinde...

XLV

Biri ağlarken öteki güler. Dünyanın kanunu böyle, sevgili okurum; evreni mükemmel hale getiren şey, işte bu kanundur. Herkes ağlasaydı ne kadar sıkıcı, herkes gülseydi ne kadar yorucu olurdu. Gözyaşı ile dansın, hıçkırık ve eğlencenin dengeli dağılımı, dünyanın ruhuna, ihtiyaç duyduğu çeşitliliği getirir. Hayatın dengesi böyle bulunur.

Bu anda gülen, Rubião'nun ruhu. Tepeden aşağıya doğru inerken yıldızlara en mahrem şeyleri anlatıyor, sözlerini ifade edebilecek işaretler bulmanın imkânsızlığı nedeniyle şimdiye dek kimsenin yazıya dökemediği bir dilde bestelenmiş bir rapsodiyi söylüyor. Bomboş sokakları dopdolu, sessiz yerleri capcanlı gibi görüyor; her pencereden sarkan kadınlar, ona güzel yüzleri ve kalın kaşlarıyla bir sürü Sophia'nın tek bir Sophia'da birleşmiş hali gibi geliyor. Kimi zaman fazla atılgan ve düşüncesizce davrandığını düşünüyor. Bahçede geçenleri, genç kadının direnişini ve huzursuzluğunu aklına getirdikçe yaptıklarından pişmanlık duyuyor. Bir anda içi ürperiyor, aceleciliği ve düşüncesizliği nedeniyle ailenin kapılarını yüzüne kapatıp bütün ilişkilerini keseceklerinden korkuyor. Evet, beklemeliydi. Doğru fırsat, bu değildi. Bir sürü misafir, her yerde ışıklar... Düşüncesizce, utanmazca şehvetin pençesine mi düşeceklerdi? Genç kadının haklı olduğunu düşündü. Onu göndermekle gayet iyi yapmıştı.

* Zalimliğiyle ünlü Roma imparatoru. Annesi dahil etrafındaki birçok kişiyi öldürttü. – ç.n.

"Çılgın gibiydim!" diye bağırdı kendi kendine.

Ciddi masraf yapılmış, mükemmel yemek aklına bile gelmiyordu. Pahalı şaraplar, bir oda dolusu zarif hanımın olduğu bir ortamda tam olması gerektiği gibi ayarlanmış ışıklandırma da öyle. Sadece kendinin tam bir çılgın olduğunu düşünüyordu.

Sonra kendini suçlamaya ve savunmaya başladı. Sophia, yaptığı şeyleri yapması için kendisine cesaret vermişti. Sürekli bakışları (Sophia gözlerini kendisinden alamamıştı), ilgili hareketleri, kendisini diğerlerinden ayırarak masada yanına oturtması, bütün dikkatini kendine yöneltmesi, alçak sesle hoş şeyler anlatması; bütün bunlar cesaret vermek ve ilgi duymak değilse, neydi? Bunun üzerine ruhun iyi tarafı devreye girip Sophia'nın bahçedeki çelişkili davranışını açıklamaya çalışıyordu: Kadıncağız ilk kez kocası dışında bir erkekten böyle sözler duydu, üstelik etrafında bir sürü insan vardı, doğal olarak da irkildi. Üstelik Rubião da çok coşkuluydu, kadını yavaş yavaş alıştırmadan, kafadan daldı. Daha tedbirli ilerlemeli ve kadının ellerini canını yakacak kadar çok sıkmamalıydı. Sonunda kaba olduğuna karar verdi. Kapıların yüzüne kapanacağı korkusu tekrar geldi. Ama genç kadının hareketlerini tahlil etmeye ve aralarında bir suç ortaklığı yaratan Peder Mendes yalanını buluşuna dönerek umudunu tekrar yeşertti, Sophia'nın kocasının kendisine ne kadar saygı duyduğunu da düşündü. Aklına bu gelince ürperdi. Palha kendisine tamamen güveniyordu. Kendisi de ona borç para vermiş ve üç senedine kefil olmuştu.

"Yapamam, yapmamalıyım" diye kendi kendine söylendi. "Bu şekilde devam etmek doğru değil. Aslında bunu başlatan ben değilim. Sophia uzun süredir benimle uğraşıyordu. Ne yaparsa yapsın. Direnmem lazım. Kocası benden hiç istemediği halde ona borç verdim çünkü çok ihtiyacı vardı. Üstelik bana gösterdiği nezaket için ona borçluyum. Evet, senetlere kefil olmamı istediği doğru ama başka bir şey istemedi zaten. Dürüst ve çalışkan bir adam olduğunu biliyorum. Suçlanması gereken kişi, onun o şaşkın karısı. Güzel gözleri ve en-

damıyla aramıza giriyor... Tanrım, ne endam ama. Bu akşam ilahe gibiydi! Masada kolu koluma dokunduğunda, ceketimin içinden..."

Görüyorsunuz işte, Rubião, aklı karışmış ve belirsizlikler içinde. Arkadaşına borçlu olduğu sadakat üzerine düşünüyor. Vicdanı ikisi arasında bölünmüş, bir taraf ötekini azarlarken öteki kendini savunuyor. İki taraf da tamamen yollarını şaşırmış durumda.

Sonunda Rubião kendini Constitution Meydanı'nda buldu. Normalde pek yürüyüş yapmazdı. Tiyatroya gitmeyi düşündü ama vakit geçti. São Francisco Meydanı'ndan Botafogo'ya araba tutmaya karar verdi. Hemen üç arabacı geldi. Hepsi de özel sözlerle atlarına övgüler düzüyordu: "İyi bir at", "mükemmel bir hayvan."

XLVI

Arabacıların ve atların sesi, kilisenin merdivenlerinde uyuyan bir dilenciyi uyandırdı. Zavallı adam şöyle bir doğruldu, ne olup bittiğine baktı ve tekrar uzandı. Uyumuyordu; uzanmış, yıldızları seyrediyordu. Gök de en az dilenci kadar ifadesiz bir suratla ona bakıyordu. Dilencinin üzerindeki yırtık pırtık giysiler, paçavralar, parçalanmış ayakkabıların tersine, parlak, yıldızlarla dolu, sakin, yani aynı Yakup'un düğününü* veya Lucretia'nın intiharını** yukarıdan izleyen gök gibi Olympos'va-

* Yakup'un düğünü: Hazreti İbrahim'in soyundan gelen, İsraillilerin atası Yakup, dayısı Lavan'ın Rahel adlı küçük kızıyla evlenmek ister ve onun için yedi yıl Lavan'a hizmet eder. Ama Lavan, düğün gecesi Yakup'un yatağına büyük kızı Leah'ı sokar. Sabah Leah'la evlendiğini anlayan Yakup, Rahel'i de ister. Onun için de yedi yıl hizmet edip Rahel'i de alır. Bu iki kadından ve bunların iki cariyesinden İsrail'in on iki boyunu oluşturan on iki oğlu doğar. – ç.n.

** Ovidius'un bir eserinde Romalılar bir şehri kuşatmışken, kendileri savaştayken kimin karısının iffetini ve namusunu daha iyi koruduğu konusunda iddiaya girişirler. Gidip baktıklarında, kocasına en bağlı, en namuslu kadının Collatinius'un karısı Lucretia olduğu görülür. İmparator'un yeğeni ▷

ri bir gök vardı. Dilenciyle gök, kim gözlerini kaçıracak oyunu oynayan iki çocuk gibi birbirlerine bakıp durdular. Dilenci sanki gökyüzüne, "Tepeme inmeyeceksin ya", beriki de ona, "Sen de buraya çıkmayacaksın herhalde" demişçesine, dingin bir yerçekimi sağlamak için, saldırganlık ve aşağılama olmadan çatışıyorlarmış gibi bakıyorlardı birbirlerine.

XLVII

Rubião filozof değildi: Kendi kaygı ve endişeleriyle üstü başı perişan dilencinin endişeleri arasında yaptığı kıyaslama, kalbine kıskançlık sokmaktan öte bir sonuç vermedi. "Bu perişan adam hiçbir şey düşünmüyor, zaten birazdan uykuya dalacak. Oysa ben bu sırada..."

"Buyurun efendim. Gayet güçlü bir hayvandır atım. On beş dakikada evinizde oluruz."

Diğer iki arabacı da hemen hemen aynı laflarla aynı şeyleri söylediler.

"Buyrun efendim, buyrun, kendiniz görün..."

"Ben sizi oraya on üç dakikada götürürüm efendim."

Rubião, biraz tereddütten sonra kendini en yakın arabaya atıp Botafogo'ya gitmesini söyledi. O sırada aklına, uzun zamandır unutmuş olduğu bir anısı geldi. Belki o an farkına varmamıştı ama başından geçen bu olay, yaşadığı soruna çözüm getirebilecek bir olaydı. Ama Rubião buna takılmadı, düşüncelerini, o akşam yaşadığı olayların ani etkisinden kurtulacak şekilde yönlendirdi.

Olay, yıllar önce, Rubião henüz genç ve fakirken başından

◁ Sextus Tarquinius ona sahip olmak ister. Ertesi gün gelip, kocasının dostu olduğu için kendisini ağırlayan Lucretia'ya tecavüz eder. Lucretia da tecavüz sonrasında babasını ve kocasını yanına çağırarak başından geçenleri anlatır ve intikamını almalarını isteyerek gözleri önünde intihar eder. Kocası onun cansız bedenini şehirde dolaştırarak Romalıları ayaklandırır, kralı kovup cumhuriyet ilan ederler. – ç.n.

geçmişti. Bir gün, sabahın sekizinde Cano Sokağı'ndaki evinden çıkıp São Francisco de Paula Meydanı'na gitmiş, oradan da Ouvidor Sokağı'na girmişti. Biraz canı sıkkındı çünkü dört haftadır bir arkadaşının evinde kalıyordu ve arkadaşı artık ona üç günlük misafirmiş gibi davranmaya başlamıştı. Ne derler bilirsiniz, üç günlük misafir, üç günlük cesede benzer. Bilinir ki sıcak iklimi olan yerlerde üç günlük cesetler çürüyüp kokmaya başlar. İyi bir Minas'lı kadar sade ve yeni bir gelin kadar endişeli Rubião'cuğumuz da bir an önce arkadaşının evinden taşınması gerektiğine karar verdi. Emin olun, evden çıkıp São Francisco Meydanı'na, oradan da Ourives Sokağı'na yürürken etraftaki hiçbir şeyi görmüyor, duymuyordu.

Yolunu, Ourives Sokağı'nın köşesinde kalabalık ve garip bir geçit alayı kesti. Yargı mensupları gibi giyinmiş bir adam elindeki kâğıttan yüksek sesle bir şey okuyordu. Yanında bir rahip, askerler ve işsiz güçsüz insanlar vardı. Aralarında en göze çarpan kişiler, iki zenciydi. Zencilerden biri, rengi daha açık, orta boylu ve zayıf olanı, gözlerini yere indirmişti. Elleri arkasına bağlanmıştı. Boynuna da bir ip sarılıydı ve o ip, ellerini bağlayan ipe bağlanmıştı. Koyu renkli diğer zenci ise doğrudan karşıya bakıyor, kalabalığın meraklı bakışlarına cesurca karşılık veriyordu. Kâğıdın okunması bittikten sonra alay, Ourives Sokağı'nda yoluna devam etti. Hapishaneden geliyor, Moura Meydanı'na gidiyorlardı.

Doğal olarak Rubião bu sahneden etkilenmişti. Aynen biraz önce hangi arabayı tutacağına karar vermek için birkaç dakika geçirdiği gibi o zaman da biraz tereddüt etti. Çünkü o zaman da biraz önce arabacıların aralarında çekişmesi gibi içinde bir şeyler çekişiyordu. İçinden bir ses, olan bitene boş verip işe gitmesini, öteki ses de zencinin nasıl asıldığına bakmasını söylüyordu. "Bir insanın asılışı öyle sık rastlanan bir olay değildir efendim. En fazla yirmi dakika sürer" diyordu biri, öteki, "Boş verin efendim, en iyisi işe gitmek." Kahramanımız gözlerini kapatıp kendini kadere bıraktı. Kader de onu Ouvidor Sokağı'ndan Quitanda Sokağı'na götürmek yerine, geçit alayını izleyerek Ourives Sokağı'ndan götürdü. Adamın

asılışını görmeyeceğini düşünüyordu. Alayı izlemesinin nedeni, suçlunun yürüyüşünü, celladın ifadesini, diğer törenleri görmekti. İdamı izlemek istemiyordu. Alay sık sık duruyor, insanlar kapılardan, pencerelerden dışarı sarkıyor, memur hükmü tekrar okuyordu. Alaydaki işsiz güçsüz kimseler de işlenen suçu birbirlerine anlatıp duruyorlardı: Adam, Mata-porcos'ta bir cinayet işlemişti. Katil, acımasız ve vahşi bir adam olarak anılıyordu. Adamın vahşi ve acımasız bir kişi olması, Rubião'yu yüreklendirdi. Merhamet duymadan adamın yüzüne bakacak cesareti buldu kendinde. Oysa artık adamın yüzü bir katilin ifadesini taşımıyordu; hissettiği korku, caniliğini gizlemişti. Rubião bir anda, oraya nasıl geldiğini bilmeden kendini idam sehpasının önünde buldu. Orada zaten bir sürü insan hazır bekliyordu. Yeni gelenlerle birlikte yoğun bir kalabalık oluştu.

"Artık döneyim" diye söylendi kendi kendine.

Mahkûm, daha darağacına çıkmamıştı. Yani o anda ölmeyecekti. Hâlâ Rubião'nun oradan uzaklaşmak için zamanı vardı. Eğer ille de kalacaksa, Alypius'un* sirk izlerken yaptığı gibi, neden gözlerini kapatmasındı? Ama unutmayın ki Rubião antikçağlarda yaşamış, önce gözlerini kapatan, sonra da yavaşça ve merakla tekrar açan o genç hakkında hiçbir şey bilmiyordu.

Şimdi mahkûm darağacına çıkıyordu. Kalabalık şöyle bir dalgalandı. Cellat işine başladı. Tam bu noktada Rubião'nun sağ ayağı, oradan gitme konusundaki bir içgüdünün eseri olarak dışa doğru döndü. Ama tam tersi bir içgüdünün emrini dinleyen sol ayağı, olduğu yerde duruyordu. Bir an ikisi arasında bir mücadele oldu. "Bakın ne güzel bir at benimki." "Ne vahşi adamsın!" "Asıl sen ne korkaksın." Rubião böylece birkaç dakika orada kaldı. Ölümcül an da gelmişti. Bütün gözler aynı yere odaklanmıştı. Tabii, Rubião'nunkiler de. Rubi-

* Alypius: Aziz Augustinus'un öğrencisi, arkadaşı. Kartaca'da küçük yaşlardan itibaren zevku sefa âlemlerine dalmış biriyken, içinde insanı yozlaştıran her türlü eğlence bulunan sirke düzenli olarak giderken, Tanrı yoluna döner ve bir daha sirke gitmemeye yemin eder. – ç.n.

ão, hareketlerini kısıtlayan yaratığın nasıl bir şey olduğunu, ruhunu hapsedip orada tutan demir ellerin ne tür eller olduğunu anlayamıyordu. Ölümcül an, gerçekten de gelmişti. Katilin ayakları bir süre çırpındı, sonra durdu. Cellat büyük bir beceri ve biraz da neşeyle işini bitirmişti. Kalabalığın içinde bir homurtu dolaştı. Rubião bir çığlık attı, sonra da hiçbir şey görmedi.

XLVIII

"Anlamışsınızdır efendim, bu küçük at gayet iyi..."

Rubião kapalı gözlerini açtığında, arabacının hızı biraz artırmak için hayvanı hafifçe kamçıladığını gördü. Hiç de hoş olmayan eski anısını aklına getirdiği için adama kızıyordu. Eskiydi ve hoş değildi, evet, ama aynı zamanda iyileştirici bir etkiye de sahipti. Bir iksir gibi bir anda Rubião'yu tedavi etti. Yani arabacının kendisini sarsmasına ve tamamen uyandırmasına diyecek bir şey kalmamıştı. Lopa Sokağı'ndan yukarı doğru çıkıyorlardı ama at, sanki yokuş aşağı gidiyorlarmış gibi mesafeleri yiyip bitiriyordu.

"Bu atın bana nasıl arkadaşlık ettiğini bilemezsiniz" diye devam etti arabacı. "Bununla ilgili olağanüstü öyküler anlatabilirim size. Bazıları bunları uydurduğumu söyler ama öyle değil efendim. Atlarla köpeklerin insanların en yakın dostu olduğunu kim bilmez? Hatta köpekler daha bir dosttur insana..."

"Köpek" sözcüğü geçince Rubião'nun aklına, şu anda mutlaka endişe içinde kendisini evde bekleyen Quincas Borba geldi. Vasiyetteki şartı unutmamıştı. Bu şartı tamamen yerine getirmeye söz verdi. Köpeğin kaçıp gitmesiyle mirası kaybedebileceği korkusundan kurtulduğu söylenebilirdi. Avukatın verdiği teminat burada işe yaramazdı. Mektuba göre vasiyette mirasın geri alınacağına dair bir hüküm bulunmadığı için köpeğin kaçması halinde bile mirası kaybetmeyecekti. O

zaman köpeğin kaçması onu neden ilgilendirsindi ki? Hatta daha iyi olurdu. Kafasını meşgul edecek sorunların birinden kurtulmuş olurdu. Bu açıklama kafasına yatmıştı ama yine de tam olarak rahatlayamadı. Uzun davaların ne anlama geldiğini, yargıçların bir konu üzerinde uzlaşmasının ne kadar zor olduğunu ve hasetlik düşünen birinin insana ne büyük zararlar verebileceğini biliyor ve çok korkuyordu. Zaten işin esası buydu. Elinde tek kuruşu kalmamasından korkuyordu. Köpeğin kaçmamasını sağlamak için o kadar önlemler almasının, bütün günü bir kez bile Quincas Borba'yı aklına getirmeden geçirmekten bu kadar pişmanlık duymasının nedeni de buydu.

"Ben nankörün biriyim" dedi kendi kendine.

Sonra bunun doğru olduğunu düşündü. Sahip olduğu her şeyi kendisine bırakan rahmetli Quincas Borba'yı bir kez bile aklına getirmediği için daha da nankör sayılırdı. Özellikle de eğer düşündüğü gibi iki Quincas Borba artık tek ve aynı kişiyse, ölen dostu günahlarını azaltmak için efendisine bekçilik yapmak üzere ruhunu köpeğin bedenine geçirmişse, bu daha da doğruydu. Bu ruh göçü fikrini aklına, daha çocukken João d'El Rey'de tanıdığı zenci bir kadın sokmuştu. Günahkâr ruhların bir hayvanın bedenine girdiğini söylemiş, tanıdığı bir noterin ıstakoza dönüştüğüne yemin etmişti.

Arabacı, "Evi bana göstermeyi unutmazsınız, değil mi efendim" dedi.

"Burada dur."

XLIX

Köpek bahçede havlıyordu ve Rubião içeri girer girmez onu büyük bir neşeyle karşıladı. Ne kadar rahatsızlık verirse versin, Rubião köpeğin üzerine titriyordu. Mirasın sahibinin ruhunun onda bulunuyor olması düşüncesi, tüylerini diken diken ediyordu. Beraberce evin taş basamaklarını çıktılar ve Ru-

bião'nun açık bırakılması için emir verdiği lambanın altında bir süre durdular. Rubião, herhangi bir dini mezhep üyesinin olabileceğinden daha da saf ve temizdi; herhangi bir şeye saldırmak ya da herhangi bir şeyi savunmak için nedeni yoktu. Ebedi bakir ruhu, tüm düşüncelerin yeşermesine açıktı. Ama başkentte bulunduğu için acayip bir özellik baş vermişti onda. İnançsız ve kuşkucu insanların arasında kala kala o da inançsız ve kuşkucu biri olmaya başlamıştı.

Kapının açılmasını beklerken köpeğe baktı. Köpek, sanki rahmetli Quincas Borba, orada, onun içindeymiş gibi Rubião'ya bakıyordu. Filozof, insanlara dair meseleleri incelerken düşünceli düşünceli bakardı ya, köpek de aynı öyle bakıyordu. Yine içi ürperdi Rubião'nun. Korkusu büyüktü ama ellerini birbirine bağlayacak kadar korkmamıştı. Ellerini uzatıp hayvanın kafasını okşadı, kulaklarını ve boynunu kaşıdı.

"Zavallı Quincas Borba! Ne kadar da sahibine benziyorsun. Rubião, Quincas Borba'nın en iyi dostudur."

Köpek yavaşça kafasını soldan sağa doğru hareket ettirdi. İki sarkık kulağının da sahibinin okşamalarından eşit pay almasını istiyordu. Sonra, sahibi altını okşasın diye kuyruğunu kaldırdı. Gözleri, filozofun, yatağında Rubião'ya kafasının basmadığı şeyler anlatırken yaptığı gibi, yarı yarıya kapanmıştı. Rubião, bu yarı kapalı gözlerdeki emre itaat etti ve kendi de gözlerini yumdu. Sonra kapı açıldı. Rubião, sanki onu da içeri alıyormuş gibi büyük sevgi gösterilerinde bulunan köpeği dışarıda bırakarak eve girdi. İspanyol uşak onu bahçeye götürdü.

Rubião, "Sakın vurma ona" diye tembih etmeyi unutmadı.

Uşak ona vurmadı. Zaten ruh göçü sancılı bir şeydi. Köpek bahçede bir süre inlemeye devam etti. Rubião soyunup yatağa girdi. Vay be! İki arkadaşıyla yediği öğle yemeğinden biraz önceki ruh göçü düşüncesine kadar, ne karmaşık ve çelişkili duygularla dolu bir gündü. Arada bir de idam ile reddedilmemiş ama kabul de edilmemiş ve ihtimal başka insanlar tarafından sezilmiş bir ilanı aşk vardı. Rubião'nun zihnin-

de her şey birbirine girmişti. Çocukların elindeki bir top gibi bir o yana bir bu yana zıplayıp duruyordu düşünceleri. Ama en önemli duygu aşktı. Kendisine çok şaşırmıştı Rubião, pişmandı. Gerçi pişmanlığı vicdanının ürünüydü. Hayalleri, güzel Sophia'dan ne pahasına olursa olsun vazgeçmiyordu. Saat bir, iki, üç... Uyku bir türlü gelmiyordu. Ne zaman geçti o üç saat? Üç buçuk... Nihayet bütün bu düşüncelerden sonra uyku geldi ve haşhaş etkisi yaratarak bir anda, saat dörde varmadan Rubião'yu aldı götürdü.

L

Hayır, sevgili hanımefendi, hayır, daha gün bitmedi. Herkes gittikten sonra Sophia ile Palha'nın arasında neler olup bittiğini bilmiyoruz daha. Ama şunu biliyoruz ki ne olmuş olursa olsun, mutlaka idam olayından daha iyi bir tat verecektir size.

Biraz sabırlı olun, yine Santa Theresa'ya gideceğiz. Misafir odası, hâlâ aydınlık. Ama sadece bir tek gaz lambasının ışığı yanıyor. Diğerleri söndürülmüş. Bu son lamba da söndürülüyordu ki Palha uşağa biraz beklemesini söyledi. Sophia tam odadan çıkarken, kolunu tuttu. Sophia titredi.

"Güzel bir partiydi" dedi.

"Evet, güzeldi" dedi Sophia.

"Siqueira biraz sıkıcıydı ama boş ver, neşeli bir adam. Kızı da fena değil. Remos'un, tabağındaki her şeyi nasıl silip süpürdüğünü gördün mü? Günün birinde karısını da mideye indirirse şaşmam."

Sophia gülümseyerek cevap verdi: "Karısını mı?"

"Kadın şişman. Gerçi ilk karısı daha da şişmandı. Kadının öldüğüne inanmıyorum. Eminim bizimki onu yemiştir."

Kapeneye uzanan Sophia kocasının şakalarına güldü. O öğleden sonra ve akşam olan diğer olaylardan bahsettiler. Sonra Sophia, kocasının saçlarını okşarken şöyle deyiverdi:

"Sen daha bu akşamın en büyük olayını bilmiyorsun".

"Neymiş?"

"Bil bakalım."

Palha bir süre karısına bakarak o akşam olmuş en büyük olayı tahmin etmeye çalıştı. Bilemedi. Şu ya da bu olayı söyledi ama Sophia başını sallayarak reddetti.

"Neymiş bakalım o halde?"

"Bilmem. Sen söyle."

"Bilemiyorum işte. Haydi söyle."

"Bir şartla söylerim. Kızmak ya da bağırıp çağırmak yok."

Palha ciddileşti. Kızmak mı? Bağırıp çağırmak mı? Ne demekti bu? Artık gülmüyordu. Yüzünde, teslim olduğunu gösteren zorlama bir gülme ifadesi dışında neşeden eser kalmamıştı. Doğrudan karısına baktı ve ne olduğunu sordu.

"Söz veriyor musun?"

"Tamam, tamam. Ne oldu?"

"Peki o zaman. Biri bana ilanı aşk etti."

Palha'nın rengi attı. Rengi atmayacak diye söz vermemişti. Karısını çok seviyordu. O kadar çok seviyordu ki, bildiğimiz gibi onu sergilemekten zevk alıyordu ve bu açıklamayı öylesine, hiçbir şey yokmuş gibi dinleyemezdi. Sophia, kocasının renginin solduğunu fark etti ve açıkladığı şeyden hoşlanmaması çok hoşuna gitti. Bunun tadını çıkardı. Sonra kanepede doğruldu, kendisine rahatsızlık vermeye başlayan saçlarını açtı, tokaları mendilinin içine koydu, başını sağa sola sallayarak derin bir nefes aldı ve uzanıp kocasının ellerini sıktı. Bu arada Palha öylece duruyordu.

"Doğru söylüyorum sevgilim. Birisi karına ilanı aşk etti."

"Kimmiş o hergele?" diye atıldı Palha, sabırsızlıkla.

"Ama böyle sorarsan söylemem. Kim mi? Kim olduğunu mu bilmek istiyorsun? O zaman sakin sakin dinle. Rubião'ydu."

"Rubião mu?"

"Hiç aklıma gelmezdi. Ne kadar utangaç ve saygılı duruyordu oysa. Demek görünüş aldatıcı olabiliyormuş. Buraya gelen hiçbir erkekten en ufak bir söz bile duymadım. Tabii hepsi bana bakarlar bu da doğal çünkü çirkin sayılmam. Neden

öyle hışımla aşağı yukarı dolaşıyorsun? Biraz dursana. Sesimi yükseltmek istemiyorum. Asıl mesele şu. Bana tam olarak ilanı aşk etmedi."

Hızla sözünü kesti Palha. "Nasıl yani? Etmedi mi?"

"Etmedi. Ama söyledikleri o anlama gelir."

Rubião ile birlikte bahçeye çıktıkları andan Binbaşı gelene kadar neler olup bittiğini anlattıktan sonra sözlerini şöyle bağladı: "Hepsi bu. Gerçi 'aşk' lafını etmedi ama ağzına gelmediği için etmemiştir. Aşk lafı, ellerine geldi ama. Parmaklarımı sıkı sıkı tuttu. Hepsi bu kadar. Bana göre onunla ilişkimizi yavaş yavaş veya birden kesmeliyiz. Ben birden kesmeyi tercih ederim. Bunun dışında bir mesele yok. Sen ne diyorsun?"

Altdudağını ısıran Palha, sersemlemiş halde karısına bakıyordu. Sonra tek bir kelime etmeden kanepeye oturdu. Olayı aklında evirip çeviriyordu. Karısının cazibesinin bir erkeği etkisi altına almasını doğal karşılıyordu. Rubião da bir erkekti. Ama Rubião'ya güvenmişti. Sophia'nın çiçeklerle beraber gönderdiği notu yazdıran aslında kendisiydi. Sophia sadece notu kendi el yazısıyla yazıp imzalamış ve göndermişti. Sophia bir yana, arkadaşının herhangi bir kadına ilanı aşk edebileceği aklına bile gelmezdi. Peki ya aralarında geçen şey gerçek bir ilanı aşk sayılır mıydı? Belki de iki iyi arkadaş arasındaki bir şakalaşmadan, takılmadan ibaretti. Doğru, Rubião, Sophia'ya çok bakmış, Sophia da bu bakışların bazılarını karşılıksız bırakmamıştı. Çekici, genç bir kadının oyunları! Netice itibariyle Sophia'nın gözleri kendisine ait değil miydi? O gözlerden çıkan ışıltılı bakışların bazılarının başkalarına gitmesinden ne çıkardı ki? Karısının görme sinirini de kıskanacak değildi ya...

Sophia kanepeden kalktı, içinde tokalar olan mendili piyanonun üzerine koydu ve saçları açıkken nasıl durduğuna bakmak için aynanın önüne geçti. Kanepeye döndüğünde kocası onun elini tutup güldü.

"Bana göre gereğinden fazla endişeleniyorsun. Bir kadının gözleri yıldızlara, yıldızlar da herkesin görebileceği göz-

lere benzetilse ne olur ki? Şiir olsun, nesir olsun ne fark eder? Kusur, gözleri güzel olanındır. Ayrıca bana anlattıklarına rağmen biliyorsun ki bu adam taşralı bir ahmaktan başka bir şey..."

"Taşralı bir şeytan o zaman. Çünkü arkadaşın Şeytanın ta kendisiydi. Peki bana belli zamanlarda Güneyhaçı'na bakmamı, o zaman ruhlarımızın birleşeceğini söylemesine ne diyorsun?"

"Tamam, bu biraz aşk kokuyor" diye kabul etti Palha, "ama görüyorsun bu, zavallı bir ruhun yakarışı. 15 yaşındaki kızlar, şairler, bir de avanaklar böyle konuşur. Rubião da ne bir şair, ne de 15 yaşında bir kız."

"Sana söylemeseydim keşke! Beni bahçede tutmak için elime yapışmasına ne diyeceksin bakalım?"

Palha ürperdi. Ellerin birbirine temas etmesi ve karısını orada zorla tutmak istemesi canını en çok sıkan şeydi. O anda orada olmayı ve adamın boğazına yapışmayı içten istedi. Ama aklına başka düşünceler de geliyor ve bu arzusunu azaltıyordu. Kocasının omuzlarını küçümseyen bir edayla kastığını gören Sophia, onun öfkelendiğini sandı ama Palha bu hareketin de bir köylünün kaba hareketi olduğunu söyledi.

"İyi de Sophia, neden sen de adama gidip aya bakmayı teklif ettin? Şunu bana bir anlat bakalım."

"Dona Tonica'ya da bizimle gelmesini teklif ettim."

"Dona Tonica gelmeyince senin de bahçeye çıkmamak için bir şeyler uydurman lazımdı. Bazı şeyler çabucak oluverir. Ona sen fırsat vermişsin."

Sophia, kalın kaşlarını çatarak kocasına baktı. Ters bir cevap verecekti ama yuttu. Palha aynı şekilde konuşmaya devam etti: Bu onun hatasıymış, ona kendi fırsat vermiş...

"İyi de ona özel muamele göstermemiz gerektiğini söyleyen sen değil misin? Ne olacağını bilsem elbette bahçeye çıkmazdım. Ben de onun gibi bir adamı hayal ediyor değilim. Sünepe... onu nasıl tanımlayacağımı bilemiyorum, bana acayip şeyler söylemek için kendi düşüncelerinden bile vazgeçebilecek biri..."

Palha, gülümsemeye çalışarak, "Tamam o zaman. Bundan sonra sen de aya bakmaz, bahçeye çıkmazsın" dedi.

"Christiano, bir daha buraya gelirse onunla konuşmamı nasıl beklersin? Bunu yapacak kadar yürekli değilim. En iyisi onunla hiç görüşmemek."

Palha bacak bacak üstüne atıp ayağıyla tempo tutmaya başladı. Birkaç dakika boyunca ikisi de konuşmadılar. Palha ilişkiyi kesme önerisini düşünüyordu. Bunu istediğinden değil, olanlara kızan fakat ağırbaşlı davranışı da elden bırakmayan karısına ne cevap vereceğini bilmediğinden. Bu öneriyi kabul etmemeliydi. Ama reddetmemeliydi de. Ve aklına bir şey gelmiyordu. Ayağa kalktı, ellerini ceplerine soktu, birkaç adım attı ve Sophia'nın önünde durdu.

"Belki de bütün bu huzursuzluğun nedeni, şaraptır. Rubião, önündeki şarabı bitirdi. Alkole dayanıksız bir adam, biraz da şamata olunca içindeki her şeyi dışarı atıyor. Evet, kabul ediyorum adamı etkilemişsin. Başka kadınlar da etkilemiştir. Birkaç gün önce Cattete'de bir baloya gitmiş. Orada tanıştığı bir kadından, dul Bayan Mendes'ten büyülenmiş vaziyette geldi."

Sophia lafını kesti: "Peki neden o güzelliğin Güneyhaçı'na bakmasını istememiş?"

"Çünkü kadının evinde yemek yemediler. Ortada ne bir bahçe ne de ay vardı. Demek istediğim, *arkadaşımız* asla kendisi gibi davranamıyor. Belki de tam bu anda yaptıklarından pişmanlık duyuyor, utanıyor ve bunu nasıl açıklayabileceğini bilemiyordur. Hatta onun bizden uzaklaşması kuvvetle mümkün."

"En iyisi."

"Bu durumda onu biz çağırmalıyız."

"Neden çağıracakmışız?"

"Bak Sophia" diye yanına oturdu Palha, "ayrıntıya girmek istemiyorum. Şunu bil ki kimsenin sana saygısızlık göstermesine izin vermem."

Kısa bir sessizlik oldu. Sophia kocasına bakıyor ve bekliyordu.

"Buna asla izin vermem. Bu konuda ne kadar katı oldu-

ğumu bilirsin. Beni rahatlatan şey, senin aşkın ve bana gösterdiğin saygı. Aynı şekilde Rubião'ya da güvenimi kimse sarsamaz. Emin ol o bizim dostumuz. Ona borcum var."

"Birkaç hediye, birkaç mücevher, tiyatroda localar... Güneyhaçı'na onunla beraber bakımam için yeterli nedenler değil."

"Keşke hepsi bu kadar olsaydı" diye iç geçirdi, Palha.

"Başka ne var?"

"Ayrıntıya girmeyelim. Başka şeyler de var. Bu konuyu sonra konuşuruz. Bana anlattıklarını ciddi görseydim, inan ki hiçbir şeye bakmazdım, bunu bil. Ama bir şey olmamış. Bu adam tam bir alimak."

"Değil."

"Değil mi?"

Sophia ayağa kalktı. O da ayrıntıya girmek istemiyordu. Kocası onun elini tutarken sessizce durdu. Başını kanepenin arkalığına dayayan Palha ona gülümseyerek bakarken ne diyeceğini bilmiyordu. Birkaç dakika sonra vaktin geç olduğunu ve artık lambayı söndürmesi gerektiğini fark etti.

Kısa bir sessizlikten sonra, "Peki" dedi, "yarın ona bir daha buraya ayak basmamasını yazarım."

Bunu söylerken de karısının itiraz etmesini umarak ona bakıyordu. Sophia ise kaşlarını kaşıyordu. İtiraz etmedi. Palha bulduğu çözümü tekrar söyledi. Bu kez biraz daha içtendi belki.

"Bana bak Christiano" diye söze girdi Sophia, açık bir hoşnutsuzlukla, "senden kim mektup yazmanı istiyor? Adamın bana saygısızlık yaptığını anlattım ve onunla ilişkimizi kesmemizin iyi olacağını söyledim. İster yavaş yavaş ister bir anda."

"İyi de bir anda nasıl keseceğiz onunla ilişkimizi?"

"Onun eve gelmesini yasaklayabilirsin. Gerçi o kadar ileri gidelim demiyorum. Kademeli olarak keseriz istersen."

Bu bir uzlaşma çözümüydü ve Palha kabul etti. Ama hemen ardından ciddileşti ve umutsuz bir hareketle karısının elini bıraktı. Sonra beline sarılarak o ana kadar kullandığı tondan daha yüksek bir sesle:

"Ama sevgilim, ona çok borcum var" dedi.

"İyi o zaman. Bu kadar yeter. Onun bana nasıl davrandı-

ğına bakacağım ve bu arada da ondan uzak kalmaya gayret edeceğim. Ama sonradan fikrini değiştirme. Çünkü olanları anlamamışa benziyorsun. Ne kadar götürebileceğim, bakalım."

"Biliyorsun, iş hayatının baskıları. Şuradaki deliği kapatmak istersin, öbür tarafta bir delik daha çıkar. Lanet olsun. Nedeni bu. Ama kafana takma aşkım, önemli bir şey yok. Sana güvenebileceğimi biliyorum."

"Hadi artık, geç oldu."

"Hadi." Karısını yanağından öptü.

"Fena halde başım ağrıyor" diye sızlandı Sophia. "Sanırım gece çiyi yüzünden. Yoksa bu meseleden mi acaba? Çok ağrıyor."

LI

Banyosunu yapan, tıraşını olan ve giyinen Palha, kahvaltıdan önce çalışma odasında gazete okuyordu. Karısı geldi. Yüzü biraz solgundu.

"Daha mı kötüsün?"

Sophia, ne evet ne de hayır anlamına gelen bir dudak hareketiyle cevapladı onu. Palha biraz sonra keyfinin yerine geleceğini söyledi ve bir iş anlaşması üzerine olan haberi bitirmek için izin istedi. İki işadamı arasında senetler yüzünden bir anlaşmazlık çıkmıştı. Akşam gazetesinde birinin görüşleri yer almıştı. Şimdi de ötekinin ne dediği yazıyordu. Haberi okuduktan sonra, iyi cevap vermiş diye düşündü. Sonra da uzun uzadıya senetlerle ilgili sorunu karısına anlattı. Anlaşmazlık nasıl çıkmış, taraflar nasıl tutum almış, borsada konu hakkında ne konuşulmuş, teknik terimleri de kullanarak hepsini anlattı. Sophia dinledi ve hafifçe iç çekti ama bu profesyonel lafların despotluğuna karşı ne adamın kibarlığı ne de kadının iç çekişlerinin bir faydası oldu. Neyse ki o sırada kahvaltı servisi yapıldı.

Et suyu dışında hiçbir şey yemeyen Sophia, yalnız kaldık-

tan sonra saat iki sularında bahçeye çıktı ve kapının yanına oturdu. Doğal olarak aklında akşamki olaylar vardı. Canı sıkkındı. Olanları kocasına anlattığına pişman olmuştu. Aynı zamanda kocasının olayı bu şekilde ele almasından rahatsızlık duymuştu. Düşüncelerinin tam ortasında, sanki rüzgâr tarafından hafifçe sallanınca aralarında tuttukları lafları salan yapraklardan geliyormuş gibi net ve açık biçimde, Binbaşı'nın sözlerini duydu: "Merhaba. Mehtabın keyfini mi çıkartıyorsunuz?" Ürperdi. Binbaşı, boşboğazın tekiydi. İnsanlara ait sırları bulup çıkarır ve soruştururdu. Acaba bulduklarını herkese anlatacak kadar ileri gidebilir miydi? İftiraya uğrayabileceğini, insanların kendisinden kuşkulanabileceğini fark edince plan yapmaya koyuldu. Kimseyi ziyarete gitmeyecekti. Ne Nuevo Friburgo'ya ne de babasına uğrayacaktı. Kocasının, Rubião'ya eskisi gibi davranması yönündeki ısrarı, hele de gösterdiği gerekçeler göz önüne alınırsa, biraz fazlaydı. Kocasına itaat etmek istemiyordu. Ama itaatsizlik etmek de istemiyordu. Belki de bir nedenle şehirden ayrılmak en iyisiydi.

Kendi kendine iç geçirdi: "Benim hatamdı."

Hatası, Rubião'dan özel muameleyi esirgememesiydi. Ona karşı fazla rahat ve sokulgan davranmıştı. Tabii bir de akşamki uzun ve anlamlı bakışlar. Keşke böyle yapmasaydı... Sonra uzun uzun düşünmeye başladı. Etrafındaki her şey canını sıkıyordu. Her şey; bitkiler, eşyalar, öten kuşlar, sokaktan gelen sesler, evden gelen tabak tıkırtıları, kölelerin işlerini yapmak için gelip geçmesi, hatta ıkına sıkına evin önündeki küçük tepeye tırmanan zavallı yaşlı bir zenci bile... Zencinin yavaş ve ölçülü adımlarla yürümesi, sinirlerini bozuyordu.

LII

O sırada uzun boylu, genç bir adam geçti. Çapkınca gülümseyerek selam verdi. Sophia da boyu bosu ve tavırlarından etkilenerek ona selam verdi.

"Kimdi bu adam?" diye düşündü.

Onu nereden tanıdığını bulmaya çalıştı. Yüzü, iri ve yumuşak gözleri, tavırları bir yerden tanıdık geliyordu. Onu nereden tanıyor olabilirdi? Onunla tanıştığı evi bulana kadar aklından birkaç evi geçirdi. Sonunda hatırladı, geçen ay yapılan bir baloda tanışmıştı. Evin sahibi avukatın yaş günü balosuydu. Tamam işte, orada tanışmışlardı. Birlikte dans etmişlerdi. Aslında bu dansı Sophia ona lütfetmişti denilebilir çünkü genç adam daha önce hiç dans etmemişti. Adamın kendisine kadın güzelliği üzerine pohpohlayıcı şeyler söylediğini hatırladı Sophia. Ona göre kadın güzelliği esas olarak gözlerden ve omuzlardan kaynaklanıyordu. Bildiğimiz gibi Sophia'nın gözleri ve omuzlarıysa büyüleyiciydi. Genç adam, başka bir konuya geçmedi, hep gözlerden ve omuzlardan bahsetti. Bu konuda başından geçmiş olayları anlattı. Bazıları hiç de ilginç değildi bunların ama adam gerçekten de güzel konuşuyordu. Üstelik konu da tam Sophia'ya göreydi. Evet, evet, hatırlıyordu, adamın kendisini oturduğu yere bırakmasından hemen sonra Palha gelip Sophia'nın yanına oturmuş ve adamın ismini söylemişti. Çünkü Sophia, tanıştırılırken adamın adını tam duyamamıştı. Adamın ismi, Carlos Maria idi; Rubião'nun öğle yemeği misafirlerinden biri.

"Bu genç, bu salondaki en önemli insan" diye eklemişti Palha, gururla karısının göğsüne bakarak. Sonra da Sophia'nın o iyi bildiği ve sevdiği buyurgan sahiplik duygusuyla salonu gözleriyle taramıştı.

Sophia her şeyi hatırlayana kadar genç adam evin önünden uzaklaşmıştı bile. Hiç olmazsa bu olay, genç kadını rahatsız eden sorunlar zincirinde bir kırılma yaratmıştı. Kadının sırtı ağrıyordu. Bu ağrı, birkaç dakikalığına unutulmuştu ama şimdi yeniden bütün inatçılığı ve rahatsız ediciliğiyle ortaya çıkmıştı. Sophia bankın arkalığına yaslandı ve gözlerini yumdu. Biraz uyumaya çalıştı ama ne mümkün... Kafasındaki düşünceler de en az ağrısı kadar inatçı ve ondan daha da rahatsız ediciydi. Sessizlik, arada sırada hızlı kanat çırpışlarıyla kesiliyordu. Bunlar, komşunun güvercinleriydi. Önceleri Sophia

sesleri duydukça gözlerini açıp bakıyordu ama sonra sese alıştı ve biraz uyumaya çalışarak açmamaya başladı. Biraz sonra sokakta birinin ayak seslerini duydu ve gelenin Carlos Maria olduğunu sanarak başını kaldırdı. Gelen, taşradan kendisine mektup getiren postacıydı. Postacı mektubu verdikten sonra geri dönerken Sophia'nın oturduğu bankın ayağına takılıp tökezledi ve kafa üstü yere çakıldı. Bütün mektuplar yere saçıldı. Sophia kahkahayı patlattı.

LIII

Bu kahkaha için onu affedin. Biliyorum ki çektiği sıkıntı, geçirdiği kötü gece, insanlar ne diyecek diye korkması, bunların hepsi o uygunsuz kahkahayla tam bir tezat içindeler. Sayın okurlarım, siz hiçbir postacının düştüğünü gördünüz mü? Homeros'un tanrıları, ki onlar gerçekten de tanrıdır, bir keresinde Olympos'ta ciddi ciddi, hatta kızgınlıkla bir konu üzerinde konuşuyorlarmış. Thetis ile Jupiter'in Akhilleus'u tutan konuşmaları, mağrur Juno'yu sinirlendirmiş ve Saturn'ün oğlunun sözünü kesmiş. Jupiter kızgınlıktan küplere binmiş. Karısı öfkeden kudurmuş. Diğer tanrılar da homurdanmışlar, kızmışlar. Bunun üzerine Vulcan nektar kavanozunu alıp topallaya topallaya etrafta dolaşarak bütün tanrılara nektar sunarken, işte tam o anda Olympos'ta devasa ve bitip tükenmek bilmez bir kahkaha tufanı kopmuş. Neden mi? Sevgili hanımefendi, belli ki bir postacının düştüğünü görmemişsiniz.

Kimi zaman düşmesine, hatta bırakın düşmeyi, orada bulunmasına bile gerek yoktur. Postacıyı aklınıza getirmeniz yeter. Komik bir anının gölgesinin gölgesi bile ağır bir hüznün ortasında akla gelirse, ne kadar zayıf da olsa, hatta bir gülümseme değil, gülümseme emaresi de olsa bir gülümseme baş gösterebilir. O halde bırakın da Sophia mektubunu okurken birazcık gülsün.

LIV

On - on beş gün sonra bir gün, Rubião evdeyken Sophia'nın kocası onu görmeye geldi. Rubião'ya ne olduğunu, kendini nerelere sakladığını görmek için geldiğini söyledi. Hasta mı olmuştu yoksa zavallı Palha'ya küsmüş müydü? Rubião ise iki kelimeyi bir araya getiremeden ağzında yuvarlayıp duruyordu. O anda Palha içeride başka birinin olduğunu ve duvardaki resimlere baktığını görüp sesini alçalttı.

"Özür dilerim, misafiriniz olduğunu bilmiyordum."

"Özür dilemenize gerek yok. O da sizin gibi bir arkadaşım. Doktor, bu benim arkadaşım Christiano de Almeida e Palha. Sanırım size ondan bahsetmiştim. Bu da dostum Doktor Camacho. João de Souza Camacho."

Camacho başıyla selam vererek bir iki şey söyledi ve gitmek için izin istedi. Ama Rubião kalmasını istedi. İkisi de arkadaşıydı ve biraz sonra ay, güzel Botafogo koyu üzerinde parıldamaya başlayacaktı.

Ay (yine ay) ve "Sanırım size ondan bahsetmiştim" cümlesi Palha'yı öyle şaşırttı ki bir süre tek kelime bile edemedi. Ayrıca belirtmek gerekir ki ev sahibi de konuşmakta güçlük çekiyordu. Üçü de oturdu. Rubião kanepeye, diğerleri de birbirine bakan iki koltuğa. Bastonunu elinden bırakmayan Camacho, onu dizlerinin üzerine diklemesine koymuş, burnunu sıvazlıyor ve yere bakıyordu. Dışarıdan atlı arabaların sesleri, nal sesleri ve çeşitli bağırışlar geliyordu. Saat yedi buçuk, belki de sekiz sularıydı. Evdeki sessizlik, duruma uygun süreyi aşmıştı ama ne Rubião, ne de Palha'nın buna dikkat edecek hali vardı. Sonunda sıkılıp pencereye giden ve diğerlerine seslenen Camacho oldu:

"Mehtap çıkıyor."

Rubião ile Palha harekete geçtiler. Ama hareketleri ne kadar da farklıydı. Rubião, pencereye doğru gitmek için harekete geçmişti, Palha onun boğazını sıkmak için. Ancak Rubião'nun, karısını kendisine çekmek için elini sıkarken uyguladığı şiddeti iade etme düşüncesinden ziyade, aralarındaki bu

gizli olayı ifşa edebileceği düşüncesiyle, Palha durdu. İki adam da kendilerini kontrol altına aldılar. Rubião sol bacağını sağ bacağının üstüne atarak sordu:

"Sizi terk ediyorum, biliyor musunuz?"

LV

Palha her şeyi beklerdi ama bunu, asla. Öfkesi bir anda yatıştı. Ayrıca okurun bekleyebileceği en son şey oldu, üzüntü ve pişmanlık duydu. Onları terk mi ediyordu? Demek Rio de Janeiro'dan ayrılıyordu. Santa Theresa'daki davranışları nedeniyle kendisine verdiği ceza buydu demek. Demek, utanıyordu ve yaptıklarından pişmandı. Arkadaşının karısıyla yüz yüze gelme cesareti gösteremiyordu. Bunlar Palha'nın ilk düşünceleriydi. Peşinden diğerleri de geldi. Demek karısına duyduğu tutkuya karşı koymak için ondan uzaklaşıyordu. Ayrıca belki işin içinde bir de evlilik vardı.

Bu son hipotez, Palha'nın yüzüne öyle bir ifade getirdi ki nasıl anlatacağımı bilemiyorum. Hayal kırıklığı mı desem? Hassas yazar Garret bu tür duygular için başka bir terim bulamamıştı. İngiliz olduğu için hor görmüyordu da... İyi o zaman, hayal kırıklığı diyelim. Buna ayrılış için yaşayacağı üzüntüyü ekleyip bir de içinde yavaş yavaş baş veren öfkeyi unutmazsanız, bu adamın ruhunun yamalı bohçaya benzediğini söyleyebilirsiniz. Gerçekten de öyle. Üstelik bütün yamaların farklı renklerde olduğu bir yamalı bohça. Asıl mesele, yamalar simetrik şekillerde olamasa da, renkler birbiriyle çatışan renkler olmamalı. İlk bakışta Palha karmakarışık bir yığına benziyordu. Ama daha yakından baktığınızda gölgeler tamamen farklı olsa bile içinde ruhsal bir bütünlük sağlamıştı.

LVI

İyi de Rubião neden onları terk ediyordu? Sebebi neydi?

Rubião, Santa Theresa olayından sonraki sabah sıkıntı içinde uyanmıştı. Azıcık bir şeyler yemiş, Afrika terliklerini isteksiz isteksiz ayağına geçirmiş ve evi dolduran o güzelim, ya da güzelim denmese de, pahalı süslere bir kez bile bakmamıştı. Köpeğin sevgi gösterilerine iki dakikadan fazla katlanamamış, onu misafir salonunda bırakıp oradan çıkmış sonra da uşaklara söyleyip evden çıkarttırmıştı. Ama köpek, uşakları atlatıp soluğu tekrar misafir odasında almıştı. Ama tam kulağının üzerine öyle bir tokat yedi ki sahibini tekrar kucaklamadı. Gözleri sahibinin üzerinde, yere uzandı.

Rubião, pişmandı, sıkıntı içindeydi, utanıyordu. Bu kitabın X. bölümünde onun kolaylıkla vicdan azabı duyduğu ve bundan hemen kurtulduğu yazılıdır. Ama vicdan azabının süresini uzatan ya da kısaltan şeyler anlatılmamıştır. Orada konu, rahmetli Quincas Borba tarafından yazılan ve kendini kaleme alan insanoğlunun ruh halini ortaya koyan, Rubião'nun da bilim çevrelerince mi hukuk çevrelerince mi kullanılacağını bilmediği için doktordan sakladığı mektuptur. Belki de mektubu doktora verseydi vicdanı azabı çekmeyecekti. Tabii, o zamanlar hasta adamdan bekliyor olduğu küçük miktar dahil olmak üzere, mirasa da konamayacaktı. Ama şimdi konu, bir zina girişimi. Elbette uzun süredir âşıktı ve içinde bazı kötü niyetler barındırıyordu ama reddedilen ilanı aşkını yapması için kendini teşvik eden şey, genç kadının düşüncesiz rahatlığı, sokulganlığı ve o anın karşı konulmaz heyecanıydı. İlk gecenin bulutları aklında dağılınca sadece rahatsızlık değil, büyük bir vicdan azabı da duydu. Günah çoktur ama ahlak yasası tektir.

Şimdi ilk günlerde ne hissedip ne düşündüğünü geçelim. Hatta pazar günü, yine önceki pazar olduğu gibi, ekinde çilekler olsun, olmasın, bir not bekledi. Pazartesi, iki aylığına Minas'a gidip Barbacena'nın temiz havasında ruhunu arıtmaya karar verdi. Doktor Camacho'ya güvenmiyordu.

Sonunda Palha, "Bizi terk mi ediyorsunuz?" diye sordu.

"Sanırım öyle. Minas'a gidiyorum."

Camacho pencereden gelerek daha önce oturduğu koltuğa oturdu.

"Ne Minas'ı" dedi, gülümseyerek, "şimdilik orayı unutun. Gerektiği zaman gideceksiniz ve fazla uzun da kalmayacaksınız."

Palha, en az Rubião'nun sözleri kadar bu adamın laflarına da şaşırdı. Bu adamın Rubião'ya egemen bu üslubu nereden geliyordu? Ona dikkatle baktı. Orta boylu, ince yüzlü, seyrek sakallı, uzun çeneli ve kocaman gözleri olan bir adamdı. Hızlı bir bakışta ancak bu kadarını görebildi. Tabii bir de fazla lüks olmasa da iyi giyindiğini, ayakkabılarının da fena olmadığını gördü. Gözlerini, tavırlarını, yüzündeki kılsız bölgelerini ve ince ama ağır ellerini de ilk bakışta inceleyemedi.

LVII

Camacho, bir siyasetçiydi. 1844'te Recife'deki hukuk okulundan mezun olduktan sonra memleketine dönmüş ve avukatlığa başlamıştı. Daha okuldayken, herhangi bir partiyle ilişkili olmayan, oradan buradan alınmış ve zayıf ama tumturaklı ifadelerle sunulmuş fikirlerle dolu siyasi içerikli bir gazete çıkarmıştı. Camacho'nun bu ilk meyvelerini toplayan biri, bir ilkeler ve amaçlar endeksi yapmıştı: düzen içinde özgürlük, özgürlük içinde düzen; iktidar, hukuku istismar etmek isterse, kendine vurmuş olur; genç milletlerin ruhu, nasıl ilkelere ihtiyaç duyarsa eski milletler de duyar; bana iyi bir siyaset verin, size güçlü bir maliye vereyim (Barão Louis); asr-ı saadetin kapıları önümüzde açılsın; genç, yiğit adamlara iktidarın yolunu açın ki sizi desteklesinler vs., vs.

Kendi memleketine geldiğinde bu tür fikirlere yenilere eklendi. Elbette yeni fikirlerin de bu tarz şeyler olduğu söylenebilir. Burada da bir gazete kurdu ama yerel siyaset daha az so-

yut olduğu için Camacho fazla yükseklerde uçmaktan vazgeçip kanatlarını iki çırparak delege adaylarının açıklanması, taşra işletmeleri, muhalefetin iddiaları, yerli yersiz övgü ve sövgü kullanımı gibi şeylere kadar indi. Aslında sıfat kullanımı büyük dikkat ister. Kısmetsiz, müsrif, utanmaz, sapkın gibi terimlere, iktidara saldırırken gerek duyuyordu. Ama başkan değişecekse hemen eski başkanın savunmasına koşuyor, tabii bu arada tarzı da değişiyordu. Bu gibi durumlarda, güçlü, aydın, adil, ilkelerine bağlı, yönetimin aşikâr zaferi vs., vs. terimlerine başvuruyordu. Bu şekilde sağa sola çatarak geçirdiği üç yılda, genç mezunun gönlüne siyaset tutkusu iyice yerleşti.

Eyalet meclisi üyesi, milletvekili, kaderin oyunu sonucu bir zamanlar kendi yazdığı kısmetsiz, müsrif, utanmaz, sapkın gibi bütün sövgüleri bu kez muhalefet gazetelerinde kendi hakkında okuduğu ikinci sınıf eyaletlerin başkanı olan Camacho, siyasette inişler çıkışlar yaşadı, meclise bazen seçildi bazen seçilemedi ama bütün bu süreç boyunca da sürekli konuştu, yazdı, mücadele etti. Sonunda imparatorluğun başkentinde yaşamaya başladı. Paraná Markisi iktidardayken, kendisi de partilerarası uzlaştırma komisyonunda görevliydi. Camacho, ona bazı kişileri önerdi, Marki de bunları kabul etti. Ama Marki'nin gerçekten Camacho'nun tavsiyelerini dinleyip dinlemediğini ve gizli planlarını onunla paylaşıp paylaşmadığını kimse söyleyemez çünkü Camacho, kendisiyle ilgili gerçekleri kolaylıkla çarpıtabilen biriydi.

Herkesin inandığı bir şey vardı; Camacho bakan olmak istiyor ve bunun için çalışıyordu. Kendisi için faydalı olduğunu düşündüğünde şu ya da bu gruba katılıyor, mecliste yönetsel konularda uzun uzadıya konuşuyor; istatistikler topluyor, yasa maddeleri kaleme alıyor, çeşitli raporlardan bölümler biriktiriyor, eline geçen Fransız yazarlarından pasajları (bunlar kötü çeviriler oluyordu gerçi) bir kenara koyuyordu. Ama şairin dediği gibi çiçeklerle eli arasında hep bir duvar oluyor ve bizimki elini uzatıp o çiçekleri toplamak için ne kadar uğraşırsa uğraşsın, çiçekler yine duvarın öbür tarafında kalıyor ve

kendilerine fazla bir tutku beslemeyen, hatta kendilerini hiç önemsemeyen eller tarafından koparılıyordu.

Kısır siyasetçi denilen bir siyasetçi türü vardır. Camacho da o kategoriye girmek üzereydi. Bütün hayalleri buharlaşıp uçmak üzereydi ama Camacho, bir türlü bulunduğu mevkinin üzerine yükselemiyordu. Bakanlar kurulu kuran kim olursa olsun, istese bile Camacho'ya bir bakanlık koltuğu vermeye cesaret edemiyordu. Ayağının kaymakta olduğunu hisseden Camacho da etkisini artırmak için iktidarda olanların tanıdığıymış gibi davranıyor ve bakanlara ya da devletin diğer ileri gelenlerine yaptığı ziyaretleri yüksek sesle etrafa anlatıyordu.

Aç, açık değildi. Karısından, 18 yaşındaki kızından ve vaftiz oğlundan oluşan küçük bir ailesi vardı. Avukatlıktan kazandıkları hepsine yeterdi. Ama siyaset onun kanında vardı; başka bir şey okuyamıyor, başka bir şey düşünemiyordu. Edebiyata, doğa bilimlerine, tarihe, felsefeye, sanata en ufak bir ilgisi yoktu. Hatta hukuk konusunda da fazla bilgili sayılmazdı. Yasama organında yaptığı görevler ve mahkeme pratiğinde öğrendikleri dışında, okuldaki bilgilerinin ancak küçük bir kısmı aklında kalmıştı. Ama bildiklerini iyi kullanırdı. Davalarını iyi savunur ve hiç kaybetmezdi.

LVIII

Birkaç gün önce akşam ziyaretine bir avukatın evine gitmiş ve Rubião'yu orada tanımıştı. Konuşma, muhafazakâr partinin iktidara davet edilmesine ve meclisin feshine döndü. Rubião da Bakan Itaborahy'nin bütçe konuşması yaptığı oturumu izlemişti. Meclisi, meclis binasını, iğne atsan yere düşmeyecek ölçüde tıklım tıkış dolmuş salonları, José Bonifacio'nun konuşmasını, meclisteki hareketliliği, oylamayı, orada edindiği izlenimleri anlatırken hâlâ heyecandan titriyordu. Tabii bütün bunlar, basit bir adamın bakış açısından anlatılıyordu

ama kontrol edemediği hareketlerinde ve ateşli anlatışında içtenlikten kaynaklanan bir güzellik vardı. Camacho onu dikkatle dinledi. Sonraları onu pencerenin kenarına çekip durumla ilgili önemli gözlemlerini aktardı. Rubião ise onun sözlerini kafa sallayarak ya da kısa cümlelerle tasvip ediyordu.

Sonunda Camacho, "Muhafazakârlar iktidarda kalmayacak" dedi.

"Öyle mi?"

"Evet, öyle. Çünkü savaş istemiyorlar. Bunun için de istifaya zorlanacaklar. Gazetemde savunduğum siyaset ne kadar iyi bir siyaset olduğunu hatırlıyor musunuz?"

"Hangi gazete?"

"Bunu sonra konuşuruz."

Ertesi gün Camacho'nun davetiyle Hotel de la Bourse'ta öğle yemeğinde buluştular. Camacho, Rubião'ya, bedeli ne olursa olsun savaşa devam etme fikrini savunmak amacıyla birkaç ay önce bir gazete çıkarmaya başladığını anlattı. Liberaller arasında ihtilaf olduğu için partisine hizmet etmenin en iyi yolunun, bir an önce onlara tarafsız ve ulusal bir yayın organı kazandırmak olduğuna karar vermişti.

"Şimdi gazetenin bize ne kadar faydalı olduğu ortaya çıktı. Çünkü hükümet barışa meyilli. Aslında yarın bu konuda yazılmış ateşli bir makalem yayımlanacak."

Rubião ise karşısındakinden gözlerini ayırmadan ve o başını tabağına eğdiği kısa aralıklarda hızla yemeğini yiyerek onu dinledi. Siyasi sırları paylaşan arkadaş rolünden memnundu. Gerçeği söylemek gerekirse, sonunda –mesela mecliste bir sandalye gibi– ödülünü alabileceği bir mücadeleye girme fikri, dostumuzun aklındaki altın kanatların üzerindeki tozları silkip atmıştı. Camacho o gün daha fazla konuşmadı. Rubião'yu ertesi gün aradı ama bulamadı. Şimdi de Rubião'ya gelişinin hemen ertesinde Palha boy gösterip Rubião ile konuşmasını engellemişti.

LIX

"Ama Minas'a gitmem lazım" diye ısrar etti Rubião.

Camacho sordu: "Neden?"

Palha da aynı soruyu sordu. Neden uzun süreliğine Minas'a gidiyordu ki? Yoksa başkentten sıkılmış mıydı?

"Hayır, sıkılmadım. Tersine..."

Tersine çok sevmişti. Ama başkent ne kadar çekici, taşra ise ne kadar zavallı ve sıradan bir yer de olsa insan memleketini özlüyordu. Hele oradan yetişkin bir adam olarak ayrılmışsa. Rubião, Barbacena'yı görmek istiyordu. Orası, dünyanın en önemli, en güzel yeriydi. Birkaç dakika boyunca memleketini, sanki içindeymiş gibi hissetti. Arkadaşlarından kopmuştu. Tutku, övünç, aldığı zevk, bütün bunlar memleketine özlem duymasına yol açtı. Bir zamanlar içindeki sesi dinleyip açıkgözlük yapmasaydı, şimdi basit bir adam olarak kalacak, bu zenginliğin tadını çıkaramayacaktı.

Palha ile Camacho birbirlerine baktılar. Ne bakıştı o öyle! İki vicdan arasında alınıp verilen tanıtma kartı gibi bir bakış. Her iki vicdan da sırrını söylemedi. Kartın üzerine bakıp karşısındakinin ismini gördü ve selamını verdi. Evet, Rubião'nun gitmesi mutlaka engellenmeliydi. Minas onu biraz özleyebilirdi. Rubião'nun oraya daha sonra, mesela üç ay sonra gitmesine ve Palha'nın da ona eşlik etmesine karar verdiler. Zaten o da Minas'ı hiç görmemişti, bundan iyi fırsat mı olurdu?

"Sen de mi geleceksin?" diye sordu Rubião.

"Tabii. Zaten uzun zamandır Minas ile São Paulo'yu görmek istiyordum. Bir yıldan fazla süredir oraya gitmeyi düşünüyorduk. Sophia böyle geziler için gayet iyi bir yoldaştır. Tren istasyonunda karşılaşmamızı hatırlıyor musun? Vassouras'tan geliyorduk. Minas'a gitme planımızdan hiç vazgeçmemiştik. Üçümüz gideriz."

Rubião yaklaşan seçimleri gerekçe gösterdi. Bu kez de Camacho girdi devreye. Oraya gitmesi hiç de gerekli değildi, yılanın başı burada, başkentte ezilmeliydi, ondan sonra mem-

leketine özlemini giderecek ve ödülünü alacak bol bol zamanı olacaktı. Rubião, kanepede kıpır kıpırdı. Ödül mutlaka milletvekilliği olacaktı. Fakir bir iblisken hiçbir zaman beynini meşgul etmemiş büyüleyici bir vizyon ve tutku, artık içinde yer etmiş olan şan, şeref, büyüklük hevesini biliyordu. Ama bir yandan da hiç olmazsa birkaç günlüğüne gitmesi gerektiği konusunda ısrar ediyordu. Gerçi laf olsun diye söylediğini, arkadaşlarının bu ısrarını kabul etmesi yolunda herhangi bir istek duymadığını söylemek zorunda hissediyorum kendimi, gerçekleri ortaya çıkarmak bakımından.

Mehtap artık parlamaya başlamıştı. Pencereden görünen koy manzarasının, dünyanın başka bir yerinde bulunamayacakmış gibi görünen büyülü bir hali vardı sanki. Uzakta, tepelerin yamacında Sophia'nın silueti şöyle bir görünüp ay ışığına doğru kayboldu. Meclisin en fırtınalı oturumu, Rubião'nun kulaklarında yankılanıyordu. Camacho pencereye doğru gidip geri geldi.

"Kaç gün?"

"Bilmiyorum ama fazla değil."

"Neyse, bunu yarın konuşuruz."

Camacho gittikten sonra Palha birkaç dakika daha kalıp hesap işlerini halletmeden Minas'a gitmesinin garip olduğunu söyledi. Rubião hemen söze girdi: "Ne hesabı?" Ona hesap mı sormuştu ki kendisine hesap veriyordu?

Christiano, hemen cevabı yapıştırdı: "İşadamı olmadığınız belli."

"Doğru, değilim. Ama insan borcu varsa, ödeyebildiği zaman öder. Zaten bu ikimizin arasında bir şey. Yoksa başka bir şey mi? Doğru söyleyin, para mı lazım?"

"Hayır, teşekkür ederim. Size bir iş önermek istiyorum ama bunu daha bol bir vakitte konuşuruz. Buraya gelişimin tek nedeni, gazetelere, 'Arkadaşım Rubião kaybolmuştur. Bir de köpeği bulunan arkadaşımı görenlerin...' diye ilan vermek zorunda kalmamak içindi."

Rubião, bu şakayı beğendi. Palha giderken onu Marquez de Abrantes Sokağı'na kadar geçirdi. Ayrılacakları zaman da

Minas'a gitmeden önce Santa Theresa'yı ziyaret edeceğine söz verdi.

LX

Zavallı Minas! Rubião eve dönerken bir yandan da oraya gitmekten kurtulmak için ne yapabileceğini düşünüyordu. İki arkadaşının sözleri, cam kâselerdeki kırmızı balıkların oraya buraya atılması gibi, beyninin içinde dolanıp duruyordu. *"Yılanın başı burada ezilmelidir." "Sophia böyle geziler için gayet iyi bir yoldaştır."* Zavallı Minas!

Ertesi gün, daha önce hiç görmediği, *Atalaia* diye bir gazete geldi. Başyazı bakanlığı şiddetle azarlayan bir yazıydı ama bütün partileri ve bütün milleti kapsayacak bir sonuca varıyordu: *Hep beraber anayasal bölünmeye katılalım.* Yazının mükemmel olduğunu düşünen Rubião, abone olmak için gazetenin nerede basıldığına baktı. Doktor Camacho'nun gazetenin editörü olduğunu o zaman öğrendi. Hemen oraya gitti. Ofisin bulunduğu sokağa gelmişti ki, bir şilte dükkânının önünde bir kadının çılgın gibi çığlık attığını duydu:

"Deolindo! Deolindo!"

Rubião çığlığı duyar duymaz başını çevirdi ve ne olduğunu gördü. Sokaktan bir araba geliyordu ve üç dört yaşındaki bir çocuk tam arabanın önündeydi. Atlar, arabacının tüm gayretine rağmen, çocuğu ezmek üzereydiler. Rubião atlara doğru atılıp çocuğu tehlikeden kurtardı. Annesi çocuğu ondan alırken tir tir titriyor, konuşamıyordu. Etraftan birkaç kişi arabacıya kızmaya başlamışlardı ki içeriden kel kafalı bir adam arabacıya gitmesini söyledi. Arabacı bu emre uydu. Dükkânda bulunan çocuğun babası dışarı çıktığında, Sâo José Sokağı'nın köşesini dönmek üzereydi.

"Neredeyse ölüyordu. Bu centilmen orada olmasaydı zavallı oğlumun başına neler gelecekti kim bilir" dedi annesi.

Tüm bina olaydan etkilenmişti. Komşular çocuğa bir şey olup olmadığını görmek için geldiler. Sokaktaki beyaz çocuklarla zenci çocuklar da şaşkınlıktan öylece kalakalmışlardı. Çocuğun düşerken biraz omzunun yaralanması dışında hiçbir şeyi yoktu.

"Önemli bir şey yok" dedi Rubião. "Çocuğunuz daha çok küçük, onu sokağa çıkartmayın."

Çocuğun babası, "Çok teşekkürler" dedi, "sizin şapkanız nerede?"

Rubião şapkasını kaybettiğini ve yırtık pırtık giysiler içindeki bir çocuğun onu alıp dükkânın kapısının önünde kendisine verecek bir fırsat doğmasını beklediğini fark etti. Şapkayı alınca da ödül olarak çocuğa biraz bozuk para verdi. Beriki şapkayı düştüğü yerden alırken bunu ummamıştı ama memnuniyetle kabul etti. Büyük olasılıkla ilk rüşvet duygusunu o çocuğa tattıran, bu paralar olmuştur.

Şilte dükkânının sahibi, "Bir dakika durun. Siz yaralandınız mı yoksa?" dedi.

Gerçekten de dostumuzun avcunda küçük bir yara vardı ve daha yeni hissediyordu. Önemli olmadığını ve bir şey yapmaya gerek bulunmadığını söylemesine rağmen çocuğun annesi hemen koşup bir leğen ile havlu getirdi ve Rubião'nun elini yıkamaya başladı. Dükkân sahibi de en yakın eczaneye koşup bir merhem aldı. Rubião mendilini eline sardı. Kadın, Rubião'nun şapkasını fırçalayıp temizledi. Rubião oradan ayrılırken ikisi de çocuklarının hayatını kurtardığı için kendisine defalarca teşekkür ettiler. Oradan ayrılırken etrafı sokakta ve kaldırımda toplanmış insanlarla sarılmıştı.

LXI

Rubião ofisine girdiğinde Camacho, "Elinize ne oldu?" diye sordu.

Rubião Ajuda Sokağı'ndaki olayı anlattı. Avukat olayla,

çocukla ilgili bir sürü soru sordu, evin numarasını, aileyi... Ama Rubião kısa kısa cevaplar verdi.

"Çocuğun ismini de mi bilmiyorsunuz?"

"Annesinin ona 'Deolindo' dediğini duydum. Ama şimdi bunu bırakalım da önemli konulara gelelim. Gazetenize abone olmak istiyorum. Elime bir sayı geçti. Ben de katkıda bulunmak istiyorum."

Camacho hemen aboneliğe gerek olmadığını söyledi. Gazetenin aboneleri yeterliydi. Onun asıl ihtiyacı olan şey, basılacak malzemeler, değişik konularda yazılmış yazılar, haberler, öyküler, ticari faaliyetlere ilişkin yazılar, çevrilmiş romanlar gibi şeylerdi. Rubião'nun da gördüğü gibi, gazetenin reklamını zaten yapıyordu.

"Evet."

"Sermaye için gereken kişileri de neredeyse buldum sayılır. On kişi gerekiyor, bizse ben ve yedi kişi olmak üzere sekiz kişiyiz. İki kişi daha olsa, sermayemiz tamamlanacak."

Rubião, sermayenin ne kadar olduğunu merak etti.

Camacho bir kalem açacağıyla küçük masasının kenarında tempo tutuyor, bir yandan da gizlice Rubião'ya bakıyordu. Rubião, odaya bakındı. Birkaç parça mobilya, avukatın arkasındaki bir taburenin üzerinde bazı belgeler, içinde Lobão, Pereira e Souza, Dalloz, *Ordenacões do Reino* kitapları olan bir kütüphane, küçük masanın önündeki duvara asılı bir portre vardı.

Camacho portreyi göstererek, "Tanıyor musunuz?" diye sordu.

"Hayır, tanımıyorum."

"Tahmin edin."

"Bilemiyorum. Nunes Machado mu?"

"Hayır" diye cevap verdi, eski milletvekili, mutsuz bir ifade takınarak. "Onun daha güzel bir portresini bulamadım." Bazı taşbaskı resimleri satılıyor ama bence hiç de güzel değiller. O, marki."

"Barbacena Markisi mi?"

"Hayır, Paraná Markisi. Büyük marki. Yakın arkadaşım.

Partileri uzlaştırmaya çalışıyordu. Ben de bunun için onun yanındaydım. Maalesef genç yaşta öldü ve yaptığı iş yarım kaldı. Ama aynı şeyi bugün isteseydi, yanında değil karşısında olurdum. Artık uzlaşmaya hayır. Ölene kadar savaş! Onları yok etmeliyiz. *Atalaia*'yı okuyun savaş arkadaşım, gittiğinizde gazetenizi evinizde bulacaksınız."

"Hayır"

"Neden?"

Rubião, Camacho'nun sorgulayan bakışları karşısında gözlerini indirdi.

"Hayır, bu konuda son derece kararlıyım. Arkadaşlarıma yardım etmek istiyorum. Karşılığında bir şey vermeden gazete almak..."

"Ama size söyledim, abonelik konusunda sıkıntımız yok."

"Ama demediniz mi, sermayeyi tamamlamak için iki kişi daha gerekiyormuş."

"Evet, iki kişi lazım. Şu anda sekiz kişiyiz."

"Sermaye ne kadar?"

"50 *conto*. Kişi başına 5 *conto*."

"Tamam. Ben de 5 *conto* getiririm."

Camacho ona, gazetenin uğruna mücadele ettiği değerler adına teşekkür etti. Zaten o da gelip kendisine birlikte mücadele etmeyi önermeyi düşünüyordu. Yeni arkadaşının inançları ve bağlılığı ve siyasi meselelere gösterdiği ilgi, kendisi için büyük bir ayrıcalıktı. Artık aralarına katıldığına göre Camacho'ya neden daha önce gelip kendisine bunu teklif etmediği için kızmasındı. Sonra da Rubião'ya diğer isimleri gösterdi. Camacho listenin en tepesindeydi. Gazetenin sorumluluğunu, sahip oldukları ekipmanı, abonelik konusunu ve Herkülvari tüm işleri o üstlenmişti. Bu terimi söyleyip söylememe konusunda bir an düşündü ama sonra cesaretle tekrarladı: "Herkülvari işler." Zaten aynen böyleydi çünkü daha küçük bir çocukken yılanları boğardı. Şimdi de aynı alışkanlık yani mücadele alışkanlığı devam ediyordu. Günün birinde bu mücadelenin içinde ölecek ve cenazesi bayrağa sarılacaktı.

LXII

Rubião çıkarken, uzun boylu, siyah giysili bir kadın, giysilerinden gelen cam boncuklu süslemelerin ve ipeklilerin sesiyle birlikte koridorda yanından geçti. Merdivenden aşağıya inmeye başladığı sırada Camacho'nun kadını selamlayan sesini duydu:

"Ooo, Sayın Barones!"

İlk merdivende bir an durdu. Kadın berrak sesiyle konuşmaya başlamıştı ve ilk sözleri bir davayla ilgili sözlerdi. Barones! Bizimki biraz önce onları dinlediği anlaşılmasın diye merdivenlerden sessizce inmeye devam etti. Burnuna ender bulunan, hafif, insana başka şeyler düşündüren bir parfüm kokusu geldi. Biraz önce çıkan hanımın kokusuydu bu. Barones! Sokak kapısına geldiğinde, orada bir arabanın beklediğini gördü. Uşak kaldırımda bekliyor, arabanın sürücüsü ise yerinde, minderin üzerinde oturuyordu. Her ikisi de özel üniformalar içindeydi. Peki bunda bu kadar şaşıracak ne vardı? Hiçbir şey. Unvanı olan, güzel kokulu, zengin bir kadın, bir davayla ilgileniyor. Belki de sadece yapacak bir şey olsun diye ilgileniyor. Rubião, zengin olmasına karşın, kendini taşralı bir öğretmen gibi hissetti.

LXIII

Sokakta, yanında biri yaşlı biri genç iki kadın olduğu halde Sophia ile karşılaştı. Diğer kadınlara bakmak için yeterli gözü yoktu çünkü zaten var olan bütün algılama becerisi bile Sophia'ya yetmeyecek kadar azdı. İki dakika durup zoraki konuştular, sonra da kendi yollarına gittiler. Rubião biraz ilerledikten sonra dönüp baktı ama üç kadın başlarını geri çevirmeden yürüyüp gidiyorlardı. Yemekten sonra kendi kendine sordu:

"Acaba bugün oraya gitmeli miyim?"

Herhangi bir sonuca varamadan uzunca bir süre düşündü. Bir an gitmeye karar veriyor, bir sonraki an hemen vazgeçiyordu. Sophia'nın kendisine acayip davrandığını düşündü ama gülümsemişti. Fazla değil ama gülümsemişti. Bu konuyu şansa bırakmaya karar verdi. Eğer önünden geçen ilk araba sağ taraftan gelirse oraya gidecek, sol taraftan gelirse gitmeyecekti. Odasındaki divana oturup beklemeye başladı. Fazla geçmeden sol taraftan bir araba geldi. Durum anlaşılmıştı, Santa Theresa'ya gitmiyordu. Ama içi bunu kabul etmiyordu. Bir araba diye düşünmüştü. Halbuki gelen şey araba sayılamayacak kadar küçüktü. Genel olarak araba denince akla gelen araçlar kadar büyük olmalıydı. O küçük şey, araba sayılmazdı. Kısa süre sonra sağ taraftan, yakınlardaki bir eğlenceden dönen arabalar geçti. O da Santa Theresa'ya gitti.

LXIV

Sophia, en ufak bir tereddüt göstermeksizin, zarafetle elini Rubião'ya uzattı. Sokakta yanında gördüğü iki kadın, ev kıyafetleri içinde oradaydılar. Sophia onları Rubião ile tanıştırdı. Genç olan kuzini, yaşlı olan ise teyzesiydi. Bahçede otururken postacının getirip Sophia'ya verdiği, hemen arkasından da tepesi üstü yere çakıldığı mektubun yazarı, işte bu teyzeydi. İsmi Dona Maria Augusta idi. Kocasının öbür tarafa giderken kendisine bıraktığı yas dışında küçük bir çiftliği, birkaç kölesi ve borçları vardı. Kız ise kendisinden daha yaşlı kadınlara göre bir isim olan, hiç sevmediği Maria Benedicta ismini taşıyordu. Annesi bu yoruma, yaşlı kadınların da bir zamanlar genç olduğunu ve insanlara uygun isimleri ancak şairlerin ve hikâyecilerin hayal edebileceğini söyleyerek cevap verirdi. Maria Benedicta, Genel Vali Luiz de Vasconcellos'un vaftiz kızı olan anneannesinin ismiydi. Daha ne istiyordu?

Bunu Rubião'ya da anlattılar. Maria Benedicta ise hiç oralı olmadı. Sophia, meseleye açıklık geçirmek için ya da öy-

lesine, isimleri güzelleştirenlerin onları taşıyan kişiler olduğu yorumunu yaptı. Maria Benedicta ise çok güzeldi.

Bunu söyledikten sonra Rubião'ya dönüp, "Siz de öyle düşünmüyor musunuz?" diye sordu.

Maria Benedicta, "Bırak şakayı kuzin" diye güldü.

Ancak ne yaşlı teyzenin ne de Rubião'nun bu şakayı duyduklarından emin olabiliriz. Çünkü teyze uyuklamaya başlamıştı, Rubião ise Sophia'ya daha önce verdiği oyunbaz, küçük, siyah gözlü, boynuna bir çıngırak takılmış köpeği okşuyordu. Ama ev sahibesi ısrar ettiği için, neye cevap verdiğini bile bilmeden, "Evet, evet" dedi. Maria Benedicta yüzünü buruşturdu. Aslında güzel sayılmazdı. Ne o büyüleyici gözlerden ne de kıpırdamadığı halde insana en büyük sırrı fısıldadığı duygusu uyandıran o dudaklardan vardı onda. Doğal bir kızdı, taşralılarda rastlanan çekingenlikten eser yoktu. Bir de elbisesinin içinde eksikliği çekilen zarafeti telafi eden, değişik, kendine özgü bir incelik vardı kızda.

Taşrada, Iguassú'da doğmuştu ve orayı seviyordu. Arada sırada birkaç gün kalmak için şehre geliyor ama ilk iki günün sonunda bir an önce eve dönmek istiyordu. Yüzeysel bir eğitim almıştı. Okuma yazma, biraz felsefe ve dikiş öğrenmişti. 19 yaşındaydı. Sophia onun piyano öğrenmesi gerektiğini söylemiş, teyzesi de bunu onaylamış ve kız kuzininin evine gelmişti. Orada on sekiz gün kalmış ancak daha fazla dayanamamıştı. Evini ve annesini özlemiş ve baştan beri onun büyük bir müzik yeteneği olduğuna inanan öğretmenini hayretler içinde bırakarak eve dönmüştü.

"Ah, tartışmasız büyük bir yetenek!"

Bunu kuzininden duyan Maria Benedicta kahkalarla gülmüş, sonra da adamcağızın yüzüne ciddi bir ifadeyle bakamamıştı. Hatta dersin ortasında kahkaha krizine tutulduğu bile olmuştu. Tabii adamcağız Sophia'ya sitem edince beriki kaşlarını çatmış; öğrencisinin niye güldüğünü merak eden öğretmen ise kendi kendine onun niye güldüğünü sorup, herhalde aklına komik bir şey geldi diye cevap vermiş ve derse devam etmişti. Kızın Fransızca dersi almaması da Sophia'ya gö-

re bir başka eksiklikti. Dona Maria Augusta, yeğeninin bu konuda neden bu kadar dehşete düştüğünü anlayamamıştı. Neden Fransızca? O da, birileriyle sohbet ederken, alışveriş yaparken ve kitap okurken Fransızcanın olmazsa olmaz bir koşul olduğunu söylemişti.

Yaşlı kadın, "Fransızca olmadan da mutlu bir hayat yaşadım. Zenciler bile çıkardıkları o anlamsız seslerle, herkes nasıl yaşıyorsa öylece yaşayıp gidiyorlar" diye cevap vermişti.

Bir gün şöyle dedi:

"Talipler bunun için sana gelmemezlik etmeyecekler. Böyle de bir koca bulabilirsin. İstediğin zaman evlenebilirsin, sana söylemiştim. Ben de evlendim. Hatta evlenip beni de işi bitmiş bir hayvan gibi köşesinde ölmek üzere yalnız bırakabilirsin."

"Anne!"

"Üzülme yavrum. Şimdi tek ihtiyacın olan şey sana bir talip çıkması. Çıktığı zaman onunla gideceksin. Ben de burada kalacağım. Maria José'nin bana yaptığını görmedin mi? Ceará'ya yerleşti."

"Ama onun kocası yargıç" diye itiraz etti Sophia.

"Hiç fark etmez. Yaşlı kadın paçavra gibi bir kenara atılır. Sen de evlen Maria Benedicta, hemen evlen. Hiç olmazsa ölürken Tanrım yanımdadır. Çocuğum olmaz yanımda ama yanımda Aziz Bakire benimle olur. Zaten o hepimizin anasıdır. Hadi sen de hemen evlen git!"

Bütün bu şikâyetler kızda korku ve acıma duyguları uyandırarak onu evlenmekten tamamen vazgeçirmek, en azından bu tür düşüncelerini erteletmek üzere hesaplanarak yapılan şikâyetlerdi. Bana göre yaşlı kadın günah çıkarırken bu günahını itiraf etmiyordur. Hatta bunun günah olduğunu bile bilmiyordur. Bu, eski duygusal egoizmin ürünü bir duygudur. Dona Maria Augusta uzun zaman büyük bir sevgiyle yaşamıştı. Annesi, onun için deli olurdu. Kocası da ölene kadar kendisine büyük bir aşkla bağlanmıştı. İkisi de öldükten sonra annesinden ve kocasından aldığı sevgiyi iki kızına yansıtmıştı. Biri evlenmiş ve evden ayrılmıştı. Kalan kızının da evlenip git-

mesiyle yalnız kalmaktan korkan kadıncağız, bu felaketten kaçınmak için elinden gelen her şeyi yapıyordu.

LXV

Rubião fazla kalmadı. Saat dokuzda kalktı. Sophia'nın biraz daha kalmasını istemesini, az sonra gelecek kocasını beklemesini veya erken kalktığı için sitem etmesini bekledi. Ama bunların hiçbiri olmadı. Sophia sadece elini uzattı. Üstelik öyle bir mesafeyle uzattı ki, o eli zorla tutabildi. Ama orada bulunduğu süre içinde genç kadın gayet doğal ve herhangi bir sıkıntı yaşamıyor gibi görünüyordu. (Söylemeye bile gerek yok, artık eskisi gibi uzun ve anlamlı bakışmalar yoktu.) Sanki aralarında iyi ya da kötü hiçbir şey geçmemişti. Ne çilekler, ne mehtap. Rubião elini sıktı. Söyleyecek laf bulamadı. Sophia ise gereken lafları söyledi. Rubião'ya baktığı zaman doğrudan ve sakin biçimde bakıyordu.

"Palha'ya selamlarımı iletin" diye mırıldandı Rubião, elinde şapkası ve bastonuyla.

"Teşekkür ederim. O da bir arkadaşını ziyarete gitmişti. Ayak seslerini duyuyorum. Birazdan burada olur."

Ama gelen o değil, Carlos Maria idi. Rubião önce onu burada gördüğü için şaşırdı ama sonra taşralı kadın ile kızının burada bulunmasının bu ziyareti açıkladığını düşündü. Hatta belki aralarında bir şey bile olabilirdi.

Rubião, Carlos Maria'nın Dona Augusta'nın yanına oturduğunu görene kadar bekleyip şöyle dedi:

"Ben de tam çıkıyordum."

"Öyle mi" diye cevap verdi Carlos Maria. Bu arada Sophia'nın portresine bakıyordu.

Sophia, Rubiao'yu kapıya kadar geçirdi, kocasının onu göremediğine üzüleceğini ama önemli bir iş ziyaretinde bulunduğunu söyledi ve Rubião'dan onun adına özür dilerdi.

Rubiao, "Aman efendim, ne özrü" dedi. Gerçi bir şeyler

daha söyleyecek gibi oldu ama Sophia'nın tokalaşması ve reveransı, hemen gitmesi gerektiğini gösterdi ona. Eğilerek selam verdi. Bahçeyi geçerken içeriden Carlos Maria'nın sesini duydu:

"Kocanız biraz zevksizmiş madam."

Rubião durdu.

Sophia sordu: "Neden?"

"Misafir odanıza sizin bu portrenizi koymuş. Siz bu portreden binlerce kez daha güzelsiniz madam. Siz ne dersiniz hanımlar?"

LXVI

Rubião, eve vardıktan sonra Carlos Maria'nın sözlerini hatırlayarak bunları nasıl bu kadar rahat ve doğal söyleyebildiğini düşündü. Sadece resmin objesini yüceltmek için resmi kötülemek, ilginç fikirdi. Aslında resim, gayet güzel bir resimdi.

LXVII

Sabah güne yatakta başladı. İlk açtığı gazete *Atalaia* idi. Başyazıyı, bir okuyucu mektubunu ve bazı haberleri okuduktan sonra birden kendi adını gördü.

"Bu da ne?"

Adı parlak harflerle basılmış, üstelik birkaç kez tekrarlanmıştı. Nedeni de Ajuda Sokağı'ndaki olaydı. Önce şaşırdı, sonra sıkıldı. Özel olarak anlatılan bir olayın gazetede yayımlanması ne biçim bir şeydi? Haberi okumak istemedi. Hemen gazeteyi yere bırakıp eline başka bir gazete aldı. Ama huzuru kaçmıştı. Artık öylesine okuyor, bazı satırları atlıyor, okuduğunu anlamıyor, yazıları hatırlamadan sütunun sonuna kadar inmiş buluyordu kendini.

Yataktan kalktı, yandaki koltuğa oturup *A'talaia*'yı tekrar aldı. Habere baktı. Bir sütundan fazla yer vermişlerdi. Bu kadar küçük bir şeye bir buçuk sütun, diye düşündü. Sonunda, sadece Camacho nasıl yazmış diye merak ettiği için haberi başından sonuna kadar aceleyle okudu. Kullanılan sıfatlar ve olayın bu kadar dramatik biçimde anlatılması canını sıkmıştı.

"Müstahakım ben buna" diye söylendi, "neden boşboğazlık edip anlatırsın ki?"

Banyoya gitti, üzerini giyinip saçlarını taradı. Bu arada işgüzar gazete aklından bir an bile çıkmıyordu. Önemsiz bir olayın yayımlanması, hatta sanki siyasi bir meseleymiş gibi yazarın olayı abartması canını sıkmıştı. Kahvaltıda gazeteyi tekrar alıp diğer haberleri, hükümet adaylarını, Garanhuns'taki cinayeti, hava durumunu okudu. Ama o haber tekrar gözüne takıldı. Bu kez yavaş yavaş okudu ve aslında yazarın içten olduğunu düşünebileceği sonucuna vardı. Belli ki yazar, olaydan öylesine etkilenmişti ki kendini kısıtlamamış ve bütün hünerini konuşturmuştu. Mutlaka böyle olmuştu. Camacho'nun ofisine girişini, onunla konuşmalarını hatırlayıp oradan geriye doğru giderek olaya kadar geldi. Aklına bütün o sahneler geldi: Çocuk, araba, atlar, çığlık, karşı koyamadığı bir içgüdüye uyarak hızla ileri atılması... Şimdi bile kendine açıklayamıyordu bunu. Sanki gözlerinin önünden bir gölge geçmişti. Kendisinin de tehlikeye düşebileceğine hiç bakmadan, kör ve sağır gibi, çocuğa ve atlara doğru atılmıştı. Halbuki kendisi de atların altında kalabilir, tekerlekler altında ezilebilir, yaralanabilir, belki de ölebilirdi. Hatta hafif yaralanmıştı bile. Yani durumun ciddi olduğu, inkâr edilemezdi. Bunun kanıtı da çocuğun ailesi ile komşulardı.

Rubião düşüncelerine ara verip haberi tekrar okudu. Kuşkusuz, gayet güzel kaleme alınmıştı. Hatta bazı paragrafları büyük bir tatmin duygusuyla tekrar okudu. Sanki yazar, olayı kendi gözüyle görmüştü. Ne anlatım ama! Gerçi hafızasında öyle kaldığı için kendisinin eklemiş olduğu bazı şeyler vardı ama onlar da o kadar kötü değildi. Bu arada kendi adının

da sürekli olarak, "dostumuz, seçkin arkadaşımız, cesur dostumuz" gibi sıfatlar eşliğinde tekrarlanması, gururunu mu okşadı acaba?

Öğle yemeği zamanı geldiğinde, kendi kendine gülüyordu, Rubião. Gerçekten de kendini fazla üzmüştü. Camacho okurlarına bir haberi doğru, ilginç, dramatik (ve tabii ki) o kadar beylik olmayan bir şekilde anlatıyorsa, ne olmuştu yani? Dışarı çıktığında olayla ilgili bazı iltifatlar da aldı. Freitas ona, Aziz Vincent de Paul ismini takmıştı. Dostumuz ona gülümsedi, teşekkür etti ve konuyu geçiştirmek istedi. Canım, o kadar da önemli bir şey değil...

"Önemli değil mi?" diye biri hemen itiraz etti. "Keşke her şey bu kadar önemsiz olsa... İnsanın kendi hayatı pahasına bir çocuğu kurtarması önemsiz mi?"

Bu böylece devam etti. Rubião dinliyor, başını sallıyor, gülümsüyor, olayı bizzat kahramanın ağzından duymak isteyen meraklılara anlatıyordu. Dinleyicilerden bazıları da kendi kahramanlıklarını anlattılar. Biri bir seferinde bir adamı, bir başkası da derede yüzerken boğulma tehlikesi geçiren bir kızı kurtarmıştı. Hatta biri intihar etmek üzere olan bir adamın elinden silahı alıp bir daha buna kalkışmayacağına yemin ettirerek onu nasıl kurtardığını anlattı. Şimdiye kadar gizli kalmış bütün parlak eylemler, kabuklarını kırıp başlarını çıkarıyor, Rubião'nun üstün ve parlak eyleminin etrafına tüysüz ama gözleri açık civcivler gibi toplanıyorlardı. Tabii bu arada kıskananlar da vardı. Bunlar onu ilk kez ve bu kadar yüceltilirken görenlerdi. Rubião, Camacho'ya teşekkür etmeye gitti. Biraz sitem etti tabii ama bu sitemler, gayet ılımlı sitemlerdi. Sonra da Barbacena'daki arkadaşlarına göstermek için birkaç gazete daha aldı. Olay diğer gazetelerde yer almamıştı ama Freitas'ın tavsiyesi üzerine, *Trade Journal*'da okurların isteği üzerine yayımlanan haberler arasında ötekinin iki katı büyüklükte yer aldı.

LXVIII

Sonunda Maria Benedicta Fransızca ve piyano çalışmayı kabul etti. Dört gün boyunca kuzini ona bu konuda ısrarlarını sürdürdü. Bunu öyle ustalıkla ve öyle bir şekilde yaptı ki, annesi, kızı ders almayı kabul etmesin diye hemen çiftliğe dönmeye karar verdi. Ama kız istemiyordu. Fransızca ve piyano ekstra özelliklerdi ve taşralı bir kızın bu tür özelliklere ihtiyacı yoktu. Ancak bir akşam Carlos Maria, Maria Benedicta'nın piyanoda bir şeyler çalmasını istedi. Kızcağız kıpkırmızı oldu. Sophia hemen araya girip kızı bu durumdan kurtardı:

"Ondan bunu istemeyin. Buraya geldiğinden beri piyano çalmadı. Sadece çiftçilere çalarmış."

Genç adam ısrarcıydı: "O zaman biz de çiftçi oluruz."

Ama sonra başka bir konuya geçiverdi. Barones do Piauhy'nin (yani Rubião'nun, Camacho'nun ofisinde gördüğü hanım) verdiği baloya. "Muhteşemdi. Ah, ne muhteşem baloydu!" Barones kendisi için gayet güzel şeyler düşünüyormuş. Ertesi gün Maria Benedicta kuzinine gelip piyano, Fransızca, keman, hatta isterse Rusça dersleri bile almaya hazır olduğunu açıkladı. Ama asıl mesele annesini ikna etmekti. Annesi kızın kararını duyunca, elini onun başının üzerine koydu. "Fransızca mı? Piyano mu?" Ve bağırmaya başladı. Bu dersleri alamazdı. Eğer alırsa artık onun kızı olamazdı. Eğer isterse burada kalabilir, istediğini çalıp söyleyebilir, ister Afrika dilini, ister Şeytanın dilini öğrenip sonra da onun yanına gidebilirdi. Sonunda onu ikna eden Palha oldu. Bu becerilerin ekstradan marifetler gibi görünse de aslında bütün medeni insanlarda bulunan minimum beceriler olduğunu söyledi.

Sophia'nın teyzesi, "İyi ama ben kızımı taşrada büyüttüm ve taşrada yaşaması için yetiştirdim" diye itiraz etti.

"Taşrada yaşaması için mi? Çocuklarını neresi için yetiştirdiğini kim bilebilir? Babam benim rahip olmamı isterdi. Onun için Latincem çok iyidir. Siz de sonsuza kadar yaşamayacaksınız. Üstelik işleriniz iyi gitmiyor. Maria Benedicta yal-

nız kalabilir. Tabii tamamen yalnız değil, biz hayatta olduğumuz sürece o bizim ailemizin bir parçası. Geleceği düşünmenin neresi kötü? Hepimiz bu dünyadan göçsek bile Maria Fransızca ve piyano dersleri vererek hayatını gayet güzel sürdürebilir. Sadece bunları bilmek bile onu daha iyi bir duruma getirir. O da aynı sizin o yaşlarda olduğunuz gibi güzel. Üstelik ender bulunan ahlaki özellikleri var. Zengin bir koca bulabilir. Biliyorsunuz benim aklımda birisi var. Buna gerçekten değecek birisi."

"Öyle mi? Yani şimdi benim kızım Fransızca, piyano ve aşk dersleri alacak öyle mi?"

"O da ne demek öyle Augusta Teyze? Ben ciddi bir düşünceden, hem onun hem de annesinin mutlu olmasını sağlayacak bir plandan bahsediyorum. Haydi Augusta Teyze, böyle yapmayın."

Palha o kadar canı sıkılmış görünüyordu ki kadın sesinin tonunu değiştirdi. Gerçi direnişi henüz sona ermemişti ama havası değişmişti. Tabii bunda en önemli etkiyi, işlerinin kötü gitmesi ve iyi bir damat beklentisi yapmıştı. Taşradaki en iyi damat adayları, oranın etkili ve güvenli aileleriyle ilgileniyordu. İki gün sonra bir uzlaşma noktasına vardılar. Maria Benedicta kuziniyle beraber kalacak, zaman zaman beraberce taşraya gideceklerdi. Teyze de istediği zaman onları görmeye buraya gelecekti. Hatta Palha, en kısa zamanda gidip teyzenin çiftliğini satmayı, onun da başkentte kendileriyle birlikte yaşamasını önerdi ama kadıncağız bunu reddetti.

Tabii bütün bunların öyle sayfada göründüğü kadar kolay olduğunu düşünmeyin. Gerçekten de bir sürü engel vardı. Maria Benedicta'nın isteksizliği, ev özlemi ve asiliği, bunların başında geliyordu. Annesinin çiftliğe dönmesinden on sekiz gün sonra onu görmek istedi. Kuziniyle beraber gittiler. Orada bir hafta kaldılar. İki ay sonra annesi gelerek birkaç gün şehirde yanlarında kaldı. Sophia zekice bir yöntem izleyerek kuzinini şehrin eğlencesine alıştırıyordu: Tiyatrolar, ziyaretler, araba gezileri, ev toplantıları, yeni elbiseler, güzel şapkalar, mücevherler... Netice itibariyle Maria Benedicta da bir

kadındı. Ama biraz değişik bir kadındı, bu tür şeylerden zevk alıyor ama istediği anda tüm bunlardan vazgeçip taşraya dönebileceğine inanıyordu. Bazen memleketi bir rüyada ya da aniden esen bir özlemle kendisine geliyordu. İlk iki akşam partisinden eve dönerken aklına gelen şey partiyle ilgili izlenimler değil, özlediği Iguassú'ydu. Bu özlem, günün bazı saatlerinde, özellikle de sokak tamamen sessizken iyice artıyordu. Bu zamanlarda zihni kanatlanıp uçarak annesiyle birlikte kahve içtikleri evlerinin verandasına konuyordu. Köleleri, eski mobilyaları, São João d'El Rey'li zengin bir çiftçi olan vaftiz babasının kendisine gönderdiği güzel terliklerini düşünüyordu. Terliklerini evde bırakmak zorunda kalmıştı çünkü Sophia onları getirmesine izin vermemişti.

Fransızca ve piyano öğretmenleri, işlerinin ehli adamlardı. Sophia bir yolunu bulup kuzininin bu konuları bu kadar geç öğreniyor olmaktan sıkıntı duyduğunu özel olarak söylemiş ve etrafta onun öğrenci olduğunu söylememelerini rica etmişti. Onlar da bunun için söz verdiler. Piyano öğretmeni, sadece bu ricayı bazı meslektaşlarına söylemiş, onlar da bu ricayı oldukça ilginç bulmuşlar ve kendi öğrencileriyle ilgili hikâyeler anlatmışlardı. Maria Benedicta çok kolay öğreniyor ve o kadar özenle ve sebatla çalışıyordu ki Sophia sık sık onu biraz yavaşlatmanın uygun olacağını düşünüyordu.

"Kızım bu ne hız, dinlen biraz!"

Maria Benedicta ise buna gülerek, "Bırak da kaybettiğim zamanı telafi edeyim" diye cevap veriyordu. Sophia da bunun üzerine sık sık yürüyüşler icat ederek onu biraz dinlendirmeye çalışıyordu. Bir yürüyüşte şehrin şu bölgelerini, sonraki yürüyüşte öteki bölgelerini geziyorlardı. Maria Benedicta özellikle bazı caddelerde dolaşmayı asla zaman kaybetmek olarak görmüyordu. Buralarda Fransızca ilanları okuyor, Fransızca kelime bilgisi giysilerle ve ev dekorasyonuyla sınırlı kuzininin kimi zaman ismini bilemediği yeni mallar için sipariş veriyordu.

Ancak Maria Benedicta'nın bu kadar hızlı bir gelişme göstermesinin nedeni, sadece bunlar değildi. Taşralı bir kızdan beklenebileceğinden çok daha hızlı bir biçimde çevresine

uyum sağlamıştı. Daha şimdiden kuziniyle yarışır hale gelmişti. Ancak Sophia'nın görünüşünü ve tüm hareketlerini olduğundan çok daha renkli gösteren bir havası, reddedilemez bir zarafeti vardı. Bu farka rağmen Maria Benedicta, kuzininin kendisine artık ilk zamanlardaki gibi her yerde övücü sözler söylemediğini, başka insanların iltifatlarını ise sessizce dinlediğini fark ediyordu. Gerçi kendisini küçümsemiyordu da. Kendisiyle iyi konuşuyordu ama sustuğu zaman uzun bir sessizlik oluyor, bu sefer de canının sıkkın olduğunu söylüyordu. Maria Benedicta, yavaş ve isteksizce, nasıl gerekiyorsa öyle dans ediyordu. Vals ve polkaları ise izlemeyi seviyordu. Kuzininin hayatında hiç vals ve polka yapmadığını, bunun için çekindiğini düşünen Sophia, bu dansları öğretmek istedi. Ama kız reddetti.

"Taşra danslarına benzer" lafı ağzından kaçıverdi Sophia'nın.

Maria Benedicta öyle acayip bir şekilde gülümsedi ki beriki ısrar edemedi. Aşağılayan, hoşnutsuz ya da hor gören bir gülümseme değildi. Hor görmek mi? Neden hor görsün ki? Ayrıca o gülümsemenin biraz tepeden bakan bir gülümseme gibi göründüğü de doğruydu. Ama Sophia'nın da vals ya da polka yaparken hayat dolu olduğu, ayrıca partnerinin omzuna kimsenin onun kadar zarafetle sarılamadığı da doğruydu. Çok ender dans eden (iki ya da üç kez demişti) Carlos Maria bile sadece onunla dans ediyordu. Bir akşam Maria Benedicta tam on beş dakika dans ettiklerini gördü.

LXIX

O on beş dakika, Rubião'nun saatinde sayıldı. Rubião, Maria Benedicta'nın yanında duruyordu ve kız ona iki kez, bir vals başlarken bir de biterken saati sordu. Hatta saatin yelkovanını görmek için Rubião'nun üzerine eğildi.

Rubião, "Uykunuz mu geldi?" diye sordu.

Kız ona yan yan baktı. Yüzünde herhangi bir muziplik ifadesi yoktu; sakindi.

"Hayır" diye cevapladı. Korkarım Kuzin Sophia eve erken dönmek isteyecek."

"Erken dönmeyecek. Çünkü artık Santa Theresa'daki gibi evin uzak ve yolunun yokuş olduğu gerekçesine sığınamaz. Yeni evleri buraya çok yakın."

Gerçekten de artık Flamengo Sahili'nde oturuyorlardı ve balo Arcos Sokağı'ndaydı.

Şu söylemeliyim ki aradan sekiz ay geçmişti ve bir sürü değişiklik olmuştu. Rubião, Sophia'nın kocasıyla Palha İthalatçılık adı altında bir ithalat işine ortak olmuştu. Palha'nın önermek üzere Rubião'ya gittiği fakat Camacho'ya rastladığı için öneremediği iş, bu ortaklıktı. Bütün saflığına karşın Rubião bu konuda biraz tereddüt etmişti. Önemli miktarda para istiyordu. Oysa Rubião ticaretten hiç anlamazdı ve böyle bir iş yapmaya da hiç niyeti yoktu. Üstelik hatırı sayılır düzeyde kişisel harcaması vardı ve elindeki sermayenin başlangıçtaki ağırlık ve görünüme gelmesi için de iyi faiz ile biraz tasarruftan oluşan iyi bir diyete ihtiyacı vardı. Oysa ona önerilen diyet pek açık değildi. Rubião, Palha'nın rakamlarını, kâr hesaplarını, fiyat listelerini ve gümrük vergilerini anlamıyordu. Aslında hiçbir şey anlamıyordu. Ancak sözler, yazıları tamamladı. Palha dikkat çekici laflarla arkadaşının parasını bu ortaklıkla işletmesini istiyordu. Tabii eğer bu işten çekiniyorsa Palha da gidip 1844 yılında kurduğu Wilkinson House'u bırakıp İngiltere'ye dönen ve orada milletvekili olan John Roberts'a ortaklık önerebilirdi.

Rubião hemen teslim olmadı. Beş günlük bir düşünme süresi istedi. Yalnız kaldığında kendini daha özgür hissediyordu ama bu sefer özgürlük onu sersemletiyordu. Harcamalarını hesapladı, filozofun ona bıraktığı fonları nasıl kullandığını değerlendirdi. Çalışma odasında yatan Quincas Borba, arada başını kaldırıp ona bakıyordu. Rubião ürperdi. Filozofun ruhunun Quincas Borba'nın içinde olduğu düşüncesini aklından bir türlü kovamamıştı. Hatta bu sefer gözlerinde sitem

eden bir bakış bile yakaladı. Güldü sonra, bu, saçmalıktan başka bir şey değildi. Bir köpek, adam olamazdı. Yine de elinde olmadan tatlı sözlerle köpeğin kulaklarını okşadı.

İleri sürdüğü ret gerekçelerine, karşıt gerekçeler ileri sürüldü. Ya kârlı bir iş olursa? Gerçekten sahip olduklarımızı bu iş sayesinde artırabileceksek? O zaman şan, şeref kazanacak ve aynı Wilkinson House'un eski ortağı gibi seçimlerde büyük bir avantaj elde edecekti. Bir başka ve çok daha güçlü bir gerekçe de para konusunda Palha'ya güvenmiyor gibi görünerek onu kırmaktan çekinmesiydi. Palha, eski borcunun bir kısmını ödemişti, kalanını da iki ay içinde ödeyecekti.

Bu nedenlerin hiçbiri, diğerinin gerekçesi değildi; hepsi ayrı ayrı nedenlerdi. Ve tüm bunların en arkasında da Sophia geliyordu. Aslında en başından beri potansiyel bir neden, bilinçaltı bir fikir, anlaşmanın asıl sebebi olarak orada durmasına karşın gizlenen tek neden, yine oydu. Rubião onu aklından çıkarmak için başını sallayıp ayağa kalktı. Onun özgürlük isteğine saygı gösteren Sophia (kurnaz kadın), bilinçaltını ele geçirmiş ve birkaç güvenlik maddesi koyarak kendi iradesiyle kocasına ortak olmaya karar vermesine izin vermişti. İşte ortaklık böyle kuruldu. Böylece Rubião'nun sık ziyaretleri, meşru bir şekle kavuşmuş oluyordu.

"Bay Rubião" dedi Maria Benedicta birkaç anlık bir sessizlikten sonra, "sizce kuzinim çok mu güzel?"

"Çok güzel."

"Hem güzel hem de çekici."

Rubião gülümseyerek bunu da kabul etti. Birlikte vals yaparak odayı dolaşan çifti izlediler. Sophia, görkemliydi. Koyu mavi, göğsü oldukça açık (XXXV. bölümde bahsettiğimiz nedenlerden ötürü) bir elbise giymişti. Gaz lambasının ışığı altında dolgun beyaz kolları, sırtı ve dekoltesi zarif bir çizgi gibi birbirini izliyordu. Kulaklarını, gerçeğinden ayırt edilmeyecek ustalıkta yapılmış Rubião'nun hediyesi yapay inci küpeler süslüyordu.

Carlos Maria da fena sayılmazdı. Bildiğimiz gibi, zarif bir gençti ve Rubião'yla yemek yerken olduğu gibi yumuşak ba-

kışları vardı. Bazı gençlerde rastlanan kısa ve kesik hareketler ya da askıntı olmak gibi huylar yoktu onda. Cömert bir kralın zarafeti içinde davranıyordu. İlk bakışta kollarındaki hanımefendiye bir lütufta bulunuyormuş gibi görünmesine karşın, o da kendi açısından gecenin en güzel kadınının yanında bulunmaktan son derece hoşnuttu. Ve genç adam kendine taptığı için bu iki duygu hiç de birbiriyle çelişen duygular değildi. Dolayısıyla Sophia ile temasta bulunuyor olmak, ona göre bir müridinin kendisine secde etmesi gibi bir şeydi. Hiçbir şey onu şaşırtamazdı. Günün birinde imparator olarak uyanırsa hayret edeceği tek şey, bakanının neden kendisine saygılarını sunmak için geciktiği olurdu.

Sophia, "Biraz dinlenmek istiyorum" dedi.

Ona kolunu uzatan Carlos Maria, "Yoruldunuz mu, yoksa sıkıldınız mı?" diye sordu.

"Hayır, sadece yoruldum."

Diğer seçeneği dile getirdiği için pişman olan Carlos Maria, hemen hatasını düzeltmek istedi.

"Tabii ki. Neden sıkılasınız ki? Hatta bana biraz daha zaman verebileceğinizi düşünüyorum. Beş dakika daha?"

"Beş dakika."

"Biraz daha fazla olamaz mı? Ben olsam ebediyete kadar zaman tanırdım."

Sophia başını eğdi.

"Sizinle neden olmasın?"

Sophia koluna girerek, başı yere eğik vaziyette onunla birlikte yürümeye başladı. Söylediklerine cevap vermiyor, onu onaylamıyor, hatta söylediklerine teşekkür bile etmiyordu. Söyledikleri, kadınlara söylenen nazik, övücü laflardan öte şeyler değildi. Oysa bu tür sözlere teşekkür etmek âdettendir. Daha önce de tüm kadınlardan ne kadar üstün olduğunu duyardı ama bu tür sözleri işitmeyeli altı ay olmuştu. Dört ay Carlos Maria Petropolis'te olduğu, iki ay da şehre döndüğü halde evlerine gelmediği için. Son zamanlarda tekrar eve gelip gider olmuş ve kimi zaman baş başayken, kimi zaman da herkesin içinde tekrar iltifatlarına başlamıştı. Şimdi onun kolun-

da ve onun yönlendirmesi altında yürüyordu. Genç adam konuşmaya başlayıp önceki gece evlerinin önünde dalgaların sahili şiddetle dövdüğünü anlatana kadar sessizce yürüdüler.

"Buradan mı geçtiniz?"

"Buradaydım. Gece geç saatte Cattete'den geçerken Flamengo Sahili'ne inmeye karar verdim. Tertemiz bir geceydi. Neredeyse bir saat kadar denizle sizin ev arasında durdum. Nefes alıp verişinizi duyacak kadar yaklaşmışken sizin beni aklınıza bile getirmediğinizden adım gibi eminim."

Sophia gülümsemeye çalıştı. Genç adam devam etti:

"Deniz sahili şiddetle dövüyordu. Ama emin olun kalbim daha şiddetle atıyordu. Denizin aklı yoktur, sahili niye dövdüğünü bilmez. Oysa kalbim, sizin için attığını gayet iyi biliyordu."

"Oh!"

Acaba bu "oh!" bir hayret nidası mıydı? Kızgınlık mı? Yoksa korku mu? İlk bakışta insanın aklına geliveren sorular. Eminim ki genç adamın bu sözlerinden şaşkına dönen genç bayan da bu sorulara net bir cevap verebilecek durumda değildi. Ama her durumda bu nida, güvensizlik belirten bir "oh!" değildi. Bu konuda tek söyleyebileceğim, bu. Bir de o kadar zayıf ve belirsiz bir nidaydı ki Carlos Maria bile zor duymuştu. Carlos Maria duygularını odadaki tüm bakışlardan gayet iyi saklamayı başarmıştı. Ne o sözleri söylemeden önce, ne söylerken, ne de söyledikten sonra yüzünde en ufak bir heyecan belirtisi görülmemişti. Hatta birine şaka yaptığı zamanlarda görülen acı bir gülümsemenin izleri vardı dudaklarında. Öyle ki ezberden nükteli bir söz söylemiş gibi duruyordu. Bu arada onun kendini kasan hareketlerini ve inatla yerde dolaşmayı sürdüren gözbebeklerini gizliden gizliye gözleyen birden çok kadın gözü, Sophia'nın üzerindeydi.

"Yüzünüz karıştı" dedi Carlos Maria, "yelpazenizle gizleyin."

Sophia mekanik biçimde yelpazeyle yellenmeye başlayarak gözlerini kaldırdı. Birçok gözün üzerinde olduğunu görünce rengi soldu. Dakikalar akıp gidiyordu. İlk ve ikinci beş daki-

ka çoktan geçmişti; o anda on üçüncü dakikadaydılar ve bir sonraki dakika kanatlanmış geliyordu. Sophia, oturmak istediğini söyledi.

"Sizi bırakıp gideceğim."

"Hayır, gitmeyin" deyiverdi.

Sonra da yaptığı hatayı düzeltmek için şöyle dedi:

"Çok güzel bir balo."

"Balo güzel ama akşamın en güzel anını yanımda götürmek istiyorum. Bundan sonra duyacağım her şey, evinizdeki güzel kuşun ötüşünden sonra kurbağaların vıraklaması gibi gelecek bana. Sizi nereye bırakmamı istersiniz?"

"Kuzinimin yanına."

LXX

Rubião sandalyesinden kalkıp salonu geçerek on adamın sohbet ettiği giriş salonuna gitti. Carlos Maria oraya geldiği anda bir şey soracakmış gibi koluna girdi. Asıl amacı hesap sormaktı. Günlerdir aklını kemiren bir düşüncenin bir olasılık, hatta bir gerçeklik olduğuna inanmaya başlamıştı. Üstelik bu uzun uzun sohbetler, genç kadının tavırları...

Rubião'nun uzun süredir bastırdığı, gizlediği ve kimseye açmadığı bu yıkıcı tutkusundan, Carlos Maria'nın haberi bile yoktu. Bilmiyordu ki Rubião azla yetinerek en ufak bir şey için, sevdiğinin yüzünü bir kere bile görebilmek için ne kadar uzun zaman bekliyordu. Geceleri uyuyamaması, kocasının mali operasyonlarını finanse etmesi, hep bu yüzdendi. Rubião, Sophia'nın kocasını kıskanmıyordu. Çiftin mahremiyeti, kadının meşru efendisine karşı bir öfke duygusuna yöneltmemişti onu. Aylardır duyguları değişmemiş, umutları tükenmemişti. Ama dışarıdan bir rakibin ortaya çıkması ihtimali onu şoke etmişti. Kıskançlık içini kemirmeye başlamıştı. Hem de öyle kemiriyordu ki kanı çekiliyordu.

Carlos Maria dönüp, "Ne var?" diye sordu.

Tam o sırada salona girmişti. Yaklaşık on kişi orada siyasetten bahsediyorlardı çünkü bu davet (neredeyse unutuyordum söylemeyi) karısının yaş günü şerefine Camacho'nun evinde verilmişti. Carlos Maria ile Rubião içeri girdiklerinde herkes konuşuyordu. Hepsi aynı anda konuşuyordu. Kelimeler, iddialar ve farklı görüşlerden oluşan bir hortum odayı doldurmuştu sanki. İçlerinden biri, liberal bir militan diğerlerini susturmayı başardı. Birkaç dakika boyunca diğerleri sessizce purolarını içtiler.

"Her şeyi yapabilirler" diyordu, "ama ahlaki olarak mutlaka bunun cezasını çekecekler. Partilerin borçları son kuruşuna, kendisini destekleyen son nesle kadar ödenir. İlkeler asla ölmez. Bunu unutan partilerin sonu acı olur."

Kel olan bir başkası ahlaki cezalara inanmıyordu. Aralarından bazılarının bu düşünceyi reddetmesine kızan, partizan duygularla coşmuş üçüncü biri, hemen bu görüşe karşı atıldı. İnsanlar kendi görüşlerinden başka hiçbir şeye önem vermedikleri için suçluydular. Onların ilkeleri reddetmesi, yerine daha iyilerinin bulunması gibi bir gerekçeyle savunulamazdı. Zaten içlerinden biri iflas etmişti. Bir başkası ise marki unvanı taşıyan birinin kayınbiraderiydi ve São José dos Campos'ta silahla bir memuru vurmuştu. Ya o yeni yarbaylar? Sabıkalı suçlulardı onlar.

Rubião, genç adamın paltosunu aradığını görünce, "Bu kadar erken mi gidiyorsunuz?" diye sordu.

"Evet. Biraz uykum var. Şu kolumu sokmama yardım eder misiniz?"

"Ama çok erken. Biraz daha kalın. Dostumuz Camacho, sizin gibi genç birinin erken ayrılmasına kızacak. Sonra kızlarla kim dans edecek?"

Carlos Maria gülümseyerek dansa fazla önem vermediğini, çok iyi dans ettiği için sadece Dona Sophia ile dans ettiğini, yoksa onu da yapmayacağını söyledi. Nezaketle elini uzattı. Rubião şüphe içinde onunla tokalaştı.

Ne düşüneceğini bilmiyordu. Belki oradan ayrılıp daha önce birçok kez yaptığı gibi arabasına kadar geçirmek için Sop-

hia'yı beklememesi, yanlış olacaktı. Santa Theresa'daki akşamı hatırladı. O nazik, güzel elini nasıl da tutup duygularını açmıştı ona... Tam o sırada Binbaşı gelmişti. Peki neden sonra devam etmemişti ki? Ne Sophia onu azarlamış, ne de kocası bir şey söylemişti. Sonra düşünceleri tekrar muhtemel rakibine kaydı. Tamam, uykusu geldi ve gitti. Ama ya Sophia'nın hareketleri? Onu görmek için salona döndü. Sonra da huzursuz ve sıkıntılı bir biçimde kâh kâğıt masasının başına gitti, kâh bir köşeye çekilip durdu.

LXXI

Evde Sophia saçlarını açarken partinin ne kadar yorucu olduğunu anlatıyordu. Ha bire esneyip duruyor, bacaklarının ağrıdığını söylüyordu. Palha ise aynı fikirde değildi. Eğer yorulduysa, havasında olmadığı içindi. Bacakları ağrıyorsa fazla dans etmesi nedeniyleydi. Sophia da, dans etmeseydi sıkıntıdan patlayacağı cevabını yapıştırdı. Bu arada saçındaki tokaları çıkarıp kristal bir kaba koyuyordu. Tokaları çıkardıkça saçları kademe kademe açılıyor ve vücudunun büyük kısmını açıkta bırakan ince geceliğinden görünen omuzlarına dökülüyordu. Arkasında duran Palha, Carlos Maria'nın gayet güzel vals yaptığını söyledi. Sophia titredi. Aynadan ona baktı. Palha'nın yüzü sakindi. Genç adamın hiç de fena vals yapmadığını söyledi.

"Hayır, gayet güzel dans ediyor."

"Başkalarını övüyorsun çünkü biliyorsun ki bu konuda seni kimse geçemez. Gel bakalım kibirlim benim, ben seni iyi bilirim."

Palha, Sophia'yı çenesinden tutarak kendisine baktırdı. Ne demekti şimdi bu kibirlim? Neden kibirli oluyordu ki?

"Ah!" diye inledi Sophia, "Canımı acıtıyorsun."

Palha kadının omzunu öptü ve gülümsedi. Sophia bu gece hiç de sıkkın değildi. Başı da ağrımıyordu. Her şey Rubião'nun

cüretkârca yaptıklarını kocasına anlattığı Santa Theresa'daki geceden ne kadar da farklıydı. Demek ki tepeler insanı sağlıksız, sahil ise sağlıklı yapıyordu.

Ertesi sabah Sophia evdeki kuşların ötüşlerine erkenden uyandı. Sanki ona birinden mesaj getirmişlerdi. Yataktan kalkmadı ve daha iyi görebilmek için gözlerini kapadı.

Neyi daha iyi görebilmek için? Tepeler, kesinlikle daha sağlıksız yerlerdi. Sahil ise başka bir konuydu. Yarım saat kadar sonra Sophia pencerenin önünde dalgalara dalıp gitmişti. Evin önüne kadar gelen dalgalar kırılıyordu. Uzaklarda ise dalgalar yükseliyor ve dalgakıranda patlıyordu. Hayal gücü kuvvetli hanımefendimiz, şimdi de dalgaların vals yaptıklarını hayal ediyordu. O düşünce akıntısına kendisini koyverdi. Ne yelkeni ne de küreği vardı, akıntıyla öylece sürükleniyordu. Sonunda denizin kıyısındaki sokağa bakarken buldu kendisini. İki gece önce, gecenin karanlığı içinde orada duran birilerinin tanıdık siluetini arıyor gibiydi. Yemin edemem ama bence o silueti buldu. En azından akşamki konuşmanın metnini bulduğu, kesin doğru:

"Tertemiz bir geceydi. Neredeyse bir saat kadar denizle sizin ev arasında durdum. Nefes alıp verişinizi duyacak kadar yaklaşmışken sizin beni aklınıza bile getirmediğinizden adım gibi eminim. Deniz sahili şiddetle dövüyordu. Ama emin olun kalbim daha şiddetle atıyordu. Denizin aklı yoktur, sahili niye dövdüğünü bilmez. Oysa kalbim, sizin için attığını gayet iyi biliyordu."

Tüyleri diken diken oldu, genç kadının. Unutmaya çalıştı ama sürekli aynı sözler tekrarlanıyordu kafasının içinde. "Tertemiz bir geceydi..."

LXXII

İki cümle arasında birinin elini omzunda hissetti. Kahvaltısını bitirmiş, evden çıkmak üzere olan kocasıydı. Sevgiyle ve-

dalaştılar. Christiano, yatağından çok mutsuz halde kalkan Maria Benedicta'ya göz kulak olmasını söyledi.

"Kalkmış mı" diye çığlık attı Sophia.

"Aşağı indiğimde yemek odasındaydı. Evine dönmeye kararlı görünüyordu. Bir rüya mı ne görmüş..."

"Yani canı sıkkın."

Becerikli elleriyle kocasının kravatını ve ceketinin kollarını düzeltti. Bir kez daha vedalaştılar. Palha çıktı. Sophia, pencereden ayrılmadı. Kocası köşeyi dönmeden önce, başını çevirip ona baktı ve âdetleri olduğu üzere birbirlerine el salladılar.

LXXIII

"Tertemiz bir geceydi. Neredeyse bir saat kadar denizle sizin ev arasında durdum. Nefes alıp verişinizi..."

Sophia sonunda pencerenin önünden ayrılmayı başardığında, saat dokuzu vuruyordu. Kendine kızıyordu, pişmandı. Bir daha o geceyi düşünmemeye yemin etti. Zaten bir şey olmamıştı. Keşke Carlos Maria'nın sözlerini bitirmesine izin vermeseydi. Aslında izin verdiği iyi olmuştu, bir skandalı önlemişti. Çünkü onu oturduğu koltuğa kadar götürüp, orada, herkesin içinde de söyleyebilirdi. Ve sanki aynı ses tarafından söylenen aynı sözlerden oluşan inatçı bir melodi gibi, yine aynı kelimeler kafasının içinde yankılandı: "Tertemiz bir geceydi. Neredeyse bir saat kadar denizle..."

LXXIV

Sophia önceki geceki lafları aklında tekrarlayıp dururken Carlos Maria da gözlerini açmıştı. Önce bir gerindi. Sonra da banyoya gidip ata binmek üzere giyinmeden önce, akşamki olay-

ları aklından geçirmeye başladı. Bunu hep yapardı ve bir önceki gecenin olayları içinde kendi lehine bir şeyler, hep bulurdu. Onun eğlencesiydi bu. Bulduğu o şeyler, atından inip tadını çıkara çıkara soğuk bir bardak su içebileceğiniz, yol üzerindeki hanlar gibiydi. Önceki gece böyle bir şey olmamışsa ya da tersine olaylarla karşılaşmışsa bile moralini bozmazdı. İhtiyacı olan şey, gecenin boşa geçmediğini gösteren tek şey, kendi ettiği bir lafın veya kendi yaptığı bir hareketin keyfini çıkarmak ve kendini o ortamda düşünmekti.

Sophia, önceki gece önemli bir rol oynamıştı. Aslını söylemek gerekirse olayların en önemli parçası, kocaman ve görkemli binanın görünen yüzüydü. Carlos akşamki sohbeti aklına getirerek keyfini çıkardı. Ama aşkını itiraf ettiği sahneye gelince, hem hoşnutluk, hem de hoşnutsuzluk duyguları yaşadı. Bir ödündü o laflar, bir zorunluluktu; avantajları dezavantajlarını telafi ediyordu ama genç adam yine de çelişik iki duygu arasında kalmıştı. Sophia'ya bir önceki gece Flamengo Sahili'ne gittiğini söylediği aklına gelince, kendini tutamayıp bir kahkaha patlattı. Çünkü bu doğru değildi. Böyle bir şey söyleme fikri, sohbet esnasında aklına gelmişti. Aslında oraya gitmemişti, aklından bile geçmemişti. Sonunda kahkahasını bastırabildi. Hatta söylediğinden pişman bile olmaya başladı. Gerçekleri çarpıtmak, onda bir kalitesizlik duygusu yaratmış ve gururunu kırmıştı. Sophia'yı ilk gördüğünde, söylediği yalancı şarkının nakaratını düzeltmeyi bile düşündü. Ama sonra böyle yaparsa yalan söylemiş olmaktan daha da kötü bir duruma düşeceğini fark etti. Netice itibarıyle bir sürü yalancı şarkı vardı ve hepsi de çok güzeldi.

Hemen canlandı. Akşamki misafir salonu aklına geldi. Erkekler ve kadınları, sabırsız hayranları, kızgın rakipleri gördü, içi kıskançlık ve hayranlık sularıyla doldurulmuş küvette banyo yapmanın tadını çıkardı. Diğerlerinin kıskançlığı elbette; kendisi bu adi duyguyu bilmiyordu. Oysa başkalarının kıskançlık ve hayranlığı, ona büyük bir haz veriyordu. Ne de olsa gecenin prensesi kendisini ona hasretmişti. Zaten Sophia'nın üstünlüğünü kabul etmesinin nedeni de buydu. Bir de

kadında başkentlilerde görülmeyen bir kusur görmüştü. Biraz terbiye edilmesi lazımdı. Taklitten öte bir şey olarak görmediği Sophia'nın parlatılmış hareketlerinin, evlenmeden ya hemen sonra ya da hemen önce edinilmiş hareketler olduğu ve normalde yaşamış olduğu çevrede kazanılamayacağı izlenimi edinmişti.

LXXV

Aklına başka kadınlar geldi; beğenilerini gözleriyle ifade eden diğer erkeklere karşı Carlos Maria'nın gözlerini, onlara karşı Carlos'un arkadaşlığını tercih eden öteki kadınlar. Hepsiyle sevişti mi? Bilmiyoruz. Ama şüphesiz bazılarıyla sevişmiştir. Hepsinden keyif aldı mı, bunu da bilmiyoruz. Bazı kadınlar namusludur. Bir günah işlemek ya da günaha girme tehlikesi yaşamaktan ziyade, yanlarında yakışıklı bir erkek bulunmasının verdiği keyfi yaşamak isterler sadece; Othello'nun ihtirasını izleyip sonra da ellerini Desdemona'nın kanına bulaştırmak zorunda kalmadan evine giden tiyatro seyircilerine benzerler.

Şimdi o kadınların hepsi yatağının çevresinde bir daire oluşturmuş, ellerindeki birbirinin aynısı çelenkleri sallıyorlardı. Muhtemelen hepsi genç değildi ama tabii ki gençler daha fazlaydı. Carlos Maria, mermere tespit edilmiş, kımıldayamayan ve kendisine inananların sunularını bu şekilde kabul eden antik tanrılar gibi izliyordu onları. Bütün bu ses cümbüşü içinde aralarından üç dört tanesinin sesi seçiliyordu.

Bunların sonuncusu Sophia idi. Genç adam onu dinledi ve içi kıpırdadı ama ilk kez onu gördüğündeki gibi kıpırdamadı. Diğer kadınların, kaliteli kadınların anıları, onun önemini azaltıyordu. Gerçi çok çekici bir kadın olduğunu ve ilahe gibi vals yaptığını inkâr edemezdi. Acaba ona âşık mı olmuştu? Sahil yalanı tekrar aklına gelince huzursuz oldu, yataktan kalktı.

"Neden şeytana uyup da böyle bir yalan söyledim?"

Yine gerçeği ona açıklama arzusu hissetti içinde. Üstelik bu kez daha güçlüydü. Ancak uşaklar ve onlar gibiler yalan söylerdi.

Yarım saat sonra atına binmiş, Invalidos Sokağı'ndaki evinden çıkıyordu. Cattete'ye doğru giderken Sophia'nın evinin Flamengo Sahili'nde olduğunu hatırladı. Atın başını denize dik inen sokaklardan birine çevirip aşağı doğru inmek ve güzel valsçinin kapısının önünden geçmek, gayet doğal bir şeydi. Belki de onu pencerede görür, yüzünün nasıl kızardığına ve kendisini nasıl selamladığına bakardı. Bunlar genç adamın kafasından birkaç saniye geçen düşüncelerdi. Dizginleri çekerek atı döndürdü ama bu kez atı değil, ruhu ona karşı koyuyordu. Eğer şimdi giderse hemen kadının peşine düşmüş sayılırdı. Dizginleri tekrar çekip atı başka yöne çevirdi.

LXXVI

Ata iyi binerdi. Yanından geçen ya da onu gören kimse, genç adamın göz dolduran zarif duruşuna, asil hareketlerine bakmadan duramazdı. Carlos Maria da hayranlık dolu tüm bakışları kabul ederdi. Zaten kalabalıklara, halka boyun eğdiği tek nokta da buydu. Ona tapınanlar da insandı.

LXXVII

Kuzinini gazete okurken gören Sophia, "Hadi bakalım" diye tekrarladı.

Maria Benedicta harekete geçti ama hemen eski haline döndü. İyi uyuyamamış, sabah da erken kalkmıştı. Gece eğlencelerinden hoşlanmıyordu. Sophia, gece eğlencelerine alışması gerektiğini çünkü Rio de Janeiro'da hayatın, tavuk gibi erken-

den yatılıp horozun ötüşüyle kalkılan taşra hayatından farklı olduğunu söyledi. Parti hakkında ne düşündüğünü sorunca, Maria Benedicta kayıtsızlıkla omuz silkmesine karşın, iyiydi diye cevap verdi. Kısa ve neşesiz cevaplar veriyordu. Sophia onun da akşam çok dans ettiğini ama sıra vals ve polkaya gelince oturduğunu gözlemlemişti. Neden vals ve polkada oturuyordu? Kuzinden sadece çekingen bir bakış geldi.

"O dansları sevmiyorum."

"Sevmiyorum ne demek? Korkuyor musun?"

"Ne korkması!"

"Yani alışık değilsin onlara."

"Bir erkeğin vücudunu vücuduma o kadar yakın hissetmekten ve herkesin önünde bu vaziyette bir aşağı bir yukarı gidip gelmekten hoşlanmıyorum. Utanıyorum."

Sophia birden ciddileşti. Kendini savunmaya ya da kuzinine dans konusunda ısrarda bulunmaya kalkmadı. Taşra konusunu açtı. Christiano'nun söylediğinin doğru olup olmadığını, yani kuzininin eve gitmek isteyip istemediğini sordu. Dalgın dalgın gazeteye bakan Maria Benedicta birden canlandı ve gitmek istediğini, yanında annesi olmadan yaşayamayacağını söyledi.

"Neden peki? Bizimle mutlu değil misin?"

Kuzin bir şey söylemedi. Bir haberi arıyormuş gibi gözleriyle gazeteyi tarıyor, sinirli sinirli dudaklarını yiyordu. Sophia bu ani değişikliğin nedenini bulmaya kararlıydı. Kuzininin ellerine dokundu. Buz gibiydi.

"Evlenmen lazım senin" dedi sonunda, "sana bir nişanlı adayı buldum."

Aday, Rubião idi. Palha, üzerinde çalıştığı planı, kuziniyle ortağını evlendirerek bitirmek istiyordu. Böylece bütün zenginlik aile içinde kalacak demişti karısına. O da bu işi halletmeyi üzerine almıştı. Şimdi, kocasına verdiği bu sözü hatırlıyordu. Kızın bir nişanlısı vardı.

"Kim o?" diye sordu Maria Benedicta.

"İsmi lazım değil."

İnanabiliyor musunuz, gelecek nesildeki okurlarım, Sop-

hia, Rubião'nun ismini açıklamadı. Kocasına bu ismi kıza kendisinin önereceğini söylemişti ama bunun için doğru zaman değildi. Aslında o anda gerçekten de Rubião'nun ismini söyleyecekti ama söyleyemedi. Neden acaba? Yoksa kıskandı mı? İyi de Rubião'yu sevmeyen Sophia'nın, onun kuziniyle nişanlanmasını istememesi biraz garip kaçmaz mı? Garip kaçar elbette. Ama Doğa'dır bu, her şey mümkündür. Othello'nun kıskançlığını ve asil Desgrieux'nün kıskançlığını yaratan Doğa, neden Sophia tarzı, ne vazgeçen ne de elde eden bir kıskançlığı da yaratmamış olsun?

Maria Benedicta ısrarcıydı: "Kim o?"

Sophia, "Sonra söylerim. Önce izin ver de bazı düzenlemeler yapayım" diyerek konuyu değiştirdi.

Maria Benedicta'nın havası değişti. Artık dudaklarında neşeli ve umut dolu bir gülüş vardı. Gözlerinde, kuzinine şükran vardı. Bir de kimsenin duyamayacağı, anlayamayacağı, belirsiz kelimeler uçuşuyordu gözlerinde.

"Belli ki dans etmeyi seviyor."

Dans etmeyi seven kimdi acaba? Sophia'nın Carlos Maria ile o kadar çok dans etmesinin nedeni, belli ki buydu. Maria Benedicta şimdi anlıyordu ki dansın tek ve gerçek nedeni, bu konuydu. Aralarda da sürekli konuşuyordu ikisi ama besbelli bu konu üzerinde konuşuyorlardı. Kuzini kendisini evlendirmeyi kafasına koymuştu ve bunu ayarlamaya çalışıyordu. Belki de Carlos Maria kendisini çekici bulmuyordu. Neyse bakalım kuzini nasıl ayarlayacaktı... İşte genç kızın mutlu gözlerinin söyledikleri bunlardı.

LXXVIII

Rubião, kuşkularından öyle kolay kolay vazgeçmezdi. Carlos Maria'yı sorgulamayı düşündü. Hatta ertesi gün tam üç kere Invalidos Sokağı'na gitti. Onu bulamayınca da fikrini değiştirip tam üç gün dışarı çıkmadı. Onu bu yalnızlığından kur-

taran şey, Binbaşı Siqueira'nın Dous de Dezembro Sokağı'na taşındığını söylemek için gelmesi oldu. Binbaşı, dostumuzun evini pek sevdi. Evin dekorasyonunu, süslerini, perdelerini, eski zamanlardaki dekorasyon ve süslemelerden örnekler de vererek uzun uzun anlattı durdu. Sonra birden durup Rubião'nun sıkkın göründüğünü söyledi ve bunun gayet doğal olduğunu çünkü yanında kendisini tamamlayan birisinin olmadığını ekledi.

"Mutlu bir adamsınız ama bir şeyiniz eksik. Bir eşe ihtiyacınız var. Evlenin. Ne kadar haklı olduğumu göreceksiniz."

Rubião'nun aklına Santa Theresa'da Sophia ile konuştuğu o ünlü akşam gelir gelmez, yine omuriliği boyunca bir ürperti gelip geçti. Oysa Binbaşı'nın sesinde hiç da dalga geçer gibi bir şey yoktu. Kızı hâlâ XLIII. bölümde bıraktığımız halde duruyordu. Tek fark, 40. yaş gününün de çoktan gelip geçmiş olmasıydı. Artık o 40 yaşında, evde kalmış bir kız kurusuydu! Yaş gününde durumunu bir kez daha gözden geçirmiş ve kendi kendine dertlenip durmuştu. Parti vermemiş, saçlarına kurdele ya da çiçek takmamıştı. Sadece öğle yemeğinde babası çocukluğundan, annesi ve anneannesinden, maskeli bir balodan, 1848'de vaftiz edilmesinden, Albay Clodomiro'ya ait bir kolyeden ve bunun gibi karmakarışık şeylerden bahsetmişti, vakit geçirmek için. Dona Tonica'nın aklı ise başka yerdeydi. Kendi içine dönmüş, ruhsal yalnızlık ekmeğini yiyor ve bir koca bulmak için giriştiği son çabadan da pişmanlık duyuyordu. Artık 40 yaşındaydı; bu arayışlara bir son vermek lazımdı. Tabii Binbaşı'nın aklında böyle şeyler yoktu, o sadece Rubião'nun evini ruhsuz bulmuştu. Evden çıkarken tekrarladı:

"Evlenin. Ne kadar haklı olduğumu göreceksiniz."

LXXIX

Binbaşı çıktıktan hemen sonra bir ses, "Neden olmasın?" diye sordu.

Korkan Rubião arkasına döndüğünde kendisine bakan köpek dışında kimse yoktu. Bu soruyu soranın Quincas Borba, daha doğrusu, ruhu bunun içinde olan öbür Quincas Borba olduğunu düşünmek o kadar saçmaydı ki, dostumuz küçümser bir eda ile gülümseyerek XLIX. bölümde rastladığımız hareketi, yani hayvanın boynunu ve kulaklarını okşama hareketini yaptı. Tabii ki bu hareket, köpeğin içinde bulunması muhtemel rahmetlinin ruhunu memnun etmeye yönelik, hesaplı bir hareketti.

Yani dostumuz, kendini bir izleyici topluluğunun karşısında görür gibi davranıyordu.

LXXX

Bu arada ses sürekli tekrarlıyordu: "Tabii, neden olmasın, neden evlenmeyesin?" Rubião'nun da aklına yattı, tabii neden evlenmeyeyim? Giderek içini yiyip bitiren umutsuz ve tesellisiz aşkına da son verebilirdi böylece. Hem evlenince bir sırrın içine de girmiş olacaktı. Evet, evlenmek. Hemen şimdi evlenmek.

Bu fikir aklına geldiğinde, bahçe kapısındaydı. Oradan içeri girdi, taş merdivenleri çıkarak evin kapısını açtı. Ne yaptığının farkında değildi. Kapıyı kapadığında, yanında gelmiş olan Quincas Borba'nın sıçraması Rubião'yu kendine getirdi. Binbaşı nereye gitmişti? Binbaşı'nın evden çıkmak üzere olduğunu hatırlıyordu. Ama biraz düşününce, onu sokağa kadar geçirmiş olduğu geldi aklına. Demek ki bacaklarıydı her şeyi yapan. Kafası düşünmekten başka bir şeyle meşgul olmasın diye kendi kendine Rubião'yu bir yerlere götürüp getirmişlerdi. Güzel bacaklarım! Dostlarım benim! Aklımın koltuk değnekleri!

Kutsal bacaklar! Aklı tamamen evlilik fikrine ayrılmışken onu kanepeye götüren ve kendisiyle beraber oraya uzanan bacaklar. Evlilik, Sophia'dan kurtuluş olacaktı. Hatta belki daha da iyi olacaktı.

Evet, evlenmek, talihinin dönüşüyle birlikte yitirdiği iç huzurunu yeniden bulmasını sağlayabilirdi. Ama bu düşünce aklının ya da bacaklarının değil, başka bir şeylerin, bir örümcek gibi tam ayırt edemediği bir şeylerin ürünüydü. Bir örümcek, Mozart hakkında ne bilir? Hiçbir şey. Ama yine de ustanın bir sonatı çalınırken zevkle dinler. Bir kedi de, mesela, hiç Kant okumamış olabilir ama metafizik bir hayvan sayılır. Belki de evlilik, hakikaten kaybettiği iç huzurunu, bulmasına yardım edebilir. Rubião, bir istikrarsızlık hissediyordu. En sevdiği, kendisine çok şey ifade eden dostları bile geçici dostlardı. Yol boyunca sürekli değişen dillerden, kimi zaman İspanyolca, kimi zaman Türkçe konuşulan yerlerden geçen uzun bir yolculuk boyutu veriyorlardı hayatına. Sophia da bu duyguya katkıda bulunuyordu. O kadar değişkendi ki, bir öyle, bir böyle derken, belirli bir uyuma ya da kalıcı bir bilince ulaşmadan geçip gidiyordu günler.

Rubião'nun yapacak bir işi yoktu. Uzun ve boş günleri geçirmek için meclise gidip toplantıları izliyor, muhafızların nöbet değişimini seyrediyor, uzun yürüyüşler yapıyor, akşamları da lüzumsuz ziyaretlerde bulunuyor veya tiyatroya giderek keyif almadığı oyunlar seyrediyordu. Neyse ki lüks içindeki evi ve bu atmosferde biriktirdiği hayalleri, ruhunu dinlendiriyordu.

Son zamanlarda çok okumaya başlamıştı. Roman okuyordu. Ama sadece tarihi romanları; baba Dumas'nın romanlarıyla Feuillet'nin romanlarını. Ancak Feuillet'ninkilerde zorlanıyordu çünkü o romanların yazıldığı dili çok iyi bilmiyordu. Dumas'mn romanları ise çevrilmişti. Hele de aristokrasi ve kraliyet çevrelerinde geçen romanlar çok ilgisini çekiyordu. Muhteşem Dumas'nın yarattığı Fransız sarayı sahneleri, soylu şövalyeleri ve maceracıları ile Feuillet'nin lüks evlerde geçen kibar konuşmalar, zarif ve soylu kontesleri ve dükleriyle zaman akıp gidiyordu. Bir kitabı okurken, kitap hemen her seferinde elinden kayıp yere düşüyor, Rubião ise gözlerini tavandan alamıyordu. Belli ki uzun zaman önce bu diyardan göçmüş bir marki, ona eski günlerin hikâyelerini anlatıyordu böyle zamanlarda.

LXXXI

Gelini düşünmeden önce, Rubião düğünü düşünmeye başladı. Töreni baştan sona aklında canlandırdı. Eğer hâlâ kaldıysa, eski kitaplarda gördüğü o eski zarif arabalara binecekti. Ah o eski, kocaman, zarif arabalar! Bayram günleri şehir meclisi binasının önüne gidip İmparator'un kortejiyle birlikte gelmesini beklemeyi nasıl da severdi. Özellikle de Majesteleri'nin zarif renklerle süslü, kocaman, sağlam yaylara sahip, ciddi görünümlü ve görgülü sürücüler tarafından sürülen arabasını görmekten büyük zevk alıyordu. İmparatorun arabasını daha küçük ama onun kadar göz dolduran diğer arabalar izlerdi.

İşte kendi düğününde de bu arabalardan biri olacaktı. Daha küçüğü de olabilirdi, yeter ki bütün sosyete şimdinin o kaba arabalarına binmesindi... Ama eğer çaresiz kalıp da o kaba arabalardan birini düğün arabası yapmak zorunda kalırsa, arabayı süsleyecekti. Peki neyle süsleyecekti? O anda bulamıyordu ama sıradan olmayan ve arabaya ayırt edici havasını verecek bir malzemeyle. Bir de önüne bir çift güzel at... Özel altın üniforması içinde bir sürücü... Hey Tanrım! Ama daha önce hiç görülmemiş türden bir altın olacaktı bu. En üst düzey davetliler, generaller, diplomatlar, senatörler, bir iki bakan, iş âleminin en önemli simaları... Ve hanımefendiler... Muhteşem kadınlar... Rubião isimlerini aklından tek tek saydı, düğün sarayına girişlerini kafasında canlandırdı. O merdivenlerin tepesinde dururken kadınlar da lobiyi geçip saten elbiseleri içinde hafif adımlarıyla merdivenlerden çıkıyorlardı. Önce sadece birkaçı gelmişti. Sonra ötekiler de geldiler. Arabalar sürekli geliyordu. İşte Bilmemne Kontu ve Kontesi. Gösterişli bir adam ve eşsiz bir kadın. Kont merdivenleri çıktıktan sonra, "İşte yanındayız aziz dostum" diyecekti. Hemen ardından Kontes, "Bay Rubião, muhteşem bir düğün..."

Sonra Papalık Elçisi... Evet, onu unutmuştu ama nikâhı Papalık Elçisi kıyacaktı. Elçi, mor çorapları ve kocaman Napoliten gözleriyle Rus bakanla sohbet ediyor olacaktı. Altın ve

kristal avizelerden gelen ışıklar, şehrin en nezih boyunlarının, resmi üniformaların, açılıp kapanan yelpazelerin, apoletlerin, taçların ve vals çalan orkestranın üzerinde parıldayacaktı. Sonra belli bir açıyla kıvrılmış siyah ceketli kollar, dirseğe kadar eldivenli çıplak kollar bulmak üzere ortalıkta dolaşacak ve bulduklarında da salonda dönerek valse başlayacaklardı. Beş, yedi, on, on iki, yirmi çift... Mükellef bir yemek... Bohemya kristali, Macar porseleni, Sèvres camları, yakalarına Rubião'nun isminin başharfleri işlenmiş özel üniformaları içinde akıllı uşaklar...

LXXXII

Hayallerin biri bitip öteki başlıyordu. Gizemli Prospero da sıkıcı bir adayı yüce bir baloya böyle dönüştürmemiş miydi? "Hadi Ariel, git ve insanları buraya getir. Çünkü bu genç çifte sanatımın gururunu ihsan edeceğim."

Kelimeler, o oyunun kelimeleriyle aynı olabilir ama ada ve balo farklıydı. İlki, dostumuzun kafasıydı. İkincisi ise tanrıçalardan ve şiirden değil, fanilerden ve düzyazıdan oluşuyordu. Ama yine de çok zarifti. Sakın unutmayın, Shakespeare'in Prospero'su da Milano Dükü'ydü. Muhtemeldir ki dostumuzun adasına bu unvana sahip olduğu için gelebilmiştir.

Elbette bu düğün fantezilerinde Rubião'nun yanı başında beliren gelinler de hep asalet unvanına sahip kadınlardı. Üstelik asillerimiz arasındaki en tumturaklı unvanlara sahiptiler. Bunun açıklaması şuydu: Birkaç hafta önce Rubião bir *Laemmert Almanac*'a bakmış, sayfalarını çevirirken asalet unvanına sahip insanların olduğu bölüme gelmişti. Bazılarını tanısa bile çoğu onun için yabancıydı. Bunun üzerine bir almanak almış ve tekrar tekrar okumuştu. Markiden başlayarak baronlara kadar olan sayfayı sonuna kadar okumuş sonra tekrar başlamış, o güzel isimleri tekrar tekrar okuyarak ezberlemişti. Arada sırada eline kalem kâğıt alıp eski ya da yeni bir

unvan seçiyor ve sanki bu unvan onunmuş da bir şeyi imzalıyormuş gibi tekrar tekrar yazıyordu:

Barbacena Markisi
Barbacena Markisi
Barbacena Markisi
Barbacena Markisi
Barbacena Markisi
Barbacena Markisi

El yazısını değiştirerek, şurada büyük harflerle, burada küçük harflerle, yana eğik, dik, bütün stillerde kâğıdın sonuna kadar aynı şeyi yazıyordu. Kâğıt bitince imzaları karşılaştırıyordu. Sonra da kâğıdı bir yana koyup hayallere dalıyordu. Gelinlere. İşin en kötü yanıysa, gelinlerin hepsinin Sophia'nın yüzüne sahip olmasıydı. Gerçi ilk anlarda gelinler sokakta gördüğü bir kadına veya bir komşuya benziyor, biraz ince veya toplu oluyorlardı ama çok geçmeden görünüşleri değişiyordu. Vücutları ya biraz balık etine dönüşüyor ya da inceliyor ve Sophia'nın güzel yüzü bütün ihtişamıyla bu vücudun tepesine konuveriyordu. Evlilikten kaçış yok muydu? Rubião o kadar ileri gitti ki Palha'nın ölmesi olasılığı bile aklına geliveriyordu. O gün Sophia ona iki anlama da gelen birkaç güzel laf söylemişti. Gerçi bu fikri hemen şeytani bir alamet sayıp reddetmişti ama talihinin yaver gittiği duygusuna kapılmaktan da geri duramamıştı. Birkaç gün sonra Sophia'nın ona karşı davranışları yine değişmiş, o da eski hayallerine dönmüştü. Bu arada Palha da onun evlilik fantezilerini birden fazla kereler harekete geçirmişti.

"Bu akşam gidecek bir yeriniz var mı?"

"Hayır."

"O zaman şu bileti alın. Lyric Tiyatrosu, 8. loca, soldan ilk sıra."

Rubião onlardan erken gidiyor, Sophia'nın gelmesini bekliyor, onu karşılayarak, arabadan inerken kolunu ona sunmayı bekliyordu. Sophia'nın havası yerindeyse mükemmel bir ak-

şam geçiriyor, değilse, bir keresinde köpeğine dediği gibi, görev şehidi oluyordu.

"Dün akşam yine şehit oldum, sevgili dostum."

Quincas Borba ise cevaben, "Evlen. Haksız olmadığımı göreceksin" diye havladı.

"Peki zavallı dostum." Rubião, Quincas Borba'nın ön ayaklarını kaldırıp dizlerinin üzerine koydu. "Sen de haklısın. Senin de bir hanım arkadaşa ihtiyacın var. Benim sana gösteremeyeceğim özeni gösterebilecek birine. Quincas Borba, bizim Quincas Borba'yı hatırlıyor musun? İyi arkadaşımdı, dostumdu. Ben de onun dostuydum. Çok iyi dosttuk. Yaşasaydı sağdıcım olur, şerefime o kadeh kaldırırdı. En azından gelinle güveyin şerefine, sırf o gün için sipariş ettiğim mücevherle süslü altın kadehi kaldırırdı. Büyük Quincas Borba!"

Rubião'nun aklı, dipsiz uçurumların üzerinde uçuyordu.

LXXXIII

Evden, her zamankinden erken çıktığı ve o zamanı nasıl geçirebileceğini bilmediği bir gün, depoya gitti. Flamengo Sahili'ne gitmeyeli bir hafta olmuştu çünkü Sophia yine soğuk ve mesafeli davrandığı bir döneme girmişti. Palha'nın matemde olduğunu gördü. Karısının teyzesi Dona Maria Augusta çiftliğinde ölmüştü. İki gün önce, öğleden sonra haber almışlardı.

"Şu genç kızın annesi mi?"

"Evet."

Palha rahmetli hakkında övücü sözler ettikten sonra Maria Benedicta'nın acısının çok dokunaklı olduğunu söyledi. Rubião'dan o akşam eve gelip kızın acısını unutturmalarına yardımcı olmasını istedi. Rubião da gitmeye söz verdi.

"Bize büyük bir iyilik yapacaksınız. Ne kadar da iyi bir kız, zavallı! Ne iyi yönleri olduğunuz bilemezsiniz. Çok iyi yetiştirilmiş, kurallara bağlı bir kız. İnsan içinde nasıl davranılacağını da biliyor. Küçükken pek bu konuda eğitim almamış

ama hızla eksiklerini telafi etti. Zaten öğretmeni de Sophia. Ev idaresine gelince... Sevgili dostum, onun yaşında bu kadar mükemmelen ev idare eden birini daha görmedim. Bizimle kalıyor. Maria José adında bir kız kardeşi var, Ceará'da bir yargıçla evli. Bir de São João d'El Rey'de vaftiz babası var. Rahmetli çok överdi bu adamı. Maria Benedicta'yı yanına alacağını sanmıyorum ama alsa bile ben bırakmam. Artık o bizim kızımız. Sadece vaftiz babası ona biraz miras bırakacak diye onun gitmesine izin veremeyiz. Burada kalacak." Laflarını böyle bitirirken Rubião'nun yakasından bir toz zerresi silkeledi.

Rubião ona teşekkür etti. O sırada arka ofiste olduklarından ızgaraların arasından depoya biraz kumaşın getirildiğini gördü ve ne olduğunu sordu.

"Gömleklik İngiliz kumaşı."

"Ya, demek gömleklik İngiliz kumaşı" diye tekrarladı Rubião da. Ama konuya en küçük bir ilgi bile uyanmamıştı içinde.

"Bu arada biliyor musunuz, Moraes ve Cumba şirketi kreditörlerine borcunu tamamen ödüyor."

Bilmiyordu, Rubião. Böyle bir şirketin varlığından ve kendilerinin de bu şirketin kreditörleri arasında olduğundan haberi bile yoktu. Bu bilgiyi aldı, memnun olduğunu söyledi ve kalktı. Ama ortağı onu biraz daha tuttu. Palha çok neşeliydi, sanki ailesinden kimse ölmemişti. Tekrar Maria Benedicta'dan bahsetti. Onun iyi bir evlilik yaptığını görmek istiyordu çünkü öyle ayran budalası, kafası dağınık, boş boş gevezelik yapmaktan hoşlanan bir kız değildi. Güvenilir ve iyi bir kocayı hak eden, duyarlı bir kızdı.

Rubião, "Ne güzel" dedi.

Ortağı birden, "Bakın" dedi, "söyleyeceklerim sizi şaşırtmasın. Bence onunla siz evlenmelisiniz."

"Ben mi?" Rubião, şaşkınlık içinde ortağına bakıyordu. "Olur mu canım?" Sonra da doğrudan bu öneriyi reddetmesinin etkisini biraz yumuşatmak için, "Gayet iyi bir kız olduğunu ben de biliyorum ama şu anda evlenmeyi düşünmüyorum."

"Zaten hemen yarın ya da öbür gün evlenin diyen yok ki... Evlilik, aceleye gelmez. Sadece öyle içime doğdu. Biliyorsunuz, kimi zaman insanın içine doğar. Sophia size hiç benim bu duygumdan bahsetmedi mi?"

"Hayır."

"Garip. Çünkü bana bu konuyu sizinle bir veya iki kere konuştuğunu söylemişti."

"Belki de söylemiştir. Ben çok dalgınımdır. Yani beni o kızla evlendirmek istediğinizi mi söyleyecekti?"

"Hayır, benim sezgimi söyleyecekti. Neyse, önemli değil. Zamana bırakalım bunu."

"Hoşça kalın."

"Hoşça kalın. Eve erken gelin."

LXXXIV

Demek Sophia evlendirip kendisinden kurtulmak istiyordu, böyle düşündü Rubião. Kendisinden kurtulmanın en kolay yolu buydu tabii. Evlendir gitsin. Başka bir düşünce aklına gelene kadar bu düşünceyle sokakları arşınladı durdu. Belki de Sophia onu tamamen unutmamıştı. Kocasına yalan söylemesinin nedeni de bu plana engel olmaktı. Bu durumda Rubião'nun duyguları da tamamen farklı olacaktı tabii ki. Bu açıklama ona akla yatkın gelince içi tekrar huzur buldu.

LXXXV

İnsan zamanı kolay geçirmediği takdirde iç huzuru zaman baskısından asla tam anlamıyla kurtulamaz. Rubião'nun bir an önce akşam olması ve Flamengo Sahili'ne gitme zamanının gelmesi isteği nedeniyle vakit, her zamankinden zor geçiyordu. Saat her şey için çok erkendi. Ouvidor Sokağı'na gitmek için

çok erkendi, Botafogo'ya gitmek için çok erkendi. Doktor Camacho bir duruşması için Vassouras'a gitmişti. Kamuya açık hiçbir eğlence, tek bir konferans bile yoktu o saatte. Vakit geçirebilecek hiçbir şey yoktu. En derinlerinde duyduğu sıkıntıyla birlikte Rubião, rastladığı tabelaları okuyarak ayaklarının götürdüğü yere yürüyor, bu arada da arabaların meydana getirebileceği bir karışıklık, bir olay nedeniyle oluşabilecek bir eğlenti arıyordu kendine. İnsan Minas'ta bu kadar sıkılmazdı. Neden? Bu muammaya cevap bulamadı çünkü Rio de Janeiro'da insanın dikkatini dağıtabilecek kadar çok eğlenti olurdu. Yine de sıkıntıdan patlıyordu.

Allahtan sıkıntıdan patlayanlara yardım etmekle görevli bir tanrı var. Rubião da birden Freitas'ı, o neşeli Freitas'ı hatırladı. Zavallı ağır bir hastalığa yakalanmıştı. Hemen bir araba çevirip Formosa Sahili'ne, onu görmeye gitti. Hasta arkadaşıyla sohbet ederek iki saat geçirdi. Uyuyakaldı adamcağız. Rubião, arkadaşının zayıf ve hastalıklı annesine veda etti. Tam kapıdan çıkarken, "Şimdi sizin paranız da yoktur" dedi. Kadının gözlerini yere indirip dudaklarını ısırdığını görünce de, "Hiç üzülmeyin. Muhtaç olmak insana acı verir ama bunda utanılacak bir şey yok. Sordum çünkü giderlerinizi karşılamamı kabul etmenizi istiyorum. Paranız olunca sonra ödersiniz."

Cüzdanını açıp altı tane 20 binlik çıkardı ve kadının eline bıraktı. Sonra da kapıyı açıp dışarı çıktı. Yaşlı kadın o kadar şaşırmıştı ki teşekkür bile edemedi. Kendine gelip pencereye koştuğunda da araba hareket etmişti bile.

LXXXVI

Her şey o kadar kendiliğinden bir içgüdünün etkisiyle olmuştu ki Rubião ancak araba hareket ettikten sonra yaptığı şeyi düşünecek zamanı buldu. Sanki aklındaki perdeyi kaldırmış ve her şeyi daha iyi görmeye başlamıştı. Kadıncağızın arkasından nasıl koşturduğunu görebiliyordu. Sonra yatalak has-

ta olmamasının ne demek olduğunu hissetti. Arkasına yaslanıp derin bir nefes alarak rahatladı ve denize doğru baktı. Sonra ileri doğru eğildi. Gelirken denize bakmamıştı bile.

Böyle iyi bir müşteri bulduğu için gayet mutlu olan arabacı, "Güzel manzara, değil mi?" dedi.

"Evet, çok güzel."

"Daha önce buraya gelmiş miydiniz?"

"Sanırım yıllar önce, Rio de Janeiro'ya ilk geldiğimde görmüştüm burayı. Ben Minas'lıyım... Arabayı durdurun."

Arabacı atı durdurdu. Rubião aşağı indi ve arabacıya yavaş yavaş devam etmesini söyledi.

Çamurdan fışkırıp yüzü hizasına kadar büyüyen sık çalılıklar merakını çekmiş, yanlarına gitmek istemişti. Sokağın hemen yanındaydılar. Güneşi bile hissetmiyordu şimdi; hasta arkadaşının annesini ise çoktan unutmuştu. Deniz hep böyleyse, kıyı hep bu kadar yeşillikse denize açılmak gayet iyi bir fikir olabilirdi. Üstelik Lazaros Sahili ile São Christovão hiç de uzak değildi, yürüme mesafesindeydi.

"Formosa Sahili" diye mırıldandı, "ne de güzel isim koymuşlar."

Bu arada sahilin görünümü değişiyordu. Rubião bir dönemeci döndükten sonra sahil evlerini görmeye başladı. Etrafta, çamurun üzerine ya da karaya çekilip ters çevrilmiş kanolar vardı. Onlardan birinin yakınlarında, yüzüstü yatmış bir adamın etrafında çocukların oynadığını gördü. Hepsi gülüyordu ama içlerinden biri hepsinden daha çok gülüyordu. Çocuk daha çok küçüktü, üç yaşında ancak vardı ve adamın ayağını kuma gömemiyordu. Adamın bacağını tutup bastırıyordu ama o sırada adam ayağını havaya kaldırıyor, çocuk da ayakla beraber kalkıyordu.

Rubião birkaç dakika durup onları izledi. Onun kendisine baktığını gören çocuk ayağı daha büyük bir güçle bastırmaya başladı. Ama bu sefer doğal davranamıyordu. Daha büyük olan diğer çocuklar da durup hayretle onu izlemeye başladılar. Oysa Rubião hiçbir şeyi berrak görmüyordu, her şey karmakarışıktı. Yürümeye devam etti. Sacco do Alferes'i, Gam-

boa'yı geçip İngiliz mezarlığının önünde biraz durdu. Eski mezarlar tepeye doğru devam ediyordu. Sonunda Saude'ye vardı. Bazıları küçük geçitlerden ibaret dar sokaklar gördü, yolun bitip tepenin eğiminin başladığı sokaklara baktı. Uzaktan bir araya kümelenmiş evler seçiliyordu. Tepenin üstünde bir sürü eski ev vardı. Bazıları kral zamanından kalma evlerdi; aşınmış, çatlamış, çökmüşlerdi, beyaz badanaları kirlenmişti. Ama yine de içlerinde yaşayanlar vardı. Gördükleri, fakir, perişan, âciz insanlardı belki ama gururuyla yaşamaya bir özlem duygusu uyandırdı içinde. Neyse ki bu duygu uzun sürmedi. İçindeki sihirbaz hemen harekete geçerek hızlı bir dönüşüm yarattı. Fakir olmamak çok iyiydi!

LXXXVII

Rubião, Saude'nin ana caddesinin sonuna kadar geldi. Amaçsızca ve etrafa dikkat etmeden yürürken yanından genç bir kadın geçti. Güzel değildi ama taze görünümlüydü ve orta halli bile denemeyecek bir varlığa sahip olduğu açıkça belli olmasına rağmen, makul ölçüde zarif bir kadındı. Yirmi beş yaşlarındaydı. Küçük bir oğlanın elini tutmuştu. Oğlan, Rubião'nun bacaklarına sarıldı.

Kadın, "Ne yapıyorsun?" diye oğlanı çekiştirmeye başladı.

Rubião ise çocuğu korumak için üzerine eğildi.

Kadın gülümseyerek, "Çok teşekkürler. Onun adına özür dilerim" dedi.

Rubião şapkasını çıkararak kadına gülümsedi. Evlenip bir aile kurma düşüncesi yine tüm gücüyle eline geçirdi onu. ("Evlen. Haklı olduğumu göreceksin.") Durdu, arkasına döndü ve kadının topuklarını tıkırdata tıkırdata yürüyüşüne, çocuğun da annesine yetişmek için küçük adımlarla arkasından koşturmasına baktı. Yavaş yavaş yürümeye başladı. Bir yandan da tanıdığı kadınları aklına getirip, belli kurallar dahilinde bestelenmiş ağır bir klasik parça olan evlilik şarkısında en iyi dü-

eti hangisiyle yapabileceğini düşünüyordu. Binbaşı'nın kızını düşündü ama o, birkaç eski mazurka dışında bir şey bilmiyordu. Sonra aniden Sophia'nın parmaklarından çıkan günah gitarının nağmeleri geldi kulağına. Hem büyük bir zevk aldı hem de kafası karıştı. Artık evlilik hayallerinin masumiyeti kalmamıştı. Tekrar denedi, besteleri değiştirmeye uğraştı, biraz önce rastladığı çekici genç kadını ve peşindeki çocuğu aklına getirdi ama...

LXXXVIII

Arabayı görünce, Formosa Sahili'ndeki hasta arkadaşını hatırladı.

"Zavallı Freitas" diye iç geçirdi.

Hemen ardından da annesine verdiği para aklına geldi. İyi yapmıştı. Gerçi bir veya iki banknot fazla verdiğine ilişkin bir düşünce aklına geldi ama hemen bu düşünceyi kafasından sildi ve yüksek sesle,

"Zavallı kadıncağız" dedi.

LXXXIX

Aynı fikir tekrar aklına gelince hemen arabaya binip oturdu ve düşüncelerinden kaçmak için arabacıyla konuşmaya başladı.

"Uzun bir yürüyüş yaptım. Buralar pek güzelmiş. Bu plajlar ve sokaklar diğer yerlerdekilerden ne kadar farklı. Burayı sevdim. Yine geleceğim."

Arabacı o kadar garip bir şekilde gülümsedi ki Rubião şüphelendi. Adamın neden bu kadar eğlendiğini anlamamıştı. Belki de Rio de Janeiro'da kötü anlama gelen bazı laflar çıkmıştı ağzından. Hemen ne söylediğini düşündü ve böyle olmadı-

ğına karar verdi. Kullandığı kelimeler, sıradan konuşmalarda herkesin kullandığı kelimelerdi. Ama arabacı sinsi sinsi gülümsemeye devam ediyordu. Aslında Rubião ona sormak istedi ama kendini tuttu. Konuşmayı başlatan arabacı oldu.

"Burayı sevdiniz mi? Size inanmazsam kızmazsınız değil mi? Sizi gücendirmek istemem. İyi bir müşteriyi gücendirecek son kişiyimdir ama burayı sevdiğinize inanmıyorum."

"Neden?"

Arabacı başını sağa sola sallayıp ona inanmadığını söyledi. Gerçi buralar güzel yerlerdi, ama kendisine göre yerler değildi. Daha ziyade, müşterisi buraları iyi tanıyor gibiydi. Rubião ilk cümleyi onayladı ama bölgeyi tanıma kısmına gelince, yıllar önce, Rio de Janeiro'ya ilk gelişini düşündü ama hiçbir şey hatırlayamadı. Arabacı gülüyordu. Çünkü ona göre müşterisi giderek kendi fikrini daha çok doğruluyordu. Burnuyla, dudaklarıyla, elleriyle yaptığı olumsuz hareketler daha çok tanıdık geliyordu ona.

Sonunda, "Bütün bunları iyi bilirim" dedi, "kör değilim. Biraz önce geçen kadına nasıl baktığınızı görmedim mi sanıyorsunuz? Sadece bu bile sizin gayet zevkli olduğunuzu gösterir."

Rubião, önce bu yorumdan hoşlanıp biraz gülümsedi ama hemen sonra tavrını değiştirdi:

"Ne genç kadını?"

"Size ne demiştim? Zeki bir adamsınız ama ben de iyi sır saklarım. Bu araba böylesi yolculuklar için çok kullanılmıştır. Hatta birkaç gün önce buraya yakışıklı bir genci getirdim. Çok zarif bir gençti ve çok güzel giyinmişti. Buraya gelmesinin nedeni, hovardalıktı elbette."

"Ama ben –" diye sözünü kesti Rubião.

Ama son anda kendini tuttu. Arabacının bazı gizli işler için buraya geldiğini sanması hoşuna gitmişti.

"Bakın" diye devam etti adam, "Invalidos Sokağı'ndan aldığım o genç gibi size de aynı şeyi söylüyorum, içiniz rahat olsun. Kimseye bir şey söylemem. Zaten emrinde bir araba olan bir adamın Formosa Sahili'nden ta buraya kadar sırf öylesi-

ne yürüdüğüne kim inanır? Elbette buluşma için geldiniz ama buluşacağınız kişi gelmedi."

"Hangi buluşacağım kişi? Hasta bir arkadaşımı görmeye gittim. Ölüyor adamcağız."

"Invalidos Sokağı'ndaki de buna benzer bir şey söyledi. O da karısının terzisini görmeye gelmiş güya. Sanki evliymiş gibi."

"Invalidos Sokağı mı" diye sordu Rubião. Sokağın ismine ilk kez dikkat etmişti.

"Bundan başka bir şey çıkmaz ağzımdan. Invalidos Sokağı'nda oturuyor. Sakallı, kocaman gözleri olan yakışıklı bir genç. Tabii, ben de kadın olsaydım ona âşık olurdum. Kadının nerede oturduğunu bilmiyorum, bilseydim de söylemezdim zaten ama şunu söyleyeyim, gözlere ziyafet bir kadın."

Müşterisinin ağzı açık biçimde kendisini dinlediğini görünce:

"Ohoo! Öylesini görmemişsinizdir. Uzun boylu, endamlı kadındı. En iyi kalite peçeyle yüzünün yarısını kapatmıştı. Fakiriz diye bir güzel görürsek anlamayacağımızı sanmayın."

Rubião, "İyi de sonra ne oldu?" diye hafif bir sesle sordu.

"Ne mi oldu? Adam aynı sizin gibi arabama binmişti. Sonra inip kapısı kafesli bir eve girdi. Karısının terzisini görmeye gidecekmiş. Soru sormadım. Bütün yol boyunca o da tek kelime etmedi. Durumu anladım. Eh doğru olabilir tabii, hangi terzi Harmonia Sokağı'nda oturuyorsa..."

"Harmonia Sokağı mı?"

"Tüh! Nasıl da sırrımı ağzımdan aldınız. Konuyu değiştirelim. Artık tek kelime etmem."

Rubião sersem sersem adama bakıyordu. O da birkaç dakika sustuktan sonra devam etti:

"Fazla bir şey bilmiyorum zaten. Genç adam içeri girdi. Ben de onu bekledim. Yarım saat kadar sonra uzaktan bir kadın gördüm. O da aynı eve girecek gibi geldi bana. Gerçekten de öyle oldu. Gizli gizli geliyordu. Yürürken hep gören var mı diye etrafına bakıyordu. Eve geldiğinde kapıyı çalmadı bile. Sanki büyülüymüş gibi kapı kendiliğinden açılıverdi ve kadın içeri girdi. Bunu daha önce de görmüştüm. Birkaç kuruş daha nasıl ka-

zanabiliriz başka? Normal kazancımız boğazımıza bile yetmiyor. Onun için biz de mecburen böyle acayip işler yapıyoruz."

XC

"Olamaz, o değildir" diye içinden geçirdi Rubião. Siyah takımını giyiyordu.

Eve geldiği andan itibaren arabacının anlattığı olay dışında hiçbir şey düşünemiyordu. Kâğıtlarını düzelterek, kitap okuyarak, Quincas Borba'yı zıplatmak için parmaklarını şıklatarak aklını meşgul etmeye çalıştı ama kafasından atamadı bir türlü. Endamı güzel birçok kadın olduğunu ve Harmonia Sokağı'nda görülen kadının Sophia olduğuna dair en ufak bir kanıt bile bulunmadığını biliyordu ama bu sadece geçici bir teselli veriyordu ona. Hemen ardından Sophia'yı uzaktan başı öne eğik ve gizli gizli yürürken görüyor, kadın bir anda bir eve giriyor ve kapı aceleyle kapanıyordu. Hatta bir keresinde bu görüntü o kadar netti ki dostumuz duvarda Harmonia Sokağı'ndaki kafesli evi bile gördü. Kendisi de bir şeyler yapıyordu. Kapıyı çalıp içeri giriyor, zavallı terziyi boğazından yakalıyor ve gerçeği söylemesini yoksa öleceğini söylüyordu. Ölümle tehdit edilen terzi de olayı itiraf edip Rubião'ya kadını gösteriyordu. Kadın, Sophia değildi. Rubião kendine geldiğinde, düşündüklerinden dolayı utanç duydu.

"Hayır, hayır, o olamaz."

Yeleğini giyiyordu. Düğmelerini iliklerken arkaya bakan pencerelerden birinin önüne gitti. Tam o sırada bir karınca sürüsü sırayla eşikten içeri giriyordu. Daha önce bir sürü böyle karınca alayı görmüştü ama bu sefer neden olduğunu bilmeden, bir havlu alıp karıncaların üzerine iki kere vurarak birçok karıncayı öldürdü. Belki de karıncalardan biri, "endamlı bir kadın" gibi görünmüştü gözüne. Hemen sonra da yaptığından pişman oldu. İçindeki şüpheyle karıncaların ne ilgisi vardı? O sırada bir kuş ötmeye başladı. O kadar anlamlı ve

güzel ötüyordu ki dostumuz dördüncü düğmeyi iliklerken durdu. Sooo-fia, fia, fia, fia, fia, So-fia, fia, fia, fia, fia...

Ey Doğa'nın yüce merhameti! Yirmi ölü karıncaya karşılık nasıl da capcanlı bir kuş getirip koyarsın ortaya. Tabii bu, sevgili okurun düşüncesi. Rubião ise böyle düşünemiyor. Çünkü dostumuz şeyler arasında bağlantı kurup bir sonuca varabilecek halde değil. Hatta son düğmeyi iliklerken ve kulakları kuş sesleriyle doluyken bile... Zavallı karıncalar. Gidin de Homeros versin size şanı, şöhreti. Kuş, onun dizelerini değiştirip şu şekilde okuyarak gülüyordu sanki:

Yürüyordunuz demek... Çok memnun oldum ben de.
Gidin bakalım ölümünüze.

XCI

Akşam yemeği çanı çaldı. Rubião, konukları (her zaman dört ya da beş konuğu olurdu) bir şey anlamasın diye yüzünün ifadesini düzeltti. Oturma odasında sohbet ederken buldu onları. O gelince hepsi ayağa kalkıp içtenlikle elini sıktılar. Oysa Rubião öpmeleri için elini uzatmak gibi açıklaması imkânsız bir dürtü hissetti içinde. Bu dürtüsü nedeniyle dehşet içinde, kendini zor engelleyerek elini uzatmadı.

XCII

Yemekten sonra aceleyle Flamengo Sahili'ne yollandı. Odasında iki arkadaşıyla birlikte olan Maria Benedicta'yı göremedi. Onu kapıda karşılayıp, iki terzinin yas giysisi üzerinde çalıştığı çalışma odasına götüren Sophia oldu. Kocası daha eve yeni gelmişti ve henüz aşağı inmemişti.

"Buraya oturun" dedi.

Rubião, dikkatle onu inceledi. İlahe gibiydi. Ağırbaşlı ve sevecen sözlerinin arasına açık ve dostça gülücükler serpiştiriyordu. Teyzesinden, kuzininden, havadan, uşaklardan, tiyatrolardan, su kesintilerinden ve buna benzer şeylerden bahsetti. Ne kadar genel olursa olsun onun dudaklarından söze dökülen bütün konular bir farklı oluyordu. Rubião, zevkten kendinden geçerek onu dinliyordu. Sophia bu arada boş durmamak için elbisenin süslemeli kenarlarından birini dikiyordu. Sohbette bir ara olduğunda Rubião, iğneyle oynar gibi dikiş diken Sophia'nın çevik ellerini gözleriyle içiyordu.

"Biliyor musunuz, bir kadınlar komitesi kurdum."

"Bilmiyordum. Neden?"

"Alagoas'taki salgın hastalığı gazetelerde okumadınız mı?"

Sonra da bu haberlerden çok etkilenip hemen oradaki zavallılara nasıl yardım edilebileceğini araştırmak için kadınlardan oluşan bir komite kurduğunu anlattı. Teyzesinin ölümü bu çalışmaları durdurmuş ama yedinci gün töreninden sonra tekrar başlayacakmış. Rubião'nun bu konuda ne düşündüğünü sordu.

"Bence çok güzel bir şey. Komitede erkekler de var mı?"

"Sadece kadınlar var. Erkeklerin görevi, para vermek" dedi Sophia gülerek.

Rubião, başkalarının da kendisinden görüp aynı şeyi yapmaları için, içinden büyük bir bağışta bulundu. Komitenin kurulduğu doğruydu. Ama komitenin Sophia'yı öne çıkaracağı da doğruydu. Komite için seçilen kadınların hiçbiri sevgili hanımefendimizin çevresinden değildi. Yalnızca biri tanıdık sayılırdı. Zaten 1840 ile 1850 yılları arasında parlayan ve o günlere hâlâ özlem duyan bir dul hanım işe müdahale etmeseydi kadınları böyle bir hayır işinde bir araya getiremezdi. Birkaç gün boyunca bu meseleden başka bir şey düşünemedi Sophia. Bazen akşam çayından önce, sallanan sandalyesinde uyuyakalmış gibi yapardı. Aslında uyumazdı, sadece kendini hepsi kaliteli insanlar olan komite arkadaşlarının arasında hissetmek için gözlerini yumardı. Tabii Rubião ile aralarında geçen konuşmanın baş konusunun bu konu olacağı bel-

liydi. Gerçi Sophia arada dostumuzla da ilgilenmiyor değildi. Neden kendilerinden bu kadar uzun süre, sekiz, on, on beş gün uzak duruyordu acaba? Rubião, belli bir neden olmadığını söyledi ama bunu öylesine altüst olmuş bir ifadeyle söylemişti ki terzilerden biri, ötekinin ayağına bastı. O andan itibaren de, sadece makasın, kumaşın yırtılmasının ve merinos kumaşa girip çıkan iğnelerin sesiyle bölünen uzun sessizlikler sırasında bile terziler sürekli Rubião'nun yüzüne baktılar. Dostumuz ise evin hanımından başka bir şeye bakmıyordu.

Bir banka müdürü başsağlığı dilemek için geldi. Adamı kabul etmesi için Palha'yı çağırdılar. Sophia da Rubião'dan birkaç dakikalığına izin istedi. Maria Benedicta'yla konuşacaktı.

XCIII

Terzi kadınlarla yalnız kalan Rubião, kimseyi rahatsız etmeyecek şekilde sessiz adımlarla aşağı yukarı yürümeye başladı. Arada salondan Palha'nın sesi geliyordu: "Kesinlikle emin olabilirsiniz..." "Tabii ki bankacılık çocuk oyuncağı değildir..." "Olumlu..." Banka müdürü ise alçak ve kuru bir sesle konuşuyordu.

Terzilerden biri elindeki işi bir kenara kaldırıp kumaş kırıntılarını, makasları, ipek ve keten iplik makaralarını toplamaya başladı. Geç olmuştu, gitmesi gerekiyordu.

"Dondon, bekle biraz, ben de geliyorum."

"Bekleyemem. Efendim, saati söyleyebilir misiniz?"

"Sekiz buçuk."

"Hay Allah! Çok geç kalmışım."

Rubião, sırf bir şey söylemiş olmak için, neden arkadaşını beklemediğini sordu.

"Dona Sophia'dan başka kimseyi beklemem" diye cevap verdi Dondon, saygıyla. "Bu arkadaşın nerede oturduğunu biliyor musunuz? Passeio Sokağı'nda oturuyor. Benim evimse Harmonia Sokağı'nda. Benim ev buraya çok uzak."

XCIV

Sophia kısa süre sonra aşağı indi. Rubião'nun bir şeyden rahatsız olduğunu ve gözlerini kendisinden kaçırdığını görünce ne olduğunu sordu. O da bir şey olmadığını, sadece başının ağrıdığını söyledi. Dondon gitmişti. Banka müdürü de evden çıkmak üzereydi. Palha ziyareti için ona teşekkür etti. Şapkasını arayıp buldu, paltosunu giydirdi. Bir şeylere daha bakındığını görünce, bastonunu mu aradığını sordu.

"Hayır, şemsiyem. Benim şemsiye şuradaki, galiba. Hoşça kalın."

"Bir kez daha teşekkür ederim. Çok teşekkürler" dedi Palha, "şapkanızı hemen giyin. Hava rutubetli. Teşekkürler, çok teşekkürler" diyerek adamın elini ellerinin arasına alıp önünde iki kere eğildi.

Çalışma odasına döndüğünde, ortağının gitme niyetinde olduğunu gördü. Bu kez de onun kalması için ısrarlarını tekrarladı. Bir bardak çay içerse baş ağrısının geçeceğini söyledi. Rubião reddetti.

Sophia da, "Elleriniz buz gibi. Neden kalmıyorsunuz? Melisa otu çayı yaparım size. Ben de bir tane içeceğim" dedi.

Rubião onu durdurdu. Gerek yoktu, bu baş ağrılarını iyi bilirdi, iğne gibi saplanır, ancak iyi bir uykuyla geçerdi. Palha ona bir araba çağırmak istedi ama Rubião aceleyle gece havasının kendisine daha iyi geleceğini söyledi. Cattete'den bir araba bulabilirdi.

XCV

Príncipe Sokağı'ndan yukarı doğru giderken, kendi kendine, "Cattete'ye varmadan onu yakalarım" dedi.

Terzi kadının bu yoldan gitmiş olabileceğini düşünüyordu. Sokakta uzaktan birkaç kişi gördü. Birinin silueti kadına benziyordu. O olmalı diye düşünüp adımlarını sıklaştırdı. An-

lıyorsunuz değil mi, aklı iyice karışmıştı. Hani, terzi kadın, Hormonia Sokağı, bir hanımın ziyareti ve kafesli ev vardı ya... Neyse sizi fazla oyalamayalım, bu şekilde hızla yürürken, başı önde, ağır adımlarla yolundan giden bir adama hafifçe çarptı. Pardon bile demeden hızını artırarak yürüyüşüne devam etti. Çünkü kadın da hızlı yürüyordu.

XCVI

Çarptığı adam, birinin kendisine çarptığını fark etmemişti bile. Kafasında çeşitli düşünceler, halinden memnun bir şekilde yürüyordu. Bütün endişelerinden sıyrılmıştı. Bu adam, biraz önce Palha'ya baş sağlığı dilemeye gelen banka müdürüydü. Aslında çarpışmayı hissetmişti ama hiç istifini bozmadı, paltosunu düzeltip sakin sakin yoluna devam etti.

Adamın nasıl bu kadar kayıtsız olabileceğini açıklamak için, size önceki bir saat boyunca çelişkili duygular yaşamış olduğunu söylemeliyim. İlkin, bir bakanın evine gitmişti. Konu, bakanın kardeşinin vermiş olduğu bir dilekçeydi. Yemekten yeni kalkmış olan bakan, huzurlu bir şekilde oturup sigarasını tüttürüyordu. Müdür, konuyu birbiriyle tutarlı olmayan cümleler ve duygular eşliğinde açtı. Bir ileri gidiyor, bir geri çekiliyor, cümleleri kuruyor sonra o cümlelerden vazgeçiyordu. Bakana en uygun saygı ifadesini korumak için koltuğun kenarına oturuyor, ağzında sürekli bir gülümseme, ha bire eğilip pardon demesi gerekiyordu. Bakan bazı sorular sorduğunda coşkuyla ve uzun uzadıya açıklayıp dilekçeyi ona uzattı. Sonra da kalkıp bakana teşekkür ederek elini sıktı. Bakan onu verandaya kadar geçirdi. Müdür bey, iki kere eğildi. İlkinde merdivenlerden inmeden neredeyse yere kadar. İkincisinde ise merdivenlerin altında ve tabiri caizse, öylesine eğildi çünkü yukarı baktığında bakan yerine camları ve tavandan sarkan gaz lambasını gördü. Şapkasını başına geçirip utanç ve aşağılanma duyguları içinde oradan ayrıldı. Kendisini birinin önünde eğilmek durumu-

na sokan görevi değildi onu sıkan; yapmak zorunda kaldığı bütün o iltifatlar, ricalar, bakanın üstünlük taslayan duruşu, ve tek kuruş kâr etmeden bütün bunları yapmak zorunda kalmak canını sıkmıştı. Palha'nın evine vardığında bu haldeydi.

Palha'nın evinde ise on dakikada ruhu bütün o tozlardan, pisliklerden arınıp kendine geldi. Ev sahibinin kendisini karşılaması, sürekli onaylaması, yüzünde güller açması ve tabii ki puro ve çay ikramları... Bir anda üstün olan, mesafeli duran kişi kendisi olmuştu. Hatta Palha'nın ifade ettiği bir fikri küçümseyerek sol burun deliğini öbür tarafa çevirdiği bile olmuştu. Tabii ki Palha hemen fikrinin ne kadar saçma olduğunu görerek vazgeçmişti. Müdür bey bakanın ağır hareketlerini aynen kopyalamıştı. Evden ayrılırken en derin saygılarını sunan kişi, bu kez kendisi değil, ev sahibiydi.

Müdür bey sokağa çıktığı sırada, artık tamamen bambaşka bir insandı. Sakin, kendinden memnun bir insan olmuş, ruhu iyileşmiş ve Rubião kendisine çarptığı sırada tamamen eski haline dönmüştü. Artık bakanın karşısında nasıl iki büklüm olduğunu unutmaya başlamıştı. Şimdi ağzında leziz bir tat bırakan başka bir sakız vardı: Christiano Palha'nın kendi önünde nasıl iki büklüm olduğu.

XCVII

Rubião, Cattete'nin köşesine vardığında terzinin kendisini bekleyen bir adamla konuştuğunu gördü. Kadın adamın koluna girdi ve evli bir çift gibi Gloria istikametinde yürümeye başladılar. Acaba karıkoca mı yoksa arkadaş mıydı bunlar? Köşeyi döndüklerinde Rubião onları gözden kaybetti. Olduğu yerde durdu ve arabacının sözlerini aklına getirdi. Kafesli ev, sakallı genç adam, endamlı kadın, Harmonia Sokağı. Harmonia Sokağı. Terzi de Harmonia Sokağı demişti.

Yatağına yattığında saat oldukça geç olmuştu. Zamanın büyük kısmını pencerenin başında, elinde purosu, bu mese-

leyi düşünerek geçirdi ama bir sonuca varamadı. Dondon bu aşk ilişkisindeki üçüncü kişi olmalıydı. O olmalıydı çünkü gözleri fıldır fıldırdı kadının.

"Oraya yarın giderim. Yarın erken çıkar, köşede kadını beklerim. Ona 100 *reis*, 200 *reis*, 500 *reis*, ne kadar isterse o kadar para veririm. O da bana her şeyi anlatır."

Yoruldu ve gökyüzüne baktı. Güneyhaçı oradaydı. Ah! Sophia bir kerecik Güneyhaçı'na baksaydı! Hayatları ne kadar değişirdi. Yıldızlar da sanki bu düşünceyi onaylıyormuş gibi her zamankinden daha çok parlıyordu. Rubião orada öylece durarak ve binlerce aşk sahnesi hayal ederek yıldızlara baktı. Bundan sıkılınca da Güneyhaçı'nın sadece bir yıldız takımadası olmadığını, aynı zamanda bir şeref rütbesi olduğunu da hatırladı. Güneyhaçı ile ulusal bir ayrıcalık kazanmanın ne kadar zekice bir fikir olduğunu düşündü. Güneyhaçı işaretinin uşakların üniformalarının üzerinde durduğunu hayal etti. Çok yakışmıştı. Her şeyden önemlisi de, çok ender bulunan bir işaretti.

Pencerenin önünden ayrıldığında saat iki sularıydı. Pencereyi kapayıp yattı. Bir not getirmiş olan İspanyol uşağın sesiyle uyandı.

XCVIII

Yatağında oturdu. Uyku sersemi olduğu için zarfın üzerindeki yazıya dikkat etmedi. Açıp okudu:

> Dün siz gittikten sonra sizi çok merak ettik. Christiano şu an yanınıza gelemiyor çünkü gümrük müfettişiyle görüşmesi gerekiyor. Ayrıca geç uyandı. İyiyseniz lütfen bildirin. Maria Benedicta'nın da selamı var.
>
> Samimi dostunuz
> Sophia.

"Notu getirene söyle, beklesin."

Yirmi dakika içinde cevap, notu getiren zenci çocuğun elindeydi. Cevabını Rubião ona kendi elleriyle verdi. Çocuğa hanımlar hakkında sorular sorduktan ve iyi olduklarını öğrendikten sonra da çıkarıp 10 *tostões* verdi ve paraya ihtiyacı olduğu zaman gelip kendisini bulmasını söyledi. Çocuk, şaşkınlıktan açılmış gözleriyle geleceğine söz verdi.

"Hadi şimdi güle güle" diye hayırsever bir edayla gönderdi çocuğu.

Çocuk merdivenlerden inerken o da orada duruyordu. Çocuk bahçenin yarısına gelmişti ki, bir ses duydu:

"Bekle!"

Döndü. Rubião, merdivenleri inmişti. Birbirlerine yaklaşıp durdular. İkisi de bir şey söylemiyordu. Rubião ağzını açana kadar iki dakika geçti. Sonunda az önce de yaptığı gibi hanımların iyi olup olmadığını sordu. Çocuk da aynı cevabı verdi. Rubião, gözlerini bahçede gezdirdi. Güller ve papatyalar gayet güzel ve taze görünüyorlardı. Karanfillerin bazıları açıyordu. Diğer çiçekler, yapraklar, begonyalar, asma yaprakları, o küçük dünyadaki herkes sanki görülmez gözlerini Rubião'ya çevirmiş feryat ediyordu:

"Seni korkak. Hemen buraya gel ve çoktan yapman gerekeni yap. Bizi toplayıp gönder ona..."

Rubião sonunda, "Peki" dedi, "hanımefendilere saygılarımı ilet. Sana söylediğimi de sakın unutma; bir ihtiyacın olursa bana gel. Mektup sende, değil mi?"

"Evet efendim, burada."

"Cebine koysan daha iyi olur. Dikkat et, buruşmasın."

"Buruşturmam efendim" diye cevap verdi çocuk. Mektubu dikkatle cebine koydu.

XCIX

Çocuk gittikten sonra Rubião elleri sabahlığının cebinde, gözleri çiçeklerde, bahçede gezinmeye başladı. Biraz çiçek gön-

dermenin neresi yanlıştı ki? Doğal bir hediyeydi. Hatta ince bir davranışa yine ince bir davranışla karşılık vermek, bir tür zorunluluk sayılırdı. Hata etmişti, hemen bahçe kapısına koştu ama çocuk gitmişti. Sonra da bu tür neşeli hediyelerin yas zamanı gönderilmesinin uygun kaçmayacağı aklına geldi.

Bahçedeki yürüyüşünü sona erdirirken, bir çiçek tarhının arkasında bir mektup gördü. Eğilip aldı ve zarfı okudu. Yazı Sophia'nındı. Kendi aldığı mektupla karşılatırdı. Tamam, onundu. Ama gönderilen isim, o İblis'ti, Carlos Maria.

Demek ki bana mektup getiren çocuk bunu da götürüyordu ama düşürdü diye düşündü.

Mektubu elinde çevirerek iki tarafını da dikkatle inceledi. Ne yazıyordu acaba? O ölüm saçan zarfın içinde ne yazıyor olabilirdi? İhanetin, sapıklığın, şeytanın ve çılgınlığın diliyle yazılmış o birkaç satırda ne yazıyordu? Mektubu kaldırıp zarfın dışından okunup okunmadığına baktı. Kalın bir kâğıttı, okunmuyordu. Çocuğun mektubu düşürdüğünü anlar anlamaz geri döneceğini aklına getirince hemen onu cebine atıp içeri koşturdu.

Eve girince cebinden çıkarıp tekrar baktı. Elleri, ruhsal durumunun göstergesi gibi, titriyordu. Mektubu açarsa her şeyi öğrenecekti. Okuduktan sonra yakarsa, o korkunç merakını yenemeyip mektubu açmak için cehennem azabına benzer bir utanç yaşamayı göze alan kendisi hariç kimse ne yazdığını bilemeyecekti. (Bunları söyleyen ben değilim, kendisi. Odanın tam ortasında durmuş, ağzında nargilesi Boğaz'ı seyreden tembel bir Türk figürü dokunmuş halıya bakarak kendisi söylüyor bu sözleri. Sadece bunları değil üstelik, buna benzer daha nice kötü ve çirkin sözü...)

"Cehennem mektubu!" diye mırıldandı. Birkaç hafta önce bu lafı tiyatroda duymuştu. Çoktan unutup gittiği bu laf, oyun ile izleyici arasındaki ruhsal durum benzerliğini gösterircesine, hafızanın derinliklerinden çıkıp gelmişti şimdi.

Mektubu açmak için müthiş bir istek duyuyordu. Hatta açmaya yeltendi bile. Tek bir hareket yaptı. Kimse görmedi onu, duvarlardaki tablolar en ufak ilgi göstermemişti. Halıdaki nar-

gilesini tüttüren Türkün gözleri ise Boğaz'ın sularındaydı. Ama yine de vicdanı elvermiyordu. Mektubu kendi bahçesinde bulmuştu ama ona değil, başkasına aitti. Para bulmak gibi bir şeydi bu; insan bulduğu parayı götürüp sahibine vermez miydi? Canı sıkıldı, mektubu tekrar cebine koydu. Mektubu adresine göndermek ile Sophia'ya geri götürmek seçenekleri arasından, ikinci seçeneği tercih etti sonunda. Bu seçeneğin, mektupta ne yazıldığını yazarın yüzünde görmek gibi bir avantajı vardı çünkü.

"Gidip ona bir mektup bulduğumu söyleyeceğim. Mektubu ona vermeden önce de rahatsız olup olmadığına bakacağım. Rengi atarsa, o zaman da Harmonia Sokağı'ndan bahsetmekle tehdit ederim onu. Yemin ederim, 300, 800, 1.000, 2.000, 30.000 *conto* harcarım, gerekirse paraya boğarım o alçağı."

C

Müdavimlerden kimse o öğlen yemeğe gelmedi. Rubião on dakika kadar bekledikten sonra uşağı, gidip birinin gelip gelmediğine bakması için bahçe kapısına gönderdi. Gelen yoktu. Yalnız başına yemek zorunda kaldı.

Böyle yalnız yemekten hiç hoşlanmıyordu. Arkadaşlarının sohbetlerine, gözlem ve esprili yorumlarına ve en az bunlar kadar saygı ve sevgi gösterilerine o kadar alışmıştı ki yalnız yemek, hiç yememekle aynı şeydi ona göre. Üstelik şimdi bir de içine girmiş kötü ruhları başından savmak için Davut'a ihtiyacı olan bir Şaul* gibi hissediyordu kendini. Mektubu düşürdüğü için çocuğa kızıyordu. Cehalet bir avantajdı sanki. Vicdanı, mektubu geri vermekle, vermeyip saklamak arasında gidip geliyordu. Hem Sophia'nın mektubu okurken yüzü-

* Şaul, Yahudilerin kralı, Davut da onun komutanıdır. Davut, Şaul'un kızı Mihal ile evlenir. Şaul öldükten sonra da kral olur. – ç.n.

nün alacağı şekli görmek istiyor, hem de bundan korkuyordu. Kısacası her şeyi öğrenmek istemesinin nedeni, aslında ortada bir şey olmadığını öğrenmek istemesiydi.

Sonunda Davut, önceki akşam Vassouras'tan dönmüş olan Doktor Camacho kişiliğinde, peynir ve kahve servisi sırasında çıkıp geldi. Davut kutsal kitaplarda nasıl bir eşek yükü somunla çıkıp geldiyse, Doktor da bir şişe şarap ve bir oğlak yavrusuyla gelmişti. Kahvesinden ilk yudumunu alırken Minas milletvekilinin ağır hasta olması nedeniyle bölgenin etkili kişilerine mektup yazıp Rubião'nun adaylığı için yolu hazırladığını anlattı.

"Ben mi? Aday mı oluyorum?"

"Başka kim olabilir?"

Camacho, Rubião'dan iyisinin bulunamayacağını söyledi. Minas'ta mutlaka toplum yararına çeşitli hizmetlerde bulunmuştu, değil mi?

"Bazı hizmetlerde bulundum, evet."

"Önemli hizmetlerde bulundunuz. İlkelerimizi açıklayabileceğimiz bir organ ortaya çıkarmakta yardım etmek suretiyle bana yöneltilen okların bir kısmını üzerinize çektiniz. Hepimizin yaptığı maddi fedakârlığı saymıyorum bile. Bunu inkâr edemezsiniz. Elimden gelen her şeyi yapacağım. Üstelik bölünmeye karşı en iyi çözüm de siz olacaksınız."

"Bölünme mi?"

"Evet, bölünme. Cattas-Altas'tan Doktor Hermenegildo ile Albay Romualdo, bir boşluk doğduğu takdirde aday olacaklarını söylüyorlar. Bu durumda oylarımız bölünecek."

"Bölünür elbette. Peki onlar buna rağmen adaylıklarını koyarlar mı?"

"Bence buradan liderin onayını gönderdiğim zaman koymayacaklardır. Bana yönelttikleri suçlamaların biri, benim gücümün olmadığı. Şu anda gücüm olmadığını ben de kabul ediyorum ama onlara dedim ki, liderlerimiz bana güveniyor ve beni destekliyor. Bunun dışındakiler de beni destekleyeceklerine güvence verdiler. O zaman ne düşünürsünüz? Zamanımı, paramı ve yeteneğimi ilkelerimize bağlılığını bütün kanıt-

larıyla ortaya koymuş bir dostumuz için boşa harcadığımı mı düşünürsünüz? Hayır efendim! Beni dinleyecek ve önerdiğim çözümü kabul edeceklerdir."

Rubião çok heyecanlanmıştı. Mücadele ve zafer üzerine sorular sordu. Ek harcamalar mı yapması gerektiğini yoksa bir tavsiye mektubuna mı ihtiyacı olduğunu, hasta aday hakkında nasıl sürekli haber alabileceğini vs. öğrenmeye çalıştı. Camacho bütün sorularını cevapladı ve tedbirli olmasını tavsiye etti. "Siyasette en önemsiz şeyler bile kampanyanızın gidişatını etkileyip zaferi rakibinize kazandırabilir" dedi. Daha kazanmamış olsa bile isminin onaylanmasının avantajına sahipti ve bu da önemli bir şeydi.

"Sabırlı ve kararlı olun" dedi.

"Zaten ben de sabrın ve kararlılığın en güzel örneği sayılmaz mıyım? Eyaletim bir grup hayduta verildi. Şu Pinheiros çetesi için başka bir isim bulamıyorum. Üstelik bir de bazı arkadaşlarım (bunu size gizli kalmak şartıyla ve tamamen içtenlikle açıklıyorum), partinin beni reddetip yerime kendilerini göstermesi için aleyhime komplo kuruyorlar. Alçak herifler! Ah sevgili Rubião, siyaset denilen şu meret ancak İsa Efendimizin tutkusuyla karşılaştırılabilir. İhanet eden azizlerle inkâr eden azizler hep birliktedir. Bütün o dikenli taçların, hakaretlerin sonunda adamı kendi fikirlerinden yaptıkları haça asıp elleriyle ayaklarını haset, iftira ve ihanet çivileriyle çivilerler."

Konuşmanın heyecanı içinde dudaklarından dökülen bu son cümle, bir makalenin ana fikri olmaya layık göründü Doktor Camacho'ya. Yatmadan önce mutlaka bir yerlere yazmalıydı. Bir yandan da konuşma sürüyordu ve Doktor bu cümleyi tekrarlayarak aklına iyice yerleştirmeye çalışırken Rubião da Camacho'nun ayağa kalkıp büyük kampanyalar başlatmasını, tehditlerden yılıp kenara çekilmemesini istedi.

"Ben mi tehditlerden yılacağım. Kesinlikle hayır! Gulyabaniler bile korkutamaz beni. Hadi çıksınlar karşıma. İktidara geldiğimiz gün göreceğiz onları. Yaptıkları her şeyin bedelini ödeyecekler. Sakın unutmayın, hiçbir şey unutulmaz ve af-

fedilmez. İnsan her zaman bedelini öder. İnanın bana intikamdan büyük bir zevk, büyük bir tatmin yoktur. İyi ile kötünün mücadelesinde iyi sonunda galebe çalar. Arada hainler de olacaktır elbet ama onlar ya silinip gidecek ya da yakalanıp imha edileceklerdir."

Rubião, tamamen Camacho'ya ram olmuş bir halde dinliyordu. Camacho'nun gözleri ateşler saçıyor, dudaklarından lanetler dökülüyordu. Zafer taçları, onun ellerinde şekilsiz nesnelere dönüyordu. Her hareketi, bir ilkenin açılımı gibiydi. Kollarını açtığında bütün programı da açıyordu sanki. Rubião umutla doldu, ruhu yükseldi. Camacho, Rubião'nun önüne gelip konuşmasına ara verdi:

"Buyrun sayın milletvekili, oturumun kapanmasını isteyen bir konuşma yapın. Deyin ki, 'Sayın Başkan...' Hadi, benimle birlikte söyleyin: 'Sayın Başkan, Ekselanslarının...'"

Rubião ayağa kalktı. Yükseklik sarhoşluğu yaşıyordu. Meclise girerken ve yemin etmek üzere kürsüye yürürken gördü kendini. Bütün milletvekilleri ayaktaydı. Tir tir titriyordu. Biraz zor ilerledi ama sonunda odayı geçip kürsüye çıktı ve geleneksel yemini etmeyi başardı. Belki sesi biraz zayıf çıkmıştı, o kadar...

CI

Freitas'ın ölüm haberi geldiğinde, işte bu haleti ruhiyedeydi Rubião. Gizli gizli gözyaşı döktü, cenaze masraflarını üstlendi. Ertesi gün gömülene kadar cenazenin yanındaydı. Arkadaşının annesi onun odaya girdiğini görünce önünde diz çökmeye çalıştı ama Rubião tam zamanında onu kucaklayarak buna engel oldu. Dostumuzun bu hareketi, herkes üzerinde derin bir etki bıraktı. Biri gelip Rubião'nun elini sıktı ve daha sonra onu bir köşeye çekip birkaç gün önce nasıl haksız biçimde işten atıldığını fısıldadı. Ona karşı bir komplo kurmuşlardı.

"Görüyorsunuz, parti yaramaz adamların eline geçmiş..."

Cenazenin toprağa verilmesi zamanı geldiğinde annenin durumu içler acısıydı: Oğlunun naaşını öpüyor, ağlıyor, çığlıklar atıyor, ortalığı birbirine katıyordu. Kadınlar onu tabutun başından ayıramayınca iki erkeğin kadıncağızı çekmeleri gerekti. Çığlıklar atarak tabuta yaklaşmaya çalışıyordu: "Oğlum, oğlum!"

Bu arada işten atılan adam, "Bu bir skandaldır" diye ısrarla devam ediyordu. "Söylediklerine göre bu işten bakan da hoşlanmamış ama müdürün morali bozulmasın diye..."

Tabutun kapağı çivileniyordu: Dan-dan-dan.

Rubião, tabutun kulplarından birini tutması istendiğinde işten atılmış adamın yanından ayrıldı. Gelenlerin bir kısmı dışarıda bekliyorlardı. Komşular camlardan sarkmış, kapı önlerine çıkmışlardı. Yakınlarındaki birinin ölmesinin verdiği o acayip bakış vardı gözlerinde. Rubião'nun geldiği araba, diğer eski arabaların yanında fark ediliyordu. Rahmetlinin bu arkadaşı, önceden de insanların hakkında çokça konuştukları bir konu olmuştu. Buradaki varlığı, anlatılanları doğruluyordu. Rahmetli artık gerçekten takdir ediliyordu.

Rubião mezarlıkta herkesin ricası üzerine hiç de memnun kalmadığı bir şey yaparak kürekle mezara ilk toprağı attıktan sonra, mezarcıların koca kürekleriyle mezarı tamamen kapatmasını yaşlı gözlerle izledi. Herkes mezarın başına toplaştığında o aralarından ayrıldı. Mezarlığın kapısında, şapkasını sağa ve sola azametli bir edayla sallayarak başı öne eğik insanları selamladı. Arabasına bindiğinde kendisi hakkında alçak bir sesle konuşan insanları duyabiliyordu:

"Aynı bir senatör, ya da ne bileyim, temyiz mahkemesi yargıcı gibi..."

CII

Gece olmuştu. Rubião, aklında biraz önce gömdüğü zavallı arkadaşı olduğu halde şehirden geçiyordu. São Christovao So-

kağı'nda aynı kendisininki gibi bir arabanın geçtiğini gördü. İki atlı yaver, arabayı izliyordu. Araba, hükümet toplantısına giden bir bakanın arabasıydı. Rubião başını pencereden çıkarıp baktı ve içeri soktu. Yaverlerin atlarının seslerini içeriden dinlemeye devam etti. Başka atların da nal sesleri geliyordu, onlarınki diğer seslerden ayırt edilebiliyordu. Dostumuz öyle bir ruh hali içindeydi ki, arabası iyice uzaklaşıp artık tamamen duyulmaz olana kadar yaverlerin atlarının nal seslerini dinledi: Klopata-klop, klopata-klop, klopata-klop...

CIII

Dona Maria Augusta'nın ölümünün yedinci gününde, São Francisco de Paula Kilisesi'nde yedisi yapıldı. Rubião oraya gidince Carlos Maria'yı gördü. Bu karşılaşma, mektubu sahibine iade etme kararı almasına neden oldu. Üç gün sonra mektubu cebine koyup Flamengo'ya koşturdu. Saat öğleden sonra ikiydi. Maria Benedicta, yasının ilk günlerinde kendisini teselli eden komşularını ziyarete gitmişti. Sophia yalnızdı ve dışarı çıkmak üzere hazırlanmıştı.

"Olsun, hiç önemli değil" dedi, Rubião'yu oturması için içeri davet ederken, "sonra çıkarım."

Rubião da zaten fazla kalmayacağını, sadece bir kâğıt vermek için geldiğini söyledi.

"Neyse canım, oturun. Kâğıdı otururken de verebilirsiniz."

O kadar güzel görünüyordu ki, Rubião ezberlediği o sert sözleri söyleme konusunda biraz duraladı. Yas ona çok yaramıştı. Elbisesi de bir eldiven gibi üzerine oturuyordu. Oturduğunda ayağının yarısı, topuksuz ayakkabıları ve ipek çorapları göründü. Bütün bunlar, sanki onu affetmesi için yalvarıyordu Rubião'ya. Kınındaki kılıca (eski bir yazar, ruhu böyle adlandırır) gelince, körelmiş, etkisiz duruyordu. Rubião, giderek içindeki isteğin zayıfladığını hissetti. Ama söylenen ilk sözün arkası, kendiliğinden geldi.

Sophia, "Ne kâğıdı?" diye sordu.

Rubião, içindeki duyguları bastırarak, "Sanırım önemli bir kâğıt" dedi. "Bir mektup kaybettiğinizi hatırlamıyor musunuz, ya da bilmiyor musunuz?"

"Hayır."

"Sürekli mektup yazar mısınız?"

"Bazen yazarım ama o kadar önemli bir şey yazdığımı hatırlamıyorum. Verin bir bakayım."

Rubião'nun yüzünde sersemlemiş bir ifade vardı. Hiçbir şey söylemedi, hiçbir şey yapmadı. Gitmek için ayağa kalktı ama gitmedi. Altüst olmuş halde biraz sessizce durduktan sonra öfkelenmeden konuşmaya başladı:

"Sizden ne kadar hoşlandığım sizin için bir sır değil. Bunu bildiğiniz halde beni ne kabul ediyor, ne reddediyor; hep çekici yöntemlerle cesaret veriyorsunuz. Santa Theresa'yı da, trende kocanız aramızda otururken yaptığımız yolculuğu da unutmadım. Hatırlıyor musunuz? O yolculuk, benim için talihsiz bir yolculuk oldu. O günden sonra sizin esiriniz oldum. Siz şeytansınız, yılan gibisiniz. Size ne yaptım ben? Bana ilgi göstermemeniz elbette anlaşılabilir ama o zaman da benim gözümü açabilir..."

"Şşşt, biri geliyor" diye Sophia sözünü keserek ayağa kalktı. Kapıya doğru bakıyordu.

Gelen giden yoktu ama biri gelseydi Rubião'yu duyabilirdi çünkü konuşurken sesi giderek yükseliyor ve hırsla doluyordu. O anda bile yükseliyordu sesi. Artık umudu kalmadığına göre içini döküp bütün yüklerini boşaltabilirdi.

"Duyarlarsa duysunlar, umurumda değil" diye bağırdı. "Duysunlar bakalım. Ben söyleyeceğimi söyleyeceğim. Sonra da beni dışarı atın ve bu iş bitsin. Kimse bir adama bu kadar acı çektire –"

"Şşşt, Allah aşkına."

"Hangi Allahtan bansediyorsunuz? Beni iyi dinleyin, artık hiçbir şeyi saklamayacağım."

Uşaklar söylenenleri duyacak diye aklı başından giden Sophia, eliyle Rubião'nun ağzını kapattı. Sevdiğinin dokunuşu,

Rubião'nun tüm gücünü bir anda alıp götürdü. Sophia kendini toplayıp geri çekildi. Tam odadan çıkıyordu ki kapıda duraladı. Rubião ise kendini toplamak için pencereye yönelmişti.

CIV

Birkaç dakika onu dinledikten sonra Sophia Rubião'nun yanına döndü ve eteklerini hışırdatarak birkaç gün önce aldığı mavi saten divana oturdu. Rubião arkasına döndüğünde onu sitemle başını sallar halde buldu. Konuşmaya başlamadan önce Sophia parmağını ağzına götürüp sessiz olmasını rica ettikten sonra eliyle yanına davet etti. Rubião bu çağrıya itaat etti.

"Şu sandalyeye oturun." Oturmasını bekledikten sonra, "Size kızmak için nedenlerim var ama size kızmıyorum. Çünkü biliyorum ki siz iyi bir insansınız. Ayrıca içten olduğunuza da eminim. Bana söylediklerinizi için özür dileyin ve bunu unutalım."

Düzeltmek için yelpazesiyle elbisesinin sağ tarafına hafifçe vuruyordu. Sonra bileziklerini sallayarak kollarını kaldırdı, sonra da ellerini dizlerinin üzerine koyarak yelpazesini açıp kapatmaya başladı. Rubião'nun cevabını bekliyordu. Ama onun beklediğinin tersine, Rubião başını sallıyordu.

"Özür dileyecek bir şey yapmadım. Üstelik beni affetmemenizi tercih ederim. İsteseniz de istemeseniz de her zaman kalbimde olacaksınız. Oysa siz bana karşı içten davranmadınız çünkü beni aldattınız."

Sophia gerildi.

"Bana kızmayın, sizi incitmek istemiyorum. Ama beni acımasızca ve tahammül edilmez biçimde aldattınız. Tabii ki kocanızı sevmeniz iyi bir şey, sizi bunun için affettim ama..."

"Ama..." diye tekrarladı Sophia. Şaşkındı.

Rubião elini ceketinin cebine soktu, mektubu çıkarıp ona

verdi. Carlos Maria ismini okuduğu zaman Sophia'nın, benzinin attığı gözünden kaçmadı. Sanki bütün kanı çekilmiş gibiydi. Ama kendini kontrol etti ve bunun ne olduğunu, bu mektubun ne anlama geldiğini sordu.

"Bu sizin yazınız."

"Benim yazım. Ama ne yazmışım? Bunu size kim verdi?"

Rubião mektubu nasıl bulduğunu anlatmak istedi ama yeteri kadar ileri gittiğini düşünüp ayrılmak için izin istedi.

"Affedersiniz, mektubu kendiniz açın."

"Artık burada yapacağım bir şey kalmadı."

Genç kadın, "Durun. Açın şu mektubu. Alın işte. Okuyun" diyerek Rubião'nun ceketinin koluna yapıştı. Ama Rubião kolunu şiddetle çekerek şapkasını aldı ve çıktı. Uşaklardan çekinen Sophia, odadan çıkamadı.

CV

İlk dakikalarda o kadar kızgındı ki mektup aklına bile gelmedi. Sonunda yavaş yavaş düşünceleri mektuba yöneldi ama ne yazdığını daha hatırlamamıştı. Giderek kendini topladı ve Alagoas komitesiyle ilgili bir şey olduğunu düşündü. Zarfı yırtarak açtı; öyleydi. Mektup Rubião'nun eline nasıl geçmişti? Ve neden böyle şüphelenmişti? Şüphe doğuracak bir şey mi olmuştu, yoksa kendi kafasından mı uydurmuştu? Ya da hakkında dedikodu mu yapılıyordu? Mektubu Carlos Maria'ya gönderdiği uşağı bulup Rubião'ya onun verip vermediğini sordu. Vermemişti. Invalidos Sokağı'na vardığında mektup cebinde değildi. O da korkmuş ve kendisine bir şey söyleyememişti.

Sophia tekrar salona döndü. Dışarı çıkma isteği kalmamıştı. Zannettiği gibi olmadığını Rubião'ya göstermek için mektupla zarfın parçalarını topladı. Ama bu sefer de mektubu değiştirdiğinden şüphelenecekti. "Kahrolası!" diye mırıldanarak odanın içinde dolanmaya başladı.

Kalbi, hatıralarla dolmuştu. Carlos Maria'nın hayali geldi gözlerinin önüne. Hem sevdiği hem de nefret ettiği, koca gözlü hayalet. Aklından onu kovmaya çalıştı ama beceremedi. Narin hatlarıyla veya insanları hakir gören gülüşüyle kendisini izliyordu. Hayalet, kimi zaman önünde nezaketle eğilip selam veriyor ve gerçek olmadıklarını anlayana kadar nice uykusuz gecesine mal olan sözler söylüyordu. Bir gece bir davette edilmişti o sözler. Sophia neden bu maceranın gerçekleşmediğini bir türlü anlayamamıştı. Kendisinden gerçekten hoşlanmış görünüyordu, genç adam. O zamana kadar kimse aşkını o kadar cesurca ifade etmemiş veya söylediğine göre gecenin geç saatlerinde penceresinin altından geçmemişti. Diğer davetleri de hatırladı. Gizlice söylenmiş sözler, ateşli bakışlar... Bütün bu tutkunun hiçbir sonuç doğurmadan nasıl yok olduğunu anlayamamıştı. Belki de ortada tutku falan yoktu, belki de tüm bunlar, kadınları cezbetme konusunda silahlarını mükemmelleştirmek için yararlandığı bir yöntemden, boş söz ve davranışlardan ibaretti. Zaten tepeden bakan, alaycı, kibirli bir tipti.

Bu gizem hakkında ne düşünsündü ki? Bu kibirli adamdan zaten gittikçe daha çok iğrenmeye başlamıştı. Hatta bir keresinde ona gülmüştü, şu anda da rahat rahat yüzüne bakabilir durumdaydı. Gerçekten de artık onu unutmuş gibiydi. Bu yüzden de bu talihsiz mektup meselesiyle, adama karşı hissettiği kayıtsızlığı gidererek tekrar onu gündemine sokan Rubião'ya lanetler yağdırıyordu. Onunla ilgili ilk hatıraları geldi aklına, sözleri. Herkes kendisini güzel buluyordu. Carlos Maria da güzel olduğunu söyledi. O zaman bu neydi böyle? Muhtemelen adamın, ayaklarına kapanmasını sağlamadığı için böyle olmuştu. Keşke ona karşı fazla müteşekkir, fazla mütevazı davranmasaydı.

Aniden yan odadaki hizmetçi hızla salona girdi. Bir şeyin yere düşüp kırıldığını duyunca salona koşmuştu. Sahibesi salonun ortasında ayakta duruyordu.

"Bir şey yok" dedi.

"Ben de sandım ki..."

"Biblo yere düştü. Ortalığı toplayın."

"Hay Allah! Hem de Çin porseleni biblo!"

Zavallı porselen biblo; her zamanki gibi sakin sakin kütüphanenin rafında dururken Sophia, nasıl olduğunu bilmeden onu eline almış, bir süre parmakları arasında tutmuş, aklına ne kadar aşağılanmış olduğu gelince, belli ki kendine kızarak bibloyu yere fırlatmıştı. Zavallı biblocuk, ne porselen olması, hatta ne de Palha'nın hediyesi olması ona bir fayda sağlamıştı.

"Ama hanımefendi, bu biblo nasıl olda da..."

"Hemen dışarı çıkın."

Sophia, Carlos Maria'ya nasıl davrandığını hatırladı. Hemen adama teslim olmalar, kendini onun yerine koyup her hareketini affetmeler, gizli saklı el tutuşmalar... Onun ayaklarına kapanmıştı, olan buydu işte. Sonra, nasıl olduysa oldu, bir anda her şeyi farklı hissetmeye başladı. Her şeye karşın o da mutlaka kendisiyle ilgileniyordu. Aralarındaki ruhsal uyum, bu terk edişi mutlaka geri döndürecekti. Belki de hata başka bir yerlerdeydi. Muhtemel nedenleri tek tek bulup çıkarmaya başladı, mesela soğuk bir davranış, mesafeli bir hareket, ilgisini ona yöneltmemesi. Hatırladı ki bir keresinde evde yalnızdı ve onu yalnızken eve kabul etmekten korktuğu için uşakların evde olmadığını söylemelerini istemişti. Tamam işte, mutlaka bu olmalıydı. Carlos Maria gururlu bir adamdı, en küçük bir şeyden incinirdi. Belki de o gün kendisinin evde olduğunu öğrenmişti ve... Tamam işte, hatası buydu.

CVI

Ya da daha doğrusu kafası karışan ve geçtiğimiz bölümlerden birindeki arabacının hikâyesi ile Sophia'nın endişesini birbirine bağdaştıramayan sevgili okurumuz, hayretler içinde soruyor: "Bütün o Harmonia Sokağı hikâyesi, Sophia, Carlos Maria, kaçamak, falan filan, bunların hepsi bir laf salatasından, iftiradan başka bir şey değil miydi yani?" Okur da, Ru-

bião da bu iftiraya katıldı üstelik. Arabacı ise katılmadı çünkü ne bir isim verdi hatta ne de tam bir hikâye anlattı adamcağız. Dikkatli okusaydınız bunu görürdünüz. Evet mutsuz okurum, lütfen dikkat edin, bu tür maceralara meyilli bir adam, hiç arabasını gidip tam da buluşmanın olacağı evin önünde durdurur mu? Yaptığı kaçamağa şahit yaratmış olur böyle yaparsa. Dünyada o kadar çok sokak var ki, araba gidip arka sokaklardan birinde de pekâlâ bekleyebilir.

Arabacı, bir hikâyeyi tam olarak nasıl uyduracağını pek bilmiyor demek. Peki böylesi bir hikâye uydurmakta ne çıkarı vardı?

Rubião'yu bir eve götürmüştü. Dostumuz eve girip iki saat kaldı ve onu da orada bekletti. Sonra arabaya binip hareket etmesini söyledi. Bir süre sonra da arabadan inip yürümeye başladı ve kendisini takip etmesini istedi. Müşterisinin tam da istediği gibi bir müşteri olduğunu düşünmüştü ama daha ona bir hikâye uydurmak aklına gelmemişti. Yanında çocuğuyla önünden genç bir kadın geçince (Saude Sokağı'ndaki kadın) ve Rubião kadının arkasından hüzün ve sevecenlikle bakınca arabacı müşterisinin savurgan olduğu kadar duyarlı bir müşteri olduğu sonucuna varıp ona bir hediye vermek istedi. Harmonia Sokağı'ndan bahsettiyse bunun nedeni, geldikleri bölgeyi andırdığı içindir. Invalidos Sokağı'ndan genç bir adamı aldığını söylediyse bunun da nedeni, emin olun, bir önceki akşam oradan bir müşteri (belki de Carlos Maria'nın ta kendisini) almasıdır. Belki kendisi de o sokakta oturuyordur. Veya nasıl geceleri gördüğümüz rüyalar gündüz yaşadıklarımızdan kaynaklanıyorsa o anda böyle bir doğaçlama yapmasına yol açan başka bir sebep vardır. Tabii bütün arabacıların hikâye uyduran adamlar olduğunu söylemiyoruz, ki aslında bölük pörçük parçaları bir araya getirerek bir hikâye uydurmak, önemli bir marifettir.

Geriye bir tek yas elbisesi diken terzilerden birinin Harmonia Sokağı'nda oturması gibi bir rastlantı kalıyor. Her ne kadar buna da mukadderat denilebilirse de aslında tamamen terzinin suçudur. Şehir merkezine daha yakın bir yerde oturabi-

lirdi, öyle değil mi? Hem böylece iğnesini ve kocasını daha kolay terk edebilirdi. Oysa bu ikisini dünyadaki her şeyden daha çok sevdiği için bana da kitabın akışını durdurmam için bir neden kalmamıştı.

CVII

Sophia'nın düşüncelerinin açıklanmaya ihtiyacı yok. Gerçeklere dayanıyorlar. Hatta Carlos Maria'nın, onun ilk umuduna cevap vermemekle kalmayıp, ikincisine, üçüncüsüne ve bundan sonra giderek azalan umutlarına da cevap vermemesi gibi aşırı bir gerçek var ortada. Bu ilgisizliğin nedeni olarak, Sophia'nın bir neden ararken üç neden bulduğunu gördük. Oysa Carlos Maria'nın, bu tip kaçamakları pek yavan hissetmesini sağlayan bir macera yaşıyor olabileceğini hiç aklına getiremedi. Bu da dördüncü neden olabilirdi ve belki de asıl neden buydu.

CVIII

Rubião birkaç ay Flamengo'ya gitmedi. Hiç de kolay uygulanacak bir karar değildi bu. Sık sık pişman oldu, bu kararını sonuna kadar uygulayabileceğinden tereddüt duydu. En az bir kere gidip Sophia'yı görmek ve kendisini affetsin diye yalvarmak niyetiyle evden çıktı. Niçin affedecekti peki? Belli değildi ama affedilmek istiyordu. Ancak evden çıktığı anda aklına Carlos Maria geliyor ve bir an için duraklıyor ve bu duraklama, onun ziyaretini engelliyordu. Sadece hanımefendinin güzel gözlerinin sıcaklığına yalvarmak için mutsuz bir mirasyedi gibi oraya gitmesi, pek yakışık almayacaktı. Ancak bir yandan da depoya gidip Palha'yı görmeye devam ediyordu. Beşinci haftanın sonunda Palha, evlerine gelmediği için Ru-

bião'yu payladı. İki ay daha geçince, kendilerine tavırlı olup olmadığını sordu.

Rubião, "Çok işim var" diye cevapladı hemencecik. "Şu siyasi meseleler çok vakit alıyor. Ama pazar günü gelirim."

Sophia, onu nasıl karşılayacağını planladı. Mektup konusunu açmak için fırsat kollayacak, sonra da kutsal olan ne varsa adına yeminler ederek yazdıklarının gözden düşmesini gerektiren şeyler olmadığını anlatmaya çalışacaktı. Beyhude çabalar! Rubião pazar günü gelmedi. Bir pazar geçti, bir sürü pazar geçti... Sophia bir gün ona Alagoas Fonu'na üyelik belgesi gönderdi. Rubião bağış miktarı olarak *5 conto* belirledi.

Bu kâğıdı ortağına götürdüğünde Palha, "Ama bu miktar fazla" dedi.

"Daha azını vermem."

"Öyle de bu kadar fazla bir miktar vermeden de cömert bir bağış yapabilirsiniz. Bu kâğıtların sadece bir düzine kişiye mi gönderildiğini sanıyorsunuz yoksa? Birçok kadının ve adamın elinde bu belgelerden var. Ayrıca Commercio Meydanı'ndaki dükkânlarda da istediğiniz anda bulabilirsiniz bu kâğıdı. Daha az bağış yapın."

"Kâğıda yazdığım miktarı nasıl değiştireyim?"

"3 *conto* da yeter. 3 *conto* gayet iyi bir miktar. Tabii daha çok bağış yapanlar da var ama onların ya resmi pozisyonları ya da sahip oldukları milyonlar gereği böyle yapmaları gerekiyor. Mesela Bomfin, 10 *conto* bağışladı."

Rubião, dudaklarındaki alaycı gülümsemeyi bastıramıyordu. Kafasını sallayarak *5 conto*'da ısrar etti. Kâğıda yazdığı miktarı ancak önüne bir rakamı yazmak suretiyle değiştirebilirdi ki bu durumda *15 conto* bağışlamış ve Bomfin'i geçmiş olacaktı.

"Elbette isterseniz 5, 10, hatta 15 verebilirsiniz ama sermayenize biraz daha özen göstermelisiniz. Sermayenizi kemiriyorsunuz. Unutmayın artık eskisi kadar gelir getirmiyor."

Rubião, bütün varlıklarını (hisse senetleri, poliçeler, tapu senetleri) Palha'ya emanet etmiş, o da onları depodaki kasaya koymuştu. Faizleri, temettüleri ve bir süre önce gayet ucu-

za aldırdığı, şimdiyse iyi bir gelir getiren üç evin kiralarını Rubião adına topluyordu. Ayrıca Rubião'nun altınlarını yatırım için değil, sırf saymak için biriktirmek gibi bir tutkuya sahip olması nedeniyle önemli sayıdaki altın paraları da kasaya koymuştu. Palha bütün bu servetin değerini, servetin sahibinden daha iyi biliyordu. Şahit olduğu bir şey daha vardı ki, deniz sütliman olmasına, ortalıkta en ufak bir fırtına bulutu olmamasına karşın, gemide delikler açılmıştı. Komite başkanının kocası olduğuna işaret ederek 3 *conto*'nun yeterli olacağı konusunda ısrar etti.

Ama Rubião 5 *conto*'dan vazgeçmedi. Üstelik bir 10 *conto* daha istedi. 10 *conto* lazımdı ona. Palha kafasını kaşıdı.

"Pardon", dedi bir an sonra, "niçin lazımdı? Bu parayı kaybetmeyeceğinize ya da en azından riske atmayacağınıza emin misiniz?"

Rubião, bu itiraza güldü.

"Kaybedeceğime emin olsaydım gelip sizden istemezdim. Tabii biraz riske atabilirim ama risk almazsanız kazanç da sağlayamazsınız. O paraya bir iş için, aslında üç iş için ihtiyacım var. Bunlardan ikisi borç. Gayet güvenli borçlar ve tutarı da sadece 1.5 contos. Kalan 8.5 *conto*'yu da bir işe yatıracağım. Neden başınızı sallıyorsunuz? Daha ne olduğunu bile bilmiyorsunuz."

"Zaten bunun için olmaz diyorum. Bu işi bana danışıp içinde kimlerin olduğunu söyleseydiniz ben de paranızı riske atıp atmadığınızı söylerdim. Bu durumda bir şey elde etmeden paranızı kaybetmenizden korkuyorum. Honest Capitan's Union Company'deki hisselerinizi hatırlamıyor musunuz? Size insanları kandırıp paralarını ellerinden almak için firmaya böylesine fiyakalı bir isim takmış olduklarını söylememiş miydim? Bana inanmayıp paranızı yatırmıştınız. Şimdi firmanın hisseleri çok düştü. Üstelik altı aydır temettü de vermediler."

"O zaman o hisseleri satın. O para bana yeter. Ya da kasadan hisseleri bana verin. İsterseniz ben gelip alayım, isterseniz siz Botafogo'ya gönderin."

Palha, hararetle Rubião'yu tuttu: "Hayır, hiçbir şey yapmayacağım. Size 10 *conto* verememem. Zaten şimdiye kadar her isteğinizi kabul ettim. Benim görevim, size direnmektir. Güvenli borç mu? Ne borcuymuş bu? Görmüyor musunuz, sizden paranızı alıp sonra da borçlarını ödemiyorlar. Hatta adamlar işi, her gün kendilerine borç veren kişinin evine yemeğe gelmeye kadar götürmüş. O Carneiro'yu sizin evde tam üç kere gördüm. Diğerlerinin da size borcu var mı, bilmiyorum. Kuvvetle muhtemeldir. Bu kadarı da fazla artık. Bunları size söylüyorum çünkü dost acı söyler. İleride sizi uyarmadığımı söyleyemezsiniz. Elinizdeki avcunuzdakini etrafa saçarsanız, siz nasıl yaşarsanız? Hatta bizim şirket bile batabilir."

"Bizim şirket batmaz" dedi Rubião.

"Niye batmasın? Bütün şirketler batabilir. 1864'te Banker Souto'nun bile battığını gördüm."

Rubião, ortağının tavsiyesini düşündü. Yalnızca iyi bir tavsiye olduğu ya da muhtemelen haklı olduğu için değil, kabaca ifade edilmiş olmasına rağmen arkasındaki iyi niyeti görmüştü. İçinden ona müteşekkir oldu ama yine de tavsiyeyi dinlemedi. 10 *conto*'yu istedi. Bundan sonra daha dikkatli olacaktı. Nakit olarak ve gerekirse satılıp nakde çevrilecek şeyler olarak daha çok parası vardı.

"Yalnızca satılıp nakde çevrilecek şeyler" diye Palha onu düzeltti.

Bir an sonra da ekledi:

"Tamam ama şimdi geç kaldık. Yarın size 10 *contos* getiririm. Ya da neden siz Flamengo'ya gelip almıyorsunuz? Sizi incitecek bir şey mi yaptık? Yoksa kadınlar mı bir şey yaptı size? Sizi son gördüğümde kadınlarla tartışıyor gibiydiniz. Hadi bana anlatın da ben de onların cezasını vereyim."

Rubião gözlerini arkadaşından kaçırdı. Hani her şeyi biliyormuş da içten içe kendisiyle dalga geçiyormuşçasına keskin bir ironiye sahip bu sözlerden etkilenmişti. Tekrar Palha'ya baktığında gözlerinde sorgulayıcı bir bakış gördü ve cevapladı:

"Bir şey yapmadılar. Yarın akşam gelirim."

"Yemeğe gelin."

"Yemeğe gelemem. Misafirlerim olacak. Akşamüstü gelirim." Zorla gülerek ekledi:

"Sakın kadınları cezalandırmayın. Bana bir şey yapmadılar."

Rubião kapıdan çıkarken, Palha, "Aramızdaki bağı kıskanan biri bunu etkisi altına almış" diye düşünüyordu. "Ya da Sophia onu kendinden uzaklaştıracak bir şey yaptı."

Ama Palha daha yerine dönmeden Rubião tekrar kapıda göründü. Parayı daha erken alması gerektiğini söylemek için gelmişti. Parayı depoya gelip alacak, akşam da onları ziyarete gidecekti. Para ona öğleden sonra ikide lazımdı.

CIX

O gece Rubião, rüyasında Sophia ile Maria Benedicta'yı gördü. Geniş bir terasta, sadece eteklerini giymişlerdi. İkisinin de sırtı çıplaktı. Elinde, ucundaki beş püskülünde demir parçacıklar bulunan bir kırbaç olan Sophia'nın kocası, ikisini de acımasızca kırbaçlıyordu. Yalvarıyor, kendisini affetmesini istiyorlardı. Acıdan kıvranıyorlardı. Her tarafları kana bulanmıştı. Etleri parça parça dökülüyordu. Ama rüyada Sophia'nın neden İmparatoriçe Eugenia, Maria Benedicta'nın da onun nedimesi olduğunu, tam olarak bilemeyeceğim. Alvares de Azevedo'nun kahramanlarından biri, "Rüya, rüyadır, Penseroso" demişti. Ben, Hamlet'in en çılgın konuşmalarından birini söyleyen yaşlı Polonius'un sözlerini tercih ederim: "Onun deliliğinde bile bir düzen var." Rubião'nun da Sophia ile Eugenia'yı birleştirmesi, düzenli bir şeydi. Hatta aşağıda okuyacağınız çok daha abartılı şeyde bile bir düzen vardı.

Evet, Rubião, büyük bir öfke içinde kırbaçlamanın durdurulmasını, Palha'nın asılmasını ve kırbaçlananların oradan götürülmesini emretti. Kırbaçlananlardan biri, Sophia, Rubião için bekletilen açık arabaya binmeyi kabul etti. Atlar dörtnala giderken bütün zarafeti ve güzelliğiyle, heybetli ve ihti-

şamlı Rubião'nun yanındaydı. Önce iki at vardı ama sonra sayıları sekize çıktı. Dört çift güzel hayvan. Sokaklar, pencereler insanlarla doluydu. Herkes tezahüratta bulunuyor, üzerlerine çiçekler yağıyordu. Rubião, İmparator Louis Napoléon olduğunu düşündü. Köpek de arabada, Sophia'nın ayaklarının dibindeydi.

Rüya, ansızın bitiverdi. Ne bir sonuca bağlanmış, ne kavga gürültü çıkmıştı. Rubião, gözlerini açtı. Belki de bir pire ısırmıştı onu veya başka bir şey olmuştu. "Rüya, rüyadır Penseroso!" Ama ben hâlâ Polonius'un sözlerini yeğlerim: "Sizin deliliğinizde bile bir düzen var."

CX

Rubião iki krediyi verdi ve o işe yatırım yaptı. Yatırım, Rio de Janeiro limanında gemi indirme ve bindirme koşullarının iyileştirmesine yönelik bir projeydi. Borçlardan biri *Atalaia*'nın ödenmemiş bir senedinin ödenmesi için verilmişti. Bu borç çok önemliydi çünkü gazetenin yayın hayatına son vermesi tehlikesi ortaya çıkmıştı.

Camacho, Rubião parayı evine götürdüğünde, "Güzel" dedi. "Size çok teşekkür ederim. Görüyorsunuz, bu kadar küçük bir şey bile yayın organımızı susturabilirdi. Elbette yolumuzda yürürken bu gibi dikenleri de temizleyeceğiz. İnsanlar eğitimsiz. Kendileri için çalışanları, anayasal özgürlükler için her gün arenaya çıkıp dövüşenleri bilmiyorlar, onlara destek olmuyorlar. Düşünün, bu para elimize geçmeseydi herkes kendi yoluna gidecek ve ilkeler, sadık koruyucularından yoksun kalacaktı."

"Asla!" diye itiraz etti Rubião.

"Haklısınız. İki kat fazla çalışmalıyız. *Atalaia*, her düştüğünde daha büyük bir kuvvetle tekrar ayağa kalkan o masal kahramanına benzeyecek."

Camacho bunları söylerken bir yandan da elindeki para

destesine bakıyordu. "1 *conto* 200 *milreis*, değil mi?" dedi ve parayı cebine koydu. Artık kurtulduklarını ve bundan sonra gazetenin gelişeceğini söyleyerek devam etti. Aklında bazı yenilikler vardı. Hatta daha da ileri gitti:

"Programımızı geliştirmeli, arkadaşlarımıza yeni bir enerji vermeli, gerekirse onlara karşı saldırıya geçmeliyiz."

"Nasıl?"

"Nasıl mı? Üzerlerine giderek. Tabii sadece sözlerimizle. Yani, hatalarını düzeltmekten bahsediyorum. Parti organının giderek laçkalaştığı ortada. Parti organı diyorum çünkü gazetemiz, partimizin fikirlerinin yayımlandığı bir organ. Aradaki farkı anlayabiliyor musunuz?"

"Anlıyorum."

Camacho, eline bir puro aldı ve yakmadan, "Laçkalaşıyor" dedi. "İlkeleri daha çok vurgulamamız lazım. Bunu da açıkça, dürüstçe ve gerçekleri dile getirerek yapmalıyız. İnanın bana liderlerin bunu kendi arkadaşlarından, kendi yandaşlarından duymaya ihtiyaçları var. Partilerin birbiriyle uzlaşmasını hiçbir zaman reddetmedim; hatta bunun için savaştım ama uzlaşma, bir entrika oyunu değildir. Mesela benim eyaletimde Pinheiros'un yandaşları sadece benden kurtulmak gibi bir amaç için hükümetin desteğini alabildiler. Peki, benim yandaşlarım, hükümetin Pinheiros grubunu desteklediğini görünce ne yaptı dersiniz? Onları desteklediler."

"Pinheiros grubunun belli bir gücü var mı?"

Camacho, kibrit kutusunu açmak üzereyken hiddetle kapatıp, "Hiçbir gücü yok" diye cevap verdi. Aralarında eski bir mahkûm ile eskiden berberde çıraklık yapan biri var. 1855'te Recife Fakültesi'ne girdi. Bence vaftiz babasının ona bıraktığı miras sayesinde o okula girebildi. Skandallarla dolu bir hayatı var ama yine de okuldan mezun olur olmaz eyalet meclisine giriverdi. Oysa aptalın tekidir. Ben ne kadar papaysam, o da o kadar üniversite mezunudur."

Camacho ile Rubião, gazetenin siyasi çizgisinin biraz değiştirilmesi üzerinde görüş birliğine vardılar. Camacho, liderlerinden gelen tepki üzerine Rubião'nun adaylığının zorlaş-

tığını hatırlattı. "Aslında hepsi değil de bazıları tepki gösterdi" diye lafını düzeltti. Rubião bir şey demedi. Camacho bunu vaktiyle söylemişti, şimdi tekrar hatırlayınca canı sıkıldı. Meclise girebilirdi, oraya girmeliydi. Onlar, o liderler, onu istemeyenler, bu hatalarından dolayı pişman olacaklar diye düşündü. Milletvekili, senatör, bakan olunca hepsinin gözü fal taşı gibi açılacaktı. Dostumuzun yüreği, arkadaşı tarafından tutuşturulmuştu. Ama artık nefret ve kıskançlık gibi duygularla değil, saf bir tutkuyla, o günlerin kesinlikle geleceğine beslediği içten inançla ve göz kamaştırıcı bir ihtişam beklentisiyle o ateşi kendi kendine harlıyordu. Camacho, Rubião'nun tam kıvamına geldiğine karar verdi.

"Bizimkiler de aynı düşüncede. Bence bizimkileri biraz tehdit etmek, hiç de zamansız kaçmaz."

O akşam Camacho, bazı eyaletlerde partisine iktidarın vefasızlığına teslim olup yozlaşmış ve değersiz insanları desteklememesi tavsiyesinde bulunduğu makalesini Rubião'ya okudu. Makale, şöyle sona eriyordu:

"Partiler disiplinli ve birlik beraberlik içinde olmalıdır. Hiç de öyle düşünmedikleri halde, disiplinin ve birlik beraberliğin, rakiplerin elinden gelen menfaatleri reddetme noktasına kadar götürülemeyeceğini ileri sürenler var. *Risum teneatis*!* Tanrı korkusuyla titremeden kim böyle bir günah işleyebilir? Ancak bir an için bunun doğru olduğunu, muhalefetin, bir an için hükümetin aşırılıklarına, yasaları çiğnemesine, iktidarı suiistimal etmesine, doğru yoldan sapmasına göz yumduğunu varsayalım. *Ne olmuş yani?* Bu çok nadiren olabilir ve ancak içinde kötü değil iyi unsurlar barındırıyorsa kabul edilebilir. Her partide muhalifler ve dalkavuklar vardır. Partinin rüşvet çarkına batmasını teşvik ederek laçkalaşmamızı sağlamak, rakiplerimizin yararınadır. Gerçek budur. Bu gerçeği inkâr etmek, ulusumuzun ruhunu incitir. Kendini satanlar tapmaktan kovulacak, orada ancak ilkelerimizin kalıcı zaferini, kısa vadeli küçük çıkarlarının üstünde tutan inanç sahibi, temiz kalp-

* (Latince) Güldürmeyin beni! – ç.n.

li insanlar kalacaktır. Buna karşı gelen kim varsa, karşılarında bizi bulacaktır. Artık ok yaydan çıkmıştır!"

CXI

Rubião makaleyi çok beğendi, mükemmel buldu. Sadece yeterince güçlü değildi, belki. Mesela "kendini satanlar" lafı iyiydi ama, "ruhunu satan reziller" daha iyi olabilirdi:

"Ruhunu satan reziller mi? Evet ama bu sözde bir bozukluk var" dedi Camacho. "R harfi çok tekrar ediyor. Ruhunu... reziller. Size de bu biraz kulak tırmalayıcı gelmiyor mu?"

"Ama tekrar eden başka harfler de vardı. Neydi o, *ves... vis*?"

"*Vae victis*. Ama o Latince bir deyim. Reziller yerine başka bir şey koysak? Mesela ruhunu satan tüccarlar."

"Ruhunu satan tüccarlar fena değil."

"Ama buradaki 'tüccarlar' lafı, reziller kadar vurucu değil."

"O zaman reziller kalsın. Ruhunu satan reziller güçlü bir ifade. Kimse harflerin tekrarlanıp tekrarlanmadığına bakmaz. Benim hiç dikkatimi çekmedi. Vurucu bir ifade olduğu için sevdim. Ruhunu satan reziller."

"Ruhunu satan reziller, ruhunu satan reziller" diye Camacho alçak sesle birkaç kez tekrarladı. "Bana da fena gelmiyor şimdi. Ruhunu satan reziller. Tamam, kabul ediyorum." Değişiklikleri yaparak tekrar okudu: "Ruhunu satan reziller tapınaktan kovulacak, orada ancak ilkelerimizin kalıcı zaferini, kısa vadeli küçük çıkarlarının üzerinde tutan, inanç sahibi, temiz kalpli insanlar kalacaktır. Buna karşı gelen kim varsa, karşılarında bizi bulacaktır. Artık ok yaydan çıkmıştır!"

Bizzat kendisinin de makalenin yazımında küçük bir rolü olduğunu hisseden Rubião, "Çok güzel" dedi.

Camacho gülümseyerek, "Beğendiniz mi?" diye sordu. "Bazıları yazılarımda hâlâ öğrencilik günlerimin taze heyecan-

larını buluyor. Buna bir şey diyemem, bilmiyorum. Tek söyleyebileceğim, genel temalarımın aynı olduğu. Onları aynen korumam gerekir. Korumamız gerekir."

CXII

Birçok eski kitapta "şu konuda neler oldu" şeklinde bölümleri özetlerler ya, işte benim de aynı şeyi yapmam gereken yer, tam burası. Bernardim Ribeiro'nun yaptığı* ve diğer harika kitaplarda yapılan şey, bu. Başka dillerde yazılmış kitaplarda da, Cervantes ya da Rabelais'ye kadar gitmeye gerek kalmadan, kitaplarındaki çoğu bölümler sırf o özetler nedeniyle okunan Fielding ve Smollet'i örnek vermek yeter. Mesela *Tom Jones*, IV. kitap, I. bölümü alalım. Şöyle bir başlık görürüz: "Beş Sayfadan Oluşur." Açık, net, kimseyi kandırmayan bir başlık. Ne bir eksik, ne bir fazla, tam beş sayfa vardır. İsteyen okur, isteyen okumaz. Yazar, okuyanlara bir de yalakalık yapar: "Şimdi de önsözü uzatmadan, sonraki bölüme geçelim."

CXIII

Ben de bu kitapta aynı yöntemi izleseydim, her şeyi açıklayan şöyle bir başlık yazmam gerekirdi: "Makalede Yaptığı Değişiklikten Hoşnut Kalan Rubião'nun, Başka Tanımlamalar Üzerinde Uzun Uzun Düşünüp Sonunda Okuduğu Bütün Kitapları Kendisinin Yazdığını Sanması."

Bunu yeterli görmeyen okurlar da çıkacaktır. Şüphesiz bu okurlar, Fielding'in beş sayfada verdiği özetin bile böyle bir şey için yetersiz kalacağına bakmadan, dostumuzun ruhsal vazi-

* Öncü Portekiz şair ve yazarı. Delirerek öldü. *Menina e Moca* adlı eseri, günümüzde de Portekiz'in önemli eserlerindendir. – ç.n.

yetinin tam bir analizini isteyeceklerdir. Rubião'nun arkadaşıyla ortak bir tanım bulmasıyla okuduğu bütün kitapları onun yazmış olması arasında tam bir uçurum var. Ama emin olun işin en zor tarafı, tek bir tanımdan ilk kitabın yazımına atlamak oldu. Ondan sonrası kolayca geldi. Ama tanı bir analiz oldukça uzun ve sıkıcı olacaktır. Demek ki bu analiz meselesini şurada bırakmak daha iyi olur: Rubião birkaç dakikalığına, kendini başkalarının kitaplarının yazarı olarak gördü.

CXIV

Önümüzdeki bölümün, tek bir başlıkta özetlenip özetlenemeyeceğini, ben de bilemiyorum.

CXV

Rubião, Sophia'yı görmeme, en azından Flamengo'ya gitmeme kararını azimle uyguluyordu. Bir gün Sophia'yı, yanında Alagoas komitesindeki kadınlardan biriyle bir araba içinde geçerken gördü. Sophia ona eğilerek ve gülümseyerek selam verdi, el salladı. O da heyecanla şapkasını çıkararak selamını aldı. Ama öyle eskiden rastlasaydı olacağı gibi yerine çakılıp kalmadı, sadece giden arabaya bir bakış atıp yoluna devam etti. Bir yandan da mektup olayını düşünüyor, sanki aralarında hiçbir şey geçmemiş gibi, her türlü çekinmeden ve aşağılamadan uzak bir şekilde Sophia'nın kendisine nasıl el salladığına şaşırıyordu. Yanında birinin bulunması ve aklının komite çalışmalarıyla meşgul olması, Sophia'nın inceliğini açıklayabilirdi tabii ama Rubião bu olasılığı aklına getiremedi.

"Nasıl bu kadar kayıtsız olabilir?" diye soruyordu kendine. "Invalidos Sokağı züppesine gönderdiği mektubu bulduğumu hatırlamıyor olabilir mi? Artık bu kadarı da çok faz-

la. Sanki hiç önem vermediğini, canı hangi mektubu çekerse yazabileceğini yüzüme vuruyor gibi. Elbette canı ne isterse yazabilir ama kendine bir posta kutusu kiralasa daha iyi eder. Daha ucuza getirir."

Bu düşüncesini çok zekice bulup güldü. Bu kahkahayla tam o sırada oradan geçen birine selam vermek zorunda kalması melankolik düşüncelerini dağıttı. Bu arada kendisini Bank of Brazil'e getiren diğer meseleyi hatırladı.

Bankadan içeri girerken, dışarı çıkmakta olan ortağına rastladı.

"Biraz önce Dona Sophia'ya rastladım."

"Nerede?"

"Ourives Sokağı'nda. Yanında bir hanımla birlikte bir arabanın içindeydi. Nasılsınız?"

Palha bu soruya cevap vermeden, "Sophia'ya rastladınız ve hâlâ hatırlamıyorsunuz" dedi. "Çarşamba gününün, yani yarın değil öbür günün, Sophia'nın yaş günü olduğunu hatırlamıyorsunuz. Sizi yemeğe davet etmeyeceğim. Çünkü bu sizin uzun ve sıkıcı bir akşam geçirmenizi istemek anlamına gelir. Buna cesaret edemem. Ama bir bardak çayı kısa sürede içebiliriz. Bana bu iyiliği de mi yapmayacaksınız?"

Rubião hemen cevap vermedi.

Sonunda, "Yemeğe geleceğim" dedi. "Çarşamba mıydı? Beni sayabilirsiniz. Evet itiraf ediyorum, unuttum ama aklımda o kadar çok şey var ki... Yarım saat içinde depoda olacağım. Beni bekler misiniz?"

Yarım saat dolmadan, depoya geldi ve 2 *conto* istedi. Palha, bu sefer Rubião'nun sermayesinin azar azar erimesine karşı çıkmadı ve usulen bir iki tepkiden sonra, tam bir kayıtsızlıkla istediği parayı verdi. Rubião, aceleyle gidip göz kamaştırıcı bir pırlanta alarak bir karta üç beş satırlık kutlama yazıp çarşamba günü elinde olacak şekilde Sophia'ya göndermeden, eve gitmedi.

Hizmetçi paketi getirdiğinde, Sophia odasında ayakkabılarını giyiyordu. O gün aldığı üçüncü hediyeydi bu. Hizmetçi de paketin içinde ne olduğunu görmek için onun açması-

nı bekliyordu. Sophia paketi açıp pahalı bir pırlantayla süslenmiş kolyeyi gördüğünde gözleri kamaştı. Ondan bir hediye bekliyordu ama aralarında geçenlerden sonra hâlâ bu kadar cömert olabileceğini ummamıştı. Kalbi pır pır etti.

"Hediyeyi getiren burada mı?"

"Gitti efendim. Ne kadar güzel bir kolye, madam!"

Sophia kutuyu kapatıp ayakkabılarını giydi. Biraz yalnız oturup olanları düşündü. Kalkarken şöyle düşünüyordu:

"Bu adam bana tapıyor."

Giyinmeye başladı. Aynanın önüne geldiğinde bir süre durup kendini izledi. Endamına, omuzlarından bileklerine kadar açıkta bıraktığı kollarına, hülyalı gözlerine memnuniyetle baktı. 29 yaşındaydı ama 25 yaşında gösterdiğini düşündü. Haksız da değildi. Korsesini giyip bağladı, yakasını güzel boynunun büyük kısmını açıkta bırakacak şekilde ayarladı. Bunu yapınca da kolyenin boynunda nasıl duracağını görmek istedi ve kolyeyi kutusundan çıkarıp boynuna taktı. Sola döndü, sağa döndü, aynaya yaklaştı, çeşitli duruşlar denedi, odanın ışığını artırdı. Mükemmel duruyordu. Sonra da kolyeyi kutusuna koyup yerine kaldırdı.

"Bu adam bana tapıyor" dedi tekrar.

Bu arada Rubião akşam yemeği için Flamengo'ya giderken, "O adam mutlaka orada olacaktır" diye düşünüyordu. "Ama benimkinden daha güzel bir hediye kesin verememiştir."

Gerçekten de Carlos Maria oradaydı. Alagoas komitesinden bir kadınla ve Maria Benedicta ile sohbet ediyordu. Davetliler, özellikle seçilmiş, sınırlı sayıda insandan oluşuyordu. Binbaşı Siqueira ile kızı da, Rubião'nun Santa Theresa'daki yemekte tanıştığı başkaları da yoktu. Alagoas komitesinden birkaç kadının varlığı, davetlilerin özellikle seçilmiş insanlar olduğu savını güçlendiriyordu. Banka müdürünün, hani şu bakanla konuşan müdürün oluşu, bir başka kanıttı. Müdür bey, karısı ve kızlarıyla gelmişti. Bir başka banka çalışanı, bir İngiliz işadamı, bir milletvekili, bir yargıç, bir avukat, hepsi bu kadardı.

İhtişamının zirvesindeki Sophia, Rubião'nun salona girdiğini gördüğünde bir an için diğerlerini unutup yanına gel-

di. Belki Rubião değiştiği, belki de kendisi onu uzun süredir görmediği için Sophia onu farklı buldu. Yere sağlam basıyordu, başı yukarıdaydı, kısacası eski ürkek ve çekingen hallerinin tam tersiydi. Elini sıkıca tutarak fısıltıyla teşekkürlerini sundu. Masada yanına oturdu. Rubião her şeye bir üstünlük havasıyla bakıyordu. Ne konukların sosyal statülerinden, ne formal atmosferden, ne de lüks yemek masasından etkilenmişti. Bunların hiçbiri gözlerini kamaştırmamıştı. Sophia'nın özel ilgisini kabul edilebilir buldu ama daha önce olduğu gibi bu ilgi onu altüst etmemişti. Sophia'ya gelince, her zamankinden daha çok ilgiliydi, gözleri olağanüstü nazik ve sevecendi. Rubião, Carlos Maria'ya bakındı. Yine salonda gördüğü iki kadının, Maria Benedicta ile Alagoas komitesindeki kadının arasındaydı, onlarla sohbet ediyordu. Bütün dikkatini onlara yöneltmiş olduğunu, Sophia'ya bakmadığını, Sophia'nın da ona dikkat etmediğini gördü Rubião.

Rubião, masadan kalkarlarken o ikisinin birbirlerine bir bakış attıklarını düşündü ama toplantının genel havası kendisini yanıltmış olabilirdi, onun için bu olaya fazla önem vermedi. Sophia, hemen koluna girdi. Odadan çıkarken ona şöyle dedi:

"O günden beri sizi bekliyorum ama bir türlü gelmediniz. Halbuki gelmenizi istemek hakkımdır. Size açıklamamı bizzat kendim yapmak istiyordum. Şimdi konuşabiliriz."

Bir süre sonra Rubião sigara odasına geçerek oradaki konuşmaları dinledi. Gözleri, odadaki kişi ve eşyaların üzerinde dolanıyordu. Odadakiler dışarı çıktıklarında o çıkmadı, deri bir kanepenin üzerinde uzun oturur vaziyette kaldı. Hiçbir şey düşünmüyordu gerçi, ama hayal gücü faaliyetteydi. Tabii çok yemek yediği için olmalı, oldukça yavaş bir faaliyetti bu. Dışarıda yeni konuklar geliyor, ev giderek doluyor, uzaktan gelen konuşma sesleri giderek yükseliyordu. Yine de dostumuz, hayal gücünün faaliyetlerine son vermedi. Hatta içeriden gelen bütün sesleri susturan piyano sesi bile onu yere indiremedi. Ama odaya doğru gelen ipek hışırtılarını duyması, bir anda hayallerinden sıyrılıp dik oturmasına yetti.

"Demek buradasınız. Can sıkıntısından kaçıp buraya sığınmışsınız" diye girdi Sophia. "Şu güzel müziği bile dinlemek istemediniz demek. Ben de gittiniz zannettim. Sizi arıyordum."

Ve vakit kaybetmeksizin, çünkü kaybedecek tek bir dakikası bile yoktu, Botafogo'daki bahçede bulunan mektupla ilgili tüm bildiklerimizi anlattı. Mektubu kendi açmadan önce Rubião'nun açıp okumasını istediğini de hatırlattı. Masumiyetini bundan iyi kanıtlayacak ne vardı? Dudaklarından hızla ve heyecanla dökülüyordu sözcükler, yine de hepsi uygun ağırlıktaydılar. Gözleri ıslaktı, Sophia onları sildi, bu kez de kırmızı kırmızı oldular. Rubião elini tuttu ve bir damla gözyaşı, ağzının kenarına doğru inen küçük bir gözyaşı gördü. Sonra da bundan iyi bir kanıt bulamayacağına ve söylediği her şeye inandığına dair yemin etti. Niye ağlıyordu? Sophia tekrar gözlerini sildi ve şükranla Rubião'nun elini tuttu.

"İyi akşamlar" dedi.

Rubião, piyanonun hâlâ çalmakta olduğunu hatırlattı. İkisi piyano dinlerken kimse onları aramaya gelmedi.

Sophia, "Ama bu kadar uzun süre ortalıkta görülmemem olmaz. Üstelik daha vermem gereken bazı talimatlar var. İyi akşamlar" dedi.

Rubião, "Bir dakika" diye ısrar etti.

Sophia duraladı.

"Şunu söylememe izin verin. Zaten bu son olacak."

"Son mu?"

"Kim bilir? Son olabilir. O adamın yaşayıp yaşamaması umurumda değil. Ona burada rastladığımda kendimi onunla çekişmek zorunda da hissetmiyorum."

"Ama ona burada her gün rastlayacaksınız. Christiano size anlatmadı mı? Carlos Maria, Maria Benedicta ile evleniyor."

Rubião bir adım geriledi.

"Tabii, evlenecekler" diye devam etti Sophia. "Çok şaşırtıcı değil mi? Hiç beklemediğimiz bir anda oldu. Ya çok iyi saklamışlar ya da her şey bir anda olmuş. Neyse, evlenecekler. Maria Benedicta bana bir şeyler anlattı. Aynı şeyleri başka birinden de duydum. Zaten bu işlerin hikâyesi hep aynı de-

ğil midir? Birbirlerine âşık olmuşlar. Hepsi bu. Kısa zamanda evlenecekler. Maria Benedicta, Christiano'dan evlenmek için izin istediği zaman, Christiano kararı benim vermem gerektiğini söyledi. Sanki ben onun annesiyim. Ben de hemen kabul ettim. Mutlu olmalarını diliyorum. Sizin de bildiğiniz gibi gayet iyi bir çift oldular. Carlos Maria'nın babasından ve annesinden kalan mülkleri var. Maria Benedicta'nın parası yok ama benim verdiğim eğitimi var. Hatırlıyorsunuz değil mi, buraya ilk geldiğinde basit bir köylü kızıydı, hiçbir şey bilmezdi. Onu ben eğittim. Teyzem, iyi şeylere layıktı. Maria Benedicta da öyle. Neyse, kısa zamanda evlenecekler. Hep beraber olduklarına bugün siz de dikkat etmediniz mi? Daha resmi olarak evleneceklerini duyurmadık ama ailemizin yakın arkadaşlarının bu kararı bilmemeleri için bir neden de yok."

Sophia gibi acelesi olan biri için oldukça uzun bir konuşmaydı bu. O da oldukça geciktiğini fark edip, aceleyle iyi akşamlar dedi ve Rubião'nun salona geçmesini istedi. Piyano susmuştu. Artık içeriden alkış sesleri ve mırıltılar geliyordu.

CXVI

Demek evlenecekler... Peki o zaman nasıl olmuştu da Maria Benedicta... Carlos Maria ile Maria Benedicta evlenecek... O zaman Carlos Maria... Şimdi anlamıştı işte. Hepsi hataydı, işleri karıştırmıştı. Bir insanın doğru zannettiği şeyi, ona bakarak başka biri de doğru sanabilirdi. İnsan böyle hatalar sonucunda katil bile olabilirdi.

Rubião, yemek odasından çıkarken aklı böyle düşüncelerle doluydu. O sırada uşaklar yemek masasını topluyorlardı. Odayı geçerken Rubião, derin derin düşünmeye devam ediyordu: "Halbuki Palha Maria Benedicta ile benim evlenmemi istiyordu. Demek kaderin kıza başka bir talip getireceğini bilmiyormuş. Gayet yakışıklı bir adam. Kızdan çok daha çekici. Sophia ile karşılaştırıldığından Maria Benedicta pek güzel sayılmaz.

Hatta güzel bir kız denilemez. Ama iş evliliğe gelince hep böyle olur. Demek yakında evleniyorlar. Acaba gösterişli bir düğün mü yapacaklar? Sanırım. Palha'nın keyfi yerindedir şimdi..." Mobilyalara, bardaklara, porselen yemek takımlarına, duvardaki tablolara baktı. "Büyük bir düğün olacak şüphesiz. Üstelik nişanlı da epeyce zengin." Rubião, kendi bineceği araba ve atları düşündü. Birkaç gün önce Engenho Velho'da müthiş bir çift at görmüştü. Bedeli ne olursa olsun, aynı onlar gibi atlar alacaktı. Hatta bir tane de geline hediye edecekti. Tam Maria Benedicta'yı düşünürken, kız içeri girdi.

"Kuzin Sophia nerede?" diye Rubião'ya sordu.

"Bilmiyorum. Biraz önce buradaydı."

Kız odadan çıkacakken ona bir şey söylemek istediğini ve bunun için kendisine kızmamasını söyledi. Sonra da tereddütsüz bir biçimde evleneceğini bildiğini ve tebrik ettiğini söyledi. Maria Benedicta tepeden tırnağa kıpkırmızı oldu ve bunu kimseye söylememesini istedi. Etrafta uşaklar yoktu. Rubião kızın elini elleri arasına alıp tuttu.

"Ben de aileden sayılırım. Siz mutlu olmayı hak ediyorsunuz. Umarım çok mutlu olursunuz."

Maria Benedicta biraz irkilerek elini çekti ama Rubião'yu incitmemek için de ona gülümsedi. Keşke bunu yapmasaydı. Çünkü Rubião, hayran kalmıştı. Gerçi pek güzel bir kız değildi ama, bildiğimiz gibi mutluluk onu gayet çekici bir kadın haline getirmişti. Şimdi doğanın yarattığı o enfes varlıklardan biri gibi görünüyordu.

Rubião da ona gülümseyip sözlerine devam etti:

"Bunu bana kuzininiz anlattı ve sır olarak saklamamı tembih etti. Siz açıklayana kadar kimseye söylemeyeceğim. Ama size söylememin ne sakıncası var? Çok iyi bir insansınız ve her şeyin en iyisine layıksınız. Gözlerinizi saklamanıza hiç gerek yok; evlilik utanılacak bir şey değildir. Hadi, şimdi başınızı kaldırın ve bol bol gülün."

Maria Benedicta, ışıldayan gözlerle bakıyordu ona.

"Hah, işte böyle" diye bu bakışı onayladı Rubião. "Bir dosta sırlarını açmanın ne zararı olabilir? Şunu söylememe izin

verin, sizin mutlu olacağınıza inanıyorum ama kocanız çok daha mutlu olacak. Siz de öyle düşünmüyor musunuz? Öyle düşünmüyorsanız bile öyle olduğunu göreceksiniz. Ne kadar mutlu olduğunu size kendisi söyleyecek. Siz de benim kehanetimin ne kadar doğru olduğunu göreceksiniz. Elbette duyguları ölçecek bir alet yoktur. Söylemek istediğim şey, siz gayet iyi ve gayet güzel bir insansınız... Neyse şimdi gitseniz iyi olacak galiba. Çünkü ben dilimi tutamıyorum. Sizin yüzünüz ise daha iki lafta kıpkırmızı oldu."

Maria Benedicta, Rubião'nun sözlerini duyunca memnuniyetten kızarmıştı. Evdekilerden sadece sessiz bir onay görmüştü. Hatta kendisini biraz ihtiyatla seven Carlos Maria bile Rubião kadar sevecen davranmamıştı. Carlos evlilik saadetinden bahsederken, sanki kaderine yaptığı yatırımdan, alması gereken bir faizden, mutlaka ve tamamen ödenmesi gereken bir faizden bahsediyor gibiydi. Maria Benedicta da ona karşı oldukça ihtiyatlı davranmasına karşın, onu dünyadaki her şeyden çok seviyordu. Rubião son sözlerini tekrarladı ve kız odadan çıkarken, arkasından onu, sanki kendi kızıymış gibi izledi. Maria Benedicta odayı boydan boya geçerken, eskiden o kapılardan birinin ardında ortadan kaybolurken olduğundan ne kadar farklı, ne kadar canlı, neşeliydi. Şu sözleri tekrarlamaktan kendini alıkoyamadı:

"Gayet iyi ve gayet güzel bir insan."

CXVII

Maria Benedicta'nın evliliğinin kısa bir öyküsü var. Gerçi Sophia bu öyküyü sıradan buluyor ama anlatmaya değer. Bir kere en baştan itiraf edelim ki şu Alagoas komitesi olmasaydı, muhtemelen böyle bir evlilik de olmazdı. Demek ki bu tür felaketler faydalı, hatta zorunludur. Buna bir sürü örnek verebiliriz ama küçükken duyduğum iki satırlık bir hikâyeyi anlatmam yeterli olacaktır. Bir zamanlar yolun kenarında bir ku-

lübe varmış. Kulübe yanıyormuş. Kulübenin sahibi olan kadın, üstü başı paralanmış, perişan vaziyette yolun kenarında oturup kaderine yanıyormuş. Oradan geçmekte olan bir sarhoş yangını görüp kadına yaklaşmış ve kulübenin ona ait olup olmadığını sormuş.

"Evet, benim kulübemdi. Dünyada sahip olduğum tek şeydi" demiş kadın.

"Şu sigaramı o ateşten yakabilir miyim?"

Bunu bana anlatan rahip, mutlaka hikâyeyi biraz düzeltmiştir. Çünkü sigaranızı başkalarının acılarıyla yakmak için sarhoş olmanız mecburi değil. Hey güzey Peder Chagas! (Rahibin ismi Peder Chagas'tı.) Ne iyi adamdın. Bu hikâyeyi, başkalarının bahtsızlığından yararlanmamak gerektiği şeklinde okuma düşüncesini kafama sen sokmuştun. Oysa sarhoşun mülkiyete saygısı hakkında hiçbir şey söylemedin. Öyle ki adam, yanan yerin sahibinden izin almadan sigarasını yakmıyor. Bunlar sadece avuntu, Peder Chagas!

CXVIII

Elveda Peder Chagas! Ben şimdi şu evliliğin hikâyesine devam ediyorum. Maria Benedicta'nın Carlos Maria'yı sevdiği, Sophia ile Carlos Maria'nın vals yaptığı Arcos Sokağı'ndaki balodan beri belli veya tahmin edilebilir bir şeydi. Ertesi sabah kızı köydeki evine dönmeye hazır vaziyette bulmuştuk. Ancak kuzini ona uygun bir talip bulacağı sözüyle kızı kararını uygulamaktan vazgeçirmişti. O talibin, önceki gecenin valsçisi olduğunu düşünen Maria Benedicta, beklemeye başladı. İçindekileri kuzinine de açmadı. Çünkü önceleri utanıyordu, sonra Sophia talibin adını açıklayacağı zaman sürprizi bozmak istemedi. Sonra da itirafta bulunursa kuzininin görevini savsaklayabileceğini ve hedefin gerçekleşmeyebileceğini düşündü. Tabii biz bütün bu düşünceleri dikkate almıyoruz. Ne de olsa genç bir kızın küçük hesapları bunlar.

Sonra Alagoas salgını başladı. Sophia komiteyi kurunca Palha ailesinin yeni tanıdıkları oldu. Bunların arasında komiteye bağlı bir alt komite kuran kadınlar da vardı. Maria Benedicta, bu kadınlarla beraber çalıştı ve içlerinden birinin, bir milletvekilinin karısı olan Dona Fernanda'nın takdirini kazandı. Dona Fernanda, 30'un biraz üstü yaşlarda, kırmızı yanaklı, dinç, neşeli ve içten bir kadındı. Porto Alegre'de doğmuş, Alagoas'lı biriyle evlenmişti. Kocası şimdi başka bir ilden milletvekiliydi ve söylentilere göre yakında bakan olacaktı. Komiteye katılmasının gerekçesi de kocasının Alagoas'lı olmasıydı. İyi ki bu gerekçe ortada vardı çünkü Dona Fernanda'nın istekleri emir telakki edilmeliydi. Zaten o da geri adım atmaz, herhangi bir ret cevabını kabul etmezdi. Dona Fernanda'nın kuzini olan Carlos Maria, Rio de Janeiro'ya gelir gelmez onu ziyarete gitti. Kendisini en son bir önceki yıl, yani 1865'te görmüştü. Onu geçen yıla göre güzelleşmiş buldu. Güneyin havasının insanları canlandırdığını, cazibelerini iki katma çıkardığını düşündü ve bir an önce oraya gitmeye kuzinine söz verdi.

Kuzini, "Hadi hemen gidelim. Sana orada bir kız bulalım. Pelotas'lı bir kız tanıyorum. Tam bir mücevher. Üstelik sadece başkentte oturan biriyle evlenmeye karar vermiş."

"Tabii ki bu başkentli biri ben oluyorum."

"Kocaman gözleri olan, başkentli biri. Sadece şaka yapıyorum. Kız, Rio Grande do Sul'un birinci sınıf kızlarından biri. Yanımda resmi de var."

Dona Fernanda albümünü açıp kızın resmini gösterdi.

Carlos Maria, "Hiç de fena değilmiş" diye kabul etti.

"Sadece bu kadar mı?"

"Tamam, güzel kızmış."

"Eski terlikler nerede sevgili kuzin?"

Carlos Maria gülümsedi ama cevap vermedi. Bu laftan hoşlanmamıştı. Konuyu değiştirmek istedi ama Dona Fernanda tekrar evlilik meselesine ve Pelotas'lı arkadaşına döndü. Kızın resmine bakıyordu. Siyah beyaz resme sözleriyle renk vermeye başladı. Gözlerinin, saçının rengini anlatıyor, cildinin renginden, görünüşünden bahsediyordu. Sonra da Sonora'nın (kı-

zın adı buydu) biyografisine girdi. Onu vaftiz eden rahip, zengin bir kömür ve kereste tüccarı olan babasının nüfuzuna ve saygınlığına rağmen kıza bu ismi koyarken tereddüt etmişti. Ama sonunda kızın babasının erdemlerinin bu ismi azizler listesine koyabileceğini düşünerek, kendinden isteneni yerine getirdi.

Carlos Maria, "Kızın azizler listesine girebileceğine inanıyor musun?" diye sordu.

"Seninle evlenirse, evet."

"Bu bir cevap değil. Şeytan'la evlenirse de girer. Hatta bu durumda iyice girer çünkü o zaman şehit olacaktır. Azize Sonora. Hiç de fena bir isim değil. Üstelik anlamına da uyuyor. Azize Sonora. Neyse, sevgili kuzin..."

Dona Fernanda, "Sende Yahudi kanı mı var? Sus bakayım" diye sözünü kesti. O halde Rio Grande do Sul'lu arkadaşımı reddediyorsun" diyerek albümü kaldırdı.

"Reddetmiyorum. Sadece cennete girmenin garantisi olan bekârlığa veda etmek istemiyorum."

Dona Fernanda, kahkahaya boğuldu.

"Allahım sen akıl fikir ver! Gerçekten de cennete gideceğine inanıyor musun?"

"Ben zaten son yirmi dakikadır cennetteyim. Bu sakin, diğer insanlardan uzak oda başka ne olabilir ki? İkimiz baş başa sohbet ediyoruz. Hastalıklı zihinlerin ürünü aptalca laflara, küfürlere, günahlara, çarpık fikirlere, kısacası cehenneme katlanmak durumunda değiliz. Cennet tam da burasıdır. Ya da burası cennetin bir parçası. İçinde ikimize yer olan her yer, cennettir. Azize Sonora'dan, Aziz Carlos Maria'dan konuşabilir, genç kızlara koca bulan Aziz Gonçalo'nun tam zıddı Azize Fernanda'dan bahsedebiliriz. Böyle bir cennet başka nerede var ki?"

"Pelotas'ta."

"Pelotas çok uzak!" Carlos Maria iç çekti ve bacaklarını gererek avizeye baktı.

"Öyle olsun. Ama bu benim ilk hücumum. Sen yola gelene kadar daha çok hücumlar yapacağım."

Carlos Maria gülümsedi ve Dona Fernanda'nın beline gevşek bağlanmış ipek kuşağın püsküllerine baktı. Belki görmek istediği şey sadece püsküllerdi, belki de o güzel vücudu incelemek istiyordu. Ne olursa olsun, bir kez daha gördü ki, kuzini gayet güzel bir kadındı. Vücudu, gözlerini üzerine çekiyordu. Gözlerini ondan ayırmasını sağlayan şey, ona duyduğu saygıydı. Onu bu eve getiren ve kuzininin yanından kolay ayrılamamasını sağlayan şey, sadece arkadaşlık değildi. Carlos Maria erkeklerin sohbetinden ne kadar tiksiniyorsa, kadınların sohbetinden o kadar hoşlanıyordu. Erkekleri kendini beğenmiş, kaba, yorucu, sıkıcı, önemsiz, edepsiz buluyordu. Kadınlarsa ne kaba, ne kendini beğenmiş, ne de sıkıcılardı. Biraz gösteriş, onlara yakışıyordu. Bazı kusurları vardı ama onlar da o kadar itici değildi. En anlamsız kadından bile bir şeyler almak mümkündü. Aptal, cansız ve ruhsuz kadınlara rastlamışsa da, bu kadınların erkeklere özenmiş olduğunu düşünmüştü.

Bu arada Dona Fernanda ile Maria Benedicta arasındaki ilişki de giderek samimileşiyordu. Zaten yapı gereği çekingen olan Maria Benedicta, bir de o zamanlar mutsuzdu. Onları bir araya getiren şey, ikisinin mizaçları arasındaki bu eşitsizlikti. Dona Fernanda'da cömert bir sempati duygusu vardı. Zayıf ve üzgün insanları sever, kendini onların cesaret kazanmasını ve mutlu olmasını sağlamaya mecbur hissederdi. Söylenenlere göre merhameti ve sadakati nedeniyle birçok insana yararı dokunmuştu.

Bir gün küçük arkadaşına, "Neyin var?" diye sordu. "Hiç gülmüyorsun, her zaman dalgınsın ve gözlerinde hep korku dolu bir bakış var."

Maria Benedicta herhangi bir sorun olmadığını, sadece yapısının öyle olduğunu söyledi ve bunu söyledikten sonra da tevazuyla gülümsedi. Hüznünün nedenlerinden biri olarak annesinin ölümünü ima etmemişti. Dona Fernanda onu her yere yanında götürmeye başladı. Yemeğe götürdü, tiyatroya gitmek istediği zaman kendi locasındaki bir koltuğu ona tahsis etti. Bu çabaları ve neşeli karakteri sayesinde kızın kalbinde kanat çırpan o lanet melankoli kargalarını kovalamayı ba-

şardı. Kısa zamanda iki kadın alışkanlıkları ve birbirlerine olan sevgileri sonucu samimi arkadaş oldular. Ama bu durumda bile Maria Benedicta sırrını Dona Fernanda'ya açmadı.

Bir gün Dona Fernanda, "Bu sır her neyse" diye düşündü, "en iyisi onu Carlos Maria ile evlendirmek. Sonora biraz bekleyebilir."

İki gün sonranın sabahında, "Evlenmelisin Maria Benedicta" dedi. Dona Fernanda'nın Matta-cavallos'taki kır evindeydiler. Maria Benedicta önceki akşam tiyatroya onunla beraber gitmiş, gece de burada kalmıştı. "Hemen öyle titremeye başlama. Evlenmelisin ve evleneceksin. Evvelki günden itibaren bunu sana söylemek istiyordum ama bu gibi meseleler evin salonunda ya da sokakta konuşulmaz. Burada, kırda ise her şey farklıdır. En iyisi, benimle biraz yürüyüşe çıkacak cesareti göstermen olurdu. Şurada tırmanılacak küçük bir tepe var. Gidelim mi?"

"Ama çok sıcak..."

"Böylece yürüyüşümüz daha şiirsel olur, çocuğum. Ah, kansız çiçeğim benim! Damarlarında kan değil su dolaşıyor. Peki o zaman, şu banka oturalım. Otur. Ben de hemen yanında olacağım. Her an elime bir sopa alabilirim. Yani ya evleneceksin ya da öleceksin. Bana karşı çıkamazsın. Hiç mutlu değilsin." Sonra da sesinin tonunu değiştirerek devam etti. "Ne kadar saklamaya çalışırsan çalış, hayatında neşeye yer olmadığını görüyorum. Hadi bana söyle, birine mi âşıksın? Âşıksan açıl bana, seni ona gönderirim."

"Değilim."

"Değil misin? Böylesi daha iyi. Kalbinin üzerine kiralık ya da satılık tabelası asmamız gerekmeyecek çünkü gayet iyi bir kiracı tanıyorum." Maria Benedicta ona döndü. Dudakları yarı aralanmış, gözleri koskocaman açılmıştı. Öyle görünüyordu ki ya bu öneriden dehşete kapılmıştı ya da dünden razıydı. Dona Fernanda da bu olasılıklardan hangisinin geçerli olduğunu tam bilemediği için kızın elini tutup her şeyi anlatması için ona yalvardı. Mutlaka açılmalıydı. Dona Fernanda ısrar etti, yalvardı, gerekirse gözünü kanunla bile korkutabilirdi. Maria

Benedicta'nın eli buz gibi oldu, gözleri dikildiği yerde bir delik açtı. Birkaç dakika boyunca ikisi de bir şey söyleyemediler.

Dona Fernanda, "Hadi, söyle" dedi.

"Söyleyecek bir şeyim yok."

Dona Fernanda buna inanmadığını belli etti. Kızın elini daha sıkı tutuyordu. Bir kolunu beline doladı, daha yaklaştı, sanki annesi gibi kulağına fısıldayarak konuştu. Yüzünü, kulağını, boynunu öptü. Maria Benedicta'nın başını kendi omzuna koydu, öbür eliyle başını okşadı. Her şeyi, her şeyi bilmek istiyordu. Sevdiği adam aya gitmişse, onu da aya gönderecekti. Neredeyse oraya gönderecekti. Sadece mezara gönderemezdi. Ama o adam mezardaysa, Maria Benedicta'ya ondan çok daha iyisini, birkaç gün içinde ilkini unutturacak birini bulacaktı. Benedicta heyecan içinde dinliyor, kalbi hızla atıyor. Bu durumdan nasıl kurtulacağını bilemiyordu. Bir an konuşmak istiyor ama hemen sonra kendini geri çekiyordu. Ne inkâr ediyor, ne itiraf ediyordu. Hiç gülümsememesinden ve heyecandan titremesinden, en azından gerçeğin yarısını anlamak hiç de zor değildi.

"Ben senin arkadaşın değil miyim? Bana güvenmiyor musun? Annen olduğumu düşün."

Maria Benedicta daha fazla dayanamadı. Bütün gücünü harcamıştı ve sırrını birine açma ihtiyacı duyuyordu. Dona Fernanda dinledi. Güneş önce bankın önündeki çimenleri yalıyordu. Sonra onların ayakkabılarına, sonra elbiselerinin eteklerine, sonra da dizlerine kadar tırmandı. Ama ikisi de bunun farkında değildi. Bu aşk hikâyesine kaptırmışlardı kendilerini. Birinin anlattıkları, ötekini büyülemişti. Maria Benedicta'nınki bilinemez, tahmin edilemez, paylaşılamaz bir tutkuydu. Kendi doğasını kaybetmiş ve artık bir tapınmaya dönüşmüş bir tutku. Sevdiği adamı ilk gördüğünde tamamen ayrı iki tepki göstermişti. Birincisini tam olarak tanımlayamıyordu ama müthiş bir neşe, bir şaşırma, sersemleme, kalbin deli gibi atması, bir tür trans hali. İkincisi ise derin düşünce, tefekkür. Şimdi tamamen bu ikinci duygu hâkim olmuştu. Yalnız kaldığında sürekli ağlıyor, uykusuz geceler geçiriyor ve

umutlarının bedelini ödüyordu. Kendisini fark etmiyordu bile ama, diğer bütün adamlardan üstün, ilahi bir varlık olan o adam, her zaman Maria Benedicta'nın tapacağı bir adamdı.

Arkadaşı sonunda konuşmasını bitirip sustuğu zaman Dona Fernanda, "Peki" dedi, "şimdi esas meseleye gelelim. Boşa acı çekilmez. Hayır yavrum, seni fark etmeyen bu adama tapınmak, şiirden başka bir şey değil. Şiir, yeter artık. Bu meselede kaybeden sen olursun. Çünkü o başka biriyle evlenecektir. Sen de onun tutkusuyla yıllarını geçirip sonunda bir gün gözün açıldığında bir de bakacaksın ki etrafında ne bir âşık var, ne de koca. Peki kimmiş bu adam?"

Maria Benedicta banktan kalkarak, "Bunu söylemem" dedi.

Dona Fernanda, Maria Benedicta'yı belinden yakalayarak kucağına oturttu. "İyi, söyleme. Burada asıl mesele, senin evlenmen. Eğer onunla evlenmezsen başkasıyla evlenirsin."

"Hayır. Evlenmeyeceğim."

"Yani başkasıyla evlenmeyeceğim demek istiyorsun."

Maria Benedicta birkaç dakika sonra, "Onunla evlenebilir miyim, bilmiyorum. Onu sanki Tanrı gibi görüyorum."

"Hey Allahım. Ne günah! İki günah işliyorsun çocuğum: İlki, kimse bir insanı, Tanrıyı sevdiği gibi sevmemeli. İkincisi, kötü bir koca bile en iyi hayalden iyidir."

CXIX

"Kötü bir koca bile en iyi hayalden iyidir."

Bu söz hiç de idealist bir söz değildi ve Maria Benedicta buna karşı çıktı. Hayal kurmak, ağlamaktan iyi değil miydi? Hayaller ya biter ya da değişirdi. Oysa kötü kocalar uzun süre yaşayabilirlerdi. "Bunu söyleyebilirsin çünkü Tanrı sana bir melek yolladı. Bak, geliyor işte."

"Hiç üzülme. Senin de bir meleğin var. Tam sana göre birini biliyorum."

Uzaktan onları gören Dona Fernanda'nın kocası Theophilo geliyordu. Elinde buruşturulmuş bir gazete vardı. Misafirini selamlamadan doğrudan karısının yanma gitti.

"Bana ne yaptılar biliyor musun, Nannan?" dedi dişlerini sıkarak, "Bugün konuşmamı yayımlamışlar. Baksana şu cümleye. Ben demiştim ki, 'Borçluyken mert olmak, bilgelerin tavsiyesidir.' Şöyle yazmışlar: 'Borçluyken sert olmak, bilgelerin tavsiyesidir.' Böyle şey olmaz! Konu, Denizcilik Bakanlığı'nın borçlarıyla ilgili. Ben konuşmamda çok fazla harcama yapıldığını iddia etmiştim. Şimdi sanki borcun ödenmemesini tavsiye ediyormuşum gibi bir anlam çıkıyor ki ne kadar çirkin. Her halükârda çok aptalca bir hata."

"Prova baskıları okumadın mı?"

"Okudum ama bilirsin, yazar en kötü düzeltmendir. 'Borçluyken sert olmak...'" Gözleri gazetede, homurdandı.

Dehşete düşmüştü. Ciddi, yetenekli, çalışkan bir adamdı ama o anda tüm çabalar, en korkunç sorunlar, en kritik savaşlar, en önemli devrimler, güneş ve ay, gökyüzündeki tüm yıldızlar, tüm hilkat garibeleri, nesiller boyunca tüm insanoğlu, *m* yerine *s* kullanılmasından çok daha önemsizdi onun için. Maria Benedicta anlayamadan ona bakıyordu. En büyük acıyı kendisinin çektiğini sanıyordu ama karşısında en az onunki kadar büyük, üstelik çok daha tehlikeli bir acı daha vardı. Bir genç kızı kemiren ıstırap, basit bir yazım hatasının sonucunda oluşan ıstıraptan daha büyük değildi. Ancak o zaman Maria Benedicta'nın orada olduğunu fark eden Theophilo, elini uzattı. Buz gibiydi. Kimse elini numaradan buz gibi yapamayacağına göre, sahiden acı çekiyordu belli ki. Birkaç dakika sonra elindeki gazeteyi hiddetle yere fırlattı ve öbür tarafa doğru gitti.

Dona Fernanda, "Ama Theophilo, yarın düzeltirler" diyerek ayağa kalktı.

Theophilo onlara dönmeden umutsuzca omuzlarını silkti. Karısı ona doğru koşmaya başladı. Arkadaşı da etekleri zil çalarak onu izledi. Geride bir tek, üzerinde artık kimse olmadığı için güneşin tüm ışınlarını alan, ne konuşabilen, ne de ko-

nuşmalara kulak misafiri olmaktan hoşlanan bank kaldı. Dona Fernanda kocasını çalışma odasına götürüp öpücüklerinin yardımıyla öfkesini dindirdi. Öğle yemeğinde, biraz solgun da olsa adam gülümsüyordu. Dona Fernanda onun kafasını dağıtmak için ortaya Maria Benedicta'yı evlendirme planını attı. Ona göre, görüşü ne olursa olsun bekâr bir milletvekili varsa, Maria Benedicta mutlaka onunla evlenmeliydi. Hükümet yanlısı, muhalif, ikisini de tutan, ikisini de tutmayan biri olabilirdi, hangi görüşte olursa olsun iyi bir koca olması yeterliydi. Konu üzerine neşeli neşeli konuştu, espriler yaptı. Bir süre sonra yazım hatasının anılarını kocasının kafasından tamamen yok etmişti. Theophilo karısını dinlerken giderek neşelendi ve Maria Benedicta'nın evlendiğini görmenin gayet güzel bir şey olacağını kabul etti.

Bu sefer karısı, "İşin en üzücü tarafı" dedi, arkadaşına bakarak, "kızımız adını asla söylemediği birine âşık."

CXX

Ertesi pazar günü Dona Fernanda, Santa Antonio dos Pobres Kilisesi'ne gitti. Ayinden sonra birbirine selam veren ya da altarın önünde eğilen inananlar arasında kimi görse beğenirsiniz? Kuzini Carlos Maria'yı. Ağırbaşlı bir havası vardı.

Dona Fernanda şaşkınlıkla, "Sen ayine de gelir miydin?" diye sordu.

"Geldim."

"Her zaman gelir misin?"

"Her zaman değil. Ama sıkça gelirim."

"Samimi olmam gerekirse senden böyle bir şey beklemezdim. Genellikle erkeklerde pek inanç olmaz. Theophilo çocuklarını vaftiz ettirmek dışında kiliseye adım atmadı. Demek sen iyi bir inananmışsın."

"Bunu söyleyemem ama dinin küçük görülmesi hoşuma gitmez. Söyleyebileceğim sadece bu var. Netice itibariyle ben

buraya ayine geldim, itirafta bulunmaya değil. Şimdi seni eve bırakırım ve beni davet edersen öğle yemeğine kalırım. İstersen benim evde yiyelim. Biliyorsun evim bu sokakta."

"Sana uzun uzun anlatacak bir şeyim olması dışında hiçbir gerekçeyle gelmezdim."

Carlos Maria kilisenin kapısında kolunu kuzinine uzatarak, "O halde yavaş yürüyelim" dedi. Birkaç adım attılar. Sonra, "Önemli mi?" diye sordu.

"Önemli ve güzel bir şey."

"Ulu Tanrı, sevgili Theophilo'yu yanına alıp dulların en güzelini tek başına ve savunmasız mı bıraktı yoksa? Yüzün böyle söylemiyor kuzin. Tamam, tamam, hemen kolunu çekme. Haberlere gelelim. Yoksa Pelotas'lı kız mı buralarda?"

"Ciddi olmazsan sana hiçbir şey söylemeyeceğim."

"Tamam, ciddi oluyorum."

Dona Fernanda onun Pelotas'lı kızla evlenmesi konusunda biraz tereddüt geçirdiğini itiraf etti. Ama bundan dolayı hayal kırıklığı yaşamasına gerek yoktu çünkü burada ona büyük bir aşk besleyen başka bir kız keşfetmişti. Carlos Maria gülümseyerek hemen şakalar yapmaya başladı ama şu laf merakını çekmişti: "Büyük bir aşk mı?" Kuzini, "Büyük bir aşk ve yakıcı bir tutku" diye onayladı. Gerçi bu tanımın kızın şu andaki duygularına tam olarak uymayabileceğini de ekledi. Şu anda kızın duygusu, sessiz bir tapınmaya dönüşmüştü. İçinde bir umut taşıdığı sürece günler, geceler boyu onun için ağlamıştı. Dona Fernanda Maria Benedicta'nın sırlarını anlatmaya devam etti. Geriye sadece ismi kalmıştı. Carlos Maria bu kızın kim olduğunu bilmek istedi ama Dona Fernanda söylemedi. Bunu açıklayamayacağını söyledi. Duygularına cevap vermeyecekse ona tapanın kim olduğunu bilmenin tatminini yaşatmanın ne anlamı vardı? Kimliğinin bilinmemesi daha iyi olurdu. Artık ağlamıyordu zaten. Sevdiğini elde etme ve onun tarafından sevilme umudunun son kırıntılarını da yitirmişti. Artık sadece kendisinin bir hayranıydı. Eşitsiz bir durumdu bu. Çünkü günün birinde taptığı tanrı tarafından sesinin duyulmasını ya da onun gözlerinden gelecek sevecen bir

bakışla hayranlığına teşekkürle karşılık verilmesini bile umamıyordu.

"Kuzin, yoksa sen..."

"Ben, ne?"

Carlos Maria, bir avukat olarak davasını en iyi şekilde savunduğunu söyledi. Gerçekten de eğer o kız kendisine bu kadar hayransa kuzininin ona bu kadar ilgi göstermesi gayet doğaldı. "Fakat adını neden söylemiyorsun?"

"Sana bunu şimdi söyleyemem. Belki ileride bir gün olabilir. Seni bu kadar çok seven başka biri varken, seni benim taşralı kızla evlendirmemin ne kadar zor olduğunu anlıyorsun, değil mi? Ayrıca buradaki kız senin evli olduğunu bilseydi, büyük olasılıkla bu kadar acı çekmeyecekti. Gerçekten de çok saçma görünüyor ama birinin onu tanıması gerekiyordu. Sana yemin ederim sen mutlu olduğun sürece bu kız rakibine şükranlarını sunmaya hazır olacaktı."

Bir süre yürüdükten sonra, Carlos Maria gözlerini yerden kaldırmadan, "Ama bu mesele artık romantizmden çıkıp mistisizme girdi" diye karşı çıktı. "Bu ruh halinin kanıtları var mı?"

"Var. Senin evin şurası, değil mi?" diye kuzininin lafını kesti.

"Evet."

"Hoş ve sağlam bir bina."

"Çok sağlamdır."

"Bir, iki, üç, dört... yedi pencere var. Baştan sona kadar salon mu? Öyleyse orada güzel balo verilir."

Sonra da yürümeye ve konuşmaya devam etti.

"Eğer buradaki evim biraz daha büyük olsaydı, Rio Grande'ye dönmeden büyük bir balo verecektim. Partileri severim. Oğullarım da bana sorun çıkartmaz. Bu arada Lopo'yu özel bir okula vermek istiyorum. İyi bir okul nerede var?"

Carlos Maria, bilinmeyen hayranını düşünüyordu. Eğitimden de, okullardan da o kadar uzaktaydı ki zihni... Birinin kendisine taptığını, üstelik kiliselerde herkesin ortasında değil, kendisini odasına kapatarak tasavvufi bir şekilde taptığı-

nı bilmek, çok güzel bir duyguydu. "Bütün sırları bilen baban, senin ödülünü de verecektir!" Hayranının kim olduğunu öğrenince onun ödülünü de verecekti. Acaba evli miydi? Olamazdı çünkü o zaman sırrını kimseye açamazdı. Belki bir dul ya da evde kalmış biriydi. Kesin evde kalmış bir kız kurusuydu. Bu olay, evde kalmış birinin duygularına benziyordu. Acaba dua etmek, kendi resmine bakmak ve ağlamak için kendini hangi odaya kapatmıştı? İsmini öğrenmek için ısrar etmeyecekti ama en azından hangi odada kendisine tapındığını bilmek istiyordu.

Dona Fernanda sorusunu tekrarladı: "İyi bir okul nerede var?"

"Okul mu? Bilmiyorum. Şu meçhul kız hakkında düşünüyordum. Sessizce ve umutsuzca bana tapan birisi, üzerinde düşünülmesi gereken bir şeydir. Boyu uzun mu, kısa mı?"

"Maria Benedicta."

Carlos öylece kalakaldı.

"O mu? Olamaz. Onunla defalarca konuştum ve hiçbir şey fark etmedim. Onun hakkında hiçbir şey hissetmedim. Hata yapıyorsun. Benim ismimi söylediğini kendin duydun mu?"

"Hayır, tüm ısrarlarıma rağmen duymadım. Mucizeyi anlattı ama mucizeyi yaratan azizin ismini vermedi. Ama ne mucize! Eşi olmayan bu tapınmadan dolayı övünebilirsin... Şuradaki kimin evi?"

"Eşi olmayan tapınma mı? Öyle olmayabilir. Zaten sen her şeyi abartırsın, sevgili kuzin. Peki o kişinin ben olduğumu nasıl öğrendin?"

"İlk keşfeden Theophilo oldu. Ona söylerken pitanga* gibi kızardı. Gerçi sonradan benimle konuşurken inkâr etti ama o günden beri de eve bir daha ayak basmadı."

İşte bu ilişki böyle başladı. Carlos Maria bu sessiz tapınmadan hoşnut oldu ve Maria Benedicta'ya duyduğu önyargı, sempatiye dönüştü. Kıza dikkat etmeye başladı. Onun şaşkın-

* (Portekizce) Pitangueira bitkisinin çiçeği. – ç.n.

lığı ve ürkekliğinin, alçakgönüllülüğü ve neşeli halinin, neredeyse bir yakarış olarak görülebilecek tavırlarının, sevdiği adamı ilahlaştırma anlamına gelen tüm hareket ve duygularının keyfini çıkardı. Bu ilişki bu şekilde başladı ve böyle bir sona ulaştı. İşte onları Dona Sophia'nın yaş gününde bu şekilde gördük. Bir zamanlar Dona Sophia'ya tatlı sözler söylemişti. Ama erkekler böyledir. Yağmurun yağıp dinmesinden ya da fırtınanın gürleyip sönmesinden farksızdır erkekler.

CXXI

Rubião, "Güzel. Demek evleniyor. Çok iyi, çok iyi" diye düşünüyordu. O akşamla düğün günü arasında, Sophia'nın sağa sola fırlattığı bakışları yakaladı. O bakışlar ki, Rubião'ya göre Carlos Maria'yı baştan çıkartmak içindi. Carlos Maria bu bakışlara cevap veriyorsa da sadece nezakettendi. Rubião, bu bakışların tesadüfi olduğu sonucuna vardı. Ayrıca Sophia'nın yaş günü akşamında, mektup konusunda ona açıklama yaparken gözünden akıttığı bir damla yaşı hatırlıyordu hâlâ. O küçük, beklenmedik gözyaşını. Bir adamı ikna etmeye yeterli olan bir şey, diğerlerine tamamen anlaşılmaz gelebilir. Dünya böyledir. O gözlerin gözyaşı dökmeye pek alışkın olmaması ya da akşamın melankoliden çok farklı duygular uyandırmasının ne önemi var ki? Rubião, o gözyaşının yanaktan aşağı indiğini görmüştü. Bugün bile görebiliyor. Gerçi Rubião'nun kendine güveni sadece o gözyaşından değil, Sophia'nın devam eden tavırlarından da geliyor. Şimdiye kadar ona karşı hiç bu kadar yakın, hiç bu kadar düşkün olmamıştı. İster sonradan farkına vardığı duygulardan olsun, ister diğer macerasının hüsranla sonuçlanmasından, geçmişte onu incitmekten çok pişman olmuş ve yaralarını sarmaya hazır görünüyor. Bazen en büyük suçlar anını bekler; en güzel operalar, ilk notanın yaratıcı esini gelene kadar bestecinin kafasında uyur.

Rubião, "Evlenmesi çok iyi olacak" diye tekrarladı.

Düğün üç hafta sonra yapıldı. Düğün günü Carlos Maria, kafası biraz karışmış halde uyandı. Evlenecek adam gerçekten kendisi miydi? Aynada gördüğü adamın kendisi olduğuna şüphe yoktu. Son günleri düşündü, olayların hızla akmasını, nişanlısına duyduğu içten sevgiyi, onun kendisine getireceği saf mutluluğu aklına getirdi. Bu son düşüncesi, içini büyük ve nadir hissettiği bir hazla doldurdu. Geleneksel atlı sabah gezisini yaparken hâlâ kafasında bunlar vardı. Bu kez kendisine seçtiği güzergâh, Engheno Velho idi.

Hayranlık dolu bakışlara zaten alışkın biriydi ama bu kez ona bakan herkes, sanki evleneceğini duymuş gibi geliyordu. Yanından geçene kadar sessizce duran bir villanın bahçesindeki ağaçlar, ona çok özel bir dille bir şeyler söylediler. Olaylara derinlikle bakamayanlar bunun rüzgârın esintisi olduğunu ileri sürebilirler ama bilge kişiler, o sesin ne demek olduğunu bilir: Ağaçların evlilik dili. Kuşlar cıvıl cıvıl melodiler söylüyordu. Onları çiçekten çiçeğe hep çift halinde uçarken gözlemleyen Japonlara göre sadakatin simgesi olan bir çift kelebek, uzunca bir süre atma eşlik ettiler. Yolun kenarındaki bir villanın bahçesinin duvarına kadar neşeyle ve gün ışığı altında sapsarı parlayarak etrafta uçuştular. Bütün bunlarla beraber tertemiz bir hava, masmavi bir gökyüzü, eşeklerinin sırtında giden neşeli adamlar, Carlos Maria'nın yakışıklı damatlık görüntüsüne bakmak için arabalarının pencerelerinden çıkan başlar... İnsanların, hayvanların ve ağaçların bütün bu hareket ve yaklaşımlarının, Doğa'nın evliliği kutsayışı dışında bir duygunun ürünü olduğunu ileri sürmek, gerçekten de çok zor olacaktı.

Kelebekler, bahçe duvarının yanındaki en büyük ağacın dalları arasında kayboldular. Ağaçsız ve bahçe kapısı açık duran başka bir mülk görüş alanına girdi. Kapının arkasında, pencereleri, bir sürü kırışmış göz gibi beş balkona açılan eski bir ev vardı. O gözler, bir sürü düğün, bir sürü şenlik görmüşler-

di. Yüzyılın başlarında o gözler hayatla ve umutla parıldarlardı ama şimdi, bütün kiracıları teker teker gittikten sonra yorgun düşmüşlerdi.

Sakın bunun atın binicisini hüzünlendirdiğini sanmayın. Tersine onun harabeleri canlandırmak gibi bir özelliği vardı. Hatta biraz önce gördüğü parlak kelebeklerle eski evin oluşturduğu zıtlığı görmek hoşuna bile gitti. Atını yavaşlattı, geçmiş günlerin kadınlarını, onların buraya gelişlerini, yüzlerini, hareketlerini, şen tavırlarını kafasında canlandırdı. Belki de o mutlu insanların hayaletleri gelip onu selamlar, görünmeyen dudaklarıyla saygılarını sunarlardı. Onları duyabileceğini bile düşünüp gülümsedi. Fakat tiz bir çığlık, o seslerin uyumunu bozdu: "Soylu bir papağan. Portekizli bir papağan. Kim o? Currupá-Grr-Grr." Papağan, evin duvarına asılmış bir kafesteydi. Hayaletler kaçıştı ve at yoluna devam etti. Carlos Maria maymunlardan nasıl nefret ediyorsa, papağanlardan da öyle nefret ederdi. Her iki hayvanın da insanın hileli birer taklidi olduğunu söylerdi.

"Acaba Maria Benedicta'ya verdiğim mutluluk da böyle engellenecek mi?" diye geçirdi içinden, atını sürerken.

Yolun etrafında kuşlar uçuşuyordu. Konduklarında, papağanın çığlığını telafi eden kendilerine özgü bir dille şakımaya başladılar. İçinde sözcükler olmayan o anlaşılmaz lisanlarıyla, çok güzel bir şeyler söyledikleri belliydi. Hatta Carlos Maria kuşların şarkısında kendisini gördü. Bu dünyanın papağanları tarafından rahatsız edilen karısı canından bezdiğinde, içinde altın bir sesle söylenmiş altın düşüncelerin olduğu bu ilahi kuşların şarkısıyla onun ruhunu canlandıracaktı. Ah, onu ne mutlu edecekti! Şu anda bile karşısında diz çökmüş, elleri dizlerinin üzerinde, başı elleri arasında, şükran dolu, hayran, seven gözlerini kendisine dikmiş olarak görebiliyordu onu. Tam bir yalvarış ve teslimiyet halinde.

CXXIII

İşte tam damadın gözlerinin önünde bu görüntü belirdiği anda, gelinin gözünde de aynı görüntü belirdi. Pencereden, sahildeki dalgaların kırılışını izleyen Maria Benedicta, sükûnet içinde ve yalvaran bakışlarla kendisini kocasının önünde diz çökmüş görüyordu. Kendi kendine şöyle dedi: "Ah, beni ne mutlu edecek!" Düşünceler ve kelimeler farklıydı ama vakit ve pozisyon aynıydı.

CXXIV

Evlendiler ve üç ay sonra Fransa'ya gittiler. Dona Fernanda onları uğurlarken, sanki geri dönüşlerinde karşılıyormuşçasına mutluydu. Hiç ağlamadı. Onları mutlu görmenin verdiği mutluluk, onlardan ayrılmaktan doğan üzüntüden çok daha büyüktü.

Gemiye binmelerinden önce, Maria Benedicta'ya son kez, "Mutlu musun?" diye sordu.

"Evet, çok mutluyum."

Dona Fernanda'nın taze ve mahir kalbi gözlerinden dışarı taşıp İtalyanca bir kuple (çünkü Rio Grande do Sul'lu bu mağrur hanımefendi, İtalyan müziğini tercih ederdi), belki Lucia'dan, *O bell' alma innamorata*'yı veya *Barber*'den şunu söyledi:

Ecco ridente in cielo
Spunta la bella aurora.

CXXV

Sophia onları uğurlamaya gelmemişti. Kendini kötü hissettiği için kocasını göndermişti. Düğün süresince hiç şikâyet et-

meden her şeyle uğraşması, gelinin çeyizini hazırlaması ve ondan gözyaşları içinde ayrılması nedeniyle kimse bunu onun üzüntüsüne vermedi. Oysa o, uğurlamaya gemiye kadar gitmenin, kendini küçük düşürmek anlamına geleceğini düşünüyordu. Bu yüzden kendini kötü hissetti ve bu mazaretinin yalan olduğunun anlaşılmaması için odasına kapandı. Rubião'nun verdiği bir romanı okudu. Odasında Rubião'yu hatırlatan başka şeyler de vardı. Bir sürü güzel saat, göz önünden kaldırılan mücevherler. Dostumuzu kendisine hatırlatan şeyler envanterine bir de kuzininin düğün gecesi ettiği tuhaf bir laf da girmişti:

"Siz bugün kraliçesiniz. Bekleyin, yakında sizi imparatoriçe yapacağım."

Sophia bu muamma kelimelerden bir şey anlamamıştı. Önce kendisini onunla birlikte olmaya ikna etmek için ihtişamın cazibesini kullanmaya çalıştığını düşündü. Ama Rubião bu kadar burnu büyük bir adam olmadığı için bu ihtimali devre dışı bıraktı. Gerçi Rubião artık eski çekingen, utangaç adam değildi ama böylesi bir ihtimali düşündürtecek kadar da mağrur biri değildi. Şimdiye kadar böyle sözlerden çok duymuştu. Muhtemeldir ki sadece kendini beğenmişliğini ortaya koymaktan başka bir şey yapmayan Carlos Maria'dan değil, başkalarından da... Ama onlar gelip geçici olmuştu. Geriya kalan sadece Rubião idi. Kimi zaman bir şeylerden şüphelenip vazgeçerdi ama şüpheleri, geldiği an yok olup giden şüphelerdi.

Okumasına devam etmek için açık olan sayfaya döndüğünde, *sevilmeyi hak ediyordu* cümlesini okudu. Kitabı kapattı, gözlerini yumdu ve düşünceye daldı. Bir süre sonra elinde biraz et suyuyla gelen hizmetçi, sahibesinin uyuduğunu sanıp, ayak ucuna basa basa dışarı çıktı.

CXXVI

Bu arada Rubião ile Palha yemek için gemiden ayrılıp Pharoux rıhtımına dönüyorlardı. İkisi de dalgın ve düşünceliydi. İlk konuşan Palha oldu:

"Bir süredir size önemli bir şey söylemek istiyordum, Rubião."

CXXVII

Rubião düşüncelerinden sıyrıldı. İlk kez bir gemiye binmişti. Güvertede duyduğu seslerle, insanların oraya buraya gidiş gelişleriyle, değişik milletlerden insanlarla doluydu zihni. Fransızlar, İngilizler, Almanlar, Arjantinliler, İtalyanlar, değişik değişik lisanlar, farklı farklı şapkalar, cins cins gemi halatları, omuzda taşman dürbünler, geminin iç merdivenlerinden oraya buraya giden adamlar, ağlayan, endişe eden veya gülen, çoğunun elindeki sepetlerde şehirden getirdikleri meyveler olan kadınlar, bütün bunlar onun için çok yeniydi. Uzakta geminin geçeceği mendirek, mendireğin ötesinde açık denizler, denize yakın duran bulutlar ve yalnızlık. Rubião'nun eski dünyalara dair düşünceleri değişti ve hakkında hiçbir şey bilmemesine rağmen kendi Atlantis'ini kafasında yarattı. Coğrafyadan hiç anlamamasına karşın, aklında başka ülkeler hakkında karman çorman bir fikir oluşmuş ve hayal gücü sayesinde bu ülkeleri bir haleyle çevrelemişti. Hayalinde yolculuk etmek gayet kolaydı ve o yüksek ve engin buharın içinde, deniz tutmasının, dalgaların, rüzgârların veya bulutların olmadığı bir yerde bir süre seyahat etti.

CXXVIII

Birkaç dakika sonra, "Bana mı bir şey söyleyecektiniz?" diye sordu.

"Evet size. Aslında daha önce konuşmam gerekirdi ama şu düğün ve Alagoas komitesi işlerinden dolayı fırsat bulamadım. Gerçi şimdi de yemek öncesi ama... Birlikte yiyelim mi?"

"Yiyelim ama ne söyleyeceksiniz?"

"Önemli bir şey."

Bunu söyledikten sonra bir sigara kâğıdı çıkarıp içine tütün koydu ve sardı, bir kibrit yaktı ama rüzgâr kibriti söndürdü. Rubião'dan kibriti yakabilmesi için şapkasını siper etmesini rica etti. Rubião sabırsızca bu isteği yerine getirdi. Ortağı, onu biraz daha bekleterek söz konusu meselenin en az bir deprem kadar önemli olduğunu uygun bir şekilde anlatmaya çalışıyordu muhakkak. Öyle ki artık gerçekler çok daha önemsiz görünecekti. İki nefes çektikten sonra şöyle dedi:

"Şirketi tasfiye etmeyi düşünüyorum. Bana burada bir bankanın müdürlüğünü teklif ettiler. Sanırım kabul edeceğim."

Rubião, iç çekerek rahatladı.

"Nasıl yani? Hemen mi tasfiye edeceksiniz?"

"Hayır, önümüzdeki yılın sonunda."

"Tasfiye şart mı?"

"Benim için şart. Elbette banka sağlam bir banka olmasaydı, işimizi riske atmazdım ama kesinlikle sağlam bir banka."

"O zaman önümüzdeki yıl sonunda aramızdaki bağı koparmış olacağız."

Palha öksürdü.

"Hayır, daha önce, bu yılın sonunda."

Rubião anlamamıştı. Ortağı, şirketi tek başına tasfiye etmek için ortaklıklarını bu yıl bitirmelerini gerektiğini açıkladı. Banka planlanandan daha önce kurulabilirdi. Rubião neden böyle bir sürecin gerektirdiği zorluklara katlansındı ki? Ayrıca Doktor Camacho, Rubião'nun yakında meclise gireceğini ve bakanlığa getirileceğinin kesin olduğunu söylemişti.

"Durum ne olursa olsun, bir ortaklığı zamanında bitirmek, en iyisidir. Siz iş hayatının içinde değilsiniz. Gereken sermayeyle bir işe girdiniz. Ama o sermayeyi başka bir işe yatırabilir ya da kendinize de saklayabilirdiniz."

Rubião, "Öyle mi, tabii, tabii" diye onayladı.

Birkaç dakika sonra da:

"Peki ama bana bir şey söyleyin. Bu önerinin arkasında başka bir şey mi var? Yoksa kişisel ilişkimizi de mi keseceğiz? Samimiyetle söyleyebilirsiniz bana."

Palha hemen itiraz etti: "Ne kadar yanlış anlamışsınız. İlişkimizi bitirmek ha! Çıldırmış olmalısınız. Mutlaka deniz tuttu sizi. Sizin için bu kadar çok çalışan, arkadaşlarına tanıştıran, size bir akrabası, kardeşi gibi davranan ben mi sizinle hiçbir neden yokken ilişkimi keseceğim? Eğer kendiniz reddetmeseydiniz Maria Benedicta ile Carlos Maria değil, siz evlenecektiniz, biliyorsunuz. İnsanlar bütün ilişkilerini kesmeden de aralarındaki ilişkilerin sadece birini koparabilir. Tersi saçma olurdu zaten. Çünkü o zaman bütün arkadaşlar iş ortağı olur, işadamları ise ortaksız kalırdı."

Rubião bu mantığı gayet tatminkâr bularak Palha'yı kucakladı. Palha da onun elini sıkıca kavradı. İstediğini elde etmişti. Müsrifliği tehlikeli olabilecek bir ortaktan kurtulmuş oluyordu. Artık işi tehlikeden kurtulmuştu. Ondan borç aldığı ve uzun süredir ödemediği miktar hariç Rubião'nun payını sıkıntıya girmeden geri verebilirdi. Bu borcun önemli bir kısmı, L bölümde karısına itiraf ettiği gibi halen ödenmemişti. Bir gün borcunu ödemek için Rubião'ya gittiğinde eski bir atasözünü söylemişti: "Borcunu öde, elinde ne kalmış gör." Rubião ise şakayla karışık şöyle bir cevap vermişti: "O zaman ödeme ve keyfine bak."

Palha da, "İyi bir cevap oldu" deyip gülerek, elindeki para destesini tekrar cebine koymuştu.

CXXIX

Aslında ortada ne banka, ne müdürlük ne de tasfiye zorunluluğu vardı. Ama Palha gerçekleri söyleyerek ortaklığını nasıl tasfiye edebilirdi? Bu yüzden de bu yalanı uydurdu. Gerçi bankaları sevdiği ve bir bankada müdür olmayı ölesiye istediği için bu gerekçe kafasında çoktan hazırdı. Palha'nın iş hayatındaki başarısı her geçen gün artıyordu. Şirketi giderek büyüyordu. Aslında Rubião ile iş ilişkisini kesmek istemesinin nedenlerinden biri de gelecekte elde edeceği kârları onunla paylaşmak zorunda kalmak istememesiydi. Üstelik başka şirketlerde hisseleri ve Itaborahy kredilerinde payı vardı. Ayrıca nüfuz sahibi bir ortakla beraber gayet kârlı bir iş olan askeri malzeme ticaretine de girmişti. Bir malikâne yaptırmak için bir mimar tutmuştu ve geleceğini çok parlak görüyordu.

CXXX

"Palha'ların bize böyle muamele edebilecekleri kimin aklına gelirdi? Ne kadar kötü insanlarmış. Sen de onları savunma lütfen."

"Savunmuyorum. Bir yanlış anlaşılma vardır demeye çalışıyorum."

"Yaş günü gelip geçiyor, kuzini evleniyor ve Binbaşı'ya, o koca Binbaşı'ya, eski ve sevgili dostu Binbaşı'ya en küçük bir davet bile yok. Beni hep böyle çağırırdı. Koca adamdım, eski dostuydum, daha bir sürü lakaplarım vardı. Şimdi, hiçbir şey. Küçücük bir davet mektubu bile, zenci bir çocuğun gelip sözle ilettiği, 'Hanımımın yaş günü' veya 'Hanımımın kuzini evleniyor. Siz de gelecekmişsiniz. Resmi bir davet olacak' gibi bir not bile yok. Zaten gitmezdik, resmiyet bize göre değil. Ama böyle bir mesajın bile bir kıymeti olurdu, hiç olmazsa koca Binbaşı'ya bir zenci gönderseydi..."

"Baba!"

Dona Tonica'nın babasının sözünü kestiğini gören Rubião, Palha'ları biraz daha savunmak için cesaretini topladı. Olay Binbaşı'nın evinde geçiyordu. Binbaşı artık Dous de Dezembro Sokağı'nda değil, Barbonos Sokağı'ndaki iki katlı, mütevazı bir evde oturuyordu. Rubião oradan geçerken pencereden etrafı izlemekte olan Binbaşı onu içeri çağırmıştı. Onun aniden gelişiyle odasına kaçacak zaman bulamayan Dona Tonica ise sadece aynaya bir göz atarak saçını biraz düzeltmek, boynundaki fiyongu yeniden bağlamak ve elbisesini eski ayakkabılarını örtecek şekilde çekiştirmekle yetinmek zorunda kalmıştı.

Rubião, "Bu işte bir hata olduğunu söylüyorum" diye ısrar etti, "şu Alagoas komitesi yüzünden her şey birbirine girdi."

Binbaşı Siqueira, "Bakın hele" diye sözünü kesti. "Peki neden benim kızımı da komiteye almadılar? Zaten uzun zamandır bunu düşünüyorum. Bizsiz hiçbir şey yapmazlardı, evlerindeki davetlerin baş misafirleriydik. Değişiklik çok önce başlamıştı zaten, bize daha mesafeli davranmaya başladılar. Kocası, kaçabildiği zaman bana selam bile vermiyordu. Ne demek her şey birbirine girdi? Bizi davet etmeyeceklerinden şüphe duyduğum için yaş gününden önceki gün depoya Palha'yı ziyarete gittim. Bir şey söylemedi. Sonunda, 'Dün evde Dona Tonica ile Dona Sophia'nın yaş gününün hangi gün olduğunu tartıştık. O bana geçtiğini söyledi ama bana göre bugün ya da yarın olmalı' dedim. İşe dalmış gibi yapıp cevap bile vermedi. Muhasebeciyi çağırıp bir şeyler sordu. O hayvanı iyi anladım. Ama yine sorumu tekrarladım. O da aynı şeyi yaptı. Ben de çıkıp gittim. İşte Palha böyle biri, zavallı, adi bir adam. Şimdi benden utanıyor. Onun şerefine nice kadeh kaldırdım ben, bu işi iyi yaparım. Beraber *voltarete* oynardık. Şimdi burnu büyüdü. Artık mühim zevatla sıkı fıkı oluyor. Gösterişin gözü kör olsun! Başka bir gün karısını başka bir kadınla birlikte lüks bir arabının içinde görmez miyim? Sophia, lüks bir arabanın içinde! Beni görmezden geldi ama bir yandan da onu görüp görmediğimi ve hayran hayran bakıp

bakmadığımı anlamak için gözucuyla beni izliyordu. Gösterişin gözü kör olsun! Zeytinyağını ilk kez yiyen, üzerine bulaştırır derler."

"Kusura bakmayın ama komite çalışmalarını layıkıyla yapabilmek için bir miktar gösteriş gerekir."

"Öyle. Zaten benim kızımın komiteye girmemesinin nedeni de bu. Arabanın içindekileri rezil etmemek."

"Ayrıca o gördüğünüz lüks araba, diğer kadının olabilir."

Binbaşı, elleri arkasında birkaç adım attı, gelip Rubião'nun önünde durdu.

"Onundu veya Peder Mendes'indi. Peder nasıl bu arada? İyidir umarım."

Dona Tonica, "Ama baba, bunların hiçbirisi bir anlam ifade etmeyebilir" diye babasının sözünü kesti. "Dona Sophia bana hep iyi davranmıştır. Geçen ay hastalandığımda nasıl olduğumu sormak için iki kere zenci çocuk göndermişti."

"Zenci çocuk" diye bağırdı babası, "zenci çocuk! Ne büyük lütuf. 'Oğlum git bak bakalım şu bizim eski asker ne yapıyormuş. Bir sor bakalım kızı iyi miymiş. Ben gidemiyorum çünkü tırnaklarımı parlatıyorum!' Ne büyük lütuf. Sense tırnaklarını parlatmıyorsun. Çalışıyorsun! Benim kıymetli kızım. Fakir ama onurlu kızım."

Binbaşı ağlamaya başladı ama gözyaşlarını hemen kontrol etmeyi başardı. Kızı utanmış, aynı zamanda da duygulanmıştı. Ev de sahiplerinin yoksulluğunu ortaya koyuyordu. Eşya olarak sadece birkaç sandalye, eski bir yuvarlak masa, aşınmış bir kanepe, çam ağacına oyulmuş iki taşbaskı (biri Binbaşı'nın 1857'deki halini gösteren portresi öteki Senhor dos Passos Sokağı'ndan alınmış bir *Veronese in Venice* kopyası). Ama evin kızının çalışmasının örnekleri her yerde görülebiliyordu. Mobilyalar temizlikten parlıyordu, masanın üzerinde kendi elleriyle işlediği süslü bir örtü vardı ve kanepede yine onun tarafından yapılmış bir yastık duruyordu. Ayrıca tırnaklarını parlatmadığı doğru değildi. Bu iş için gereken tozlar ve güderisi olmayabilirdi ama her sabah bir parça kumaşla tırnakları üzerinde iyice çalışıyordu.

CXXXI

Rubião, Binbaşı'yı sinirlendirmemek için Palha'ları savunmayı bıraktı. Bir süre sonra da kalktı ve davet almamasına karşın "bu önümüzdeki günlerde" onlara yemeğe geleceğine söz verdi.

Binbaşı, "Ama unutmayın, fakir bir yemek olacak" dedi, "eğer gelebilirseniz, bize zamanı bildirin."

"Zaten ben de ziyafet istemiyorum. Müsait olduğumda gelirim."

CXXXII

Rubião Mangueiras Sokağı'nın köşesini döner dönmez Dona Tonica, *Saint-Clair das ilhas ou os desterrados da ilha da Barra* adlı eski kitabını okumak üzere kanepeye uzanmış olan babasına döndü. Kitap, okuduğu ilk romandı. En az yirmi yıllık bir kitaptı ve baba ile kızın kütüphanesi ondan ibaretti. Siqueira, II. bölümün başını okumaya başladı. Ezbere bildiği o bölümden, şu anki öfkesinin eseriyle tamamen farklı bir tat alıyordu: *Saint-Clair, "Bardaklarınızı doldurun" diye bağırdı, "ve hep beraber içelim. Kadehimi iyinin ve cesurun sağlığına, mağdurlara ve zalimlerin göreceği cezaya kaldırıyorum." Hepsi Saint-Clair'in etrafına toplandılar ve sözlerini tekrar ettiler.*

"Ne yapalım biliyor musun baba, sen yarın biraz konserve bezelye, balık falan al da bir kenara koyalım. Rubião yemeğe gelince ısıtır veririz. Yemek böylece daha zengin olur."

"Ama elimdeki para sadece senin elbisene yeter."

"Elbise mi? Onu önümüzdeki ay ya da sonraki ay alırız. Ben beklerim."

"Sipariş vermemiş miydin?"

"İptal ederim."

"Peki ya aynısından bir daha bulamazsan?"

"Bulurum baba. Biraz beklemem gerekebilir ama sonunda bulurum."

CXXXIII

Bölümler ardı ardına kalemden öyle hızla çıkıyor ki, daha size Rubião'nun tanıdıklarının sayısının önemli ölçüde arttığını söyleyemedim. Camacho'nun tanıştırdığı birçok siyasetçinin yanında, Alagoas komitesinin kadın üyeleri, bankaların, şirketlerin, Borsa'nın yetkilileri, tiyatro müdavimleri, Ouvidor Sokağı sakinleri de bu kişiler arasındaydı. İsmi sık sık zikredilirdi. Tanınan biri olmuştu. Uzun boyu ve sakalıyla, geniş göğsü, üzerine sıkıca oturan paltosuyla, tepesi gergedan başı biçimindeki bastonuyla, sağlam ve otoriter adımlarıyla onu gören herkes, Minas'lı zengin Rubião olduğunu söyleyebilirdi.

Hatta etrafında bir efsane bile şekillenmişti. Söylenenlere göre Rubião, kendisine büyük bir miras (1, 3, 5 milyon *conto*) bırakan bir filozofun öğrencisiydi. Bazıları felsefeden hiç bahsetmemesine biraz şaşırıyordu ama efsane buna da bir açıklama bulmuştu: Hocasının sistemine göre bu sessizlik, ancak iyi niyetli insanlara felsefesini açmak anlamına geliyordu. Peki neredeydi o iyi niyetli öğrenciler? Her gün Rubião'nun evine geliyorlardı. Hatta bazıları bir sabah, bir öğleden sonra olmak üzere günde iki kez geliyordu. Rubião'nun yemek masasını paylaşanlar, işte bunlardı. Hepsi öğrencisi olmayabilirdi ama kesin hepsi iyi niyetli insanlardı. Yemeği beklerken açlığın acısını çekerek sükûnetle bekliyor ve gülümseyerek hocalarını dinliyorlardı. Yeni öğrencilerle eskiler arasında bir miktar rekabet bile vardı. Eskiler hocalarıyla daha mahrem bir ilişki içinde olabiliyor ve bunu uşaklara talimat vermek, evden puro almak, ıslık çalmak, evde istediği gibi davranmak gibi hareketlerle ortaya koyuyorlardı. Yeniler ve eskiler, sahip oldukları âdetler gereğince birbirlerine hoşgörüy-

le yaklaşıyor ve hepsi de ev sahiplerinin üstün özellikleri olduğu konusunda uzlaşıyorlardı. Belli bir zaman sonra yeniler, ev sahiplerine nakit olarak ya da senet mukabili borç veriyor, o da kendine borç veren bu insanları utandırmamak için borcunu gizlice ödüyordu.

Quincas Borba, o insanların kucaklarına atlıyordu. Onlar da onu kucaklarına almak için ellerini şaklatıyorlardı. Hatta biri köpeğin alnını öpmüştü. İçlerinden biri, en zeki olanı, köpeği kucağına almak için ekmek vermeyi akıl etmişti.

Rubião, ilk kez buna karşı çıktı: "Hayır, onu yapmayın!"

Misafiri, "Neden, bunu nesi yanlış?" diye itiraz etti, "Aramızda yabancı yok ki."

Rubião bir an duraladı.

"Tabii ki öyle ama onun içinde büyük bir adam var."

Misafiri, Rubião ile aralarındaki ilişkinin yakınlığıyla diğer müritlere gösteriş yapmak için onlara bakarak, "Öbür Quincas Borba, filozof" diye ekledi. Ama bu büyük avantajının keyfini yaşayamadı çünkü kendi kadar eski olan diğer arkadaşları da koro halinde aynı lafı tekrarladılar:

"Filozof."

Ve Rubião müritlere köpekle filozof arasındaki benzerlikleri, ona neden bu ismin konduğunu açıkladı. Müritler, bunları zaten biliyoruz diye düşündüler. Quincas Borba (rahmetli olan), zamanının en büyük adamlarından biri olarak tanımlanıyordu. Bütün vatandaşlardan üstündü. İyi bir filozof, iyi bir insan ve iyi bir arkadaştı. Son olarak Rubião, bir süre sustuktan sonra, parmaklarını masanın kenarına vurarak bağırdı:

"Onu bakan yapardım!"

Pek ikna olmamış ama belli ki görev bilinci taşıyan misafirlerden biri heyecanla bağırdı:

"Elbette!"

Oradakilerden hiçbiri Rubião'nun kendileri için yaptığı fedakârlığın tam farkında değildi. Bir an önce eve dönüp onlarla yemek yemek için, davetleri, gezinti önerilerini geri çeviriyor, anlamlı sohbetleri yarıda kesiyordu. Bir gün aklına iyi

bir çözüm geldi. Saat tam altıda evde yoksa, uşaklar arkadaşlarına yemek servisine başlayacaklardı. Ama müritler buna karşı çıktı: Hayır efendim, yediye, sekize kadar bekleyeceklerdi. Onsuz bir yemeğin hiç tadı yoktu.

Rubião, "Ama benim de evde bulunmadığım günler olabilir" diye açıklama yaptı.

Ancak bunun üzerine kabul ettiler. Saatlerini Botafogo'daki evin saatine göre ayarladılar. Saat altıyı vurduğu zaman hepsi masanın başındaydılar. İlk iki gün biraz çekingen davrananlar oldu ama uşaklar kesin talimat almıştı. Rubião da zaman zaman hemen sonra geliyor, o zamanlar kahkahalar, espriler, şen sohbetler alıp yürüyordu. Bir keresinde biri beklemek istedi ama diğerleri onu dinlemediler. Biraz sonra yemeğe saldırdı. Çünkü o kadar çok acıkmıştı ki neredeyse tabakları bile yiyecekti. Rubião dahil, hepsi ona kahkahalarla güldüler.

CXXXIV

Bir bölüme, Rubião'nun evde olmadığı zaman misafirlerin yemekten sonra purolarını yaktığını söyleyerek başlamak, havai insanlara havai bir giriş gibi gelebilir. Ama görünüşte önemsiz bu lafı yazanın başka bir şey anlatmak istediği yolundaki görüşler burada dikkate alınacaktır.

Gerçekten de bir akşam evin en eski müdavimlerinden biri Rubião'nun çalışma odasına gitti. Daha önce de birkaç kere o odaya girmişti. Puro kutularının orada olduğunu ve içlerinde üç beş değil, yirmi otuz puro olduğunu biliyordu. Farklı marka puro kutuları açık duruyordu. Bir uşak (İspanyol) gaz lambasını yaktı. Diğer misafirler de onun peşinden gelip purolarını seçtiler. Daha önce buraya gelmemiş olanlar, mobilyaların güzelliğine ve yerleştirilişine hayran kaldılar. Fildişinden yapılmış, sağlam ve sade çalışma masası, herkes tarafından beğenildi. Ama bu sefer üzerinde onları bekleyen yeni bir şey vardı. I. ve III. Napoléon'a ait iki mermer büst.

"Bunlar ne zaman geldi?"

Uşak, "Bugün öğlen" diye cevap verdi.

İkisi de muhteşemdi. Amcanın ezici bakışları yanında yeğenin düşünceli bakışları sanki uzayda dolaşıyormuş gibi görünüyordu. Büstler eve gelip uşak onları buraya yerleştirir yerleştirmez, efendisi uzun bir süre hayranlıkla onlara bakmıştı. Kendisi de uzun süre bakmıştı ama bir hayranlık duymadan bakmıştı. "*No me dicen nada estos dos pícaros*" derken, tepeden bir bakışla hepsini süzüyordu.

CXXXV

Rubião, edebiyata cömert katkılarda bulunuyordu. Ona ithaf edilmiş kitaplar, en az iki yüz - üç yüz satış garantisiyle matbaaya gidiyordu. Edebiyat derneklerinden ve dini derneklerden sayısız şilt, sertifika almıştı. Katolik derneğinin üyesi olduğunu unutarak Protestan birliğine de katılmıştı. Unutmadığı şey, ikisine de aidatını düzenli olarak ödemekti. Hiç okumadığı gazetelere abone olmuştu. Bir gün bu gazetelerden birine altı aylık abonelik ücretini öderken gazetenin hükümeti desteklediğini öğrenmiş ve tahsildarı Şeytan'a havale etmişti.

CXXXVI

Ancak tahsildar Şeytan'a gitmedi. Abone bedelini tahsil ettikten sonra bir tahsildarın içten gelen mantığıyla sokakta mırıldanmaya başladı:

"İşte size bir adam, gazeteyi beğenmiyor ama parasını ödüyor. Oysa gazeteyi çok beğenen ama parasını ödemeyen o kadar çok insan var ki..."

CXXXVII

Ey talihin tesadüfleri! Ey Doğa'nın adaleti! Dostumuzun müsrifliğinin çaresi yoksa bile telafisi vardı. Zaman, boş kafalı bir avare için geçtiği gibi geçmemişti onun için. Rubião, yargıya varma konusunda eksik olabilirdi ama artık hayal gücüne sahip bir adamdı. Oysa eskiden kendi içindeki sesten çok başkalarını dinler, iç dengesini bulamazdı. Yapacak işi olmaması nedeniyle saatler ona geçmek bilmez gelirdi.

Şimdi her şey değişiyordu. Artık hayal gücü, onun da kafasının içine yerleşmeye başlamıştı. Bernardo'nun dükkânında oturarak zamanı fark etmeden veya sokağın darlığından bunalmadan bütün bir sabahı geçirebiliyordu. Düğün hayalinde (LXXXI. bölüm) olduğu gibi güzel hayaller kuruyordu. Bu hayallerin fazlasıyla görkemli olması, cazibelerini engellemiyordu. Birden sandalyesinden fırlayıp sokaktan geçen birinin arkasından baktığına sıkça rastlanıyordu. Onu tanıyor muydu? Belki de o kişi, o anda hayalinde gördüğü kişinin bazı özelliklerine sahipti. Burada bir bölümde cevaplanamayacak kadar çok soru var. Şu kadarını söylemek yeterli olacaktır ki bir keresinde sokaktan geçen kimse yoktu ve hayal gördüğünün farkına vararak içeri girdi ve o gün yaş gününü kutlayan, yakında da evlenecek olan Camacho'nun kızı için bir bronz saat aldı. Sonra dükkândan çıktı.

CXXXVIII

Ya Sophia? Kadın okurlarım, Orgon gibi sabırsızlıkla soruyor: *Et Tartufe?* İşte sevgili arkadaşım, cevap da doğal olarak aynı: Gayet iyi, yemeğini yiyor, uykusunu alıyor ama bunlar âşık olmak isteyen bir insanın âşık olmasını engelleyemez ki... Eğer sorunuzun ardında gizlenen düşünce buysa, çok düşüncesiz biri olduğunuzu ve ağzını tutmayı başaramayanlara hiçbir şey söylemek istemediğimi belirteceğim.

Sophia'nın gıdasını ve uykusunu aldığını tekrarlıyorum. Alagoas komitesinin yardım işi bitmişti. Sophia basından çok övgüler aldı. *Atalaia* ona, "merhamet meleği" adını takmıştı. Pohpohlanıyordu ama bu lakabın hoşuna gittiğini sanmayın. Çünkü bütün yardım işini Sophia yapmış gibi gösterdiği için yeni edindiği arkadaşlarını incitebilir ve aylardır uğraşarak geldiği noktanın bir günde heba olmasına neden olabilirdi. Aynı gazetenin ertesi günkü sayısında komitedeki diğer kadınları ismen belirten ve "gökyüzünün parlayan yıldızları" olarak anan başka bir makalenin yayımlanmasının nedeni de buydu.

Tabii bütün bu arkadaşlıklar devam etmedi. Ama çoğu sürdü. Sophia'mızın bir arkadaşlığı sürdürme yeteneği yok değildi. Kocası ummadığı ve hak ettiğini pek düşünmediği övgüler alınca, fazlasıyla şamatalı bir coşkuyla, fazlasıyla dalkavukça davranıyordu. Sophia onu biraz dizginlemek için tavsiyeleri ve eleştirileriyle utandırmaya çalışıyordu. Mesela gülerek şöyle diyordu:

"Bugün hiç çekilmiyorsun. Gören de seni uşak zannedecek."

"Christiano, biraz kendine hâkim ol. Misafirlerimiz varken bakışlarını öyle şeker verilmiş çocuklar gibi sevinç içinde oradan oraya dolaştırma."

Kocası önce yaptığını inkâr ediyor veya açıklama getirmeye ya da kendini haklı çıkarmaya çalışıyor ama sonunda karısına hak verip insanın kendini küçük düşürmemesi gerektiğini, nezakete, rahatlığa tamam ama daha ileri gitmemesi gerektiğini kabul ediyordu.

"Aynen öyle. Ama bunu yapayım derken öbür uca da gitme" diyordu Sophia, "tamamen de durgun denizler gibi olma."

Netice itibariyle her iki tavır da Palha idi. Önce fırtına bekleyen denizler gibi durgun, kayıtsız, neredeyse karşısındakini hakir gören, ama herhangi bir düşünceyle ya da bilinçsiz güdülerle alışıldık hareketli havasına dönünce de, duruma göre abartılı ölçüde şamatacı ve gürültücü bir tavır. Aslında kendini değiştiren, Sophia idi. Gözlemler ve taklit ederdi. Zorun-

lu ve meyilli olduğu için, ne doğarken, ne de büyürken edinmediği birçok özelliğe yavaş yavaş sahip olmuştu. Üstelik, kadınların 20'lik kızlara da 40'lık kadınlara da aynı güveni telkin ettiği bir yaşta, gençlik ile olgunluk çağı arasındaydı. Bazı kadınlar hayatlarını onun ayakları altına sererken bazıları da göklere ulaşan övgüler düzüyorlardı onun için.

Netice itibariyle arkadaşımız, atmosferi böyle yavaş yavaş temizledi. Kimisini ancak zorlukla kesebileceğiniz kadar özel olan eski, ailevi ilişkileri koparttı. Mesafeli biçimde ağırlamak, ilgisizce dinlemek ve pişmanlık duymadan elveda demek gibi sanatlar, onun sahip olduğu becerilerin hepsini oluşturmuyordu. Bir bir bazı arkadaşları ortadan çekildi: Fakir, gösterişsiz, iddiasız, modaya uygun gardırobu olmayan kadınlar, basit ilgileri olan ve kendilerini satamayan önemsiz arkadaşlar. Arabasıyla (artık onun da arabası vardı) erkeklerin arasından geçerken, aynı Binbaşı'nın söylediği gibi davranıyordu. Yani karşısındaki kişinin ona baktığını görene kadar onu izliyor, sonra gözlerini çeviriyordu. Artık gereksiz yere bu gibi insanlara ilgi göstermiyordu, balayı sona ermişti, artık gözlerini soğuk bir tavırla çeviriyor, amirane bir biçimde, karşı tarafta hiçbir tereddüde yer bırakmayacak bu hareketle onu kafasından tamamen sildiğini belli ediyordu. Karşılaştıkları zaman eski arkadaşlarının kendisine şapka çıkararak selam vermelerini, böyle engelledi.

CXXXIX

Rubião yine Binbaşı'ya yardım etmeye çalıştı ama Sophia bundan öylesine rahatsızlık duyarak sözünü kesti ki, konuyu değiştirip Tijuca'ya gidecekleri ertesi gün yağmur yağıp yağmayacağını sormak zorunda kaldı.

"Christiano ile konuştum. İşleri varmış, oraya bir sonraki pazar gidebileceğiz."

Bir an sessiz kalan Rubião şöyle dedi:

"Biz gidelim o zaman, ikimiz. Erkenden gider, öğle yemeğini orada yer, üç dört gibi de burada oluruz."

Sophia, bu daveti kabul etme arzusunu o kadar belli eden bir edayla baktı ki, Rubião sözlü bir cevabı beklemedi.

"Tamamdır, gidiyoruz" dedi.

"Hayır."

"Nasıl yani?"

Sonra da bu soruyu tekrarladı çünkü netice itibariyle gayet belli olan gelmeme nedenini açıklamadı. Cevap vermeye zorlanınca da kocasının kendisini kıskanacağını ve gelmeye mecbur hissedip işini erteleyeceğini söyledi. Oysa onun işini engellemek istemiyordu. Bir hafta bekleyebilirlerdi. Ama bu açıklamayla birlikte o boncuk gözlerinde öyle bir bakış vardı ki... İstedi. Ertesi sabah Rubião ile birlikte yola çıkmayı, atın üzerine sıkıca oturmuş, şairane veya rüyadaymış gibi değil, cesurca ve alevlenmiş yanaklarıyla tamamen bu dünyaya ait bir şey yapmayı, atı dörtnala koşturmayı, tırıs gitmeyi ve arada sırada durup mola vermeyi o da istedi. Tepede, şehir uzakta, gökyüzü başının hemen üzerindeyken biraz durup attan inecekti. Atının yanında duracak, yelesini elleriyle tarayacak ve Rubião'nun cesaretini ve zarafetini öven kelimelerini duyacaktı. Hatta ensesinde bir öpücük bile hissetti.

CXL

Sophia'nın hayalindeki atın artık, tepeleri bir sıçrayışta aşıp kendisini ormanlara götürecek ateşli ve kaprisli bir küheylan olduğunu söylemek yanlış olmaz. Eğer durum farklı olsaydı, hayali de farklı olacaktı ama bir küheylan o duruma en iyi uyan şeydi. Düşünmeden, hızla ve şevkle kaçıp gitme fikrini ve aynı zamanda düz yola, oradan da ahıra döndüğünde sükûneti gösteren bir hayaldi bu.

Sophia'nın kızarmış yanaklarını gözleyen Rubião, "Tamam, karar verildi, yarın gidiyoruz" diye tekrarladı. Ama küheylan biraz önceki koşusundan yorulmuş, ahırda uyuşuk uyuşuk duruyordu şimdi. Sophia tamamen değişmişti. O havai macera, hayal ettiği şevk, Rubião ile birlikte Tijuca'ya gitmenin eğlencesi, geçip gitmişti. Rubião kocasına sorup izin alacağını söylediğinde, kayıtsızca, şöyle dedi:

"Çılgınsınız siz. Sonraki pazar gideceğiz."

Bir kemer yapıyordu. Gözlerini, elindeki işe sabitledi. Rubião da gözlerini, bahçenin bulundukları odadan görünen küçük parçasına çevirdi. Pencereye dönük oturmuş olan Sophia'nın parmakları ileri geri hareket ederken Rubião'nun kafasında, sıradan iki gülden başka bir şey olmayan bahçede verilen bir imparatorluk ziyafeti canlandı. Odayı, odadaki kadını, kendisini unuttu. İkisinin bu durumda, birbiriyle tek kelime etmeden, birbirinden mesafelerce uzak ve birer yabancı halde ne kadar durduğu tam olarak söylenemez. Onları uyandıran, kahve getiren hizmetçi oldu. Rubião kahvesini içtikten sonra sakalını düzeltti, çıkarıp saatine baktı ve kalktı. Onun gitmesini sabırsızlıkla bekleyen Sophia buna çok sevinmişti ancak memnuniyetini şaşkınlık görüntüsünün altına saklamasını becerdi.

"Bu kadar çabuk mu?"

Rubião, "Saat dörtten önce birini görmem lazım" diye açıklama yaptı. "O zaman sabaha at binmiyoruz demektir. Kiraladığım atları iptal edeyim. Gelecek pazar gideceğimiz kesin mi?"

"Ben de kesin diyemiyorum. Christiano zamanında kararını verirse, gideriz. Biliyorsunuz kocam bazen işleri çok zorlaştırabilir."

Sophia ona kapıya kadar eşlik etti, neşesiz bir biçimde elini sıktı, duygusuz bir gülümseme işareti yaptı ve odaya, aynı pencereye bakan aynı koltuğa döndü. İşine hemen başlayamadı. Bacak bacak üstüne attı, alışkanlıktan eteğini düzelt-

ti ve biraz önce dostumuza bir ziyafet esini veren iki gülün bulunduğu bahçeye bir bakış attı. Sophia orada iki sessiz çiçek dışında bir şey görmüyordu. Yine de bir süre baktı, sonra işini alıp biraz çalıştı, sonra yine durdu. Ellerini boş boş kucağına koydu. Yeniden işini aldı ama tekrar bıraktı. Sonra birden ayağa kalkıp mekik ile keten ipliği, örme sepetin içine tıkıştırdı. Yine Rubião'nun hatırası olan bu küçük sepete, mekik ve iple birlikte tüm çalışma hevesini de tıkmıştı.

"Ne can sıkıcı adam!"

Artık geçmekte olan iki gülün olduğu küçük bahçeye bakan pencereye giderek cama dayandı. Güller goncayken, insanın hiddeti onlara bulaşmaz. Oysa ömürlerinin sonu yaklaşıyorsa en küçük bir provokasyonda insanı sinirlendirirler. Bunun, ömürlerinin kısa olmasından kaynaklandığına inanmaktan hoşlanırım. Biri şöyle yazmış: "Güle göre bahçıvan ölümsüzdür." Bir ölümsüzün canını sıkmak için öfkesiyle dalga geçmekten daha iyi bir yol olabilir mi? "Ben geçiciyim, sen kalıcısın. Ama ben çiçek açtım, kokumu yaydım, ben genç kızlara ve yaşlı kadınlara hizmet verdim, aşkın davetiyim ben, erkeklerin yakalarını süsledim, ben kendi dalımda ölürüm ve tüm eller ve tüm gözler beni arar, bana hayranlıkla, sevgiyle bakar. Ya sen ey ölümsüz, sen böyle misin? Sen kızarsın, ağlarsın, acı çekersin, endişe duyarsın. Senin bütün bir ölümsüz hayatın, benim ömrümün tek bir anına bile değmez."

Sophia pencereye gidip bahçeye baktığında, iki gül de iyice açılmış taçyapraklarıyla gülüyorlardı. Biri, "Tamamen haklısın, tamamen haklısın" diyordu.

"Kızmakta tamamen haklısın güzelim" diye ekledi, "ama bunun sorumlusu o değil, sensin. O ne yapsın? Herhangi bir çekici yanı olmayan, zavallı bir adam. İyi bir arkadaş olabilir, gayet cömert olabilir ama itici biri, öyle değil mi? Mağrur olma ama güzelim, çünkü mutsuzluğunun nedeni, bizzat sensin. Ötekini unutmaya söz vermiştin ama unutamıyorsun. Onu unutmak zorunda mısın? Buna bakmak, bunu dinlemek, bunu aşağılamak yeterli gelmiyor mu sana? Oysa sana hiçbir şey söylemiyor. Ey tuhaf kadın, ve sen buna rağmen..."

"Tam olarak öyle değil" diye sakin ve alaycı bir sesle söze girdi öbür gül. "Bir şey söylüyor ve bunu uzun zamandır söylüyor. Bu söylediğini de asla unutmuyor ve değiştirmiyor. İstikrarlı biri, üzüntüsünü unutup, umutlu olmaya inanıyor. Bütün hayatı, biraz önce konuştuğunuz Tijuca'ya gidişiniz gibi: 'Gelecek pazar gideriz.' Biraz merhamet et en azından. Biraz sevecen davran, kibar Sophia. Eğer evliliğin dışında birini seveceksen seni seven ve ağzını tutan bu adamı sev. Hadi, biraz önce ona karşı hissettiğin tepkiden nedamet getir. Sana ne zararı oldu? Sen güzelsen adam ne yapsın? Eğer birinde bir hata varsa ne onun hediyesi olan şu sepette, ne de hizmetçini gönderip kendin aldırdığın o iplikte. Kötü olan sensin Sophia, adaletin yok senin..."

CXLII

Sophia öylece durup dinledi, dinledi. Diğer bitkilere sordu, onlar da farklı bir şey söylemediler. Hepsinde tam bir fikir birliği vardı. Toprağı tanıyan ve toprağın altındaki yaşamı bilen biri, biz kendimiz duygu ve düşünce açısından zenginsek, bir duvar parçasının, bir bankın, bir halının, bir şemsiyenin de ne kadar zengin olduğunu ve cansız nesnelerin insanlarla kurduğu ilişkinin ve insanlara dair düşüncelerinin bu dünyanın en ilginç olgularından biri olduğunu da iyi bilir. "İnsanın düğmeleriyle sohbet etmesi" deyiminin, sadece metafor gibi görünse de, aslında bire bir anlamı da vardır. Düğmelerimiz, bizimle senkronize çalışır, her zaman bizim verdiğimiz yasa tekliflerinin lehine oy kullanan ucuz ve içinde kendimizi rahat hissettiğimiz bir tür meclis oluşturur.

CXLIII

Tijuca at gezisi, geri dönerlerken meydana gelen bir attan düşme vakası dışında olaysız tamamlandı. Düşen Rubião ya da Palha değil, ne olduğunu bilmediğim bir konuda düşünürken atını hiddetle kamçılayan Sophia idi. Hayvan da bunun üzerine korkuya kapılıp onu üzerinden attı. Sophia gayet zarif bir şekilde düştü. Üzerindeki binicilik elbisesi ve vücuduna sımsıkı oturan yeleğiyle, olağanüstü ince ve narindi. Othello görseydi, "Hey benim güzel savaşçı bakirem" diye bağırırdı. Rubião ise yola çıkarken sadece, "Sen bir meleksin" diyebildi.

CXLIV

Eve girerken aksıyordu.

"Dizimi incittim."

"Bir bakayım."

Giyinme odasında Sophia ayağını küçük bir tabureye koyup kocasına yaralanmış dizini gösterdi. Pek az bir şişkinlik olmasına rağmen dokunulduğunda çığlığı basıyordu. Canını yakmak istemeyen Palha, yaraya dudaklarıyla hafifçe dokundu.

"Düşerken eteğim açıldı mı?"

"Hayır. Zaten çok uzun bir eteğin var. Ayağının ucu bile zor görünüyor. Bir şey olmadı, garanti veririm."

"Yemin eder misin?"

"Ne kadar da şüphecisin, Sophia! Kutsal olan ne varsa, üzerimdeki ışık adına, Allah adına yemin ederim. Şimdi tatmin oldun mu?"

Sophia, dizini örtüyordu.

"Dur da bir daha bakayım. Şişeceğini sanmam. İstersen üzerine bir bez koy. Eczaneye sorarsın."

"Tamam. Şimdi üzerimdekileri çıkarayım" diyerek eteğini aşağı indirmeye başladı.

Palha'nın gözleri karısının bacağının aşağısında, botunun konçlarının altına girerek sona eren kısmında dolaşmaya başlamıştı. Gerçekten de doğanın en güzel parçalarından biriydi, ipek çoraplar, şeklini iyice mükemmel hale getirecek şekilde biraz gizlemişti. Palha nazikçe karısının şurasını, şurasını, şurasını incitip incitmediğini soruyor, bir yandan da aşağı doğru inerek elleriyle sorduğu yere dokunuyordu. Karısı eteğini indirip ayağını tabureden çekince, "Bu başyapıtın en ufak bir parçası bile görünseydi, gökyüzü ve ağaçlar şaşkınlıktan serseme dönerdi" dedi.

"Belki de öyle olurdu ama orada sadece gökyüzü ile ağaçlar yoktu. Rubião'nun gözleri de vardı" dedi, Sophia.

"Aa, Rubião! Haklısın. Santa Theresa'daki o aptalca şey bir daha tekrarlandı mı hiç?"

"Asla. Ama yine de onu pek sevmiyorum. Gerçekten yemin ediyor musun, Christiano?"

"Üzerine yemin ettiğimden daha kutsal bir şey adına mı yemin etmemi istiyorsun? Allahın adına yemin etmiştim ama bu sana yetmedi. Şimdi senin üzerine yemin ediyorum. Tatmin oldun mu?"

Bütün bunlar aslında duygusallık oyunu dışında bir şey değildi. Sonunda Palha karısının odasından çıkıp kendi odasına gitti. Sophia'nın ürkek, şüpheci ve iffetli davranışı çok hoşuna gitmişti. Karısının tamamen kendisine ait olduğunu gösteriyordu. Ama tam da karısı tamamen kendisine ait olduğu için kraliçesinin genellikle saklı duran bir bölgesinin tesadüfen bir anlığına başka gözlere açılmasını mesele yapmanın, bir efendiye, bir sahibe yakışmayacağı kanaatindeydi. O tesadüfün bir botun konçlarının ucunda bitmek zorunda kalmasından dolayı üzgündü. Oysa o konçlar sadece sınırdı, düşüş sonucunda hafifçe incinen şehrin yüce ve mükemmel uygarlığına dair bir fikir veren dış mahallelerdi sadece. Kocaman gümüş küvette sabunlanırken, yüzünü ve omzunu yıkarken ve sonra kendini kurular, saçlarını tarar ve parfümünü sürerken o küçük kazanın tek görgü şahidinin hayretten ve hasetten ne hale gelmiş olabileceğini hayal ediyordu.

CXLV

Rubião'nun bütün arkadaşlarını şaşırtması, işte bu zamana rastlar. Pazar günkü at gezisini izleyen salı günü (1870 yılının Ocak ayıydı), Ouvidor Sokağı'ndaki berberden, ertesi sabah saat dokuzda kendisini tıraş etmek üzere evine birini göndermesini istedi. Lucien adlı bir Fransız geldi ve uşağa verilen talimat doğrultusunda Rubião'nun çalışma odasına götürüldü.

Quincas Borba, Rubião'nun dizlerinin üzerinden, "Grrr" diye ses çıkardı.

Lucien, eğilerek evin efendisini selamladı. Ancak o ne bu selamın farkına varmış, ne de Quincas Borba'nın sesini duymuştu. Tavanda kırılmış ve havaya dağılarak kaybolmuş olan zihnini tamamen yitirmiş halde, bir kanepede uzanmıştı. Acaba zihni buradan kaç mil uzaktaydı? Ne bir akbaba, ne bir kartal söyleyebilirdi bunu. Oysa o anda aya doğru gitmekte olan zihninin gördüğü tek şey, Botafogo sahilinde gül ve yasemin çiçeklerinden oluşan yatağında yatarken perilerin alıp içine koyduğu ve uyusun diye salladığı beşikten üzerine saçılan mutluluktu. Ters giden hiçbir şey, hiçbir başarısızlık, yoksulluk yoktu. Sadece neşeyle ve gereğinden fazla gelirle dolu, huzurlu bir hayat. Zihni, aya doğru gidiyordu!

Berber çalışma odasında etrafa bakındı. Odadaki en önemli nesne, üzerinde Napoléon ile Louis Napoléon büstleri duran çalışma masasıydı. Bu sonuncusunun büstünün üzerinde, duvarda Solferino Savaşı'nı gösteren bir taşbaskı ve İmparatoriçe Eugenia'nın bir portresi asılıydı.

Rubião'nun ayaklarında altın işlemeli damasko kumaşından yapılmış terlikler, başında siyah ipek püsküllleri olan bir başlık ve dudaklarında parlak mavi bir gülücük vardı.

"Efendim..."

Quincas Borba, sahibinin dizleri üzerinde yükselerek, berbere, "Grrrr..." diye cevap verdi.

Rubião kendine geldi ve berberi fark etti. Kısa bir süre önce onu berber dükkânında gördüğü için tanıdı. Ayağa kalktı. Bu arada Quincas Borba da sahibini korumak için davetsiz misafire havladı.

Rubião, "Sessiz ol! Şşşt!" deyince süngüsü düşen köpek, gidip çöp kutusunun arkasına saklandı. Bu arada Lucien aletlerini çıkarmaya başladı.

Fransızca, "Gayet güzel bir sakaldan olacaksınız. Aynı şeyi, bir kadını memnun etmek için yapan birçok insan tanırım. Onurlu insanların sırdaşıyımdır..." dedi.

Rubião, "Kesinlikle" diye onun sözünü kesti.

Tek bir kelimesini bile anlamamıştı. Biraz Fransızca bilmesine karşın (bildiğimiz gibi) sadece okuyabiliyor, konuşmaları anlayamıyordu. Ama ilginçtir, verdiği cevap yanlış sayılmazdı. Çünkü söylenenleri bir tür selamlama ya da övgü olarak anlamıştı. Daha da ilginci, Fransızca konuştuğunu sanıyordu.

"Kesinlikle" diye tekrarladı, "yüzümü tekrar eski haline döndürmek istiyorum. Şuradaki haline."

III. Napoléon'un büstünü işaret ediyordu. Berber Portekizce cevap verdi:

"Ah! İmparator! Ne güzel bir büst. Gerçekten çok iyi çalışılmış. Buradan mı aldınız, yoksa Paris'ten mi getirttiniz? Muhteşem büstler. I. Napoléon'un, Büyük Napoléon'un da büstü burada. Tam bir dâhi idi. Eğer ihanete uğramasaydı efendim... Biliyorsunuz, hainler Orsini'nin bombaları gibidir."

"Orsini zavallının tekidir!"

"Bedelini çok acı ödedi ama."

"Öyle de olması gerekirdi. Ama ne bombalar ne de Orsini büyük bir adamın kaderine karşı gelemez. Bir ulusun kaderi, büyük bir adamın kafasına imparatorluk tacını takmaksa, hiçbir kötülük buna engel olamaz. Orsini! O bir aptaldı."

Birkaç dakika sonra berber, sadece keçi sakalı ile III. Napoléon bıyıkları bırakacak şekilde Rubião'yu tıraş etmeye başladı. Bir yandan da kendi işini övüyor ve başka bir sakalın aynısını yapmanın ne kadar zor bir şey olduğundan dem vuruyordu. Sakalı keserken, bir yandan da övüyordu. Kılları ne kadar güzeldi. Gerçekten de bu sakalı kestirerek büyük bir fedakârlık...

"Ne haddini bilmez adamsın berber" diye sözünü kesti Rubião, "istediğim şeyi sana söyledim. Yüzümü eski haline getir. İşte örnek alacağın büst."

"Evet efendim, tabii ki isteğinizi yerine getireceğim, ne kadar benzediğini görünce siz de şaşıracaksınız."

Berber şık şık diye Rubião'nun sakalına son rötuşları yaptıktan sonra yanaklarındaki ve çenesindeki kılları usturayla almaya başladı. Sakin bir biçimde usturasını çalıştırıp büstle karşılaştırıyor, gözleriyle bir büste bir de müşterisine bakıyordu. Operasyon oldukça uzun sürdü. Berber kimi zaman büstle daha iyi karşılaştırabilmek için bir adım geriye atıp ikisine birden bakıyor, öne eğilip müşterisinin şu ya da bu yöne dönmesini istiyor, sonra tekrar gidip büstün o tarafına bakıp geliyordu.

Rubião, "İyi gidiyor mu?" diye sordu.

Lucien ona sessiz durmasını işaret ettikten sonra işine devam etti. Keçi sakala şeklini verdi, bıyığı istenen hale getirdi, sonra da yavaş yavaş, sevgiyle, parmaklarıyla çenede ya da yanaklarda kalmış sakalları yoklayarak her şeyin üzerinden ikinci kez geçti. Berber çenesi üzerinde çalışırken sürekli tavana bakmaktan yorulan Rubião, bir iki kez mola istedi. Mola sırasında yüzüne dokunarak değişikliği hissetmeye çalıştı.

"Bıyık fazla uzun olmamış" dedi.

"Uçlarını daha yapmadım. Bıyık uçlarını dudak üzerinde kıvırmak için aletim var. Hay Allah, tek bir kopya yerine on orijinal tıraş yapmak isterdim."

Bıyık ve keçi sakalı son halini alana kadar on dakika daha geçti. Sonunda bitti. Rubião hemen yatak odasındaki ay-

naya koştu. Orada gördüğü, başka biriydi. Aslında ikisini de görüyordu. Kısacası, kendisiydi.

"Tam istediğim gibi" diye bağırarak eşyalarını toplayıp Quincas Borba'yı okşayan berberin yanına döndü. Çalışma masasının başına geçip çekmeceyi açtı, 20.000 *reis* çıkarıp berbere verdi.

"Yanımda bozuk yok."

Rubião hemen, "Üstünü istemiyorum" dedi, mağrur bir edayla, "dükkâna vereceğini ver, gerisi senin olsun."

CXLVII

Rubião yalnız kalınca kendini bir koltuğa atıp zihninde hayali bir geçit töreni izlemeye başladı. Tam olarak bilemiyoruz ama Biarritz veya Compiègne'deydi, bakanları, büyükelçileri duyuyordu. Dans ediyor, yemek yiyor, evvelsi gün gazetelerde okuduğu ve zihnine kazınan bir sürü şey yapıyordu. Quincas Borba'nın inlemeleri bile onu uyandıramadı. Her şeyden uzakta ve yukarılarda bir yerdeydi. Compiègne, aya giden yolun üzerindeydi ve o, aya gidiyordu.

CXLVIII

Aşağı indiğinde, köpeğin inlemesini duydu ve yanaklarında bir soğukluk hissetti. Aynaya koştuğunda sakallı haliyle sakalsız hali arasında büyük bir fark olduğunu ve sakalsız halinin hiç de fena olmadığını gördü. Misafirleri de aynı fikirdeydi.

"Gayet güzel olmuş! Bunu çok daha önce yapmalıydınız! Sakal yüzünüzün asaletini gizliyormuş. Üstelik bir de gayet çağdaş bir görünüm kazandınız."

"Çağdaş" diye tekrarladı Rubião.

Başkaları da aynı şekilde şaşırdı. Herkes, yeni görünüşü-

nün, eskisinden daha çok yakıştığını düşünüyordu. Sadece Doktor Camacho, o da keçi sakalın ve bıyığın arkadaşının yüzünde gayet güzel durduğunu düşünmekle beraber, ruhun aynası olan yüzün gücünün ve istikrarının değiştirilmesinin doğru olmadığını söyledi.

"Kendi adıma konuşmamam lazım" diye ekledi. "Ama benim yüzümü bu halinden farklı bir şekilde asla göremezsiniz. Bana göre bu ahlaki bir zorunluluktur. Benim hayatım ilkelere adanmıştır, hiçbir zaman ilkelerimden taviz vermem. Hayatım yüzümün, yüzüm de hayatımın sadık bir imgesidir."

Rubião ciddiyetle dinleyip, başıyla onaylayarak gerçekten de öyle olması gerektiğini kabul etti. Ama o anda kendini sokakta tebdil-i kıyafet gezen Fransız İmparatoru olarak görüyordu. Sonra yine kendisi oldu. Bir sürü önemli şey gören Dante, cehennemde Floransalı bir hırsızın cezalandırılmasına tanık olmuş. Altı ayaklı bir yılan, halkasına öyle bir sarılmış ki tek bir yaratık mı iki yaratık mı olduğu belli olmuyormuş. Rubião da iki kişiden oluşuyordu. Kendi kişiliği ile Fransız İmparatoru kişiliği birbiri içinde erimiyordu. Sırayla geliyorlar ve geldiklerinde diğerini unutuyorlardı. Rubião kendisi olduğunda, her zamanki kendisi oluyordu. Fransız İmparatoru olunca da sadece İmparator oluyordu. Her iki hali de birbirini dengeliyordu ve her ikisi de ayrı birer bireydi.

CXLIX

Hafta sonunda Sophia'nın yanına uğradığında, "Bu değişiklik neden?" sorusuyla karşılaştı.

"Dizinizi sormaya geldim. Nasıl, iyi mi?"

"İyi, teşekkür ederim."

Saat öğleden sonra ikiydi. Sophia hazırlanmış, dışarı çıkmak üzereydi ki hizmetçi gelip Rubião'nun geldiğini, çok değişmiş olduğunu ve başka birine benzediğini söyledi.

"Bu değişiklik neden?" diye sorusunu tekrarladı.

O anda İmparator olmayan Rubião, bıyığın ve keçi sakalın kendisine daha çok yakıştığını söyledi.

"Yoksa daha mı çirkin olmuşum?" diye sordu.

"İyi olmuş, daha güzel olmuş."

Sophia, bu değişimin nedeninin kendisi olduğunu düşündü. Kanepeye oturup eldivenlerini çıkartmaya başladı.

"Dışarı mı çıkıyorsunuz?"

"Evet ama daha araba hazır değilmiş."

Eldivenlerinden birini yere düşürdü. Rubião almak için eğildiğinde, o da eğilmişti. İkisi de eldiveni tuttu. İkisi de eldiveni kendi almak istediğinden yüzleri birbirine değdi, Rubião'nun burnu, Sophia'nın burnuna çarptı. Ağızları ise birbirine dokunmadı. Böylece gülebilirlerdi ve güldüler.

"Canınızı yaktım mı?"

"Hayır. Asıl ben sizin canınızı yakmış olmalıyım."

Sonra tekrar güldüler. Sophia eldiveni giydi. Bir uşak gelip arabanın hazır olduğunu söyleyene kadar Rubião, Sophia'nın huzursuzca kıpırdanan ayağına baktı. Sonra kalktılar ve tekrar güldüler.

CL

Sophia evin kapısında göründüğünde uşak esas duruşta arabanın kapısını açtı. Rubião, yardımını önerdi, Sophia kabul etti ve arabaya bindi.

"Şimdilik iyi..."

Ama sözünü bitiremedi. Rubião da onun ardından arabaya bindi, uşak kapıyı kapattı, sürücü mahalline tırmandı ve araba hareket etti.

CLI

Her şey o kadar hızlı olmuştu ki Sophia ne bir şey söyleyebildi, ne de bir şey yapabildi. Ancak biraz zaman geçtikten sonra konuşabildi:

"Ne oluyor? Bay Rubião, lütfen arabayı durdurun."

"Neden? Dışarı çıkacağınızı, arabayı beklediğinizi söylememiş miydiniz?"

"Ama sizinle beraber çıkmıyorum. Anlamıyor musunuz? Durdurun arabayı."

Çok canı sıkılmıştı. Tam arabacıya durması için talimat verecekti ki bir skandal çıkabileceği korkusuyla vazgeçti. Araba, Bella da Princeza Sokağı'na girdi. Sophia, Tanrının ve bütün dünyanın gözleri önünde beraber görünmelerinin ne kadar kötü olacağını anlaması için tekrar Rubião'ya yalvardı. Rubião onun bu düşüncesine saygı gösterdi ve perdeyi indirmeyi önerdi.

"İnsanların bizi görmesinin bir zararı olduğunu sanmıyorum ama perdeyi indirirsek kimse göremez. İndireyim mi?"

Ve cevabı beklemeden iki tarafın perdelerini de indirdi. Böylece ikisi yalnız kalmış oldu. İçeriden dışarıdaki insanlar az çok görünüyordu ama dışarıdan kimse onları göremezdi. Yalnızlardı, o gün Sophia'nın evinde Rubião'nun yine bu saatte (öğleden sonra iki) bütün umutsuzluğunu onun yüzüne haykırdığı gün olduğu gibi, tamamen yalnızlardı. O zaman hiç olmazsa genç kadın hareket edebiliyordu. Burada ise kapalı bir arabanın içindeydi ve bunun olası sonuçlarını hesaplayamıyordu.

CLII

Sophia, mümkün olduğunca köşeye çekildi. Bunun nedeni durumun acayipliği de olabilirdi, hissettiği korku da ama esas neden, duyduğu tiksintiydi. Şimdiye kadar bu adama karşı kendini hiç bu kadar uzak hissetmemiş, bu kadar tiksinmemiş,

bu kadar kötü duygular içinde olmamıştı. Hissettiği şey, genel olarak bir tür uyumsuzluk, sizi rahatsız etmeden bunu nasıl söylesem, bir doku uyuşmazlığıydı. Peki iki gün önceki hayaller neredeydi şimdi? Sadece Tijuca'ya baş başa bir atlı gezi teklifiyle bile onunla tepelerde dörtnala at koşturmuş, attan inip iltifatlarını dinlemiş, hatta ensesinde onun öpücüğünü hissetmişti. Bu hayaller nereye gitmişti? Neredeydi o kendisine bakan, kocaman gözler, tutkulu el tutuşmalar, övücü sözler, sevecen kulaklar? Bunların hepsi gitmiş, hepsi unutulmuştu. Şimdi etrafları bir araba ve bir skandalla tecrit edilmiş halde, gerçekten yapayalnızdılar.

Atlar, arabayı Bella da Priceza Sokağı'nın taşları üzerinde yavaşça çekiyorlardı. Cattete'ye vardığında Sophia ne yapacaktı? Rubião'yla birlikte şehre mi inecekti? Bir arkadaşının evinin önüne çekip, Rubião'yu arabada bırakıp sürücüye arabayı sürmesini emretmeyi düşündü. Kocasına her şeyi anlatacaktı. Bu ıstırabı çekerken bir anda acayip veya ilgisiz düşünceler gelip geçti kafasından, mesela o sabah gazetede okuduğu, günün en önemli haberi, mücevherci soygunu haberi. Sonunda tek bir düşüncede odaklanmayı başardı. Rubião'ya ne diyecekti? Onun bastonunun başını çenesine dayamış, hiçbir şey söylemeden dümdüz ileriye baktığını gördü. Bu duruşu, ciddiyet, sükûnet ve ona yakışmayan her şeye karşı kayıtsızlık içeren bir pozdu. Acaba neden arabaya kendi de binmişti? Sophia sessizliği bozmak istedi, iki kere ellerini sinirli sinirli hareket ettirdi. Davranışı ancak uzun süredir içinde barındırdığı şiddetli tutkusuyla açıklanabilecek adamın sessizliği, Sophia'nın sinirine dokunuyordu. Sonra Rubião'nun bu durum nedeniyle çok pişman olacağını, üzüleceğini düşündü ve ona bunu söyledi.

Rubião, Sophia'ya dönüp, "Üzüleceğim bir şey göremiyorum" dedi. "İnsanların bizi beraber görmesinin doğru olmayacağını söylediğiniz için perdeyi indirdim. Bu fikre katılmıyorum ama isteğinize uydum."

"Cattete'ye gelmek üzereyiz" diye sözünü kesti, "Sizi eve bırakmamı ister misiniz? Şehre beraber giremeyiz."

"Öylesine dolaşabiliriz."

"Ne demek istiyorsunuz?"

"Öylesine işte, atlar gitmeye devam eder, biz de kimse bizi duymadan, hatta arabanın içinde bizim olduğumuzu tahmin bile edemeden konuşabiliriz."

"Allah aşkına ne diyorsunuz siz! Benimle böyle konuşmayın. Beni bırakın. Arabadan ya siz inersiniz ya ben inerim. Bakın şuraya çiziyorum, tam burada inerim. Ne söylemek istiyorsunuz? Birkaç dakikadan fazla zamana ihtiyaç yok sözlerinizi söylemek için. Bakın, şehre doğru döndük, söyleyin de Botafogo'ya gitsin, sizi kapınıza kadar bırakayım."

"Ama evden daha yeni çıktım. Şehre iniyorum. Beni de götürmenizin size ne zararı var? Görülmeyeceğim bir yerde inebilirim. Mesela Santa Luzia Sahili'nde, okyanus tarafından inerim."

"En iyisi burada inmeniz."

"İyi de neden sizinle şehre gelemiyorum?"

"Hayır, bu imkânsız. Kutsal saydığınız ne varsa onun adına size yalvarıyorum, skandal yaratmayın. Hadi, böylesi bir hareketten ne ders alınam gerektiğini bana anlatın. Burada dizlerimin üzerine çökmemi mi istiyorsunuz?"

Yer çok dar olmasına rağmen, çökmek için harekete geçti bile. Ama Rubião onu hemen yerine oturttu.

"Diz çökmenize gerek yok" dedi, yumuşak bir şekilde.

"Teşekkür ederim. O zaman size Allah aşkına yalvarıyorum, cennetteki anneniz adına yalvarıyorum..."

Rubião, "Mutlaka cennettedir" diye bunu onayladı. "Azize gibi bir kadındı. Anneler her zaman iyidir ama onu tanıyanlar, azize olduğu dışında bir şey söyleyemez. Üstelik onun gibi görgü kurallarını iyi bilen ve uygulayan fazla kadın yoktur. Mükemmel bir ev sahibesiydi. İster beş misafiri, ister elli misafiri olsun fark etmezdi, her şeyi tam yerinde ve zamanında yapardı. Hatta bu yüzden ün bile kazandı. Herkesin annesi olduğu için köleler onu, *Sinhà Mãe* diye çağırırlardı. Mutlaka cennete gitmiştir."

"İyi, çok iyi" diye Sophia onun sözünü kesti. "O zaman anneniz adına bir iyilik yapın. Olmaz mı?"

"Ne yapayım?"

"Hemen burada arabadan inin."

"Ve şehre yürümek zorunda kalayım. Bunu yapamam. Boşuna vesvese yapıyorsunuz, kimse bizi görmeyecek. Zaten atlarınız da mükemmel atlar. Nalların sesi nasıl yavaş yavaş klop-klop-klop-klop geliyor, onu dinliyordum."

Yalvarmaktan bitkin düşen Sophia, artık bir şey söylemedi, kollarını kavuşturup, mümkün olduğunca arabanın köşesine büzüldü.

"Şimdi anlıyorum" diye düşündü, "arabayı Christiano'nun deposunun önüne çekeceğim ve ona bu adamın nasıl bindiğini, inmesi için nasıl yalvardığımı, onun bana ne cevap verdiğini anlatacağım. Onu gizemli bir şekilde bir sokakta bırakmaktan çok daha iyi bu."

Bu arada Rubião sessizce oturuyordu. Arada parmağındaki muhteşem tek taş pırlanta yüzükle oynuyordu. Sophia'ya bakmıyor, ona bir şey söylemiyor, ondan bir şey istemiyordu. Sanki birbirinden sıkılmış bir karı kocaydılar. Sophia onun arabaya neden bindiği konusunda iyice şaşırmıştı. Sadece şehre inmek için olamazdı. Gösteriş için de olamazdı çünkü insanların kendilerini görecekleri yolundaki ilk şikâyetiyle birlikte Rubião perdeleri indirmişti. Çekingen, ürkek de olsa tek bir iltifat, hayranlığını belirten, yalvaran tek bir söz etmemişti. Tamamen açıklanamaz bir adamdı, bir garabetti Rubião.

CLIII

Rubião, birden, "Sophia" deyip, duralayarak devam etti: "Sophia, günler geçip gider ama bir erkek kendisini gerçekten seven veya kendi ismini taşımayı hak eden bir kadını unutmaz. Bizim aşkımız da unutulmayacak. En azından benim tarafımdan. Ve ben eminim ki sizin tarafınızdan da unutulmayacak. Buna eminim. Bana her şeyi siz verdiniz. Sophia, hayatınız teh-

likede. Elbette öcünüzü alabilirim güzelim, hatta intikam ölüleri memnun edebilseydi, en büyük memnuniyet sizin olurdu. Allahtan kaderim ikimizi de korudu. Şimdi birbirimizi serbestçe ve kana bulanmadan sevebiliriz."

Genç kadın, dehşet içinde Rubião'ya bakıyordu.

"Sakın korkmayın" diye devam etti, "ayrılmayacağız. Ayrılmaktan bahsetmiyorum. Bu durumda öleceğinizi söylemeyin bana. Biliyorum, çok gözyaşı dökersiniz. Ben ağlamam çünkü bu dünyaya ağlamak için gelmedim, ama ben de çok üzülürüm tabii. Hatta içe atılan üzüntü, diğerinden çok daha acı verir insana. Gözyaşı aslında iyidir çünkü insanın acısını hafifletir. Sevdiğim, bunu size şunun için söylüyorum ki, dikkatli olmalıyız yoksa o doymak bilmeyen tutkumuz yüzünden bunu unutabiliriz. Biraz tedbirsiz davrandık Sophia. İkimiz de birbirimiz için doğduğumuzdan evli olduğumuzu sandık ve tedbirsiz davrandık. Dinle sevdiğim! Dinle bir tanem! Hayat çok güzel! Hayat mükemmel bir şey! Hayat çok yüce! Bir de hayat sizinle paylaşılınca, onu tanımlamaya hiçbir sıfat yetmez. İlk tanışmamızı hatırlıyor muzunuz?"

Rubião bu son sözleri söylerken Sophia'nın elini tutmaya çalıştı ama Sophia çekti. Kafası karışmış, hayrete düşmüş ve korkmuştu. Rubião'nun sesi giderek yükseliyordu. Sürücü her an duyabilirdi. O anda Sophia'nın içine bir şüphe düştü: Belki de Rubião'nun niyeti, Sophia'yı, adının lekeleneceği tehdidiyle korkutup ona boyun eğdirmek için insanların kendisini duymasını sağlamaktı. Onun üzerine atılıp yardım çağırmak için bağırmak ve bu skandaldan kurtulmak geçti içinden.

Biraz durduktan sonra Rubião, mırıldanarak tekrar başladı:

"Sanki dünmüş gibi hatırlıyorum. Bir arabayla gelmiştiniz. Bu değildi, gümüş kaplama bir arabaydı. Arabadan inerken çok ürkektiniz, yüzünüzde bir peçe vardı, yaprak gibi titriyordunuz. –Benim kollarım size destek oldu.– Güneş o gün durmuş olmalı. Ve çiçeğim, o saatleri uzun uzun yaşadık. Bilemiyorum neden böyleydi, çünkü normalde vaktin hemen geçmesi gerekirdi. Belki de aşkımız hiç bitmeyeceği içindir. Aş-

kımız hiç bitmedi, bitmeyecek. O gün güneşi bir daha göremeyiştik çünkü hâlâ ürkekliğini atamamış Sophia'm sokağa çıkıp bir başka arabaya binince, güneş de dağların arkasında kaybolmuştu. Bu araba başka bir araba mıydı? Sanırım aynı arabaydı. İçinde bulunduğum durumu tahayyül edemezsiniz, deli gibiydim. Dokunduğunuz her şeyi öptüm, kapının eşiğini bile öptüm. Ama sanırım bunu size zaten anlatmıştım. Kapının eşiği. Neredeyse merdivenin basamaklarını öpmek için yerlerde sürünecektim. Ama bunu yapmadım. Sonra gidip kendimi kapattım ki o güzel kokunuzu kaybetmeyeyim. Menekşeydi, yanlış hatırlamıyorsam."

Hayır, Rubião'nun niyeti sürücüyü hayali bir maceraya inandırmak olamazdı çünkü o kadar alçak sesle konuşuyordu ki Sophia bile zor duyuyordu. Sözleri zor duyuyordu ama ne anlama geldiklerini hiç anlayamıyordu. Bu hayali hikâyenin amacı neydi? Sözleri öylesine içten, ses tonu o kadar yumuşaktı, ayrıntıları öyle inandırıcıydı ki, bir duyan olsa kesin inanırdı. Bu şekilde güzel anılarını anlatıp durdu.

Sophia sonunda, "Ne biçim bir şaka bu?" diye onu susturdu.

Dostumuz cevap vermedi. Gözlerinin önünde bir hayal belirmişti. Soruyu duymayarak sözlerine devam etti. Gottschalk'taki bir konseri anlatıyordu. Piyanist çalıyor, onlar dinliyorlardı. Müziğin etkisiyle birbirlerine bakmışlar ve başka herkesi unutmuşlardı. Müzik bitince bir alkış tufanı koptu ve bu trans hali de bitti. Ama maalesef uyandıklarında vahşi bir kaplan gibi onları izleyen Palha vardı karşılarında. O akşam karısını öldürmeyi düşündü Palha.

"Bay Rubião..."

"Napoléon. Hayır bana Louis deyin. Sizin Louis'niz, sevgili Louis'niz. Sizin, sizin, bana sizin deyin. Sizin Louis'niz, sevgili Louis'niz. Şu iki sözcüğü söyleyince beni nasıl mutlu ettiğinizi bir bilseniz... 'Benim Louis'm!' Siz de benim Sophia'mısınız. Kalbimin güzel, tatlı Sophia'sı. Bu anları boşa harcamayalım. Birbirimize sevgi sözleri söyleyelim ama yavaş, çok daha yumuşak ve yavaş söyleyelim ki sürücü duymasın. Neden

şu dünyada sürücüler var ki? Araba kendi kendine gidebilseydi insan istediği gibi konuşur, dünyanın sonuna kadar da gidebilirdi."

Passeio Público'dan geçiyorlardı. Ama Sophia buna dikkat etmedi, Rubião'ya bakıyordu. Düşündüğü gibi sapıkça bir şey yapacak bir halde değildi. Alay da etmiyordu. Doğru tanım hezeyandı çünkü anlattığı şeyleri gerçekten gören veya geçmişte görmüş birinin içtenliğiyle konuşuyordu.

Genç kadın, "Onu burada indirmem lazım" diye düşündü ve cesaretini toplayarak, "Neredeyiz acaba?" diye sordu. "Ayrılmamız için iyi bir fırsat. Sizin tarafınıza bakın. Neredeyiz? Manastıra benziyor, demek ki Ajuda Meydanı'ndayız. Sürücüye durmasını söyleyin. Ya da isterseniz Carioca Sokağı'na, gidelim. Kocam..."

"Kocanızı büyükelçi atayacağım. Veya siz isterseniz, senatör. Hatta senatör olması daha iyi çünkü bu şekilde ikiniz de burada kalabilirsiniz. Kocanızı büyükelçi bile yapsam, sizin onunla gitmenize izin vermeyeceğim. Karşı karşıya olduğum bütün o muhalefeti, bütün o iftiraları biliyorsunuz. İnsanlar çok adi olabiliyor. Ajuda Manastırı dediniz. Neden bu kadar ilgileniyorsunuz? Yoksa rahibe mi olmak istiyorsunuz?"

"Hayır, Ajuda Manastırı'nı geçtik dedim. Sizi Carioca Meydanı'nda indireyim. Ya da beraber kocamın deposuna gidelim."

Sophia ikinci alternatife ağırlık veriyordu çünkü böylece sürücü ondan şüphelenmezdi ve kendisi de Rubião'nun beklenmedik şekilde arabaya binmesinden saçmaladığı sözlere kadar her şeyi Palha'ya anlatıp masum olduğunu daha kolay kanıtlayabilirdi. Peki ya o saçmalıkların anlamı neydi? Bunun nedeninin kendisi olduğunu düşündü ve bu varsayım, merhametle gülümsemesine neden oldu.

Rubião, "Neden?" diye sordu. Ben burada ineyim. Böylesi daha güvenli. Neden size güvenini yitirip kötü davranmasına neden olayım ki? Onu cezalandırabilirim elbette ama size verebileceği en ufak bir zarardan bile vicdanım sızlar. Hayır sevgili çiçeğim, inanın ki size dokunmaya layık olmayan

bütün rüzgârları bile gökyüzünden siler atarım. Benim gücümü bilmiyorsunuz, Sophia. Hadi, bilmediğinizi itiraf edin."

Sophia itiraf etmeyince Rubião ona ne kadar güzel olduğunu söyleyip parmağındaki tek taş yüzüğü sundu. Ancak yüzüğü çok sevmesine ve tek taş pırlantalara eskiden beri düşkün olmasına rağmen, Sophia kabul etmedi.

Rubião, "Tereddütünüzü anlıyorum" dedi, "gerçi burada bir kaybınız olmadı çünkü kocanız size daha iyisini de alabilir. Sizi düşes yapacağım. Duydunuz mu? Unvan kocanıza verilecek ama asıl nedeni siz olacaksınız. Dük... Ne dükü? Bakalım, şöyle güzel bir unvan bulacağım ya da siz seçin bir unvan çünkü unvan asıl sizindir, onun değil, sizindir sevgilim. Şimdi bulmak zorunda da değilsiniz, evinize gidip düşünün. Sakın tereddüt etmeyin, size yakışan bir unvan bulduğunuzda bana bir mesaj yollayın, hemen kararnameyi hazırlattırayım. Ya da unvanınızı belirleyin ve her zamanki yerimizdeki ilk buluşmamızda bana bildirin. Sizi düşes diye çağıran ilk kişi ben olmak istiyorum. 'Değerli Düşes... Kararnamede bundan sonra, 'Sevgili Düşes' yazacaktır."

Sophia, endişeyle, "Evet evet" dedi, "artık sürücüye söyleyin de bizi Christiano'nun deposuna götürsün."

"Hayır, burada ineceğim. Dur! Dur!"

Rubião perdeleri kaldırdı, uşak gelip kapıyı açtı. Uşağın bir şeyden şüphelenmesini önlemek için Sophia, Rubião'ya kendisiyle beraber kocasının yanma gelmesi için yalvardı, Palha'nın acil bir meseleyle ilgili olarak kendisiyle görüşmek istediğini söyledi. Rubião şaşkın şaşkın bir ona baktı, bir uşağa baktı, bir sokağa baktı ve Christiano'ya şimdi değil sonra uğrayacağını söyledi.

CLIV

Ayrıldıkları an, ikisine de zıt bir hava hâkim oldu.

Rubião sokağa bakıyordu. Hezeyanları son buluyor, ger-

çek geri dönüyordu. İleri doğru yürüdü, bir dükkânın önünde durarak bir tanıdığını yakalayıp şehirdeki son haberleri ve bu haberlere ilişkin yorumunu sordu. Bu, ödünç kişiliğinden kurtulmak için içine girdiği bilinçsiz bir çabaydı.

Sophia ise tehlike ve şaşkınlık hali geçer geçmez derin düşüncelere daldı. Rubião'nun anlattıkları, içindeki hasreti depreştirmişti. Neye yönelik hasreti? Peder Bernardes, bir keresinde, iyi bir Hıristiyanın "cennet hasreti" çektiğini söylemişti. Mavi gökyüzünde ardı ardına bir sürü şimşek çakar gibi görünüp kaybolan parıltılarda, çeşitli isimler sanki gerçeklermiş gibi kendini gösteriyordu. Tam bir ilginç ayrıntılar bolluğu! Sophia arabaya aceleyle bindiğini, sonra da titreye titreye inip koridorlarda kayarak gittiğini, adamla buluşmak için merdivenleri çıktığını ve orada en güzel iltifatlarla karşılaştığını ve adamın bu iltifatları ona şimdi de arabada tekrarladığı hayalini kuruyordu. Bu adam, Rubião değildi. Olamazdı da... Peki kim olabilirdi? Yine mavi gökyüzünde ardı ardına bir sürü şimşek çakar gibi görünüp kaybolan parıltılarda, çeşitli isimler sanki gerçeklermiş gibi kendilerini gösteriyordu.

CLV

Rubião'nun hezeyanlarına dair haberler çabuk yayıldı. Hezeyanlarını yaşıyorken ona rastlayanların bazıları, söylentilerin doğru olup olmadığını kontrol etmek için konuyu Fransa'ya getiriyor, İmparator Rubião o derin uçurumda kayboluyor ve onlar da Rubião'nun hezeyanları konusunda ikna oluyorlardı.

CLVI

Birkaç ay sonra Fransa-Prusya savaşı patlak verdi. Rubião'nun krizleri her zamankinden daha şiddetli ve daha uzun olma-

ya başladı. Avrupa postası erken gelince Botafogo'dan öğle yemeği öncesinde ayrılıyor ve aceleyle gazeteciye giderek *Correspondencia de Portugal*'ı alıp okumak için Carceler'e* geçiyordu. Her türlü haberi zafer haberi olarak yorumluyordu. Ölü ve yaralı sayısını hesaplayarak karşılaştırıyor ve her zaman kendi lehine büyük bir fark buluyordu. Ona göre Napoléon'un düşüşü, Kral Wilhelm'in ele geçmesi anlamına geliyor, 4 Eylül Devrimi ise Bonaparte'çıların yaptığı bir şenliğe dönüşüyordu.

Evindeki akşam yemeği misafirleri de onu bu huyundan vazgeçirmeye çalışmıyorlardı. Diğerleri de orada bulundukları için utanıp Rubião'yu onaylamıyorlar, sadece söylediklerine gülüp konuyu değiştiriyorlardı. Bu arada hepsi askeri unvanlar alıp Mareşal Torres, Mareşal Pio, Mareşal Ribeiro olmuşlardı ve böyle çağrılınca cevap veriyorlardı. Rubião'nun gözünde hepsi üniforma giyiyordu. Bir hücum ya da bir keşif emrettiği zaman misafirlerinin buna itaat ettiklerini göstermek için ortalıktan çekilmelerine gerek yoktu. Rubião'nun beyni her şeyi hallediyordu. Ancak Rubião'nun savaş alanından masaya her dönüşünde, masa değişiyordu. Artık üzerinde gümüş bir eşya kalmamıştı, hatta porselenler ve kristaller de neredeyse bitmişti ama Rubião'nun gözünde yine kraliyetin bütün görkemine sahipti.

Perişan durumdaki sıska tavuklar sülün unvanına layık görülüyor, gayet kötü pişirilmiş yahniler, en leziz yemeklerin tadında oluyordu. Misafirler kendi aralarında, bazen de ahçıya yemekler konusunda bazı yorumlarda bulunmakla beraber, Lucullus, hep Lucullus'la yemek yiyordu.** Evin diğer bütün eşyaları, zamanın ya da kötü bakım ve temizliğin et-

* (Portekizce) Carceler, eskiden Rio de Janeiro'da bulunan ve üst sınıftan insanların toplanma yeri olan lüks bir restoran. Artık böyle bir restoran bulunmuyor. – ç.n.

** Lucullus: (MÖ 110-56) Romalı general. Pontus ve Ermenistan'ı fethetti. Roma'daki rakipleri tarafından görevinden geri çağrıldı. Roma'ya döndükten sonra aşırı müsrif bir hayat yaşadığı için ismi savurganlığı anlatan bir haline geldi. – ç.n.

kisiyle eskimiş ve yıpranmıştı ama yine de aşınmış halılar, kirli perdeler, kırık ve dağılmış mobilyalar, oldukları haliyle değil de başka bir halde, görkemli ve parıldayan bir halde görünüyordu ona. Dili de artık çok farklıydı. Daha saldırgan ve artık rahmetli arkadaşı Quincas Borba gibi, açık bir şekilde ve anlayarak, kimi zaman da eski filozofla aynı terimleri kullanarak dile getirdiği bazı olağanüstü fikirlerle doluydu. Oysa bu teorileri Barbacena'da ilk duyduğunda hiçbir şey anlamamıştı. Eski günlerde edilmiş ve o günlerin rüzgârıyla savrulup gitmiş, anlaşılması zor, ne anlama geldiği belli olmayan fikir ve kelimelerin bu şekilde tekrarlanması nasıl açıklanabilir? Ve neden anılar, mantığın hâkim olmasıyla ortalıktan kaybolur?

CLVII

Sophia, Rubião'nun hastalığının nedenini, kendisine duyduğu sevgi olarak açıkladıktan sonra, ona karşı duyguları sempati ile eşi benzeri bulunmayan bir egoizm arasında orta noktada bulunuyordu. Tek başına bunların biri ya da öteki değildi, hem o, hem de ötekiydi. Arabada geçirdikleri gibi olaylarda bile kendisine herhangi bir zarar gelmeyeceği anlaşılınca, her şey düzelmişti. Rubião'nun zihninin açık olduğu zamanlarda onunla ilgileniyor, konuşuyordu. Kriz esnasında Rubião çok daha cüretkâr olmakla beraber, normale döndüğünde çekingenliği de iki katına çıkıyordu. Rubião tahta çıktığında ya da bir orduya komuta ederken Palha'nın güldüğü gibi ona gülmüyordu. Hastalığının nedeni olarak kendini gördüğü için Rubião'yu affetmişti. Ayrıca bu adamın delirecek kadar büyük bir aşkla kendisini sevdiği düşüncesi, onu gözünde kutsal biri haline sokmuştu.

CLVIII

Bir akşam Dona Fernanda, "Neden tedavi görmüyor?" diye sordu. Onunla bir yıl önce orada tanışmıştı. "Tedavisi mümkün gibi görünüyor."

Palha, "Ciddi bir şeyi yok sanırım" dedi, "üç megalomani krizi geçirdi ama zayıf krizlerde ve geçti. Bunun dışında konuşması mükemmel. Tedavisi mümkün olabilir. Siz ne diyorsunuz?"

Dona Fernanda'nın kocası Theophilo, tamamen mümkün olduğunu söyledi.

"Eskiden ne iş yaparmış, şimdi ne yapıyor?" diye de sordu.

"Eskiden de hiçbir iş yapmadı, şimdi de yapmıyor. Zengin ama müsrif bir adamdı. Minas'tan buraya geldiğinde onunla tanıştık. Bir nevi ona Rio de Janeiro'da rehberlik yaptık. Buraya yeni gelmişti. İyi bir adamdır. Her zaman lüks içinde yaşadı. Ama başkentte tükenmeyecek bir servet yoktur. Ona da bu oldu. Sanırım artık fazla parası kalmadı."

"Tedavi görürken onun vesayetini üzerinize alırsanız, o kalan azıcık parayı da onun adına siz koruyabilirsiniz. Ben doktor değilim ama arkadaşınızın tamamen tedavi edilebileceğini düşünüyorum."

"Bunu reddetmiyorum. Gerçekten de çok yazık. Herkes ona yardıma hazır ve o herkesin yanından geçip gidiyor. Hatta biliyorsunuz, neredeyse akrabamız oluyordu. Maria Benedicta ile evlenmek istemişti."

Dona Fernanda hemen, "Maria Benedicta'dan bahsetmişken" diye onun sözünü kesti, "az daha karınıza ondan bir mektup getirdiğimi söylemeyi unutuyordum. Mektubu dün aldım. Yakında burada olacaklarını biliyor muydunuz? Alın."

Mektubu Sophia'ya uzattı. Sophia da coşkusuz bir şekilde mektubu açıp sıkıntıyla okudu. Klasik bir transatlantik mektubu değildi. Mutlu ve müteşekkir bir insanın en mahrem itiraflarından oluşuyordu. Yolculukta yaşadıkları olayları herhangi bir sıralamaya tabi tutmadan anlatmıştı çünkü orada en önemli şey yolcuların kendileriydi. Doğanın ve insanın en güzel eserlerinden daha önemli olan şey, o eserlere bakan gözlerdi.

Kimi zaman bir otele veya bir sokağa dair bir olay öteki olaylardan çok daha büyük bir önem kazanıyor, o olayı anlatmak için çok daha fazla sayfa harcanıyordu. Bunun nedeni ise o olayın, kocanın meziyetlerini daha güzel ortaya koyan bir olay olmasıydı. Maria Benedicta, en az eskisi kadar, hatta daha da çok âşıktı kocasına. Son olarak çekingen bir hamiş ekleyip Dona Fernanda'ya anne olacağını itiraf ediyor ama bunu kimseye söylememesini istiyordu.

Sophia bu kez sıkıntıyla değil, kızgınlıkla mektubu katladı. Bunlar, birbiriyle çelişen iki duygudur ama ne yapalım, çelişki hayatın özüdür. Bu mektup kendisinin Maria Benedicta'dan aldığı mektuplarla karşılaştırılırsa, Sophia'nın duygusal ya da ailesel herhangi bir bağı, bir yakınlığı bulunmayan, sadece uzak bir tanıdık olduğu söylenebilirdi ancak. Çünkü mektupların yazarı okyanus ötesinde fısıltıyla dile getirdiği, ayrıntılarla, sıfatlarla, ünlem işaretleriyle, Carlos Maria'nın gözleriyle, Carlos Maria'nın esprileriyle ve sonunda da Carlos Maria'nın çocuğuyla dolu o mutluluğu onunla paylaşmak istememişti. Mektubu okumak durumunda kalması, önceden tasarlanmış bir komplo, baş suçlu da Dona Fernanda gibi görünüyordu. Ancak yeterince zeki olduğu için Sophia kendini hemen toparlamasını ve öfkesini gizleyerek kuzininin mektubunu kadına geri vermesini bildi. Mektubun içeriğine bakıldığında Maria Benedicta'nın mutluluğunun, buradan giderken kendisiyle beraber götürdüğü kadar sağlam ve eksiksiz olması gerektiğini söylemek istedi ama laf boğazına takılıp kaldı. Sorumluluğu ele alıp şu sonuca varan, Dona Fernanda oldu:

"Mutlu olduğu belli!"

"Öyle görünüyor."

CLIX

Ertesi sabah hava yağmurlu olmasaydı, Sophia'nın havası da farklı olabilirdi. Sadece güneşin hep insanın içini açmasından

dolayı değildi, aynı zamanda hava iyi olunca insan dışarı çıkabilir, dışarı çıkınca da ruhsal durumu değişebilirdi. Sophia uyandığında sürekli yağmur yağıyordu, bulutlar yere öyle yakındı ve öyle kalın bir sis tabakası vardı ki deniz ve güneş sanki birleşmiş gibiydi.

İçeride de dışarıda da kasvet hâkimdi. Gözü oyalayacak, ruhu dinlendirecek hiçbir şey yoktu. Sophia ruhunu, yağmur ve sisten oluşan kurşuni muhafaza içindeki ahşap tabuta kapatmıştı. Ölmüş gibi görüyordu kendini. Ölülerin düşünebildiğinden ve ölünce eski düşüncelerin yerini yeni düşüncelerin aldığından haberi yoktu. Oysa oyun bittikten sonra seyirciler nasıl tiyatrodan çıkarken oyunu ve oyuncuları eleştirirse, insanda da ölünce, dünyayı eleştiren düşünceler ortaya çıkıyordu. Rahmetli Sophia, o anki duygu ve düşüncelerinin bazılarının hayatta hissettiklerinin devamı olduğunu hissetti. Karmakarışık olmuşlardı ama bütün duygu ve düşüncelerinin çıkış noktası aynıydı: Bir gün önceki mektup ve mektubun hatırlattığı Carlos Maria'ya ait anılar.

O aşağılık adamı kendinden uzaklaştırdığını sanıyordu ama işte yine ortaya çıkmıştı. Egoist, baştan çıkartıcı, avare adam işte orada kendisine gülümsüyor, maksatlı maksatlı bakıyor, onu zinanın valsine davet edip, sonra da odanın ortasında tek başına bırakıp giderken söylediği sözleri kulağına fısıldıyordu. Hatırladığı diğerleri de Carlos Maria'nın etrafına kümelenmişti. Üzerine biraz başkent cilası atmak için taşradan alıp geldiği ama yaptığı tüm iyilikleri unutup kendisini tamamen aşkına veren Maria Benedicta, mesela. Ve geçen gün Maria Benedicta'nın kişiye özel hamişinin bulunduğu mektubu, kasıtlı olarak getirip kendisine veren kadın, bu ilişkinin hamisi Dona Fernanda. Sophia, onun mektuptaki notun kişiye özel olduğunu unutmasının, arkadaşının mektubu okuyunca ne kadar mutlu olacağını düşünmesiyle açıklanabileceğini fark etmemişti. Hatta Dona Fernanda'nın etik yaklaşımının böyle bir varsayımı doğrulayıp doğrulamadığını bile kendine sormadı. Başka düşünce ve başka görüntüler de görüyordu ve bütün bunlar sürekli olarak birleşerek tek vücut oluyor,

sonra da ayrılıp parçalara bölünüyordu. Bu düşünce ve görüntüler arasında önceki güne dair bir hatıra, belirgin hale geldi. Dona Fernanda'nın kocası, derin ve hayranlık dolu bir bakışla Sophia'yı çepeçevre kuşatmıştı. Ama Sophia da o gün gerçekten en iyi günlerinden birindeydi. Sinesinin girinti ve çıkıntılarını, belinin inceliğini ve kalçalarının yuvarlak hatlarını ortaya koyan, saman rengi bir elbise vardı üzerinde.

Dona Fernanda elbiseyi ne kadar beğendiğini söyleyince Sophia gülerek, "Şu gördüğünüz centilmene atfen, saman rengi"* diye gerekli vurguyu yapmıştı.

Palha'nın bu övgülerden aldığı zevki gizlemesi, hiç de kolay değildi. Gururla gülümseyerek karısının kendisine olan aşkının bu kanıtının diğer gözlerde yarattığı etkiyi görmek için diğerlerine baktı. Theophilo da elbiseyi çok beğenmişti ve elbiseyi taşıyana bakmadan elbiseye beğeniyle bakılamayacağından, hayranlık dolu bakışları kadının vücudu üzerinde dolaşmıştı. Ama Sophia, bu hayranlığın şehvet duygusundan azade olduğunu hissediyordu.

CLIV. bölümde belirtildiği gibi Carlos Maria, Theophilo... mavi gökyüzünde ardı ardına bir sürü şimşek çakar gibi görünüp kaybolan parıltılarda, çeşitli isimler sanki gerçeklermiş gibi kendilerini gösteriyorlardı. Bu isimlerin hepsi geldi bu kez; yağmaya devam eden yağmur ve yoğun sis için birleşen deniz ile gök nedeniyle geldiler. O isimlerin hepsi geldi. Üstelik kendileriyle ilgili diğer isimleri de beraberinde getirerek. Hatta sadece bir kere gelip karşısında şükran ilahilerini okumuş ve bunun karşılığında küçük bir bağış hak etmiş olan, isimsiz ve ilgisiz tek tek kişiler de geldiler. Neden gelip geçen bu bir sürü adamın birini yanında alıkoymamıştı acaba? Böylece ilahilerini sürekli dinler ve onu zengin ederdi... Gerçi o küçük sadakalar kimseyi zengin etmezdi ama Sophia'da verecek çok daha değerli şeyler vardı. Neden o hoş, hatta ünlü, şanlı şerefli isimlerden birini yanında alıkoymamıştı? Asla kelimelere dökmediği bu soru damarlarının, sinirlerinin ve beyninin

* Portekizcede saman, *palha* demektir. – ç.n.

içinde dolaşıyordu ama buralarda bulabildiği tek karşılık, altüst olmuş bir kafanın karışıklığı ve merak duygusuydu.

CLX

Yağmur biraz dindi, bir ışık huzmesi, kalın sis tabakasını aşmayı başardı. Ağlayan bir gözden geliyormuş gibi duran, o bulanık ışık huzmelerinden biriydi. Sophia dışarı çıkabileceğini düşündü. Bir an önce çıkıp etrafa bakmak, dolaşmak, üzerindeki bu uyuşukluğu atmak için sabırsızlanıyor, güneşin yağmuru alıp götürmesini, tekrar dünyaya ve gökyüzüne hâkim olmasını bekliyordu. O ilahi gökcismi ise Sophia'nın kendisini Diyojen'in feneri gibi kullanmak istediğini fark etmişti ve o bulanık ışık huzmesine dedi ki: "Dön geri; sineme geri dön iffetli ve erdemli ışık. Arzularının menziline sakın götürme o kadını. Kendi istiyorsa, bırak âşık olsun, bırak, hâlâ alıyorsa ve yakınayıp saklıyorsa, aşk mektuplarına istediği gibi cevap versin. Ama benim göğsümün parçası, kalbimin çocuğu, diğer tüm ışınlarımın kardeşi, sakın bir fener gibi hizmet etme o kadına."

Ve ışık bu ricayı kırmadı, şimdiye kadar sıradan ve sıra dışı bunca şey görmüş olan güneşin gösterdiği endişeye biraz şaşırarak, çıktığı yere geri döndü. Böylece bulutlardan oluşan örtü bir kez daha kalınlaştı, karardı ve yağmur, bir kez daha dövdü dünyayı.

CLXI

Sophia dışarı çıkmaktan vazgeçti. Aklı şimdi aynı dışarıdaki manzara kadar karışık ve dağınıktı. Bütün isimler ve bütün görüntüler, tek bir sevilme arzusu içinde kaybolmuşlardı. Kendini bu bulutlu, karanlık ruh halinden kurtarmaya çabalaya-

rak başka şeyler düşünmeye çalıştığı söylenebilir ama o zaman da uykusu gelen birinin, o uyuşukluk haliyle mücadele ettiği zamanlarda gözlerinin bir açılıp bir kapanmasına benzer bir duygu yaşıyordu. Sonunda gözlerini sisten alabildi. Kendini yorgun hissediyordu. Biraz dinlenmek için *Revue des Deux Mondes* dergisinin son sayısını açtı. Alagoas komitesinin çalışmalarının tam gaz gittiği günlerden birinde en revaçtaki kadınlardan biri olan bir senatörün karısı, ona sormuştu: "*Revue des Deux Mondes*'da tefrika edilen Feuillet'nin romanını okuyor musunuz?"

Sophia cevabını vermişti: "Evet madam, çok ilginç bir roman."

Aslında okumuyordu, hatta *Revue*'nün ne olduğunu bile bilmiyordu. Ama hemen o gün kocasına bu dergiye abone olmasını söyledi. O romanı ve ondan sonra tefrika edilen tüm romanları okuyup haklarında yorumlar yaptı. Derginin son sayısını açtı ve romanı okuduktan sonra odasına çekilip kendini yatağına attı. Kötü bir gece geçirdiğinden hemen uzun ve derin bir uykuya daldı. Bir kâbus dışında rüya görmedi. Kâbusunda uyumadan önce baktığı sisten duvarın önündeydi ama denizdeydi. Bir geminin pruvasına yüzükoyun yatmıştı ve suya bir isim yazıyordu: Carlos Maria. Yazdığı harfler suya kazınıyor ve köpükten izleriyle okunaklı şekilde duruyorlardı. Buraya kadar rüyanın gizemi dışında bir tuhaflık yok ve zaten rüyalarda gizem, doğaldır. Sonra sis aralandı ve o ismin sahibi ortaya çıktı. Sophia'ya doğru geldi, onu kollarına aldı ve birkaç ay önce Rubião'dan duyduklarına benzer aşk sözleri söyledi. Tabii bu kez, Rubião'da olduğu gibi rahatsızlık duymamıştı, tersine büyük bir zevkle dinledi ama bir yandan da kendini kötü hissediyormuş da bayılacakmış gibi hafifçe arkaya doğru yaslanıyordu. Bir anda, artık gemide değil, yine Carlos Maria ile bir arabadaydı. Carlos Maria onun ellerini tutuyor, onunla sevişiyordu. Korkulacak bir durum yoktu. Korkulacak durum sonra ortaya çıktı: Maskeli adamlar arabacıyı öldürüp arabanın etrafını kuşattılar, arabayı durdurup kapıları açtılar ve Carlos Maria'yı bıçaklayarak ce-

sedini yere attılar. Sonra onların lideri olduğu anlaşılan biri, ölen Carlos Maria'nın yerine oturup maskesini çıkardı ve Sophia'ya korkmamasını, kendisini ondan yüz binlerce kez çok sevdiğini söyledi. Sonra da belinden yakalayıp öptü. Ancak bu öpücük kana bulanmış, kan kokan ıslak bir öpücüktü. Sophia korku dolu bir çığlık atıp uyandı. Kocası, yatağının başucundaydı.

"Ne oldu?" diye sordu.

Sophia, "Ah" diye iç çekti, "çığlık mı attım?"

Palha cevap vermedi. Kafası işle meşguldü. Böyle durumlarda çok dalgın olurdu. Sonra Sophia'yı bir korku aldı. Acaba uyurken bazı isimler, mesela suya yazdığı gibi bazı isimler söylemiş ya da mırıldanmış olabilir miydi? Sonra kollarını havada açıp kocasının omuzlarına koydu ve parmaklarını onun ensesinde birbirine geçirerek, yarı neşeli, yarı üzgün şöyle dedi:

"Rüyamda seni öldürüyorlardı."

Palha, bir hoş olmuştu. Kendisi uğruna karısının, rüyalarında bile acı çekmesi, içini acıma ve merhametle dolduruyordu ama bu duygudan hoşnuttu, çok özel, çok derin ve mahrem bir duyguydu bu. Bu yüzden karısının daha çok kâbus görmesini ve kâbuslarında kendisini gözlerinin önünde tekrar öldürülürken görmesini istiyordu ki ıstırapla sarsılsın ve dehşet içinde çığlıklar atsın.

CLXII

Ertesi gün parlak ve sıcak bir güneş, berrak bir gökyüzü ve temiz bir hava vardı. Sophia inzivadan kurtulmak için arabaya binip dışarı çıktı. Güneş onun moralini düzeltmişti. Giyinirken şarkılar mırıldanmıştı. Ziyarete gittiği evlerde ve Ouvidor Sokağı'nda karşılaştığı kadınlarla yaptığı sohbetler, şehrin meşgaleleri, insanların güler yüzlü ve arkadaşça yaklaşımları, önceki günün bütün sorunlarını alıp götürmüştü.

CLXIII

Böylece her şeyin üzerinde bir arzu gibi görünen şeyin kapristen öte bir şey olmadığı belli olmuş, birkaç saatlik bir boşlukla beraber bütün şeytani düşünceler kaçıp bir yerlere gizlenmişti. Sophia'nın vicdan azabı duyup duymadığını soracak olursanız, ne diyeceğimi bilmiyorum. Bir dereceye kadar endişe ve kötü bir şey yaptığı düşüncesi vardı ama sadece eylemlerde değil, vicdanda da yeni şeylere alışılır, korkular zaman içinde önemsizleşir. Sadece düşüncede işlenen günahlarda da aynı şey geçerlidir. Bir şeyler üzerinde sürekli düşünüldüğü, o şey üzerinde düşünmek alışkanlık haline geldiği zaman, artık insanın zihni öylesine etkilenir ki o şeyden irkilmemeye, onu reddetmemeye başlar. Böylesi durumlarda ahlak, her zaman görünür bir muafiyete, daha açık kelimelerle söyleyecek olursak, lekesiz ve kusursuz bir bedene sığınır.

CLXIV

O temiz ve berrak günde Sophia'nın canını sıkan tek bir olay oldu, Rubião ile karşılaştı. Bir roman almak için Ouvidor Sokağı'ndaki kitapçıya gitmişti. Kitabı beklerken, arkadaşının içeri girdiğini gördü. Hemen öbür tarafa dönerek oradaki kitaplara (anatomi ve istatistik kitapları) bakmaya başladı. Sonra alacağını alıp, başını eğip, ok gibi yumuşak ve hızlı biçimde dükkândan çıktı ve sokağa karıştı. Ourives Sokağı'nı geçene kadar kan basıncı normale dönmemişti.

Birkaç gün sonra Dona Fernanda'nın evine girerken, Rubião'ya giriş holünde rastladı. Onun merdivenleri çıkıp içeri gireceğini düşündü. Kendisi de aynı şeyi yapmaya başlarken hiç de gönülsüz sayılmazdı. Ama Rubião merdivenleri çıkmıyor, iniyordu. El sıkışıp öğleden sonra görüşme dileğiyle ayrıldılar.

Sophia, Dona Fernanda'ya, ona rastladığını anlattıktan sonra, "Buraya sık gelir mi?" diye sordu.

"Bu dördüncü veya beşinci gelişi ama sadece iki kere o şekilde konuştu. Diğer zamanlarda biraz önce gördüğünüz gibiydi, sakin ve sohbet etmeye hazır bir haldeydi. Gerçi onda hep yolunda olmayan bir şeyler var. Gözlerindeki o bulanık bakışa dikkat ettiniz mi? İşte mesele o bakış. Onun dışında gayet güzel sohbet ediyor. Sophia, bu adam tedavi edilebilir. Neden kocanızı bu konuda harekete geçirmiyorsunuz?"

"Christiano onu muayene ve tedavi ettirmeyi düşünüyor zaten. Ama merak etmeyin, ben de onu biraz sıkıştırırım."

"İyi olur. İkinizin de iyi arkadaşı gibi görünüyor."

Sophia içinden, "Rubião hezeyanlara kapıldığında benim hakkımda söylememesi gereken bir şeyler söylemiş olabilir mi? Acaba Dona Fernanda'ya gerçeği anlatmam mı gerekir?" diye geçirdi.

Ama anlatmaması gerektiğine karar verdi. Rubião'nun hastalığı, zaten gerektiği gibi konuşmamasını açıklayabilirdi. Kocasını biraz daha sıkıştıracağına söz verdi ve gerçekten de o öğleden sonra meseleyi Palha'ya açtı. Palha ise, "Bu adam tam bir baş belası" diye terslendi ve Dona Fernanda'nın onunla ne diye ilgilendiğini sordu. O zaman onu kendisi tedavi ettirseydi! Başka birine bakmak, onunla ilgilenmek, büyük ihtimalle olacağı gibi, Doktor Theophilo'nun önerdiği şekilde, kalan üç kuruş parasını saklayıp yönetmek ve onun hamisi olmak zorunda kalmak çok sıkıntı verici bir durumdu.

"Zaten omuzlarımda çok ağır bir yük var Sophia. Ne yapacağız? Onu bizim eve mi getireceğiz? O biraz zor. Nereye yerleştireceğiz? Hastaneye mi? Olur ama ya almazlarsa? Onu Vermelha Sahili'ne de gönderemem. Bir de sorumluluğu var. Benimle konuşmaya söz mü verdin ona?"

"Söz verdim ve senin gerekeni yapacağını söyledim" dedi gülümseyerek, "göründüğü kadar zor olmayabilir."

Sophia ısrar etmeyi sürdürdü. Dona Fernanda'nın merhamet duygusundan çok etkilenmişti. Onun bu yaklaşımında asil ve seçkin bir taraf vardı. Ayrıca Rubião'nun eski dostu olmak

bir yana, arkadaşı bile olmayan biri böylesine ilgileniyorsa, kendisinin ondan az ilgilenmesi, hiç de yakışık almazdı.

CLXV

Her şey sessizce yapıldı. Palha Príncipe Sokağı'nda, denize yakın küçük bir ev tutarak sevgili köpeği ve birkaç parça mobilyasıyla beraber Rubião'yu oraya yerleştirdi. Rubião bu değişimi kendi rızasıyla kabul etti. Hezeyanlarının etkisi altındayken ise bundan coşku bile duydu çünkü o anda taşındığı yer, Saint-Cloud'daki sarayıydı.

Ama bu taşınmayı bir sürgün olarak algılayan eski evdeki arkadaşları, durumdan hoşnut kalmadılar. Önceki evdeki her şey, bahçe, bahçenin parmaklıkları, çiçekler, taş merdivenler, koy, onların bir parçası haline gelmişti. Evin her tarafını ezbere biliyorlardı. Eve geliyor, şapkalarını çıkarıyor ve salona girip bekliyorlardı. Kendilerine gösterilen davranışın bir incelik olduğunu unutmuşlardı. Komşular da böyleydi. Rubião'nun bütün arkadaşları, bölgede tanınırdı çünkü her sabah ve her öğleden sonra eve gelirlerdi. Hatta bazı komşular, sanki onların komşularıymış gibi sırf onlarla konuşmak için Rubião'nun evine gelirdi. Fakat sabredin bakalım! Şimdi Sion sürgünleri gibi onlar da Babil'e gitmek zorundaydılar. Fırat Nehri neredeyse, nostaljik harplarını asacak bir söğüt dalını (daha doğrusu, şapkalarını asacak bir vestiyerin halkalarını) orada bulabilirlerdi. Peygamberleriyle aralarındaki tek fark, onlar bir haftanın sonunda ellerine enstrümanlarını tekrar alıp aynı zarafet ve aynı güçle tekrar çalabilir, eski ilahileri ilk günkü tazeliğiyle okuyabilir ve Babil aslında eski Sionmuş da kaybedilmiş ve tekrar kurtarılmış gibi davranabilirlerdi.

Palha taşınmadan bir gün önce onlara, "Dostumuzun biraz istirahate ihtiyacı var" dedi. "Siz de fark etmişsinizdir, durumu hiç iyi değil. Her şeyi unutup başka bir âleme geçtiği an-

lar yaşıyor. Tedavi görecek ve dinlenmeye ihtiyacı var. Ona küçük bir ev kiraladım. Hatta belki de tedaviden sonra bile hastaneye yatması gerekebilecek."

Şaşkınlıkla dinlediler. İçlerinden biri, Pio, ötekilerden daha çabuk kendine gelip bunun çok daha önce yapılması gerektiğini ama Rubião'yu tedaviye ancak sözünü dinlediği birinin ikna edebileceğini söyledi.

"Ona hep bir doktora danışması gerektiğini, çünkü midesinde bir rahatsızlık olduğuna inandığımı söyledim. Tabii, anlamışsınızdır, bu bir benzetmeydi, gerçeği söyleyemezdim. O da hep midesinden bir rahatsızlığı olmadığını, sindiriminin de gayet iyi olduğunu söylerdi. 'Ama çok az yiyorsunuz, hatta bazı günler ağzınıza tek bir lokma bile koymuyorsunuz, çok zayıfladınız, benziniz soldu' diyordum. Hatta bir doktor arkadaşıma bile danıştım. Ama Rubião ona gitmedi."

Diğer dördü de başlarını sallayarak bu senaryoyu onayladılar. Bu kadar şaşırtıcı bir olaydan sonra onlardan beklenebilecek tek şey, yapabilecekleri tek şey buydu. Sonunda dostlarını görmeye gitmek için evin adresini sordular. Zavallı dostları! Sonunda birbiri ardına evden ayrılmayı başardıklarında, aralarında kimsenin hesaba katmadığı acayip bir duygu yaşadılar: Birbirlerine dayanamadıklarını gördüler. Aralarında, onları birbirine bağlayan bir arkadaşlık ya da saygı duygusu yoktu çünkü hepsi sadece kendi çıkarını kolluyor, her biri diğerinden içgüdüsel olarak hoşlanmıyordu. Her öğle ve akşam yemeğinde bir masanın etrafında birbirlerini görmenin yarattığı alışkanlıktı, onları bağlayan şey. Birbirlerini hoş görmelerini sağlayan şey mecburiyet, birbirlerine mecbur olmalarını sağlayan şey ise zamandı. Kısacası her birinin gözleri, arkadaşlarının o tanıdık hareketlerini, tanıdık yüzlerini, tanıdık bıyıklarını, kel başlarını, acayip tavırlarını, yemek yemelerini, konuşmalarını ve bir şeyler yapmalarını özleyecekti, bundan böyle. Çünkü sadece ayrılmıyorlardı, dağılıyorlardı.

CLXVI

Rubião, yoldaşlarının yeni eve giderken kendisine eşlik etmediklerini görmüş ve onları çağırtmıştı. Ama kimse gelmedi. Onların yokluğu, dostumuzu çok üzmüştü. Ailesi, kendisini terk etmişti. Sözle ya da hareketle onları incitecek bir şey yapıp yapmadığını düşündü ama hiçbir şey bulamadı.

CLXVII

"Onunla konuştum ve bazı çılgınca fikirlere sahip olduğunu gördüm. Bu tür hastaların uzmanı değilim ama sanırım iyileşebilir. İlginç bir şey keşfettim, duymak ister misiniz?"

Dona Fernanda, Doktor Falcão'nun sorusunu duymazlıktan gelerek, "İyileşebileceğini düşünüyorsunuz, demek" dedi.

Aile dostları olan Doktor Falcão milletvekiliydi aynı zamanda. Bilgili, şüpheci ve katı kalpli bir adamdı. Rubião, Príncipe Sokağı'ndaki küçük eve taşındıktan kısa süre sonra Dona Fernanda Doktor'dan bir iyilik yapıp Rubião'yu muayene etmesini istemişti.

"Evet, düzenli tedavi görünce kısa sürede iyileşebileceğini düşünüyorum. Ailesinde böyle bir hastalık yokmuş. Ama onu bir uzmana göstermeniz lazım. Keşfettiğim ilginç şeyi duymak istemiyor musunuz?"

"Neymiş bakalım?"

"Belki de tanıdığınız birinin bu hastalıkla bir ilgisi var."

"Kim?"

"Dona Sophia."

"Ne gibi bir ilgisi olabilir ki?"

"Onun hakkında konuşurken coşku doluyor. Bana söylediğine göre dünyanın en güzel kadınıymış ve onu düşes yapacakmış. Çünkü imparatoriçe yapamıyormuş. Ama kendisiyle oynamamaları gerektiğini, çünkü amcasının sevgilisine yaptığı gibi kendisi de kocasından boşatıp onunla evleneceğini de

söyledi. Bana göre bu adam o kadına tutkulu bir aşk besliyor ve sanırım, aralarında mahrem bir ilişki olmuş. Beni affedin ama ikisinin sevgili olduklarına inanıyorum."

"Aman Tanrım, hayır!"

"Dona Fernanda, onların sevgili olduklarına inanıyorum. Bunda acayip bir şey yok ki... O kadını tanımıyorum. Sanırım siz de tanıyalı uzun süre olmadı ve çok da yakın değilsiniz. Belki aralarında bir ilişki vardı, belki de güçlü bir ihtiras. Kadın adamı kendinden uzaklaştırmış olmalı. Adamda megalomani var tabii ama, burada hepsi birbirine bağlı."

Dona Fernanda Doktor'a bakmıyordu. Doktor'un böyle bir tahminde bulunması canını sıkmıştı. Konu hassas bir mesele olduğu için onunla tartışmıyordu. Bu varsayımı temelsiz, saçma ve imkânsız görüyordu. Rubião'nun kendisinden de duymuş olsa bile, bu sahte ilişkiye inanamazdı. Adam kaçıktı. Ama kaçık olmasaydı da büyük olasılıkla ona inanmayacaktı. Hayır, ona asla inanamazdı. Sophia'nın bu adamla bir ilişki yaşadığına inanamazdı çünkü zaten adamın ne olduğu ortadaydı, bir de Sophia çok kurallara bağlı, saf ve temiz bir kadındı. İmkânsızdı böyle bir şey. Kadıncağızı savunmak istedi ama Doktor yakın bir arkadaşı olmasına rağmen bu konuda tartışmaya girmekten çekindi. Biraz önce sorduğu soruyu tekrarladı:

"Yani sizce iyileşebilir mi?"

"İyileşebilir ama benim muayenem yeterli değil. Bu gibi durumlarda bir uzmana göstermek lazım."

Sokağa çıktığında, Doktor Falcão, varsayımını kabullenme konusunda Dona Fernanda'nın isteksizliğine gülümsedi. Kendi kendine, "Kesin bir şeyler olmuş. Adamcağız yakışıklı sayılır. Züppenin teki değil. Cana yakın ve tutkulu sözleri var. Bence kesin" dedi. Rubião'nun bazı sözlerini tekrarladı, yumuşak ses tonunu ve yaptığı hareketleri aklına getirdi ve varsayımının doğruluğuna daha da ikna oldu. "Kesin..."

Dona Fernanda çok saftı, bu ikisinin arasında bir ilişkinin olmamasının imkânı yoktu. Dona Fernanda'nın davranışı ko-

nusunda geriye tek alternatif olarak, konuyu değiştirip tartışmaya girmemek için saf numarasına yatması kalıyordu.

Bu noktada vekil bey istemeden olduğu yerde kalakaldı. İçinde yeni bir şüphe doğmuştu. Kısa bir süre sonra ise aklındaki acayip düşüncelerden kurtulmak istermiş gibi başını sallayıp yoluna devam etti. Ama içine doğan şüphe, inatçı bir şüpheydi. Bir erkeğin içine doğan şey, aklın sözünü hiç önemsemezdi. "Kim bilir, belki Dona Fernanda bile şu Rubião'ya iç geçirmiştir. Onunla bu kadar ilgilenmesinin nedeni, bu uzatmalı aşk olamaz mı?" gibi sorular aklına geliyordu. Tabii ki Dona Fernanda'nın böyle bir şey yaptığına inanmak istemiyordu çünkü aile dostlarıydı, ona saygı duyar, onurlu bir kadın olarak görürdü ama yine de bütün bu özelliklere sahip bir kadının bile gizli bir aşkı olamaz mıydı? Hatta bu aşk, diğer kadının aşkından esinlenmiş bile olabilirdi... Kim bilir? Böyle şeyler çok baştan çıkarıcı olabilirdi. Cüzzam en saf kanı bile kirletebilir, tek bir virüs en sağlam organizmaları bile mahvedebilirdi.

Buna karşı aklına gelen kanıtlar, olanak, olasılık ve kesinlik hesaplarına boyun eğmek zorunda kalıyordu. Tabii ki Dona Fernanda'nın hayır işleri konusunda bildiği bazı şeyler vardı ama bu başka bir şeydi. Eskiden beridir eve girip çıkmayan, eski bir akraba, arkadaş, dost veya kocasının meslektaşı olmayan, dolayısıyla arkadaşlık, akrabalık ya da alışkanlık bağlarından herhangi biriyle ailelerine bağlı olmayan birine kendini bu kadar adaması, gizli bir neden dışında, açıklanamazdı. Bu da ancak aşk olabilirdi. Çünkü dürüst bir kadının doğruluk yolundan yanlış ve sonunda kendisine büyük pişmanlıklar, vicdan azapları getiren yollara sapması garip olabilirdi ama gerçekti. Dona Fernanda muhakkak tam zamanında geri çekilmiş olmalıydı ama o günlerinden marazi bir sempati kalmıştı belli ki... "Ayrıca, kim bilebilir ki?"

CLXVIII

Doktor Falcão, ertesi sabah, "Kim bilebilir ki?" diye tekrarladı. Bütün gece boyunca içindeki şüpheyi yatıştıramamıştı. "Kim bilebilir ki?" Evet, kesin marazi bir sempatiyle sınırlı değildi bu mesele. Shakespeare'i pek bilmemesine rağmen, *Hamlet*'te bir değişiklik yapıverdi: "Senin o boş *hayırseverliğinden* çok daha önemli şeyler var dünyada ve cennette, Horatio." Hayır, bu olay, aşkın damgasına sahipti. Doktor Falcão hiçbir şeyle dalga geçmez ve hiçbir şeye acımazdı. Daha önce de söylediğim gibi şüpheci bir adamdı. Ama aynı zamanda ağzı sıkıydı ve şüphesini kendine saklamayı bildi.

CLXIX

Carlos Maria ile karısının dönmesi, Dona Fernanda'nın Rubião'yu geri plana atmasına neden oldu. Gemiye kadar gelerek onları karşıladı ve Carlos Maria ailesinin eski bir dostunun Tijuca'da tutarak kendi talimatlarına göre döşediği eve götürdü. Sophia gemiye çıkmadı, onları Pharoux rıhtımında bekleyen bir araba gönderdi. Ama zaten Dona Fernanda oraya büyük bir araba götürmüştü. Palha ve kendisi dahil, gelenler o arabaya bindi. Sophia, öğleden sonra için davette bulundu.

Dona Fernanda çok mutluydu. Ancak yeni evlilerin gözlerinde ve tavırlarında, Maria Benedicta'nın mektuplarındaki o vahşi mutluluğu yakalayamamıştı. Sadece hallerinden memnun görünüyorlardı. Maria Benedicta, arkadaşını kucaklarken gözyaşlarına engel olamadı. Sanki gerçek kardeşlermişçesine, Dona Fernanda da gözyaşlarını tutamadı ve orada öylece birbirlerine sarılmış halde ağlaştılar. Ertesi gün Dona Fernanda, Maria Benedicta'ya mutlu olup olmadıklarını sordu. Oldukları cevabını alınca da ellerini tutup, uzun yeni sözcükler bulamadan ona baktı. Sadece sürekli olarak tekrarlıyordu:

"Mutlu musunuz?"

Maria Benedicta, "Evet" diye cevap verdi.

"Bu cevabının beni ne kadar mutlu ettiğini bilemezsin. Mutlu olmasaydın büyük bir vicdan azabı çekecektim. Ayrıca insanları mutlu görmek iyi bir şeydir. Seni ilk günkü kadar seviyor mu?"

"Bence daha da çok, çünkü ona tapıyorum."

Dona Fernanda bunu anlamadı: *Bence daha da çok çünkü ona tapıyorum.* Gerçekten de cümlenin gidişatından o sonuç çıkmıyordu. Burada *Hamlet*, bir kez daha değişikliğe uğruyor: "Senin o boş diyalektiğinden çok daha önemli şeyler var dünyada ve cennette, Horatio." Maria Benedicta ona yolculuklarını anlatmaya, bütün ayrıntısıyla izlenimlerini ve anılarını aktarmaya başladı. Biraz sonra kocası gelince hatırlayamadığı şeyleri de ona sormaya başladı.

"Şu nasıldı, Carlos Maria?"

Carlos Maria hatırlıyor, anlatıyor ya da gerekli düzeltmeyi yapıyordu ama ilgisiz, hatta sabırsızdı. Maria Benedicta'nın, birlikte yaşadıkları şeyleri karşısındaki kadına anlatmış olduğunu anlamış ve bunu mantıksız bulduğunu gizleyememişti. Zaten mutlu olması kaçınılmaz bir sonuçsa, gidip ne kadar mutlu olduğunu Dona Fernanda'ya anlatmak zorunda mıydı? Kendisinin söylediği bütün sözleri, yaptığı bütün hareketleri ve tanrısal sevgisini illa açığa vurması mı gerekiyordu?

Rio de Janeiro'ya dönmeleri, onun bir lütfuydu. Maria Benedicta çocuğunu burada doğurmak istemiş, o da bunu kabul etmişti. İstemiyor değildi elbette, ama yaptığı şey, Maria Benedicta'nın isteğini kabul etmekti. Burada isteksizliğin ne işi var? Anlaması da anlatması da biraz zor. Annelik konusunda Carlos Maria'nın kimseye açmadığı kendine özgü garip fikirleri vardı. İnsanın gebeliğini herkesin izleyebileceği bir deformasyon olarak, açık saçık şeyleri ima ederek saygısızlığa uygun ortamı hazırlayacak şekilde tasarladığı için Doğa'yı utanmazlıkla suçluyordu. Onun en büyük isteği, gizlilik, yalnızlık ve münzevilikti. Kalan günlerini büyük bir mutlulukla dünyanın unuttuğu bir tepedeki bir evde geçirebilirdi. Tabii ka-

rısı da günün birinde kucağında çocuğuyla ve gözlerinde ilahi bir ışıkla beraber süzülerek o eve gelecekti.

Gerçi bunu karısına önermedi. Tartışmak zorunda kalırdı ve tartışmaktan hoşlanmıyordu. Boyun eğdi, kabul etti.

Maria Benedicta, doğal olarak tamamen farklı şeyler düşünüyordu. Kendisini, içinde bir tanrının oturduğu gizli ve kutsal bir tapınak olarak görüyordu. Tabii ki o tanrının oğlu da tanrı olacaktı. Yorucu ve sancılı bir gebelik geçiriyor, birçok rahatsızlık yaşıyor ve bunları mümkün olduğunda kocasından saklıyordu. Bunlar, beklenen çocuğu daha da değerli kılıyordu onun gözünde. Başka bir şansı olmadığı için acılarına tevekkülle katlanıyor, Meryem Anamızın dediğini sözleriyle değil de tavrıyla tekrar ediyormuş gibi hemcinslerine yüklenen görevleri memnuniyetle kabul ediyordu: "Mademki ben Tanrının eliyle yapılmışım, bütün isteklerin kabulümdür."

CLXX

Yalnız kaldıklarında Maria Benedicta, kocasına, "Neyin var?" diye sordu.

"Benim mi? Bir şeyim yok. Neden soruyorsun?"

"Halinden memnun değil gibisin."

"Yoo, halimden memnun olmadığım söylenemez."

"Öyle görünüyorsun."

Carlos Maria gülümsedi ama cevap vermedi. Maria, onun ifadesiz, yüzeysel, içinde şefkatten de hiddetten de eser olmayan soluk gülümsemesini biliyordu. Sorularına devam etmeyi düşünüyordu ama dudaklarını ısırdı ve vazgeçti. Kocasının dudaklarındaki o sessiz, renksiz ama memnuniyetsizliğini gösteren gülümsemeden başka bir şey düşünemiyordu. Onun memnuniyetsizliğinin tek sorumlusu kendisi olabilirdi. Söylediği ve yaptığı her şeyi gözden geçirdi ama Carlos Maria'nın soğukluğuna ya da bu tavır her neyse ona neden olabilecek bir şey göremedi. Belki de fazla konuşuyordu. Ama o öyley-

di, özellikle de mutluyken kalbini dostlara ve hatta yabancılara açmak, onun özelliğiydi. Carlos Maria onun bu paylaşımcılığına kızıyordu çünkü bu şekilde ailevi konuları bir tür piyangoya dönüşüyordu ki o bu tür şeyleri bayağı ve kaba olarak görürdü. Maria Benedicta, Paris'teki Brezilyalılar arasındayken gem vuramadığı dilinin olası etkilerini görüp dilini tutmuştu. Ama Dona Fernanda ile de aynı şeyi yapmaya mecbur muydu? Mutluluklarının nedeni, o değil miydi? Maria bu varsayımı reddedip başka bir neden aradı ama bulamayınca tekrar buna döndü. Sonunda da her zaman olduğu gibi kocasını haklı buldu. Bundan böyle Dona Fernanda ne kadar yakın arkadaşı ve ne kadar iyi bir kadın olursa olsun, hayatına dair küçük ayrıntıları anlatmayacaktı. Çünkü anlatması, boşboğazlığa giriyordu...

Bu düşüncelerini mide bulantısı kesti. Doğa, o anki halinin nedeninin, ki dünyadaki bütün türlerin varoluşlarının nedeni aynıdır, kocasının hoşnutsuzluklarından çok daha acil ve çok daha önemli olduğunu hatırlatıyordu. Zorunluluğun gereklerini yerine getirdi. Ama birkaç dakika içinde Carlos Maria'nın yanında durmuş ve sağ kolunu onun boynuna atmış haldeydi. Carlos Maria ise oturduğu yerde İngilizce bir dergi okuyordu. Sağ göğsüne kadar inen elini tutup dergiyi kapattı.

Karısı, dergiyi kapattığını görünce, "Beni affedebilecek misin?" dedi.

Carlos Maria karısının iki elini de tutup gülümsedi ve başıyla evet cevabı verdi. Sanki üzerine bir ışık dalgası yollamış gibi karısının kalbi neşeyle dolmuştu. Karnındaki çocuk da sanki aynı duyguları hissediyor ve babasına şükranlarını sunuyordu.

CLXXI

"Tamam işte! Sizi hep böyle görmek isterim!" Ses, verandanın yanından geliyordu.

Maria Benedicta hemen kocasının yanından uzaklaştı. Verandanın salona bakan kapılarından biri açıktı. Ses oradan geliyordu. Kapı aralığından Rubião'nun gülen yüzü göründü. Onu ilk görüşleriydi. Carlos Maria ayağa kalmadan, ciddiyetle ve bir beklentiyle ona baktı. Uzun ve ince uçlu bıyıklara sahip yüz, ikisine birden bakarak gülmeye devam ediyordu:

"Sizi hep böyle görmek isterim."

Rubião içeri girip elini sıktı. Carlos Maria da onun elini sıktı ama hiçbir sevgi ve muhabbet belirtisi yoktu onun elinde. Rubião sonra Maria Benedicta'ya bir sürü övgüler sıraladı, ne kadar kibar, ince ve hoş olduğunu, Carlos Maria'nınsa ne kadar zarif göründüğünü söyledi. Sonra da hükümetin düştüğünü bildirdi.

Carlos Maria, gönülsüzce, "Öyle mi, hükümet düştü mü?" diye sordu.

"Şehirde herkes bunu konuşuyor. Bana bir sandalye vermediniz ama oturabilir miyim?" diyerek oturdu ve bastonunu koltuğunun altından indirip ellerini onun üzerine koydu. "Evet, öyle oldu. Askeriye, hükümete muhtıra verdi. Yeni hükümeti ben kuracağım. Palha, bizim Palha, eşinizin kuzininin kocası olan Palha ve tabii eğer isterseniz siz, bakan olabilirsiniz. İyi bir hükümet kurmam lazım. Güçlü, benimle aynı şeyleri düşünen ve benim için gerektiğinde hayatlarını ortaya koyabilecek insanlardan oluşan bir hükümet kuracağım. Morny'yi, Pio'yu, Camacho'yu, Rouher'i ve Binbaşı Siqueira'yı hükümete alacağım. Binbaşı'yı hatırlıyor musunuz? Onu savunma bakanı yaparım herhalde çünkü bu konulardan daha iyi anlayan birini tanımıyorum."

Maria Benedicta sıkıntıdan patlayarak odada dolaşıyor, bir yandan da kocasının kendisini herhangi bir iş için içeri göndermesini bekliyordu. Carlos Maria ona bir bakış atıp odadan çıkabileceğini gösteren bir göz işareti yaptığı an izin isteyip çıktı. O çıktıktan sonra Rubião tekrar ona övgüler yağdırdı. "Tam bir çiçek" dedi. Sonra gülüp lafını düzeltti: "İki çiçek. Tanrı bu çiçekleri korusun." Carlos Maria hoşça kal dermiş gibi elini ileri uzattı.

"Efendim..."

"Sizi hükümet listesine dahil edebilir miyim?" diye sordu Rubião.

Bu sorusuna cevap alamayınca bunu olumlu cevap olarak yorumlayıp ona iyi bir bakanlık sözü verdi. Binbaşı'yı savunma, Camacho'yu adalet bakanı yapacaktı. Bu ikisini tanıyor olabilir miydi? İkisi de büyük adamlardı. Tabii Camacho, Binbaşı'dan daha da büyüktü. Oradan çıkmak üzere kapıya yönelen Carlos Maria'yı izlerken, farkında olmadan kendi de dışarı çıkmış oldu. Ama evden hemen gitmedi. Verandada, merdivenleri inmeden, savaşa ilişkin bir şeyler daha anlattı. Mesela Almanya'yı Almanlara geri veriyordu. Böylece gayet güzel bir jest yapmış oluyordu. Sonra Venedik'i İtalyanlara verdi çünkü fazla toprağa ihtiyacı yoktu. Ren bölgesini ele geçirmeliydi şüphesiz, ama onun da sırası gelecekti.

Carlos Maria, "Efendim, lütfen" diye elini uzatarak ısrar etti.

Rubião'yu dışarı çıkardı ve kapıyı kapadı. Rubião birkaç şey daha söyledikten sonra merdivenlerden indi. İçeriden onları izleyen Maria Benedicta da kocasının yanına gelip elini tuttu ve Rubião'nun bahçeden geçişini izledi. Rubião doğrudan ve sessizce kapıya doğru yürümüyor, kurumuş bir dal bulduğu zaman durup onu sıkıca kavrıyor, el kol hareketleriyle bir şeyler anlatıyor ve etrafında evin sahibi ile sahibesinden çok daha hoş, çok daha ince, çok daha zarif bir sürü şey görüyordu. Onlarsa pencereden Rubião'yu izliyordu. Rubião bir kez daha acayip bir harekette bulununca, Maria Benedicta kendini tutamayıp kahkahayı patlattı. Carlos Maria ise uysal uysal bakmakla yetiniyordu.

CLXXII

"Hükümet gerçekten düştüyse, bil bakalım kim bakan olacak?"

Carlos Maria, soran gözlerle karısına baktı: "Kim olacak?"

"Kuzininin kocası, Theophilo. Nanan bunu beklediğini, zaten bu yıl başkentte kalmasının nedeninin de bu olduğunu söylemişti. Hükümetin düşmesi bekleniyormuş, bu konu zaten konuşuluyormuş. Tam olarak ne söylediğini hatırlamıyorum ama görünüşe bakılırsa Theophilo hükümete girecek."

"Olabilir."

"Baksana Rubião gidiyor. Şimdi durdu. Etrafına bakınıyor. Acaba arabasını mı bekliyor? Bir arabası vardı. İşte şimdi gidiyor..."

CLXXIII

"Demek Theophilo bakan oldu" diye sevinçle bağırdı Carlos Maria. Bir an sustuktan sonra da şöyle devam etti:

"Bence gayet başarılı bir bakan olur. Beni de bakan olarak görmek istemez misin?"

"Olmak istersen ne yapabilirim ki?"

"Yani senin oyuna kalırsa ben bakan falan olamam."

Maria Benedicta kocasının yüzünü dikkatle inceleyerek, "Ne desem şimdi" diye düşünüyordu.

Kocası ise güldü:

"Hadi itiraf et, ancak bir bakanın emir eri olursam beni seversin."

Genç kadın kollarını kocasının omuzlarına dolayarak, "Sus lütfen" diye bağırdı.

Carlos Maria karısının saçlarını okşayıp ciddi ve alçak bir sesle sordu: "Bernadotte kral, Bonaparte imparatordu. Sen de İsveç'in ana kraliçesi olmak istemez misin?"

Maria Benedicta soruyu anlamadı. Carlos Maria da açıklamadı. Açıklaması için kalbinin altında bir Bernadotte taşıyor olabileceğini söylemek gerekiyordu. Bu laf bir arzuyu dışa vuracak, bu arzu ise bir aşağılık kompleksini ortaya çıkaracaktı. Carlos Maria kollarını tekrar karısının başının üzerinde açarak, "Maria en iyi kısmını sen aldın" anlamına ge-

len bir harekette bulunmuş oldu. Karısı bu hareketin anlamını anlamış gibi göründü:

"Evet, evet!"

Carlos Maria gülümseyip dergisine döndü. Karısı koltuğun arkasına yaslanıp hafifçe, onu rahatsız etmeyecek şekilde kocasının saçlarını okşamaya başladı. O ise okuyor, okuyor, okuyordu. Maria Benedicta'nın okşamaları giderek yavaşladı ve sonunda okşamayı kesip odadan çıktı. Carlos Maria'nın okuduğu şey, Napoli Müzesi'ndeki ünlü Narcissus heykeli üzerine, Charles Little'ın kaleme aldığı bir inceleme idi.

CLXXIV

Rubião Dona Fernanda'nın evine gittiğinde, uşaklar yukarı çıkamayacağını bildirdiler. Hanımefendi rahatsızdı. Beyefendi de onun yanındaydı. Doktor bekliyorlardı. Dostumuz ısrar etmedi ve oradan ayrıldı.

Oysa evdeki gerçek, tam tersiydi. Rahatsız olan beyefendiydi ve hanımefendi onun yanındaydı. Tabii ki uşaklar kendilerine ne söylendiyse onu söylemek zorundadır. Oysa başka bir uşak bu söylenenden şüphelenmişti çünkü biraz önce beyefendinin tamamen çökmüş bir halde eve geldiğini görmüştü. Yukarıda odadan sesler geliyordu. Sesler aralıklarla bir yükseliyor, bir alçalıyordu. Parmak uçlarına basa basa yukarı çıkan bir hizmetçi gelip aşağıdakilere beyefendinin esef edip dövündüğünü, büyük bir ihtimalle hanımefendinin başına kötü bir şeyler gelmekte olduğunu söyledi. Aşağıda lafın bini bir paraydı, herkes kulaklarını dikmiş bir şeyler duymaya, tahminlerde bulunmaya çalışıyordu. Yukarıdan ne bir bardak su, ne bir ilaç, ne biraz et suyu istenmişti. Masa hazırlanmış, uşak kravatını takmış, ahçı ise gururla ve endişeyle bekliyordu. En iyi yemeklerden biri!

Ne olmuştu? Theophilo, hâlâ eve geldiğinde olduğu kadar

çökmüş görünüyordu. Bir kanepede oturuyordu. Üzerinde yeleği bile yoktu ve gözleri sabit bir noktaya bakıyordu. Yanına oturmuş ve onun ellerini tutmuş olan Dona Fernanda ise yalvararak sakin olmasını, kafasını takmamasını, buna asla değmeyeceğini söylüyordu. Yüzüne bakmak için eğildi, kafasını kendisine çekti, başını omzuna yatırdı.

Kocası ise, "Beni yalnız bırak, beni yalnız bırak" diye mırıldanıyordu.

"Theophilo değmez buna. Ne biçim makam bu? Hiç bu kadar kısa süren, bu kadar hoşnutsuz duygulara, bu kadar çok işe ve çok hakarete neden olan bir makam, buna değer mi? Dünyada adalet yok. Sen ne kadar iyi hizmet vermiştin oysa. Ama bu kadar üzülür mü insan? Boş ver sevgilim, sakin ol, hadi artık yemeğimizi yiyelim."

Theophilo dudaklarını ısırıyor, bıyıklarını çekiştiriyordu. Karısının söylediği hiçbir şeyi duymamıştı. Onun kafasında, bir önceki akşam ve o sabah yapılan konuşmalar, çeşitli listeler, önerilen, kabul edilen ve reddedilen isimler vardı. Ülkenin içinde bulunduğu durumu olduğu gibi ortaya koymasına rağmen kendi ismi hiçbir listede geçmiyordu. Onu bazıları dikkatle, bazıları da bir an önce bitsin diye dinlemişti. Bir aralar sanki önemli kişiler dikkatle kendisini izliyor gibi gelmişti ama bu görünüş aldatıcıydı. Theophilo şimdi bütün o saatlerin, bütün o mekânların heyecanını tekrar yaşıyor, kendisine yan yan bakanları, doğrudan ve gülümseyerek bakanları, yüzünde kendi yüzündekine benzer ifadeler olanları tek tek hatırlıyordu. Sonunda daha fazla konuşmama kararı olarak konuşmasını kesmişti ama şafak vakti yanan lambanın ışığının yeni gelen aydınlıkta giderek solması gibi, son umutları da solmuştu. Bakanlar kurulu listesi okunmuş, o da onaylamak zorunda kalmıştı. Fakat onaylamak için ağızdan çıkacak o tek kelimenin dile gelmesi ne büyük bir çaba gerektirmişti! Kırgınlığının ve kızgınlığının fark edilebileceğinden korkmuş, bu hislerini gizlemek için ne kadar çabaladıysa da, duygularını daha da vurgulamaktan başka bir şey yapamamıştı. Benzi sararmıştı, elleri tir tir titriyordu.

Dona Fernanda, "Hadi yemek yiyelim" diye tekrarladı.

Theophilo dizine bir şaplak atıp ayağa kalktı ve birbiriyle ilgisiz sözler söyleyerek, ayağını yere vura vura, korkutucu şekilde bir aşağı bir yukarı dolaşmaya başladı. Dona Fernanda onun bu yeni saldırısını kontrol edemeyeceği için kısa sürmesi için dua etti. Öyle de oldu. Theophilo ellerini sallayıp bitkin ve umutsuz bir halde bir koltuğa attı kendini. Dona Fernanda da bir sandalye çekip yanma oturdu.

"Burada haklı olan sensin, Theophilo. Ama bir erkek gibi davranmalısın. Gençsin, sağlıklısın, önünde koca bir gelecek, büyük ihtimalle de muhteşem bir gelecek var. Bakan olup sonra hemen kabineden alınman kimin umurunda? Yine girersin kabineye. Bazen en kötü şans gibi görünen şey, aslında en büyük talihtir."

Theophilo şükranla karısının ellerini okşadı.

"İhanete uğradım, komploya kurban gittim" diye homurdanarak karısına baktı. O güruhu iyi biliyorum. Sana her şeyi anlatmak isterdim ama niye anlatayım ki? En iyisi unutup gitmek. Böylesine rezil bir şey için, bir koltuk için ne hallere düştüm?" Birkaç dakika öylece kalıp sonra yine devam etti: "Makamlar geçicidir. Eğer bir insan iyiyse, çalışkansa, becerikliyse parmağını şıklatıp o makama gelir. O makamlardan çok daha üstündür. O adamların çoğu benim tırnağım bile olamaz, Nanan. Bunu ben de bilirim, onlar da bilir. Pis kalleşler. Peki mücadeleye girmek için gereken içtenliği, sadakati, coşkuyu nereden bulacaklar? Parti iktidarda değilken kim çalıştı? Bakanlar kurulunun São Christovão'da* oluşturulduğunu söyleyip kendilerini savunmaya çalışıyorlar. Namussuzlar! Gidip İmparator'la konuşacağım."

"Theophilo!"

"Ona diyeceğim ki, 'Efendim, Majesteleri maalesef hükü-

* (Portekizce) São Christovão, başkent Rio de Janiero'da İmparator Don Pedro II'nin ikametgâhının bulunduğu bölgenin adıdır. – ç.n.

metin koltuk düşkünü saray soytarılarından oluştuğunun farkında değiller. Majesteleri emri altındaki tüm kurullarda en iyi adamların çalışmasını arzu buyururlar. Oysa kurulları ele geçiren kimseler, sıradan ve bayağı kimselerdir. Liyakat, tamamen kenara atılmıştır!' İşte ona bir gün bunları söylemek istiyorum. Belki hemen yarın gidip söylerim."

Söylenmeyi kesti. Uzun bir sessizlik oldu. Sonra ayağa kalktı ve yatak odasının bitişiğindeki çalışma odasına geçti. Karısı da onu izledi. Hava kararmış olduğu için lambayı yakıp odada göz gezdirdi. Gözlerinde kasvetli bir bakış vardı. Kitaplarla, hazine raporlarıyla, bütçe kâğıtlarıyla ve bilançolarla dolu dört büyük dosya vardı. Çalışma masası düzenli ve tertipliydi. Üstü açık üç yüksek rafta müsveddeleri, notları, memorandumları, yaptığı hesaplamalar, sistematik olarak birbirine iliştirilmiş ve üzerine etiketle ne olduğu yazılmıştı: Dış krediler, ek krediler, savaş kredileri, bahriye kredileri, 1868 kredisi, demiryolları, iç borç, mali yıl 61-62, 62-63, 63-64 gibi. İşte sabahın köründen gece yarılarına kadar çalışıp toplamalar, çıkarmalar, hesaplamalar yaparak konuşmalarında kullanacağı verileri topladığı yer burasıydı. Tek başına altı kişilik iş yapardı. Diğerleri de onu dinlemekle yetinir ve imzalarlardı. Eğer konuşması uzuyorsa, "Üstadım, siz en iyisini bilirsiniz, uzatıverin de imzamızı atalım" derlerdi.

Her şey bu masada titiz, dikkatli ve yararlı bir çalışma yapıldığını gösteriyordu. Duvardaki çengelde haftanın gazeteleri asılıydı. Bu gazeteler zamanı gelince oradan alınıyor, inceleniyor ve altı aylık paketler halinde bağlanıp yerlerine kaldırılıyordu. Broşür halinde basılmış konuşmaları, başka bir rafta duruyordu. Masada herhangi bir büst, göz oyalayabilecek, insanın beğenisini çekebilecek bir süs yoktu. Her şey düzenli, tertipli ve işe yönelikti.

Theophilo bir süre hüzünlü hüzünlü dalıp gittikten sonra karısına, "Bütün bunların ne faydası oldu?" diye sordu. "Saatler boyunca, kimi zaman sabahlara kadar çalışıp yorulmamın ne faydası oldu? Bu masanın boş gezen, aylaklık ya-

pan bir adamın masası olduğunu kimse söyleyemez. Ne kadar çalıştığıma sen de şahitsin. Peki, ne işe yaradı?"

Dona Fernanda, "Teselliyi işinde aramalısın" diye mırıldandı.

"Züğürt tesellisi! Hayır, artık bitti. Mecliste herkes bana bir şeyler danışır, bakanlar bile. Çünkü bilirler ki idari meselelerde iyiyimdir. Peki ödülüm ne? Mayıs ayında yeni bakanı alkışlama fırsatı!"

"Sen de alkışlama o zaman" dedi karısı, yumuşakça. "Benim için bir şey yapar mısın? Hadi mart ya da nisanda Avrupa'ya gidelim ve bir yıl geçmeden de dönmeyelim. Meclisten izin alırsın, istediğimiz yere gideriz. Mesela Varşova'ya. Orayı görmeyi hep çok istemişimdir" diye gülümsedi ve çekici bir ifadeyle kocasının yüzünü elleri arasına aldı. "Evet de. Hemen cevap ver ki ben dė Rio Grande'ye yazayım. Gemi yarın kalkıyor. Anlaştık, Varşova'ya gidiyoruz, değil mi?"

"Şaka yapma Nanan, bu mesele şakaya gelmez."

"Ben ciddiyim. Uzun süredir ben de zaten seni şu lanet kâğıt yığınlarından kurtarıp biraz dinlenmeni sağlamak için böyle bir seyahat önermek istiyordum. Yeter artık Theophilo! Davetlere katılmıyorsun. Beraberce birazcık at binersek ne mutlu bana. Doğru dürüst konuşup sohbet edemiyoruz. Çocuklarımız babalarının yüzünü görmüyor çünkü sen çalışırken buraya girmeleri yasak. Biraz dinlenmen lazım. Yalvarırım sana, bir sene ara ver şu işe. Görüyorsun, ciddiyim. Mart ayında Avrupa'ya gidelim diyorum."

Theophilo kekeleyerek, "Mümkün değil" dedi.

"Neden?"

Mümkün değildi. Bu, onun derisini soymak demekti. Önem verdiği tek şey siyasetti. Elbette başta ülkelerde de siyaset vardı ama o siyasetle ne ilgisi olabilirdi ki? Londra'dan alınan borç dışında dışişleri konusunda tamamen cahil sayılırdı. Yine de bu güzel önerisi için karısına teşekkür etti.

"Çok iyisin."

Biraz umutlanmış ve sesi, morali çöktüğü sırada kaybettiği yumuşaklığa tekrar kavuşmuştu. Bu kâğıtlar onun umu-

duydu. Bir çiftçi sürülmüş ve ekilmiş toprağa hangi gözle bakarsa o da bu çalışmalarına o gözle bakıyordu. Yakında tohumlar çimlenecek, sürgünler çıkacak, filizler yeşerecek, ağaç meyvesini verecek, kendisi de ödülünü alacaktı. Karısının daha uygun ve daha düz kelimelerle söylediği de buydu zaten. Ama artık hasat zamanının bir olasılık dahilinde olduğunu, ancak şimdi anlamıştı. Biraz önceki öfke patlaması, yeisi, ettiği şikâyetler aklına gelince kendinden utandı. Gülmeye çalıştı ama bunu da pek beceremedi. Akşam yemeğinde ve kahvaltıda çocuklarla oynadı. Onlar da babalarıyla her zamankinden daha fazla kaldılar. Ortaokula giden oğlu Nuno, bakanlar kurulunun değiştiğini duymuştu. Babasına ileride bakan olacağını söyledi. Theophilo, birden ciddileşti.

"Oğlum, bakanlıktan daha güzel bir meslek seç kendine."

"Ama baba, bakanlığın da iyi bir meslek olduğunu söylüyorlar. Söylenenlere göre insan bakan olunca arabasının arkasından bir asker gelirmiş."

"Benim arabama binersin."

"Sen bakan oldun mu baba?"

Theophilo gülümsemeye çalıştı ve karısına baktı. Karısı çocukları yatağa göndermek için gayet güzel bir fırsat çıktığını anlamıştı.

"Evet yavrum, bakan oldum" diye cevap verdi Theophilo, Nuno'nun alnını öperek, "ama bir daha bakan olmak istemiyorum. Hiç öyle sanıldığı kadar güzel bir şey değil. Üstelik çok da çalışmak gerekiyor. Sen piskopos olursun."

"Piskopos ne demek?"

Cevabı Dona Fernanda verdi: "Doğru yatağına gidiyorsun demek. Hemen, şimdi Nuno."

CLXXVI

Ertesi gün öğle yemeği sırasında bir yaver Theophilo'ya bir mektup getirdi.

"Yaver mi?"

"Evet, kendisini Konsey Başkanı'nın gönderdiğini söylüyor."

Theophilo mektubu titreyen elleriyle açtı. Ne diyordu acaba? Gazetelerde yeni bakanlarla ilgili haberleri okumuştu. Bakanlar kurulu tamamdı. Kimse de istifa etmemişti. Mektupta ne yazıyordu acaba? Dona Fernanda ise mektupta yazanları kocasının yüzünden okumaya çalışıyordu. Kocasının yüzünün aydınlandığını ve belli bir tatmin duygusunu ya da en azından bir umut ifadesini bastırmaya çalıştığını gördü.

Theophlio uşağa, "Ona beklemesini söyle" talimatı verdi.

Çalışma odasına geçip birkaç dakika sonra elinde cevapla geldi. Masaya oturdu ve bir şey söylemeden uşağın mektubu yavere götürmesini bekledi. Sonra atın sesine kulak kabartıp dörtnala evden uzaklaşmasını dinledi. İçi kor gibiydi.

"Oku" dedi.

Dona Fernanda, Konsey Başkanı'ndan gelen mektubu okudu. Saat ikide kendisiyle görüşmeye gelmesini rica ediyordu.

"Ama bakanlık meselesi..."

"O iş bitti, bakanlar atandı" diye cevap verdi, hemen.

Ama söylediği şeye kendisi de inanmıyordu. Son dakikada bir boşluk doğduğunu ve acilen bu boşluğun doldurulması gerektiğini hayal ediyordu.

"Bir konferans olmalı. Ya da benimle bütçe hakkında konuşacaktır. Veya bana bir iş verecektir."

Karısını kandırmak için bunları söylerken bir anda bu olasılıkların ne kadar güçlü olduğunu görüp yine canı sıkıldı. Gerçi birkaç dakika sonra umut kelebekleri yine içinde kanat çırpmaya başlamıştı. Üstelik bu kez bir iki tane değil, bütün bir gökyüzünü kaplayacak kadar büyük bir sürü halindeydiler.

CLXXVII

Dona Fernanda endişeyle bekledi. Sanki bakanlığa kendisi getirilecekti, sanki bakanlık, yeni sıkıntılara değil, büyük haz-

lara, keyiflere neden olacaktı. Neyse, kocası mutlu olsundu da yeterdi. Theophilo saat beş buçukta döndü. Görünüşünden, görüşmeden memnun ayrıldığı belli oluyordu. Dona Fernanda koşup ellerini tuttu.

"Ne oldu?"

"Zavallı Nanan. Altına girecek yeni bir yükümüz var artık. Marki çoğunluk grubu başkanlığını kabul etmemi istedi. Aslında bana bakanlar kurulunda bir yer düşünüyormuş ama beni oraya alamayınca çoğunluk liderliğini kabul ederek hükümetin siyasi ve idari sorumluluğuna ortak olmamı rica etti. Hiçbir şekilde benim itibarımdan vazgeçemeyeceğini (bunlar onun sözleri) ve meclisin çoğunluk grubu başkanlığını kabul edeceğimi umduğunu belirtti. Ne dersin?"

"Kendimizi o yüke göre ayarlamamız gerekir derim."

"Reddetmiş olabileceğimi düşünmüyor musun?"

"Hayır."

"Reddetmedim. Bilirsin kimse bir hükümete hizmet etme görevinden kaçamaz. Kaçarsan siyasetin dışında kalırsın. Marki bana çok içten davrandı. Onun ne üstün bir adam olduğunu iyi biliyorum ama ne kadar dostça davrandı, nasıl gülümsedi, tahmin bile edemezsin. Benim bakanlarla hemen toplanmamı istiyor. Ayrıca sadece birkaç kişiden oluşan kendi arkadaş grubuna katılmamı önerdi. Hükümet programını da şimdiden verdi..."

"Avrupa'ya ne zaman gidiyoruz?"

"Bilmiyorum. Yarın akşam Marki'yle beraberim. Toplantı saat sekizde olacak... Bu görevi kabul etmekle iyi bir şey yaptığımı düşünmüyorsun galiba..."

"Elbette düşünüyorum."

"Eğer reddetseydim, herkes beni eleştirecekti ve haklı olacaklardı. İnsanın siyasette kaybettiği ilk şey, özgürlüğüdür. İstersen sen burada kalabilirsin. Meclis dört beş ay açık zaten. Hemen gidip toparlanmam lazım."

CLXXVIII

Dona Fernanda bu çözüme razı oldu. Böylece oğullarının eğitimi yarıda kesilmeyecekti. Sadece dört ay ayrı kalacaklardı. Theophilo birkaç gün sonra gitti. Yola çıkacağı gün sabahın erken saatlerinde çalışma odasına elveda demeye gitti. Kitaplarına, raporlarına, bütçelerine, müsveddelerine, ailenin sadece kendisi için anlamı olan o üyelerine baktı. Kâğıtları, broşürleri iyice bağladı ki dağılıp kaybolmasınlar. Karısına onlarla ilgili önemli talimatlar verdi. Odanın ortasında durup sırayla hepsine baktı, hepsine kalbinde bir yer açtı. Onlardan artık ayrılmanın vakti geldiğinde gerçekten üzgündü. Arkasında duran Dona Fernanda için bu veda ziyareti, on dakika kadar sürmüştü. Oysa Theophilo'ya bu zaman yıllar gibi gelmişti.

"Merak etme, onlara iyi bakarım. Her gün kendi ellerimle tozlarını alırım."

Theophilo karısını öptü. Başka bir kadın olsaydı kitaplarını kendisinden çok seviyor diye üzülürdü. Oysa Dona Fernanda bunun için kendini şanslı görüyordu.

CLXXIX

Bakanlık krizinin olduğu günden beri Rubião Dona Fernanda'nın evine gitmemişti. Ne çoğunluk grubu başkanlığından ne Theophilo'nun gittiğinden haberi vardı. Köpek ve bir uşakla beraber yaşıyordu. Hastalığı ne büyük krizlere neden oluyor, ne de iyileşiyordu. Uşak işini düzenli biçimde yapmıyor ama yine de bahşişlerini alıyor ve genellikle marki unvanıyla çağrılıyordu. Üstelik eğleniyordu. Efendisi duvarlarla konuşmaya başlayınca koşup onu dinliyordu. Rubião, duvarlarla diyaloğa giriyor, kendisine bir soru sorulmuş gibi cevap veriyordu. Sonra akşam olunca uşak gidip arkadaşlarıyla buluşup onlara anlatıyordu.

"Senin deli ne yapıyor?"

"İyidir. Bugün köpeğine şarkı söylemesini emretti. Köpek başladı havlamaya. Ama bizimki büyük ciddiyetle dinliyor. Zaten bir geldi mi, öyle davranıyor ki görsen dünyayı yönetiyor sanırsın. Dün yemeğini yerken bana dedi ki, 'Marki Raymundo, size bir görev vereceğim...' Sonra da kekeleyerek bir şeyler söylemeye başladı. Anlayamadım ama sonunda 10 *tostões* bahşişimi aldım."

"Tabii hemen sakladın.."

"Yok canım..."

Rubião, çok konuştuğu bu nöbetlerden çıktığında bir an için sakin ve üzgün olurdu. Zihni, hâlâ etkisini gösteren önceki halinden geride kalanları atmaya çalışırdı. Dipsiz bir uçurumdan zorla, duvarları tırmanarak, üstünü başını çizerek, tırnaklarını kanatarak, büyük acılarla tepeye kadar çıkan ama tepeye ulaştığı anda tekrar düşüp uçurumda kaybolan birine benziyordu. Sonra da yeni ve Binbaşı ile ailesi ve Camacho gibi eski arkadaşlarını görmeye giderdi.

Bir süredir Camacho, onunla pek konuşmuyordu. Eski günlerdeki gibi siyasetten de bahsetmiyordu. Rubião'nun bürosuna geldiğini görünce sabırsızlığını ortaya koyan bir hareket yapıyor, ama hemen bunu bastırıyordu. Rubião bu değişikliği fark etti ve elinde olmadan onu incitip incitmediğini, veya artık Camacho'nun kendisinden hoşlanmamaya mı başladığını merak etti. Bu hoşlanmamazlık, incinme ya da her neyse onu yok etmek için onunla hoşnutlukla konuşup güldü, laflarının arasına Camacho bir şeyler söylesin diye uzun ve saygılı boşluklar koydu. Portresi hâlâ duvarda asılı olan Paraná Markisi'ne bile başvurdu ama boşuna. Onun hakkında duyduğu övücü şeyleri söyledi, büyük marki, dört dörtlük devlet adamı dedi ama nafile. Camacho sadece başını sallayıp yazmaya devam etti. Ondan özür diledi. Önündeki belgelere ve mahkeme usulleriyle ilgili kitaplara bakıyor, onlardan alıntılar yapıyor, altlarını çiziyordu. O gün savunma yapması gereken bir yayın yoluyla hakaret ve iftira davası vardı. Sonra yaptığı işe ara verip kitaplığa gitti.

"İzin verir misiniz?"

Rubião, o geçebilsin diye ayaklarını çekti. Camacho, *Ordenácões do Remo*'nun ciltlerinden birini alıp sayfalarını çevirmeye başladı. Bir sayfaya bakıyor, sonra da sayfaları ileri geri çeviriyordu. Aslında bir şeye baktığı yoktu. Sadece başındaki belayı savuşturmak istiyordu. Oysa bela zaten tam da o nedenle oradaydı. Böylece ikisi de gizlice karşısındakini gözlemeye devam ediyorlardı. Camacho yerine geçti ve ışığı soldan alıp elindeki kitabı okumak istermişçesine Rubião'ya arkasını döndü.

Rubião, "Burası biraz karanlık" demeye cesaret edebildi.

Ama bir cevap alamadı. Avukat o belgeleri okumaya bu kadar dalmıştı demek. "Belki de gerçekten onu rahatsız ediyorum." Karşısındaki o katı, ciddi surata ve bitmek tükenmek bilmez dava dosyasına devam edebilmek için kalemini eline alırken yaptığı hareketlere daha yakından baktı. Bir yirmi dakika daha böyle tam bir sessizlik içinde geçtikten sonra Camacho'nun kalemini bırakıp ayağa kalktığını, gerindiğini ve gözlerini ovuşturduğunu gördü. İlgiyle, "Yoruldunuz, değil mi?" dedi.

Camacho başını sallayıp çalışmasına devam etmeye hazırlandı. Dostumuz artık kalkmak için bu boşluktan yararlanmak istedi.

"Siz bu kadar meşgul değilken gelirim."

Elini uzattı. Camacho elini gevşekçe sıkıp hemen işine döndü. Rubião merdivenleri inerken şanlı şerefli arkadaşının kendisine bu kadar soğuk davranmasından dolayı çok kırılmış, altüst olmuştu. Ona bir şey mi yapmıştı acaba?

CLXXX

Şansı varmış ki sokakta Binbaşı Siqueira'ya rastladı.

"Ben de size uğrayacaktım. Eve mi gidiyorsunuz?"

"Eve gidiyorum. Ama artık aynı evde oturmuyoruz. Cajueiros mahallesinde Princeza Sokağı'na taşındık."

"Neresi olursa olsun, hadi gidelim."

O anda Rubião'nun kendisini gerçeğe bağlayacak bir ipe ihtiyacı vardı çünkü hezeyanlarının yine zihninin kontrolünü ele geçirmeye başladığını hissediyordu. Ama demek ki mantıklı konuşuyordu ki Binbaşı normal olduğunu düşündü.

"Biliyor musunuz, size gayet güzel haberlerim var."

"Dinliyorum."

"Eve gidince söylerim."

Eve gittiler. İki katlı bir evdi. Dona Tonica gelip kafesli kapıyı açtı. Yeni bir elbise giymiş, küpe takmıştı.

Binbaşı, "Şuna bir baksanıza" diyerek kızının yanağından bir makas aldı.

Dona Tonica utanarak bir adım geriledi.

Rubião, "Bakıyorum" dedi.

"Karşınızda yakında evlenecek birini görmüyor musunuz?"

"Öyle mi? Tebrikler."

"Evet, yakında evleniyor. Çok zor zamanlar atlattı ama sonunda başardı. Bütün nişanlılar gibi kendisine tapan bir nişanlısı var şimdi. Ben de nişanlıyken sonradan karım olan kadına tapardım. Hayatta gördüğüm en güzel şeydi o. Evet, kızım da evleniyor. Nişanlısı orta yaşlı, güvenilir bir adam. Her akşam buraya mutlaka uğruyor. Sabah da buradan geçip işine giderken pencereyi tıklatıyor. Belki de bizimki onu pencerede bekliyordur. Ben de fark etmemiş gibi yapıyorum."

Dona Tonica başıyla hayır diyordu ama gülümseyişine bakılırsa nişanlısının sabahları pencereyi tıklattığı doğruydu. Heyecandan içi içini yiyordu. Öyle ki bir zamanlar Rubião'yu son umutlarından biri olarak gördüğünü unutmuştu. Beraberce salona geçtiler. Dona Tonica pencereye doğru gidip geri geldi. Başı dimdikti, hayat doluydu.

Binbaşı, "İyi bir kızdır benim kızım. Tonica, hadi şu fotoğrafı bir getir bakalım. Nişanlının fotoğrafını."

Dona Tonica gidip fotoğrafı getirdi. Orta yaşlı, seyrek ve kısa kesilmiş saçlı, şaşkın bakışlı, ince yüzlü, zayıf bir adamdı.

"Ne düşünüyorsunuz?"

"Yakışıklı bir adammış."

Dona Tonica fotoğrafı alıp biraz kendi baktı. Sonra da gözlerini ondan ayırıp oturdu. Artık Rodrigues'ini bekliyordu. Adı buydu. Adam, kendisinden kısa boyluydu (bu fotoğraftan belli olmuyordu doğal olarak). Savunma bakanlığına bağlı bir dairede çalışıyordu. Duldu; iki oğlu vardı. Oğullarının biri askere gitmişti, on iki yaşındaki öbür oğlu ise umutsuz bir verem hastalığına tutulmuştu. Ne fark ederdi ki? O Tonica'nın nişanlısıydı. Tonica her akşam odasına çekildikten sonra, koruyucusu Meryem Ana ikonasının önüne diz çöküp şükranlarını sunuyor ve kendisini mutlu etmesi için dua ediyordu. Bir oğlan doğurmanın hayalini kuruyordu. Çocuğa Alvaro adını verecekti.

CLXXXI

Rubião, sakin sakin Binbaşı'nın nutuklarından birini dinliyordu. Düğün bir buçuk ay sonra yapılacaktı. Nişanlı zengin bir kapitalist olmadığı için borçlanmak zorunda kalmıştı. Şu anda onun oturduğu evde yaşayacaklardı. Gerçi eve pahalı mobilyalar alınmasına gerek yoktu ama ihtiyaçlar hiç bitmezdi. Kısacası bir buçuk ay, bilemedin beş hafta sonra, kutsal evlilik bağıyla bağlanmış olacaklardı.

"Böylece benim omzumdan da büyük bir yük kalkmış olacak."

Rubião bu lafı, "Olur mu canım" diye protesto etti.

Dona Tonica gülüyordu. Babasının şakalarına alışkındı. Ayrıca öyle mutluydu ki hiçbir şey canını sıkamazdı. Babası kırk küsur yaşında olduğunu söylese bile fazla kızmıyordu. Bütün gelinler on beş yaşındadır.

Rubião, Dona Tonica'ya, "Göreceksiniz sizi özleyip peşinizden gelecek" dedi.

"Ne? Bakarsınız ben de evlenirim."

Rubião birden ayağa kalkıp birkaç adım attı. Binbaşı Rubião'nun yüzündeki ifadeyi görmemiş, tekrar aklını kaybet-

meye başladığını ve bunun da farkında olduğunu anlayamamıştı. Oturmasını istedi ve ona evlendiği günleri ve askerlik günlerini anlatmaya başladı. Bütün ileri, geri harekâtlarıyla Monte-Caseros Savaşı'na sıra geldiğinde III. Napoléon'un hemen arkasında olduğunu söyledi. Önce sessizce onu dinleyen Rubião, birkaç takdir cümlesi dile getirdi. Solferino ve Magenta'dan bahsederek Siqueira'ya madalya sözü verdi. Baba ile kız birbirlerine baktılar. Binbaşı, birazdan şiddetli yağmur yağacağını söyledi (gerçekten de hava kararmıştı). Rubião hemen çıksa iyi olacaktı çünkü yanında şemsiyesi yoktu. Kendisinin de bir tane şemsiyesi vardı, o da eski bir şeydi.

Rubião sükûnetle, "Arabam beni almaya geliyor" dedi.

"Ama buraya gelmiyor. Sizi Campo'dan alacaklardı. Tonica, pencereden arabayı görüyor musun?"

Dona Tonica isteksizce bir hareket yaptı. Yalan söylemek istemiyordu ama bir yandan da korkuyor ve Rubião'nun gitmesini istiyordu. Evden Campo da Acclamação'yu görmek mümkün değildi. Babası Rubião'nun koluna girmiş, onu kapıya doğru götürüyordu.

"Yarın yine gelin. Ya da daha sonra gelin. İstediğiniz zaman gelin."

Rubião, "Araba gelene kadar burada beklesem olmaz mı?" diye sordu. "İmparatoriçe yağmura yakalanmamalı."

"İmparatoriçe gitti."

"İmparatoriçe hata yaptı. Eugenia büyük bir hata yaptı General. Neden siz hep Binbaşı olarak kalmak zorundasınız? General, damadınızın resmini gördüm. Ben de size kendi resmimi vermek istiyorum. Tuileries'ye birini gönderin de aldırın. Araba nerede?"

"Campo'da bekliyor."

"Buraya gönderin."

Pencerede bekleyen Dona Tonica, "Rodrigues geliyor" diye seslenip tekrar sokağa doğru döndü ve eğilip gülümseyerek nişanlısını selamladı. Bu arada babası da salonda Rubião'yu kibarca ama kuvvetlice kapıya doğru götürüyordu. Rubião, onu azarlamak için durdu:

"General, ben sizin imparatorunuzum."

"Elbette Majesteleri, ama lütfen benimle gelin."

Kapıya vardılar. Tam Rodrigues ayağını eşiğe atacakken Binbaşı da kapıyı açtı. Dona Tonica nişanlısını karşılamaya geldi ama Rubião ile Binbaşı kapının önünü kapatmaktaydılar. Rodrigues şapkasını çıkarınca beyazlaşmaya başlayan dik saçları göründü. İnce yüzü çillerle doluydu ama kibar ve alçakgönüllü bir gülüşü vardı. Hatta kibar olmaktan çok daha alçakgönüllü, tavır ve kişilik olarak yapmacıklıktan uzak ve makul bir insan olduğunu gösteren bir gülüştü. Gözlerinde, fotoğraftaki şaşkın ifade yoktu. O ifadenin nedeni, fotoğrafın güzel görünmesi için gereğinden fazla çaba göstermesi olmuştu.

"İşte müstakbel damadım bu centilmen. Rodrigues, Campo'da bir araba ya da bir süvari birliğine rastladınız mı?" diye sorarken, Binbaşı bir de göz kırptı.

"Hayır efendim, rastlamadım."

Binbaşı, "İşte" diyerek Rubião'ya döndü. "Şimdi buradan devam edip São Lorenço Sokağı'na sapacaksınız. Doğru giderseniz Campo'ya çıkarsınız. Hoşça kalın, yarın görüşürüz."

Rubião üç basamak inip (beş basamak vardı) Rodrigues'in önünde durdu. Bir süre ona baktı ve tanıştığına çok memnun olduğunu, iyi bir koca ve iyi bir damat olacağını söyledi. Adı neydi acaba?

João José Rodrigues.

"Rodrigues. Damatlığınıza takabileceğiniz bir onur madalyası göndereceğim size. Benim düğün hediyem de bu olacak. Saygılar, Bay Siqueira."

Siqueira, son iki basamağı da inmesini sağlamak için tekrar koluna girdi.

"Campo'da diyorsunuz."

"Campo'da."

"Hoşça kalın."

Rubião sokağa çıktığında Dona Tonica'ya hoşça kal demek için parmakları şapkasının kenarında, pencerelere baktı ama

Dona Tonica, yazın ilk gülleri gibi bütün tazeliği ve çekiciliğiyle Rodrigues'in bulunduğu salona çoktan geçmişti bile...

CLXXXII

Rubião arabayı da süverileri de unuttu. Kendini bir anda birkaç blok ötede buldu ve biraz daha yürüyüp São José Sokağı'na saptı. İmparatorluk sarayından geliyordu. Kolunda olduğunu sandığı biriyle konuşuyordu. Kolundaki kişi, İmparatoriçe'ydi. Ama hangisi, Eugenia mı, Sophia mı? İkisi birleşmiş ve aynı kişi olmuştu. Daha doğrusu ikincisinin bedeni, birincisinin ismini taşıyordu. Yoldan geçen adamlar durup bakıyor, insanlar dükkânların kapısına çıkıyorlardı. Bazıları gülüyor, bazıları kayıtsızca izliyor, bazıları da deli bir adamın can sıkıcı görüntüsünü görmemek için gözlerini öbür yana çeviriyorlardı. Bir zenci çocuklar çetesi Rubião'yu takip ediyordu. Bazıları o kadar yakınına sokulmuşlardı ki söylediklerini duyabiliyorlardı. Etraftaki bütün çocuklar gelip onlara katıldılar. Sonunda herkesin merakını gidermek için kalabalığa bir ses vermek istediler ve bağırış çağırış başladı:

"Deli! Deli!"

Yaygara insanların dikkatini çekti. Bir sürü ikinci kat penceresi açıldı. Her cinsten, her yaştan meraklı kafalar, fotoğrafçılar, döşemeciler birbirinin üzerinden eğilip dikkatle gösterişli ve iyi niyetli haliyle bir duvarla konuşan adama bakıyordu.

Afacanlarsa bağırmaya devam ediyordu:

"Deli! Deli!"

Afacanlardan biri, diğerlerinden oldukça küçük olanı, arkadaşının pantolonunu yakalamış, bırakmıyordu. Bu olay, Ajuda Sokağı'nda oluyordu. Rubião hâlâ bir şey duymuyor, duyuyorsa da bunun kendisine yapılan tezahürat olduğunu düşünerek eğiliyor ve selam veriyordu. Yaygara giderek büyüdü. Şilte dükkânının önündeki bir kadının sesi, bütün bu curcuna içinde bile diğer seslerden ayırt edilebiliyordu:

"Deolindo! Eve gel Deolindo!"

Arkadaşının pantolonunu yakalayıp onu bırakmayan Deolindo bu çağrıya uymadı. Belki de duymamıştı bile. Etraftaki yaygaranın gürültüsü, en az bu küçük yaramazın zayıf sesiyle bağırırken hissettiği neşe kadar yüksekti:

"Deli! Deli!"

"Deolindo!"

Deolindo, annesinin kendisini görmemesi için kalabalığın arasına saklanmaya çalıştı. Ama annesi kalabalığın içine girip onu çekti ve aldı. Daha bu tür sokak eylemlerine katılamayacak kadar küçüktü.

"Anne ya, izin ver de izleyeyim."

"Ne görmek istiyorsun? Gel bakayım."

Kadın çocuğu eve soktu ve sokaktaki grubu izlemek için kendisi kapıya çıktı. Bu sırada Rubião durmuştu. Kadın onun göğsü ileride kendi kendine konuştuğunu, bazı anlamsız hareketler yaptığını ve ellerini şapkasının kenarına götürüp bütün yönlere doğru selam verdiğini net olarak görebiliyordu.

Komşu bir kadına, "Bazen deliler çok komik oluyor" dedi.

Rubião, peşinde bağrışan ve gülüşen oğlanlardan oluşan koroyla yoluna devam etti. Deolindo dükkânın kapısına gelmişti. Çetenin harekete geçtiğini görünce, kendisine izin vermesi ya da yalnız gitmesini istemiyorsa kendisiyle birlikte gelmesi için gözyaşları içinde annesine yalvardı. Bütün umutlarını kaybedince de tüm gücünü toplayıp kulak tırmalayan bir çığlıkla bağırdı:

"Deli! Deli!"

CLXXXIII

Komşu kadın güldü. Deolindo'nun annesi de güldü. Oğlunun küçük bir şeytan olduğunu, bir saniye yerinde duramadığını söyledi. Sokakta bir şey oluyorsa oğlu da mutlaka orada olur-

du. Küçüklüğünden beri böyleydi. Hatta bir keresinde tam şurada bir araba tarafından ezilecekken kıl payı kurtulmuştu. Yoldan geçen iyi giyimli bir beyefendi tam zamanında atılıp kendi hayatını tehlikeye atarak oğlunu kurtarmasaydı, ölmüştü. Tam bu lafları söylediği sırada kadının kocası yolun karşısından yanlarına gelip konuşmayı kesti. Kaşlarını çatmış halde komşusunu şöyle bir selamlayıp eve gitti. Karısı da peşinden eve gelip neden böyle yaptığını sordu. Adam, yoldaki yaygarayı anlattı.

Karısı, "Adam buradan geçti" dedi.

"Adamı tanımadın mı?"

"Hayır."

Adam, kollarını kavuşturup karısına öylece baktı. Kadın, kim olduğunu sordu.

"Deolindo'muzu ölümden kurtaran adam."

Kadın tir tir titredi.

"İyi gördün mü?"

"Çok iyi gördüm. Zaten onu daha önce de birkaç kez görmüştüm ama hiç bu haline benzemiyordu. Zavallı! Şu zenci çocuklar çetesi adamın arkasından bağırıp duruyorlar. Tabii, bu ülkede polis denen şey yok ki..."

Kadını en çok üzen şey, adamın delirmesi ya da onunla alay edilmesi değil, oğlunun da o adamla alay etmesiydi. Oysa aynı adam aynı çocuğu ölümden kurtarmıştı. Elbette çocuk onu tanıyamaz, hatta hayatını ona borçlu olduğunu bile bilemezdi. İşte kadına en acı gelen şey, bu rastlantıydı. Sonunda tüm suçu üzerine aldı. Oğluna daha iyi sahip çıksaydı ufaklık dışarı çıkıp bu olaya karışmazdı. Bu düşünce onu heyecanlandırınca kadın titremeye başladı. Kocası ise çocuğun kafasını elleri arasına alıp iki kere öptü.

Karısına, "Her şeyi gördün mü?" diye sordu.

"Gördüm."

"Adamı kolundan tutup buraya getirmek istedim ama utandım. Kesin o zenci çocuklar benimle de dalga geçecekti. Ben de adam beni tanımasın diye başımı öbür tarafa çevirdim, gözlerimi kaçırdım. Zavallı! Söylenenlerin hiçbirini duymu-

yor gibiydi. Halinden memnun görünüyordu. Hatta bence gülüyordu. İnsanın kafayı yemesi ne feci..."

Kadın bu arada oğlunun yaptığı haylazlığı düşünüyordu. Ama bunu kocasına söylemedi. Ayrıca kocasına o da söylemesin diye komşusuna rica etti. O gece geç saatlere kadar uyuyamadı kadın. Çünkü şöyle bir halüsinasyon görüyordu: Aradan yıllar geçmişti ve küçük oğlu büyümüş ama delirmişti. Şimdi de herkes onunla alay ediyordu. Kendisi ise bu haksızlığa öfkelenerek cennete doğru tükürüyordu.

CLXXXIV

Ajuda Sokağı'ndaki bu sahneden iki saat kadar sonra Rubião, Dona Fernanda'nın evine vardı. Peşindeki afacanlar sürüsü dağılmış, sadece son bir kez arkasından elveda çığlığı atan üç tanesi kalmıştı. Bundan sonra Rubião tek başına yola devam etti. Artık gelip geçenler onu pek fark etmiyordu. Ya dikkat çekici hareketlerde pek bulunmuyordu ya da oldukça sakinleşmişti. Artık İmparatoriçe diye duvarlara konuşmuyordu. Gerçi kendisi yine İmparator'du. Yürürken birden duruyor, kendi kendine konuşuyor, başkalarınca pek fark edilmeyen bazı hareketler yapıyor ve her zaman halüsinasyonlar görüyor, her zaman şeylerin gerçekte olduğundan daha farklı ve daha güzel göründüğü o örtüye sarılmış vaziyette bulunuyordu. Bu halüsinasyonlarda mesela bir sokak lambası, iyi giyimli bir beyefendiye; sıradan bir sokak köşesi, duvar halılarıyla süslü bir duvara dönüşüyordu. Rubião şu ya da bu ülkenin büyükelçisini kabul etmek için kabul salonuna gidiyordu. Öylesine kocaman, bitmek tükenmek bilmez bir sarayı vardı ki sarayın içinde bir yerden bir yere gitmek için, elbette güzel halılarla döşenmiş bir sürü salondan, odadan, koridordan, galeriden, dolayısıyla da uzun boylu ve güçlü muhafızların arasından geçmek durumunda kalıyordu.

Sokakta Rubião'yu görüp duran veya pencereden sarkan

insanların çoğu, kendi sıkıntılarını, dertlerini, günlük meşgalelerini, endişelerini, güceniklerini, kimi bir borcunu, kimi bir hastalığını, kimi karşılıksız aşkını, kimi bir arkadaşının ihanetini bir dakikalığına unutuyordu. Bütün mutsuzluklar unutuluyordu. Unutkanlık, teselliden iyidir. Ama unutkanlık göz açıp kapayıncaya kadar geçer. Yani deli gittikten sonra herkes gerçekliğe döner. Sokaklar, yine her zamanki sokaklardır. O görkemli saraylar, Rubião ile birlikte yok olmuştur. Bazı insanlar da kendilerini onunla karşılaştırıp Tanrıya şükreder. Derme çatma ama gerçek kulübelerini, hayali şatolara tercih eder insanlar.

CLXXXV

Rubião, bir hastaneye yatırıldı. Palha karısının kendisine yüklediği sorumluluğu unutmuştu. Sophia da Dona Fernanda'ya verdiği sözü hatırlamıyordu artık. Artık onların kafasında Botafogo'da tadilatına giriştikleri yeni ev vardı. Tadilat hemen hemen bitmek üzereydi ve kışın, ticaret odası toplantıları başlayıp herkes Petropolis'ten döndüğünde evin açılışını yapmak istiyorlardı. Gerçi Rubião'ya verilen sözler artık tutulmuş sayılırdı. Doktor Falcão ile Palha'nın önerdiği bir hastaneye yatırılmıştı. Orada bir salon ile yatak odalarından oluşan bir dairesi vardı. Hastaneye yatırılırken hiç direnç göstermemiş, arkadaşlarına memnuniyetle eşlik etmiş, dairesine girdiğinde de sanki uzun zamandır buraya girip çıkarmış gibi davranmıştı. Rubião, kendisini yatırdıktan sonra en kısa zamanda tekrar geleceklerini söyleyip yanından ayrılan arkadaşlarını, cumartesi günkü askeri teftişe davet etti.

Falcão, "Tamam, cumartesi kesin buradayım" diye onayladı.

"Cumartesi, gayet güzel bir gün olacak, sakın bunu kaçırmayın Dük Palha."

"Kaçırmayacağım."

"Size arabalarımdan birini yollayacağım. Tamamen yepyeni bir araba olacak. Sevgili eşinizin güzel bedeni, şimdiye kadar kimsenin oturmadığı bir koltuğa oturarak gelmeli. Arabada damasko kumaşından ve kadifeden yastıklar, gümüş gemler, altın tekerlekler olacak. Arabayı, amcamın Marengo'da bindiği atın soyundan gelen atlar çekecek. Elveda Dük Palha."

CLXXXVI

Doktor Falcão yolda, "Bu adam kesin Palha'nın karısının eski âşığıydı" diyordu kendi kendine.

CLXXXVII

"Bu adam" hastanede kaldı. Quincas Borba, arkadaşını yanından alıp götüren arabaya binmek için çok çabaladı, sonra da arabanın peşinden koşmaya uğraştı ama uşak tüm gücünü kullanarak onu tutup eve kapatmayı becerdi. Durum, Barbacena'dakinin aynısıydı sanki. Zaten sevgili okur, hayat dört beş durumdan oluşur. Tek fark koşulların değişmesi ve çoğalmasıdır. Rubião hemen köpeğini istedi. Hastanenin müdürü bunu kabul edince gidip onu getiren Dona Fernanda oldu. Aslında bunu yapmasını istemek için Sophia'ya yazmayı düşündü ama sonra vazgeçip Flamengo'ya kendisi gitti.

CLXXXVIII

Sophia, "Ben gönderirim. Buradan fazla uzak değil" dedi.

"Hadi şimdi beraber gidelim. Aklıma bir şey geldi. Teda-

vi uzun sürebilir. Acaba evi olduğu gibi bekletmek yerine satıp parayı Rubião çıkana kadar bir kenara koymak daha iyi olmaz mı?"

Flamengo'dan Príncipe Sokağı'na yürüdüler. Birkaç dakika sürdü. Raymundo dışarı çıkmıştı ama eve gelenler olduğunu görünce gelip kapıyı açtı. Odalar, evde bir anda kesintiye uğrayan bir hayatın varlığını gösterecek bir düzen ve tertip içinde değildi. Bir terk edilmişlik, ihmalden, bakımsızlıktan doğan bir bırakılmışlık havası vardı. Tam bir mobilya karmaşası içinde olan misafir salonu ise, eski sahibinin bütün deliliğini, aklının tüm karışmışlığını, zihninin bütün çarpıklığını gözler önüne seriyordu.

Dona Fernanda Sophia'ya, "Zengin miydi?" diye sordu.

"Minas'tan ilk geldiğinde elinde bir şeyler vardı. Ama görünüşe göre hepsini tüketmiş. Elbisenizin eteklerini kaldırın. Ev sanki bir asırdır süpürülmemiş gibi duruyor."

Bakımsız olan tek yer zemin değildi. Bütün mobilyaların üzerinde bir toz tabakası vardı. Buna rağmen uşak, neden böyle olduğuna ilişkin bir açıklamada bulunmadı. Onları izliyor, dinliyor ve bir yandan da ıslıkla popüler bir polka havası çalıyordu. Sophia da ondan temizliğe dair bir açıklama istemedi zaten. Bir an önce "bu pisliğin" içinden çıkmaya can atıyor, burada bulunmasının tek nedeni olan köpeği uşağa sormak istemekle birlikte aslında köpeğe de, onunla ilgili hiçbir şeye de en ufak bir ilgi duymuyordu. Bunlar ona o kadar önemsiz geliyordu ki ne aklına, ne kalbine hitap ediyor, delirmiş adamın anıları bile o evde geçirdiği zamanı daha katlanılabilir kılmıyordu. İçinden, yanındaki arkadaşının ya nadir bulunabilecek bir romantik olduğunu, ya da bütün bu hareketlerinin yapmacık olduğunu geçiriyordu. Yüzündeki, Dona Fernanda'nın bütün gözlemlerini onaylayan gülümseyişi bozmadan, "Ne aptallık!" diye düşündü.

Dona Fernanda ise uşağa, "Şu pencereyi açın. Bütün eşyalar küf kokuyor" dedi.

Sophia, tiksinerek havayı koklayıp, "Dayanılır gibi değil" dedi.

Onun bu manalı sözlerine rağmen Dona Fernanda evden bir türlü çıkamıyordu. Harabeye dönüşmüş bu evle ilgili herhangi bir kişisel anısı olmamasına karşın tuhaf ve derin bir duygunun etkisi altındaydı. Bu duyguya neden olan şey, çöküşün gözünün önündeki görüntüsü değildi. Bu ev ona zamanın uçup geçtiğinin ve dünyanın fani olduğunun bir göstergesi olarak görünmemişti. Ev, daha ziyade bir adamın ıstırabını anlatıyordu ona, ancak birkaç kez görüşüp konuşabildiği bir adamın acısını. Böylece evde sükûnet içinde ve hüzünlü bir şekilde dolaşmayı sürdürdükçe düşüncelere daldı. Sophia, bu kadar seçkin bir hanımefendiyi rahatsız etme korkusuyla, tek bir laf bile etmiyordu. İkisi de elbiselerinin eteklerini kaldırmışlardı. Sophia bu önleme ek olarak, sanki boğuluyormuş gibi aceleyle yelpazesiyle yelleniyordu. Birkaç kere de öksürdü.

Dona Fernanda uşağa, "Köpek?" diye sordu.

"Yatak odasına kapattım."

"Gidip getir."

Quincas Borba, bir deri bir kemik ve kuyruğu yerlerde sürünür bir halde göründü. Salonun kapısında durup şüpheyle içerideki kadınlara baktı ama havlamadı. Fersiz gözlerini yerden doğru dürüst kaldırmadı bile. Geri dönüp diğer odaya gitmek üzereyken, Dona Fernanda'nın parmağını şaklatmasıyla olduğu yerde durup kuyruğunu sallamaya başladı.

Dona Fernanda, "İsmi neydi?" diye sordu.

Uşak gülerek, "Quincas Borba" diye cevap verdi. "İnsan ismi. Quincas Borba, hadi oraya git, hanımefendi seni çağırıyor."

"Quincas Borba! Gel oğlum, Quincas Borba!"

Quincas Borba bu çağrıya cevap vermek için oraya gitti ama neşeyle zıpladı falan sanılmasın. Dona Fernanda eğilip ona arkadaşını sordu. Neredeydi acaba, onu görmek ister miydi... Bu arada uşağa da köpek hakkında sorular soruyordu.

"Evet efendim, şimdi yiyor ama efendim gittiğinde ne yiyor ne de su içiyordu. Açlıktan öleceğini sandım."

"Şimdi iyi yiyor mu?"

"Fazla yemiyor."

"Sahibini mi arıyor?"

Raymundo kahkahasını eliyle bastırarak, "Bence öyle. Kaçmasın diye onu odaya kapattım. Artık fazla havlayıp inlemiyor da. İlk zamanlar çok havladı. Beni uykumdan uyandırdığı bile oldu. Hatta bir keresinde sopayla odanın kapısına vurdum susturmak için..."

Dona Fernanda, hayvanın kafasını kaşıdı. Günler süren yalnızlık ve terk edilmişlikten sonra bu ilk temastı. Dona Fernanda hayvanı okşamayı bırakıp ayağa kalktıktan sonra da köpekle bakışmaya devam etti. İkisi de öyle derin ve anlamlı bakıyorlardı ki sanki birbirlerinin varlıklarının en derin noktalarına ulaşıyor gibiydiler.

Köpek, bu kadının esası olan kapsayıcı bir sempati duygusunun etkisine girmişti. Bu öyle büyük bir sempatiydi ki sadece bir hayvanın pek dile getirilemeyen sefaletini bile bağrına basmış, tereddütsüz ona kendini vermişti. Kadın ise köpeği görünce, sanki aynı türe aitlermiş gibi deli adamı düşündüğünde hissettiği üzüntüyü hissediyordu. Ayrıca varlığının hayvanı rahatlattığını fark ettiği için onu bundan yoksun bırakmak istemiyordu.

Sophia, "Pire kapacaksınız ondan" dedi.

Dona Fernanda onu duymadı. Köpek gözlerini kaçırıp odayı koklamaya başlayana kadar gözlerini ayırmadan, karşısındaki üzgün ve yumuşak gözlere bakmaya devam etti. Sahibinin kokusunu almıştı. Sokak kapısı açıktı ve Raymundo'nun yakalamasına fırsat olmadan kaçabilirdi. Dona Fernanda köpeği yıkayıp hastanedeki sahibine götürmesi için uşağa para verdi. Köpeğe iyi bakılmasını ve sahibine götürülürken tasma takılmasını emretti. Sophia da aynı fikirdeydi. Köpeğin önce kendi evine getirilip kendisine gösterilmesini söyledi.

CLXXXIX

Evden çıktılar. Sokağa adım atmadan Sophia bir gelip giden var mı diye etrafına bakındı. Allahtan sokak bomboştu. Mez-

belelikten biraz uzaklaştıktan sonra ise hoş konuşmalar yapma, uyumlu ve zarif hareketleriyle diğer insanları etkileme sanatına başvurmaya başladı. Hatta muhabbetle Dona Fernanda'nın koluna girdi. Rubião'dan bahsetti, deliliğin ne kadar acıklı bir şey olduğunu dile getirdi. Bir de Botafogo'daki evlerinden bahsetti. Tadilat bitmeden beraber gidip bakmayı önerdi. Hemen bir öğle yemeği yiyip yola çıkabilirlerdi.

CXC

Dona Fernanda'nın zihnini meşgul ederek Rubião'dan uzaklaştıran bir olay oldu. Maria Benedicta, ilk çocuğunu doğurdu. Minik kızı görmek için Tujica'ya gitti, anne ile kızını öpücüklere boğdu ve öpmesi için eline Carlos Maria'ya uzattı. Bu harekete itaat eden genç baba, "Her zamanki gibi zinde ve neşelisin" dedi.

O da cevabını yapıştırdı: "Sen de her zamanki gibi duygusuzsun."

Kuzininin itirazına karşın Maria Benedicta'nın nekahet döneminde onunla birlikte kaldı. O kadar neşeli, iyi ve nazikti ki evde kalması harika olmuştu. Rubião'nun bahtsızlığını unuttu, etrafındakilerle ilgilendi. Ama taze anne tekrar sağlığına kavuşur kavuşmaz, hasta adama döndü.

CXCI

"Altı ya da sekiz ay içinde aklının yerine gelmesini bekliyorum. Gayet iyi gidiyor."

Dona Fernanda hastanenin başhekiminden gelen bu cevabı Sophia'ya göndererek birlikte Rubião'yu ziyarete gitmeyi önerdi. Ayrıca kendisinin gitmesinde bir sakınca olup olmadığını da Sophia'ya sordu. Sophia'nın gönderdiği cevapta, "Ne

sakıncası olabilir ki? Ama benim kalbim onu görmeye dayanamaz. O kadar yakın arkadaştık ki zavallıyı görmeye, onunla konuşmaya dayanıp dayanamayacağımı bilemiyorum. Notunuzu Christiano'ya gösterdim. O da Bay Rubião'nun mülkünü 3 *conto*'ya sattığını söyledi" diyordu.

CXCII

Dona Fernanda, "altı ay, sekiz ay çabucak gelir geçer" diye düşündü.

Gerçekten de yaşattıkları olaylarla birlikte gelip geçtiler: Hükümet tekrar düştü, mart ayında yeni hükümet kuruldu, kocası döndü, "bedava rahim"* yasası tartışıldı, Dona Tonica'nın nişanlısı, düğünden üç gün önce öldü. Evet, zavallı Dona Tonica son gözyaşlarını da burada döktü. Aşk ve umutsuzluk için dökülen bu gözyaşları, gözlerini o hale getirdi ki, gören bir hastalığı var zannetti.

Yeni bakanlar kurulundan da eski kurulda olduğu gibi övgüler alan Theophilo, meclis görüşmelerinde çok etkindi. Camacho gazetesinde, "bedava rahim" yasasının ahlaksızlığı teşvik edeceğini ve bazı suçların cezadan muaf kalmasını getireceğini iddia etti. Sophia, Botafogo'daki evin açılışını ekim ayında yaptı. Göz kamaştırıcı davet, günün en önemli olayı oldu. Sophia davet için kollarını ve omuzlarını açıkta bırakan bir elbise giymiş, pahalı mücevherler takmıştı. Hâlâ Rubião'nun kendisine ilk hediye ettiği gerdanlığı takıyordu. Bu tür takılarda moda pek değişmiyor. Herkes, artık 30'lu yaşlarına gelmiş bu genç kadının bu kadar taze, bu kadar genç kalmasına ve cazibesine hayran oldu. Bazı kocalar, Sophia'nın ne mükemmel bir eş olduğundan, kocasını ne kadar sevdiğinden (kaderlerine yazıklanarak) bahsettiler.

* 1871'de, köle kadınlardan doğan çocuklara vatandaşlık hakkı veren bir yasa çıkarıldı. Portekizceden. – ç.n.

CXCIII

Davetten sonra bir gün Dona Fernanda geç uyandı. Kocasının çalışma odasına gittiğinde, o saate kadar beş altı gazeteyi yutmuş, on mektup yazmış ve birkaç kitabı raflardan çıkarıp incelemiş olduğunu gördü.

"Şu mektup biraz önce geldi" dedi.

Dona Fernanda mektubu okudu. Hastane başhekimi, Rubião'nun üç gün önce hastaneden kaçtığını, kendisinin ve polisin tüm çabalarına karşın izine rastlanmadığını bildiriyordu. Mektup, "Bu durum beni çok şaşırttı. Çünkü hastamız büyük ilerleme gösteriyordu ve iki ay içinde tamamen iyileşeceğini düşünüyordum" şeklinde bitiyordu.

Dona Fernanda çok üzüldü. Emniyete ve adalet bakanlığına yazarak Rubião'nun en iyi şekilde aranmasını istemesi için kocasını ikna etti. Theophilo'nun Rubião'nun bulunmasıyla da, iyileşmesiyle de en ufak bir ilgisi yoktu ama kalbinin temizliğini ve iyiliğini hep takdir ettiği karısını mutlu etmek istiyordu. Ayrıca devlet idaresindeki üst düzey görevlilerle bir nedenle haberleşmek hiç de fena olmazdı.

CXCIV

Peki Rubião ile köpeği Barbacena'ya yola çıktıktan sonra nasıl bulunabilirlerdi ki? Rubião bir hafta kadar önce Palha'ya yazıp, gelip kendisini buradan çıkartmasını istemişti. Palha da hastaneye gitmiş ve hastada deliliğin en ufak bir belirtisinin bile kalmadığını, gayet mantıklı konuştuğunu görmüştü.

Rubião, "Bir akıl hastalığı geçirdim ama şimdi iyiyim. Gayet iyiyim. Beni buradan çıkartmanızı istiyorum. Eminim başhekim de buna karşı çıkmayacaktır. Bu arada bana ve köpeğime gayet iyi bakan görevlilerin bu iyiliklerini karşılıksız bırakmamam için bana birkaç bin *milreis* borç verebilir misiniz?"

Palha cüzdanı açıp istediği parayı tereddütsüz vermişti.

"Sizi taburcu etmeye çalışacağım ama sanırım birkaç gün sürer (tam da davetten bir önceki gündü). Endişe etmeyin, en geç bir hafta içinde taburcu olursunuz."

Oradan ayrılmadan önce başhekime gitmiş, o da hastanın gayet iyi olduğunu söylemişti. Ancak, "Bir hafta çok kısa olur. Tamamen iyileşmesi için iki aya ihtiyacımız var" dedi. Palha, Rubião'nun gayet aklı başında göründüğünü ama durumu en iyi bilenin başhekim olduğunu, eğer altı yedi hafta daha gerekir diyorsa, acele etmemesini söyledi.

CXCV

Rubião Barbacena'ya varıp, artık adı Tiradentes olan sokaktan yukarı doğru çıkarken bir anda durdu ve bağırdı:

"Patatesler galiplere!"

Bu cümleyi de, ardındaki mantığı da tamamen unutmuştu. Sanki o güne kadar heceler havada asılı vaziyette, birilerinin kendilerini anlamasını ve birbirlerine bağlamasını beklermiş gibi, hayatın gerçek kanununu dile getirirmiş gibi, kesin bir şekilde söyleyiverdi bu cümleyi. Onunla ilgili olayları tam olarak hatırlayamıyordu ama cümlede genel olarak bir mücadele ve zafer duygusu vardı.

Köpeği peşinde sokakta yürümeye devam etti. Kilisenin önünde durdu. Kilise görevlileri ortalıkta görünmüyordu. Saatlerdir bir şey yememiş olan Quincas Borba, kafası aşağıda, Rubião'nun dizlerine dayanmış vaziyette bekliyordu. Rubião sokağın yukarı ucuna gelince arkasını dönüp, aşağıya doğru baktı. Evet, burası Barbacena idi. Doğduğu bu şehir, eski anı katmanlarının arasından yavaş yavaş ortaya çıkıyordu şimdi. Evet, burası Barbacena idi. İşte kilise şurada, hapishane şurada, öteki Quincas Borba'nın ilaçlarının geldiği eczane de oradaydı. Buraya adım attığı andan itibaren kendi şehrine geldiğini biliyordu ama gözleri şehrin içinde dolaştıkça anılar, so-

nunda kafasına sürüler halinde üşüşünceye kadar yavaş yavaş geldiler gözlerinin önüne. Kimseyi görmüyordu. Aslında sol tarafta bir pencereden bakan biri vardı. Ama bir bütün olarak tam bir ıssızlık hâkimdi.

Rubião, "Belki de geldiğimden haberleri olmamıştır" diye düşündü.

CXCVI

Bir anda bir şimşek çaktı. Bulutlar hemen tepede toplandı. Sonra daha parıltılı bir şimşek daha çaktı ve fırtına başladı. Fırtına bütün öfkesiyle çullanana kadar yağmur giderek şiddetini artırdı. İlk damlalar düşmeye başladığında kilisenin oradan geçen Rubião ile peşindeki sadık ve aç köpeği, şimdi sokağın aşağısına doğru yürüyordu. Ani sağanak yağmur onları şaşırtmış, sığınaksız ve aç yakalamıştı. Yağmur üzerlerine acımasızca çullandı. Koşamıyorlardı çünkü Rubião kayıp düşmekten, köpek de onu kaybetmekten korkuyordu. Yarı yolda Rubião'nun aklına eczaneye sığınmak geldi. Birden yağmur ve rüzgârdan iyi bir şamar yiyerek geri döndü ama yirmi adım kadar sonra bu düşünce aklından silinip gitmişti. Elveda eczane, elveda sığınacak yer! Yolunu niye değiştirdiğini hatırlamadığı için, köpek peşinde tekrar aşağı doğru yürümeye başladı. Olup biteni anlamayan ama fazla yürümeden bir yere varmak isteyen köpek de onu izliyordu. İkisi de kafalarını karıştıran, gürültülü fırtına altında, kemiklerine kadar ıslandılar.

CXCVII

Amaçsızca dolaşıyorlardı. Rubião'nun midesi artık ihtiyaçlarının karşılanması için bağırıyor, feryat ediyor, haykırıyordu

ama Allahtan kendisini Tuileries'deki ziyafet sofrasına götüren deliliği, yardıma koştu. Böyle bir şansı olmayan Quincas Borba etrafı kolaçan ediyor, kimi zaman, Rubião kaldırıma oturunca da açlığını unutup sahibinin kucağına çıkıyordu. Sahibinin ıslak pantolonu nedeniyle kucaktan iniyor, biraz sonra tekrar kucağına çıkıyordu. Çünkü artık gece olmuştu, üstelik gecenin en karanlık saatleriydi ve hava soğuktu. Rubião rahatlatıcı sözleriyle beraber hayvanın sırtını okşuyordu.

Bütün bunlara karşın Quincas Borba uykuya dalmayı başardığı anda tekrar uyanmak zorunda kalıyordu çünkü Rubião ayağa kalkıp sokağın yokuşunu bir daha çıkıp inmeye başlıyordu. Bıçak kadar keskin, acı bir rüzgâr esiyor ve avareleri titretiyordu. Yorgunluğu yüzünden yağmurun ilk başladığı sıradaki uzun ve hızlı yürüyüşünü yitiren Rubião, artık yavaş yürüyor, uzun adımlar yerine kısa ve daha çok adım atıyordu. Açlıktan ve yorgunluktan ölmek üzere olan köpek, bu yolculuğu anlayamıyor, neden burada bulunduklarını bilmiyor, nerede olduklarını çıkaramıyor, sahibinin sakinleştirici sözlerinden başka bir şey duymuyordu. Artık bulutlardan kurtulup tüm parlaklıklarını göz önüne seren yıldızları bile göremiyordu. Yıldızları Rubião gördü. Şehre ilk girdiğinde olduğu gibi kilisenin kapısına gelmişti yine. Oturdu ve yıldızlara baktı. Çok güzeldiler. Sonra onların büyük salonun avizeleri olduğunu anladı ve söndürmelerini emretti. Bu emrinin yerine getirildiğini göremedi çünkü o anda uykuya daldı. Köpek de yanındaydı. Sabah uyandıklarında birbirlerine o kadar sokulmuşlardı ki zamkla yapıştırılmış gibi görünüyorlardı.

CXCVIII

Rubião gözlerini açıp yağmurun ve karanlığın son bulmuş olduğunu, güneş ışıklarının sokağı öptüğünü görünce, "Patatesler galiplere!" diye bağırdı.

CXCIX

Evinin önünden geçerken onları görüp içeri alan, Rubião'nun arkadaşı Angelica idi. Rubião onu tanıdığı için öğle yemeğini ve orada kalmayı kabul etti.

"Rubião ne oldu böyle? Bütün üstün ıslanmış. Sana benim yeğenin pantolonunu vereyim."

Rubião'nun ateşi vardı. İştahsız iştahsız azıcık bir şeyler yedi. Angelica başkentte ne yaptığını anlatmasını isteyince bunun çok uzun süreceğini ve şimdi başlasa ancak gelecek kuşaklar zamanında biteceğini söyledi. "Ne yapıp ettiğimi tam olarak ancak yeğeninin yeğenleri görebilecek" dedi büyük bir kurumla. Ama yine bir özet anlatmaya başladı. Olaylar ve fikirler o kadar karmaşık anlatılıyordu ki arkadaşı ilk on dakikanın sonunda hiçbir şey anlamamış ve kafası karışmıştı. Sonraki beş dakikanın sonunda ise artık korkmaya başlamıştı. Yirmi dakika dolunca Angelica izin isteyip komşuya gitti ve Rubião'nun aklını kaybettiğini söyledi.

Rubião, meraklı kalabalığa, "Patatesler galiplere!" diye bağırdı, "İmparatorunuz benim! Patatesler galiplere!"

Bu karanlık, eksik görünen cümle sokakta da tekrarlandı ve anlamı incelendi ama hiçbir şey anlaşılamadı. Rubião'nun eski düşmanları olayın keyfini çıkartmak için Angelica'ya gelip bu deliyi evde barındırmaması gerektiğini çünkü tehlikeli olduğunu, onu hapishaneye ya da yetkililerin uygun göreceği bir yere kapatmanın doğru olacağını söylediler. Biraz daha şefkatli birinin aklına, en iyisinin bir doktora danışmak olduğu geldi.

Ötekilerden biri, "Neden doktor çağıralım ki? Bu adam delirmiş" dedi.

"Belki de ateş yüzünden sayıklıyordur. Ne kadar ateşi olduğunu fark etmediniz mi?"

Olaya bu kadar insan karışmasından dolayı çok heyecanlanan Angelica, gerçekten de Rubião'nun ateşinin olduğunu fark etti. Doktoru çağırdı. Bu doktor, Quincas Borba'yı tedavi eden doktordan başkası değildi. Rubião onu tanıdı ve ke-

sinlikle onunla ilgili bir mesele olmadığına garanti verdi. Prusya Kralı'nı ele geçirmişti ve henüz onu öldürtüp öldürtmeyeceğine karar vermemişti. Belki de en iyisi şöyle büyük bir kefalet (5 milyon frank kadar) alıp onu bırakmaktı.

Sonunda da gülerek, "Patatesler galiplere!" dedi.

CC

Beş gün sonra öldü. Öldüğünde teslim olmuş ya da bozguna uğramış değildi. Kısa süren can çekişmesi başlamadan hemen önce tacını başına yerleştirdi. En azından burada taç olarak, izleyenlere hayal gördüğünün somut kanıtını verebilecek bir leğen ya da başına sarılmış eski bir havlu kullanmamıştı. Hayır efendim, eline hiçbir şey almış ve başına onu koymuştu. İmparatorluğunun altınla, pırlantalarla ve diğer mücevherlerle süslü alametlerini gören, yalnız oydu. Yatakta doğrulmak için çabaladı ama uzun sürmedi, yatağa düştü. Oysa yüzü, parıl parıl parlayan bir mutluluk halini uzun süre muhafaza etti.

"Tacıma iyi bakın" diye mırıldandı.

Sonra yüzü ciddileşti. Çünkü ölüm ciddidir. İki dakika kadar can çekişti, yüzü dehşetle çarpıldı ve tahttan ebediyen çekildi.

CCI

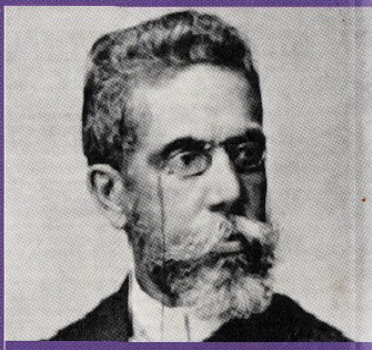
Quincas Borba'nın da sonunu anlatmak istiyorum size. O da hastalandı, bitmek tükenmek bilmez inlemelerle inledi, çılgın gibi koşturarak sahibini aradı. Üç gün kadar sonra sabahın erken saatlerinde sokakta ölü bulundu. Eminim bir köpeğin ölümüne özel bir bölüm ayrıldığını görünce, muhtemelen kitaba ismini verenin köpek mi yoksa adaşı mı olduğunu merak edip neden o değil de öteki diye soracaksınız... Bu soru, bi-

zi çok uzaklara götürecek başka sorulara gebedir... Gözyaşınız varsa, aradan fazla zaman geçmeyen bu iki ölüm için ağlayın. Elinizde sadece kahkahalarınız varsa, gülün. Bunların ikisi de aynıdır. Rubião'nun yalvarmalarına rağmen güzel Sophia'nın bakmadığı Güneyhaçı, insanoğlunun gözyaşı ile kahkahasını birbirinden ayıramayacak kadar yükseklerdedir gök-yüzünde...

Biri ağlarken öteki güler. Dünyanın kanunu böyle, sevgili okurum; evreni mükemmel hale getiren şey, işte bu kanundur. Herkes ağlasaydı ne kadar sıkıcı, herkes gülseydi ne kadar yorucu olurdu. Gözyaşı ile dansın, hıçkırık ve eğlencenin dengeli dağılımı, dünyanın ruhuna, ihtiyaç duyduğu çeşitliliği getirir. Hayatın dengesi böyle bulunur...

Çok zengin ama çok saf bir adam ve içinde bir filozofun ruhunu taşıyan bir köpek, çıkarcı bir tüccar ile onun güzel, çekici ve fettan karısının eline düşerse ne olur? Hele de hayatında aşkı tatmamış saf adam, erkeklerin beğeni dolu bakışlarında kendini var eden o kadına sırılsıklam âşık olursa?... Susan Sontag'ın deyimiyle "Latin Amerika'nın şimdiye dek çıkardığı en büyük yazar" olan Machado de Assis'ten edebiyatla mizahı ve felsefeyi kaynaştıran eğlenceli bir roman *Filozof Köpek*.

Joaquim Maria Machado de Assis (1839-1908) Portekizli bir anne ve Brezilyalı bir babanın oğlu olarak Rio de Janeiro'da dünyaya geldi. Ailesi fakir olduğu için ilkokul eğitiminin ötesine geçemedi ama kendi kendini yetiştirdi. Yazarlıktan önce dizgicilik, düzeltmenlik gibi pek çok işte çalıştı, değişik gazetelerde köşe yazarlığı yaptı.
Assis, insan doğası üzerine güçlü tahlilleriyle tanınan bir romancıdır. 1891'de kurulan Brezilya Edebiyat Akademisi'nin de kurucularından olan Machado de Assis'in *Mezarımdan Yazıyorum* isimli romanı da yayınlarımız arasından çıkmıştır.

ISBN: 975-458-597-0

9 789754 585971

KDV dahil fiyatı: 16 YTL - 16 000 000 TL

Kapak resmi: Mehmet Ulusel
"mayna" (ayrıntı), 2005,
tuval üstüne karışık teknik. 40 x 50 cr